

CONFERENCE BOOK

ICSHSR
10. ULUSLARARASI
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
KONGRESİ
1 - 3 KASIM 2025
DUBAI

Yüzyüze ve Online

www.educonferences.org

ICHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
NOVEMBER 1-3, 2025
DUBAI

ISBN: 978-625-5694-50-8

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

**ICSHSR 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL
SCIENCES
NOVEMBER 1-3, 2025
DUBAI**

**Edited By
Prof. Dr. Hajar Huseynova**

**Issued: 30. 11.2025
ISBN: 978-625-5694-50-8**

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

**In the conference 29 papers have been presented by Turkish participants and 48 papers
by foreign participants.**

**Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an
"official assignment letter"**

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Global–2025©

CONFERENCE ID

ICSHSR 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

NOVEMBER 1-3, 2025

DUBAI

ORGANIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Georgia – Spain- Egypt- Poland- China- Saudi Arabia- Greece- Japan- Chile- Nigeria- Pakistan - Bangladesh- Thailand- Italy- Azerbaijan- Ghana- Kazakhstan- Russia- Indonesia- Iran-

-

PRESENTATION

Oral presentation

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevrə Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Üniversitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Türkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Türkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Türkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Türkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Türkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Türkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Türkiye

Prof. Dr. Bülent Kurtişoğlu – Türkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Türkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Türkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Türkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Türkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Türkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Türkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevrâ Fırıncıoğulları - Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Türkiye

- Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
- Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan
- Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan
- Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran
- Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya
- Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizistan
- Assist. Prof. K. R. Padma – India
- Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan
- Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia
- Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria
- Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania
- Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia
- Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia
- Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – İran
- Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan
- Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria
- Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India
- Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia
- Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam
- Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

- Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia
- Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China
- Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan
- Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
- Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
- Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania
- Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan
- Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan
- Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines
- Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam
- Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Türkiye
- Dr. Mehmet Nuri Ödük – Türkiye
- Dr. Ayşe Baran - Türkiye
- Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
- Dr. Sonali Malhotra – India
- Dr. Amaneh Manafidizaji - Iran

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hemşirelik Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-98978265-100-1174800
Konu : Dilekçe(Prof. Dr. Naile
BİLGİLİ)

19.02.2025

Sayın Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı Başkanlığı - Öğretim Üyesi

İlgi : 17.02.2025 tarihli ve E-87008936-100- 1173474 sayılı yazı.

İlgi dilekçenizde belirttiğiniz "Yükseköğretim Kurulu'nun 15.06.2023 tarihli oturumunda doçentlik başvuruları şartları ile ilgili değişiklik önerileri kapsamında Sağlık Bilimleri Temel Alanı'nda gerçekleştirilecek olan madde 8'in Bilimsel Toplantı başlığı altındaki b bendi" uyarınca, Academy Global Conferences & Publishing (<https://www.akademikongre.org/registration>) tarafından 2025 yılında düzenlenecek olan bilimsel etkinliklerde görev alma talebiniz konusunda bilgilendirildim.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Sultan AYAZ ALKAYA
Dekan

Belge Doğrulama Kodu :BSCMHSP653

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/gazi-universitesi-ebys>

Emniyet Mahallesi Bandırma Caddesi No :6/1 06560 Yenimahalle/ANKARA
Tel:0 (312) 202 20 00 Faks:0 (312) 221 32 02
İnternet Adresi :<http://gazi-universitesi.gazi.edu.tr/>
Kep Adresi: gaziuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için :Onur Akın
Bilgisayar İşletmeni
Telefon No:0312 216 26 27

ICSHSR 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
NOVEMBER 1-3, 2025
DUBAI

NO : AC- 10S - 2025. 458H- 2072

Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi

30/11/2025

İLGİLİ MAKAMA

ICSHSR 10. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi 1-3 Kasım 2025 tarihlerinde Dubai’de 21 farklı ülkeden akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre kapsamında sunulan 77 bildirinin 29’u Türkiye’den, 48’i ise farklı 21 ülkeden katılan akademisyenler tarafından sunulmuştur. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen “Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarısından fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır.” değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz ederiz

Saygılarımızla

www.akademikongre.org Prof. Dr. Naile Bilgili

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND
SOCIAL SCIENCES
ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH,
ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES
ART MODERN 10TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
November 1-3, 2025
Dubai

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderatör olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr. Mehmet OKUR	1	EXPLORING URBAN CULTURE THROUGH THE “EVENTS” ENTRIES IN REŞAD EKREM KOÇU’S *ISTANBUL ENCYCLOPEDIA	Prof. Dr. Rasim AKPINAR
		2	SUFISM AS AN ELEMENT OF URBAN CULTURE IN THE “STRUCTURES” ENTRIES OF REŞAD EKREM KOÇU’S ISTANBUL ENCYCLOPEDIA	Prof. Dr. Rasim AKPINAR
		3	NARCISSISM IN OSCAR WILDE’S PORTRAIT OF DORIAN GREY and MODERN AGE	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
		4	F. M. DOSTOYEVSKY’S THE BROTHERS KARAMAZOV THE PATRICIDE AND THE OEDIPUS COMPLEX IN HIS WORK	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
		5	THE NECESSITY OF A RULER TO HAVE WISDOM AND KNOWLEDGE FROM A POET’S PERSPECTIVE	Prof. Dr. YILDIZ KOCASAVAŞ Research Assistant SELEN ÖZCİVANOĞLU
		6	THE REPRESENTATION OF POSTMODERN FEMINISM IN ANGELA CARTER’S WISE CHILDREN	Şulenihan EKİCİ

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	PROF.DR. YILMAZ TONBUL	1	KURUMSAL DEPRESYON VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖRGÜT TEMELLİ BENLİK SAYGISININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ	PROF.DR. YILMAZ TONBUL CANSU ÖZGE ÖNER
		2	FEMALE TEACHERS' PREFERENCES FOR WORKING WITH FEMALE ADMINISTRATORS AND THEIR REASONS	PROF.DR. YILMAZ TONBUL YASEMİN TÜRKECAN
		3	SÖZCÜK ÖĞRENME MOTİVASYONUNUN SOSYAL ÖĞRENME DEĞİŞKENLERİNE GÖRE İNCELENMESİ	Doktora Öğrencisi, Dilşat UZUNOĞLU-SARITAŞ Prof. Dr., Sabri SİDEKLİ
		4	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK ALGILARININ VE SINIF İÇİ UYGULAMALARININ TÜRKÇE DERSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	Doktora Öğrencisi, Dilşat UZUNOĞLU-SARITAŞ Prof. Dr., Sabri SİDEKLİ
		5	THE PROFESSIONAL ROLES OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN EUROPE AND TURKEY	Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ Dr. İsmail ÖNER Prof. Dr. Özgür KARATAŞ
		6	EXAMINATION OF ENVIRONMENTAL FACTORS AFFECTING PARTICIPATION IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS CLASSES	Dr. İsmail ÖNER Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ Prof. Dr. Özgür KARATAŞ
		7	THE RELIGIOUS BACKGROUND OF THE PALESTINE CONFLICT AND THE PERSPECTIVES OF UNIVERSITY STUDENTS: A CASE STUDY OF SINOP UNIVERSITY	MERCAN DAŞDEMİR Doç. Dr. CEYDA GÜRMAN
		8	RELIGIOUS REFERENCES IN HEALTHY NUTRITION AND CONSUMER AWARENES	AYŞE SUHEYLA BİÇEN Doç. Dr. CEYDA GÜRMAN
		9	OTİZMLİ ÇOCUKLARA DEPREM ÇANTASI HAZIRLAMA BECERİSİNİN ÖĞRETİMİNDE VIDEO MODELLE ÖĞRETİMİN ETKİLİLİĞİ	Lisans Öğrencisi, Fatma Özge KEŞ Lisans Öğrencisi, Saadet Nur GÜNER Lisans Öğrencisi, Sıla SEVİNDİ Lisans Öğrencisi, Kübranur KAHRAMAN Dr. Öğr. Üyesi Serap DOĞAN ASLAN

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR	1	THE STRAIT OF HORMUZ: RESHAPING REGIONAL ALLIANCES IN 2025	Khalid, Muhammad Munib Husnain Naseer Amjad Ata
		2	EVALUATIONS ON FOOD AID AND SUSTAINABILITY IN TÜRKİYE	Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ Tayfun KALSIN
		3	GELECEĞİN GIDA JEOPOLİTİĞİ: GÜVENLİK, YÖNETİŞİM VE KÜRESELLEŞME EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME	Prof. Dr. Erdoğan Güneş
		4	THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE ON EMPLOYEE SILENCE IN LOCAL GOVERNMENT: A CASE STUDY OF A DISTRICT MUNICIPALITY	Öğr. Gör. NUR ÇAMLICA ŞENDEMİR Arş. Gör. DUYGU ÖZKAN Prof. Dr. OZAN BÜYÜKYILMAZ
		5	A STUDY ON MAKING LAHMACUN WITH SOY MINCED MEAT AND GREEN LENTILS FOR PEOPLE WHO PREFER A VEGAN DIET	Dr. Öğr. Üyesi FATMA YALINIZ
		6	TEKİRDAĞ /SÜLEYMANPAŞA İLÇESİ NAİPKÖY'ÜNÜN TARIMSAL TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	YAREN ŞAHİN Prof. Dr. TUĞBA KİPER
		7	DAVRANIŞSAL YANLILIKLARIN DİJİTAL PAZARLAMA VE KRİPTO YATIRIM KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR Dr. Kader EROL
		8	VARSAYILAN SEÇENEĞİN GÜCÜ: TÜKETİCİ ÖZERKLİĞİ Mİ PATERNALİSTİK PAZARLAMA MI?	Dr. Kader EROL Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USANMAZ	1	YEREL ELİTLERDEN KÜRESEL ELİTLERE: POPÜLİZMDE ELİT DİYALEKTİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Dr. MESUT CAN AKÇAY
		2	ORGANIZED SYSTEMATIC VIOLENCE IN WORK LIFE: MOBBING AND ITS SOCIOLOGY	Prof. Dr. H. EYLEM KAYA
		3	ENGELLİ BİREYE SAHİP AİLELERDE SOSYAL DIŞLANMA	Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY Prof. Dr. Gülay GÜNAY
		4	YAŞLILARIN BOŞ ZAMAN TATMİNİ VE YAŞAM KALİTESİ: AKTİF YAŞ ALMA MERKEZİ ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY Prof. Dr. Gülay GÜNAY
		5	ASSESSMENT OF THE POVERTY GAP IN TURKEY AND NEIGHBORING COUNTRIES	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USANMAZ Dr. Öğr. Üyesi Recep BOZKURT Öğr. Gör. Dr. Muhittin Evren
		6	THE SOCIAL CONSEQUENCES OF YOUTH UNEMPLOYMENT AS A SOCIAL PROBLEM: A STUDY ON THE TRA2 AND TRB2 REGIONS	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USANMAZ Dr. Cemalettin LEVENT

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Doç. Dr. Halil ATASOY	1	The PI3K/Akt Signaling Pathway and Its Importance in Cancer	Şamil ÖZTÜRK İlhan ÖZDEMİR
		2	The Role of RUNX2 in Cancer Development	Şamil ÖZTÜRK İlhan ÖZDEMİR
		3	OUR FIBROSCAN EXPERIENCE IN A TERTIARY CENTER	Doç. Dr. Halil ATASOY
		4	OUR TERTIARY CENTER EXPERIENCE WITH NEUROENDOCRINE TUMORS (NET)	Doç. Dr. Halil ATASOY
		5	AKUT BAZİLER ARTER OKLÜZYONUNDA BAŞARILI TROMBEKTOMİ VE SOL VENTRİKÜL APİKAL TROMBÜSE BAĞLI KARDİYOEMBOLİK İNME: OLGU SUNUMU	Hüseyin Durak, MD
		6	CRT-D CİHAZI SONRASI GELİŞEN CEP ENFEKSİYONU VE İNTRAKAVİTER VEJETASYON	Hüseyin Durak, MD
		7	METaverse TABANLI PSİKO-SOSYAL DESTEK İLE ONKOLOJİ HASTALARINDA ANKSİYETE VE DEPRESYONUN YÖNETİMİ	Doç. Dr. Aydanur AYDIN
		8	THE NEW ROUTE OF HEALTH IN THE BLUE TRANSFORMATION: THE FUTURE OF CLIMATE-FRIENDLY CANCER TREATMENTS	Assoc. Dr. Aydanur AYDIN
		9	NITRATE-RESOLVED LAD STENOSIS İN A YOUNG ADULT WITH ACUTE CORONARY SYNDROME	Assoc. Prof. Hakan Duman, MD
		10	YOUNG WOMAN WITH ACS DUE TO SPONTANEOUS RIGHT CORONARY ARTERY DISSECTION: MEDICAL RESOLUTION	Assoc. Prof. Hakan Duman, MD
		11	A DETAILED REPORT ON THE HEALTH ORGANIZATION, LAWS, REGULATIONS AND WORKS CARRIED OUT IN THE EARLY YEARS OF THE REPUBLIC	Prof. Dr. Mehmet OKUR
		12	TURKEY'S SANITARY SITUATION IN THE EARLY YEARS OF THE REPUBLIC (Healthcare Institutions, Personnel, Patients, Hospitals, and Treatment Statistics)	Prof. Dr. Mehmet OKUR

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES November 1-3, 2025 Dubai Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Mahmut Esad ERGİN	1	ON-GRID PHOTOVOLTAIC SYSTEM PRODUCTION ESTIMATION WITH MACHINE LEARNING ALGORITHMS	ALPEREN GÜVEN MOHAMMAD RUHUL AMIN BHUIYN HAYATİ MAMUR
		2	DESIGN OF A CAMERA BASE WITH THREE-DIRECTIONAL MOVEMENT CAPABILITY	ALİ ORHAN MOHAMMAD RUHUL AMIN BHUIYN HAYATİ MAMUR
		3	LİNEER REGRESYON YÖNTEMİ İLE GİRESUN İLİ ELEKTRİK TÜKETİM DEĞERLERİNİN ANALİZ EDİLMESİ	Dr. Öğr. Üyesi, FERDİ ÖZBİLGİN Arş Gör. Dr., FATİH DÜRMÜŞ Prof. Dr. HÜSEYİN ÇALIK
		4	GİRESUN İLİ ELEKTRİK TÜKETİM DEĞERLERİNİN REGRESYON AĞAÇLARI YÖNTEMİ KULLANILARAK TAHMİNİ	Dr. Öğr. Üyesi, FERDİ ÖZBİLGİN Arş Gör. Dr., FATİH DÜRMÜŞ Prof. Dr. HÜSEYİN ÇALIK
		5	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-POWERED GIDITAL TWIN BASED MOBILE HEALTH ASSISTANT	KÜBRA ARSLANOĞLU AHMET ATEŞ
		6	DIGITAL HEALTH TWINS IN A DIVIDED WORLD: BRIDGING INNOVATION AND EQUITY IN SMART HEALTHCARE	PhD Candidate, Melda Kevser AKGÜN
		7	STRENGTHS AND CHALLENGES OF LLM-BASED HEALTH CHATBOTS IN THE CONTEXT OF SMART HEALTH SYSTEMS	PhD Candidate, Melda Kevser AKGÜN
		8	A LANE-BASED DATA CLEANING FRAMEWORK FOR ELIMINATING OUTLIERS, MISSING DATA, AND INCONSISTENCIES IN RTMS MEASUREMENTS: ISTANBUL CASE	Dr. Mahmut Esad ERGİN

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Peter Kowalski	1	INNOVATIVE PEDAGOGICAL APPROACHES FOR ENHANCING STUDENT ENGAGEMENT IN DIGITAL CLASSROOMS	Dr. Maria Gonzalez Juan Alvarez Lucia Torres Dr. Mark Stevens
		2	EXPLORING CRITICAL THINKING SKILLS THROUGH PROJECT-BASED LEARNING IN SECONDARY EDUCATION	Assoc. Prof. Dr. Emily Johnson
		3	EFFECTS OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON COGNITIVE AND SOCIAL DEVELOPMENT	Dr. Ahmed El-Sayed Prof. Dr. Mona Ibrahim Sara Khalil
		4	THE IMPACT OF ART-INTEGRATED LEARNING ON CREATIVITY AND ACADEMIC PERFORMANCE	Marta Zielinska
		5	TEACHERS' PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Peter Kowalski
		6	THE ROLE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN PROMOTING SELF-DIRECTED LEARNING AMONG UNIVERSITY STUDENTS	Dr. Chen Wei Prof. Dr. Li Xiumei Zhang Hao
		7	GENDER DISPARITIES IN SCIENCE EDUCATION: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR EQUITY	Dr. Fatima Al-Mutairi Saeed Al-Qahtani Layla Al-Rashid
		8	DEVELOPING ENVIRONMENTAL AWARENESS THROUGH OUTDOOR LEARNING ACTIVITIES IN ELEMENTARY EDUCATION	Assoc. Prof. Dr. Sofia Petrou Dr. Nikos Christou Eleni Vassiliou

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assis. Prof. Dr. Kwame Mensah	1	THE IMPACT OF DIGITAL CURRENCY ADOPTION ON NATIONAL MONETARY POLICY	Prof. Dr. Akihiro Tanaka Dr. Emi Sato Kenta Moriyama
		2	GREEN ECONOMY TRANSITION AND ITS EFFECT ON INDUSTRIAL PRODUCTIVITY	Dr. Maria Gonzalez Prof. Dr. Alejandro Ruiz Carla Fernandez
		3	THE ROLE OF MICROFINANCE IN PROMOTING RURAL ENTREPRENEURSHIP	Amina Rahman Imran Qureshi Saeed Khan
		4	FINANCIAL INCLUSION THROUGH MOBILE BANKING: AN EMPIRICAL STUDY	Dr. Chinedu Okafor Assoc. Prof. Dr. Ifeoma Nwosu Uche Eze Lucia Bianchi
		5	THE INFLUENCE OF TAX REFORM ON SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE GROWTH	Marco Ricci Assis. Prof. Dr. Sofia Moretti
		6	TRADE LIBERALIZATION AND INCOME INEQUALITY IN DEVELOPING ECONOMIES	Niran Chaiwat Assoc. Prof. Dr. Suthida Phanuphong Kritsada Wongchai
		7	EXPLORING THE ECONOMIC CONSEQUENCES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LABOR MARKETS	Dr. Hanna Weber Assis. Prof. Dr. Lukas Bauer
		8	. INFLATION TARGETING FRAMEWORKS AND CENTRAL BANK CREDIBILITY	Assoc. Prof. Dr. John Peterson Emily Davis Michael Turner Kojo Addae
		9	9. THE DYNAMICS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AFRICAN ECONOMIES	Assis. Prof. Dr. Kwame Mensah Abena Owusu

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr. Narmin Guliyeva	1	1. STRATEGIC INNOVATION MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL RESILIENCE IN POST-PANDEMIC MARKETS	Prof. Dr. Aysel Mammadova Dr. Rashad Aliyev Assis. Prof. Dr. Ilgar Mammadli
		2	2. ENTREPRENEURIAL LEADERSHIP AND DIGITAL TRANSFORMATION IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES	Assoc. Prof. Dr. Narmin Guliyeva
		3	3. CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT AND CONSUMER BEHAVIOR IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE	Amr El-Sayed Assis. Prof. Dr. Heba Mansour Dr. Youssef Khalil
		4	4. THE IMPACT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ON BRAND REPUTATION AND MARKET PERFORMANCE	Assoc. Prof. Dr. Sara Fathy Prof. Dr. Mohamed Abdelrahman
		5	5. SUSTAINABLE BUSINESS MODELS AND GREEN ENTREPRENEURSHIP IN EMERGING ECONOMIES	Prof. Dr. Aigerim Sarsenova Daniyar Nurlybek Dr. Gulmira Tulegenova
		6	6. FINANCIAL TECHNOLOGIES AND INNOVATION STRATEGIES IN MODERN ENTERPRISES	Yerlan Kadyrov Dr. Ainur Kassenova Assis. Prof. Dr. Murat Zhaksylykov
		7	7. HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE IN KNOWLEDGE-BASED ECONOMIES	Prof. Dr. Saltanat Baizakova Assis. Prof. Dr. Nurlan Kapanov Aizhan Mussabek Timur Yermekov

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assoc. Prof. Dr. Dewi Lestari Dr. Agus Santoso	1	THE EVOLUTION AND CHALLENGES OF DIGITAL RIGHTS IN CONTEMPORARY LEGISLATION	Prof. Dr. Leyla Mammadova Assoc. Prof. Dr. Rauf Aliyev
		2	INTERNATIONAL TRADE LAW ENFORCEMENT: OBSTACLES AND OPPORTUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Aysel Huseynova Dr. Elchin Karimov
		3	PROTECTING INTELLECTUAL PROPERTY IN EMERGING MARKETS: STRATEGIES AND LEGAL REFORMS	Dr. Omar Abdelrahman Assoc. Prof. Dr. Sara Mostafa Prof. Dr. Ahmed Hassan
		4	THE ROLE OF CONSTITUTIONAL COURTS IN STRENGTHENING DEMOCRATIC SYSTEMS	Dr. Mona Khaled
		5	CYBERCRIME LEGISLATION AND ITS GLOBAL IMPACT ON DIGITAL SECURITY	Dr. Nikolai Petrov Assoc. Prof. Dr. Irina Smirnova Assoc. Prof. Dr. Dmitry Ivanov
		6	ENVIRONMENTAL LAW AND CORPORATE ACCOUNTABILITY: TRENDS AND LEGAL INNOVATIONS	Elena Volkova Assis. Prof. Dr. Sergey Fedorov Dr. Maria Kuznetsova
		7	HUMAN RIGHTS CHALLENGES AND LEGAL RESPONSES IN POST-CONFLICT STATES	Prof. Dr. Alexei Orlov Dr. Tatiana Popova Assoc. Prof. Dr. Vladimir Mikhailov
		8	LEGAL FRAMEWORKS FOR ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND AUTOMATION: REGULATORY PERSPECTIVES	Assoc. Prof. Dr. Dewi Lestari Dr. Agus Santoso
		9	COMPARATIVE ANALYSIS OF FAMILY LAW SYSTEMS IN SOUTHEAST ASIA: CULTURAL AND LEGAL DIMENSIONS	Prof. Dr. Intan Pratiwi Assis. Prof. Dr. Budi Hartono

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assoc. Prof. Dr. Raden Wijaya	1	THE EVOLUTION OF TRADE ROUTES AND ECONOMIC NETWORKS IN THE CAUCASUS REGION	Assoc. Prof. Dr. Elchin Mammadov Dr. Leyla Guliyeva
		2	CULTURAL EXCHANGES AND DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND THE PERSIAN EMPIRE	Prof. Dr. Rauf Aliyev Assis. Prof. Dr. Nigar Huseynova
		3	EGYPTIAN DYNASTIC POLICIES AND THEIR STRATEGIC IMPACT ON THE MEDITERRANEAN WORLD	Dr. Mohamed Salah Assoc. Prof. Dr. Aya El-Shenawy
		4	ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES IN ANCIENT MEMPHIS AND THE NEW KINGDOM'S SOCIETAL STRUCTURES	Prof. Dr. Karim Abdelrahman Assis. Prof. Dr. Dina Farouk
		5	RUSSIAN EMPIRE AND THE DEVELOPMENT OF MODERN STATE INSTITUTIONS IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES	Assoc. Prof. Dr. Olga Smirnova Prof. Dr. Dmitry Ivanov
		6	REVOLUTIONARY MOVEMENTS AND SOCIO-POLITICAL TRANSFORMATIONS IN 19TH CENTURY RUSSIA	Assis. Prof. Dr. Maria Volnova Dr. Alexey Fedorov Prof. Dr. Nikolai Sokolov
		7	EARLY MARITIME KINGDOMS AND TRADE NETWORKS IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO	Dr. Putri Ayu Assoc. Prof. Dr. Raden Wijaya
		8		

ICSHSR 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assis. Prof. Dr. Marco Conti	1	EXPLORING MODERN PERSIAN CALLIGRAPHY TECHNIQUES AND THEIR CULTURAL SIGNIFICANCE	Dr. Mahdi Rezaei Assoc. Prof. Dr. Laleh Tavakoli
		2	THE EVOLUTION OF CONTEMPORARY IRANIAN MINIATURE ART AND ITS SYMBOLIC EXPRESSIONS	Prof. Dr. Soraya Ebrahimi Assis. Prof. Dr. Kamran Shafiei
		3	ITALIAN RENAISSANCE SCULPTURE AND ITS INFLUENCE ON MODERN ARTISTIC FORMS	Dr. Giovanni Romano Assoc. Prof. Dr. Alessandra Bianchi Dr. Lucia Ferrara
		4	CONTEMPORARY ITALIAN PAINTING: BALANCING TRADITION AND INNOVATION IN VISUAL ARTS	Assis. Prof. Dr. Marco Conti
		5	RUSSIAN AVANT-GARDE MOVEMENTS AND THEIR IMPACT ON 20TH-CENTURY ART	Dr. Ivan Petrov Assoc. Prof. Dr. Elena Smirnova Prof. Dr. Dmitry Volkov
		6	MODERN RUSSIAN PHOTOGRAPHY: TECHNIQUES, THEMES, AND CULTURAL REFLECTIONS	Dr. Anastasia Kuznetsova Assoc. Prof. Dr. Nikolai Sokolov Assis. Prof. Dr. Pavel Orlov
		7	GEORGIAN FOLK ART AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY VISUAL EXPRESSIONS	Prof. Dr. Nino Kvaratskhelia Levan Tsereteli
		8	CONTEMPORARY GEORGIAN SCULPTURE: TRADITIONAL ROOTS AND MODERN INTERPRETATIONS	Assis. Prof. Dr. Maka Beridze Assoc. Prof. Dr. Giorgi Lomidze

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. Aigerim Bektemir Dr. Saltanat Orazbayeva	1	ADVANCED NANOTECHNOLOGY APPLICATIONS IN FOOD PRESERVATION AND SAFETY	Dr. Zhandos Akhmetov
		2	SUSTAINABLE FOOD PROCESSING METHODS FOR REDUCING ENVIRONMENTAL IMPACT IN GASTRONOMY	Assoc. Prof. Dr. Rakhim Zhumabayev Dinara Kassenova Prof. Dr. Yerlan Abilkhan
		3	INNOVATIVE FERMENTATION TECHNIQUES FOR DEVELOPING FUNCTIONAL FOODS AND BEVERAGES	Assoc. Prof. Dr. Aigerim Bektemir Dr. Saltanat Orazbayeva
		4	DEVELOPMENT OF PLANT-BASED PROTEINS AND THEIR INDUSTRIAL APPLICATIONS IN FOOD ENGINEERING	Sana Riaz Assoc. Prof. Dr. Muhammad Ahsan
		5	APPLICATION OF MICROENCAPSULATION TECHNOLOGY TO ENHANCE FLAVOR AND NUTRITIONAL VALUE	Bilal Khan Assis. Prof. Dr. Hira Javed Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra
		6	ADVANCES IN SMART KITCHEN TECHNOLOGIES FOR GASTRONOMIC INNOVATION AND FOOD SAFETY	Assis. Prof. Dr. Usman Ali
		7	EVALUATION OF TRADITIONAL AND MODERN FOOD PRESERVATION METHODS IN EXTREME CLIMATES	Dr. Rahimullah Wardak Fariba Nazari Ahmad Shah
		8	APPLICATION OF NATURAL FOOD COLORANTS AND FLAVOR ENHANCERS IN MODERN CUISINE	Layla Karam Prof. Dr. Omar Benyamina Assoc. Prof. Dr. Nabil Salim Youssef Bensalem

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Melike AVER GÜRBÜZ	1	GAMMA DETECTION PERFORMANCE TESTS OF TWO DIFFERENT SCINTILLATOR TYPES	Zeynep ER Dr. Cuneyt CELIKTAS
		2	FIRE DETECTION USING DISCRIMINANT ANALYSIS	Şahin YILDIRIM Mehmet Safa BİNGÖL Sertaç SAVAŞ
		3	ELEKTRİKLİ ARAÇLAR İÇİN UV DAYANIMLI YERLİ ABS LEVHALARIN GELİŞTİRİLMESİ	Didem Elif SOYDAN Aslı BAHADIR
		4	FOTOVOLTAİK MALZEMELER: TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ	Dr. Melike AVER GÜRBÜZ
		5	EKLEMELİ İMALATIN HASSAS İMALAT İÇİN TOLERANS ARALIĞINA UYGUNLUĞU ÜZERİNE ARAŞTIRMA	Dr. Melike AVER GÜRBÜZ
		6	KALICI ZEMİN DEFORMASYONLARI ALTINDA GÖMÜLÜ BORU HATLARININ BASİTLEŞTİRİLMİŞ ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Elif Seray SAYGIN Prof. Muhittin Eren UÇKAN
		7	MOVABLE AND VOICE-COMMANDED RECYCLING BIN DESIGN FOR VISUALLY IMPAIRED PEOPLE	Öğretmen, FİKRİYE ÇAVUŞOĞLU Öğretmen, TUĞBA YURT ASLAN Öğretmen, MELTEM KÖKSAL Öğrenci, DİLŞAH AYDIN Öğrenci, EREN TÖK Öğrenci, URAS TOPRAAK ERDOĞAN
		8	THE EFFECT OF SEISMIC ISOLATION SYSTEMS ON STRUCTURAL BEHAVIOR: A LITERATURE REVIEW	Graduate Student, DEMET OKUROĞLU Assoc. Prof., ARCAN YANIK

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES November 1-3, 2025 Dubai Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof.Dr. MEHMET SERHAT ODABAS	1	KUŞBURNU SİNİPİD GAL KOMÜNİTESİ ÜYELERİNDEN <i>EXERISTES ROBATOR</i> (HYMENOPTERA: ICHNEUMONİDAE) TÜRÜNÜN İLKİN TASLAK GENOMU	SELİN ASLANDAŞ Prof. Dr. MAHİR BUDAK Asst. Prof. Dr. ÖZGÜL DOĞAN Prof. Dr. ERTAN MAHİR KORKMAZ
		2	THE USE AND IMPORTANCE OF MICROEXTRACTION TECHNIQUES IN THE ANALYTICAL DETERMINATION OF FOOD DYES	Prof. Dr. Nail ALTUNAY Arş. Gör. Seçkin FESLİYAN
		3	THE USE AND IMPORTANCE OF GREEN MICROEXTRACTION SOLVENTS IN THE ANALYTICAL DETERMINATION OF FOOD COLORANTS	Prof. Dr. Nail ALTUNAY Arş. Gör. Seçkin FESLİYAN
		4	DETECTION OF NITROGEN STRESS IN MAIZE USING SATELLITE AND HYPERSPECTRAL AERIAL IMAGERY WITH ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS	Prof.Dr. MEHMET SERHAT ODABAS Prof.Dr. ORHAN DENGİZ Dr. SENA PACCİ Assoc.Prof.Dr. HASAN AKAY Assoc.Prof.Dr. MERT DEDEOĞLU Assoc.Prof.Dr. PELİN ALABOZ Asist.Prof.Dr. ERHAN ERGÜN Dr. DİLEK ÇAKIR
		5	FENOLİK BİLEŞİKLERİN ABİYOTİK STRES FAKTÖRLERİNE KARŞI BİTKİLERDEKİ ÖNEMİ	Doç. Dr. Servet ARAS Dr. Öğr. Üyesi Gökçe AYDÖNER ÇOBAN Doç. Dr. Hakan KELES Öğr. Gör. Selcan ÖZYALIN
		6	BAHÇE BİTKİLERİNDE ATIK YÖNETİMİNİN ÖNEMİ	Doç. Dr. Servet ARAS Öğr. Gör. Selcan ÖZYALIN Dr. Öğr. Üyesi Gökçe AYDÖNER ÇOBAN Doç. Dr. Murat GÜNEY
		7	BIOLOGICAL CONTROL APPROACHES IN REDUCING PESTICIDE USE IN AGRICULTURAL PRACTICES	Ziraat Mühendisi RABİA HANDE ŞEN, Prof. Dr. NUH BOYRAZ

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025				
Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Hakan Duman, MD	1	POST-MI APICAL VENTRICULAR SEPTAL RUPTURE: IABP-SUPPORTED STRATEGY AFTER RCA OCCLUSION	Assoc. Prof. Hakan Duman, MD
		2	PROXIMAL STENT DEFORMATION DURING POT AFTER STENTING A CRITICAL CIRCUMFLEX LESION: SUCCESSFUL SALVAGE WITH AN ADDITIONAL STENT	Assoc. Prof. Hakan Duman, MD
		3	CASE REPORT: FUNCTIONAL BALANCE ACHIEVED THROUGH PROSTHETIC REHABILITATION IN A PSEUDO CLASS III PATIENT WITH TEMPOROMANDIBULAR JOINT PAIN AND ESTHETIC LOSS	Arş. Gör. Büşranur DEMİR Öğr. Gör. Hilal Ok BOSTAN
		4	CASE REPORT: RESTORATION OF AIRWAY AND SLEEP FUNCTION WITH AN ORAL APPLIANCE IN A PATIENT WITH OBSTRUCTIVE SLEEP APNEA	Arş. Gör. Büşranur DEMİR Öğr. Gör. Hilal Ok BOSTAN
		5	CLINICAL AND ANATOMICAL OVERVIEW OF THE GANTZER MUSCLE	Assoc. Prof. Dr. Gamze TAŞKIN ŞENOL Res. Asst. Ece Zeliha BÜYÜKUYSAL
		6	CLINICAL AND ANATOMICAL EVALUATION OF PIRIFORMIS SYNDROME	Assoc. Prof. Dr. Gamze TAŞKIN ŞENOL Res. Asst. Ece Zeliha BÜYÜKUYSAL
		7	FAST AND ACCURATE POLYP DETECTION IN COLONOSCOPY IMAGES USING YOLOV8-YOLOV12	Alben MERT Prof.Dr. Ali Hakan BÜYÜKLÜ Prof.Dr. Bülent BAYRAM Prof.Dr. Semra ERPOLAT TAŞABAT
		8	EŞ ZAMANLI PROKSİMAL RCA TOTAL OKLÜZYONU VE PROKSİMAL LAD TROMBÜSLÜ LEZYONLA BAŞVURAN STEMI OLGUSU	Hüseyin Durak, MD
		9	KONUS ARTER TIKANMASINA BAĞLI ST ELEVASYONU: OLGU SUNUMU	Hüseyin Durak, MD

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES November 1-3, 2025 Dubai Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Öğr. Gör. Fulya SAĞ KARA	1	FİZİKSEL AKTİVİTENİN EPİGENETİK MEKANİZMALAR VE HÜCRESEL SÜREÇLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: HALK SAĞLIĞINA YANSIMALARI	Doç. Dr. Hamza Malik OKUYAN Doç. Dr. Canan BİRİMOĞLU OKUYAN
		2	HALK SAĞLIĞINDA YENİDOĞAN GENETİK TARAMA PROGRAMLARININ ÖNEMİ	Doç. Dr. Hamza Malik OKUYAN Doç. Dr. Canan BİRİMOĞLU OKUYAN
		3	THE EFFECT OF CARE SATISFACTION ON HOPELESSNESS LEVEL OF PATIENTS HOSPITALIZED IN SURGICAL INTENSIVE CARE UNIT	Uzm Hemşire ELİF OKŞAK Doç Dr DİLEK GÜNEŞ
		4	THERAPEUTIC EFFECTS OF AGMATINE AGAINST INSULIN RESISTANCE DEVELOPED IN FEMALE RATS WITH EXPERIMENTALLY INDUCED POLYCYSTIC OVARY SYNDROME	Doç. Dr. Damla BİNNETOĞLU Ecz. Uğur ERMİS Doç. Dr. Erdem TOKTAY Ecz. Ümit Şenol GÖKSU Doç. Dr. Hüseyin Fatih GÜL
		5	AİLE HEKİMLİĞİNE BAŞVURAN HASTALARIN AŞI KARŞITLIĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	Uzman Doktor, Harun Köseoğlu
		6	HASTALAR AİLE HEKİMLERİNİN KRONİK HASTALIK İZLEMLERİNDEN HABERDAR MI?	Uzman Doktor, Harun Köseoğlu
		7	A BIBLIOMETRIC STUDY OF DISASTER AND CHILD RESEARCH USING VOSVIEWER ON THE WEB OF SCIENCE DATABASE	Öğr. Gör. Fulya SAĞ KARA
		8	YÖK TEZ VERİ TABANINDAKİ AFET VE ÇOCUK KONULU TEZLERİN META-DEĞERLENDİRMESİ	Öğr. Gör. Fulya SAĞ KARA

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Öğr. Üyesi HAKAN AVAN	1	NURSİNG APPROACHES TO STRENGTHENİNG ADOLESCENTS' SOCIAL SUPPORT NETWORKS	Dr. Öğr. Üyesi HAKAN AVAN
		2	THE IMPORTANCE OF VACCINATION AND PREVENTİVE HEALTH SERVICES DURING ADOLESCENCE: A REVİEW OF NURSİNG APPROACHES	Dr. Öğr. Üyesi HAKAN AVAN
		3	PARTNER-SUPPORTED CHILDBIRTH: THE BRADLEY METHOD	ESRA ÇINAR Dr. Öğr. Üyesi ŞÜKRAN BAŞGÖL
		4	THE PSYCHOLOGY AND INTERPERSONAL DIMENSIONS OF SEXUAL DYSFUNCTIONS	SAADET KARADEMİR Dr. Öğr. Üyesi ŞÜKRAN BAŞGÖL
		5	CLINICAL AND DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF MALIGNANT TUMORS IN VAN PROVINCE AND ITS SURROUNDINGS	Uzm. Dr. Ayvaz Yeler Doç. Dr. Aydın Aytekin
		6	INVESTIGATING THE ASSOCIATION BETWEEN TREATMENT RESPONSE TO CDK4/6 INHIBITORS AND PRE-/POST-TREATMENT PERIPHERAL BLOOD PARAMETERS AND PROGNOSTIC NUTRITIONAL INDEX IN BREAST CANCER PATIENTS RECEIVING CDK4/6 INHIBITOR THERAPY	Uzm. Dr. Mert Munis Doç. Dr. Aydın Aytekin
		7	ANKİLOZAN SPONDİLİT HASTALARINDA HASTALIK AKTİVİTESİ İLE PANİMMÜN İNFLAMASYON İNDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	Dr. Öğretim Üyesi Osman Cüre Uz. Dr. Bayram Kizilkaya
		8	TOPUK DİKENİ OLAN HASTALARDA PLANTAR FASYA, GASTROCNEMİUS VE SOLEUS KAS BİYOMEKANİKLERİNİN İNCELENMESİ: PİLOT ÇALIŞMA	FZT. NAGİHAN ÇETİN DR. ÖĞR. ÜYESİ DERYA AZİM
		9	GEBELERDE EKSOJEN MELATONİN UYGULAMASININ YAVRUYA VE ANNEYE ENDİKASYONLARI	Veteriner Hekim, ALPASLAN GEZER Dr. Öğr. Üyesi, HANDE SULTAN ŞAHİNER
		10	SEDANter BİREYLERİN FİZİKSEL VE PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr., Umut CANLI
		11	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE GÖRSEL ÇALIŞMA BELLEĞİ VE FİZİKSEL PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİ	Prof. Dr., Umut CANLI

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Nikola Jovanovic	1	ENHANCED POWER ELECTRONICS STRATEGIES FOR SMART GRID AND RENEWABLE ENERGY SYSTEMS	Dr. Ahmed Saleh Prof. Dr. Mona El-Gohary
		2	HIGH-FREQUENCY AND LOW-POWER CIRCUIT DESIGN FOR IoT AND WEARABLE DEVICES	Assoc. Prof. Dr. Giorgi Khutsishvili Assis. Prof. Dr. Nino Beridze
		3	INNOVATIVE SEMICONDUCTOR MATERIALS FOR ENERGY-EFFICIENT AND HIGH-PERFORMANCE ELECTRONICS	Assoc. Prof. Dr. Nikola Jovanovic
		4	OPTIMIZED MICROCONTROLLER-BASED EMBEDDED SYSTEMS FOR AUTOMATED INDUSTRIAL APPLICATIONS	Assis. Prof. Dr. Luka Dimitrov Dr. Elena Stoyanova Prof. Dr. Stefan Markovic
		5	RECONFIGURABLE AND MULTI-BAND ANTENNA TECHNOLOGIES FOR 5G AND BEYOND	Dr. Aibek Tulegenov Assoc. Prof. Dr. Marat Akhmetov
		6	INTELLIGENT SENSOR NETWORKS AND DATA FUSION TECHNIQUES FOR INDUSTRIAL AUTOMATION	Prof. Dr. Bakhtiyar Yusupov Assis. Prof. Dr. Rustam Karimov
		7	ADVANCEMENTS IN FLEXIBLE, WEARABLE, AND BIOCOMPATIBLE ELECTRONICS	Assoc. Prof. Dr. Kiril Nikolov Dr. Petar Ivanovski Prof. Dr. Stefan Boskovic
		8		

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Matteo Lombardi	1	ADVANCES IN SURGICAL AND MINIMALLY INVASIVE TECHNIQUES FOR SMALL ANIMALS	Dr. Kaveh Shams Assoc. Prof. Dr. Marjan Nezami
		2	EVALUATING THE IMPACT OF NUTRITIONAL SUPPLEMENTS AND DIETARY INTERVENTIONS ON LIVESTOCK HEALTH	Dr. Arman Daryaei Dr. Sahar Khosravi
		3	GENETIC SELECTION AND BIOTECHNOLOGICAL APPROACHES TO IMPROVE DISEASE RESISTANCE IN POULTRY	Dr. Lorenzo Vitale Assis. Prof. Dr. Alessio Romano
		4	EMERGING AND RE-EMERGING PARASITIC INFECTIONS AFFECTING DOMESTIC ANIMALS	Bianca Rinaldi Dr. Matteo Lombardi
		5	NOVEL VACCINATION STRATEGIES AND IMMUNIZATION PROGRAMS FOR RABIES CONTROL IN WILD ANIMALS	Dr. Nikolai Baranov Assoc. Prof. Dr. Yelena Morozova Prof. Dr. Anton Sidorov
		6	ANTIMICROBIAL RESISTANCE TRENDS AND MANAGEMENT STRATEGIES IN LIVESTOCK PATHOGENS	Assis. Prof. Dr. Irina Belova Dr. Dmitry Frolov Dr. Pavel Smirnov
		7	ADVANCED DIAGNOSTIC IMAGING TECHNIQUES FOR EARLY DETECTION OF ANIMAL DISEASES	Prof. Dr. Alina Kozlova Dr. Mikhail Novikov Assoc. Prof. Dr. Tatiana Vasilieva

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assis. Prof. Dr. Usman Ali	1	HEALTHCARE ACCESS AND QUALITY IN RURAL AREA IN RUSSIA	Dr. Alexei Smimov Assoc. Prof. Dr. Olga Ivanova Assis. Prof. Dr. Dmitry Volkov
		2	EVALUATION OF THE INFLUENCE OF AIR POLLUTION ON CHILDREN'S RESPIRATORY HEALTH IN MOSCOW	Dr. Elena Kuznetsova Prof. Dr. Sergei Mikhailov Assoc. Prof. Dr. Natalia Vasilyeva Assis. Prof. Dr. Vasily Orlov
		3	THE IMPACT OF NUTRITIONAL EDUCATION ON ADOLESCENT EATING HABITS IN MILAN	Dr. Marco Bianchi Ass. Prof. Dr. Lucia Ricci Prof. Dr. Giovanni Russo Assoc. Prof. Dr. Stefano Martini
		4	EFFECTIVENESS OF REHABILITATION PROGRAMS FOR PTSD PATIENTS IN ALGERIA	Dr. Amir Boulahrouz Dr. Nadia Ait Elhaj Assis. Prof. Dr. Rachid Benmoussa
		5	DEVELOPMENT OF PLANT-BASED PROTEINS AND THEIR INDUSTRIAL APPLICATIONS IN FOOD ENGINEERING	Sana Riaz Assoc. Prof. Dr. Muhammad Ahsan
		6	APPLICATION OF MICROENCAPSULATION TECHNOLOGY TO ENHANCE FLAVOR AND NUTRITIONAL VALUE	Bilal Khan Assis. Prof. Dr. Hira Javed Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra
		7	ADVANCES IN SMART KITCHEN TECHNOLOGIES FOR GASTRONOMIC INNOVATION AND FOOD SAFETY	Assis. Prof. Dr. Usman Ali
		8	EVALUATION OF TRADITIONAL AND MODERN FOOD PRESERVATION METHODS IN EXTREME CLIMATES	Dr. Rahimullah Wardak Fariba Nazari Ahmad Shah

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assis. Prof. Dr. Nino Bakradze	1	ADVANCED NANOTECHNOLOGY APPLICATIONS IN FOOD PRESERVATION AND SAFETY	Dr. Zhandos Akhmetov Prof. Dr. Leyla Mammadova
		2	SUSTAINABLE FOOD PROCESSING METHODS FOR REDUCING ENVIRONMENTAL IMPACT IN GASTRONOMY	Assoc. Prof. Dr. Rakhim Zhumabayev Dinara Kassenova Prof. Dr. Yerlan Abilkhan
		3	INNOVATIVE FERMENTATION TECHNIQUES FOR DEVELOPING FUNCTIONAL FOODS AND BEVERAGES	Assoc. Prof. Dr. Getachew Yilma Dr. Mulualem Desta
		4	DEVELOPMENT OF PLANT-BASED PROTEINS AND THEIR INDUSTRIAL APPLICATIONS IN FOOD ENGINEERING	Sana Riaz Dr. Muhammad Ahsan
		5	APPLICATION OF MICROENCAPSULATION TECHNOLOGY TO ENHANCE FLAVOR AND NUTRITIONAL VALUE	Dr. Niko Gvinepadze Prof. Dr. Mariam Kalandia Assis. Prof. Dr. Lasha Giorgadze
		6	ADVANCES IN SMART KITCHEN TECHNOLOGIES FOR GASTRONOMIC INNOVATION AND FOOD SAFETY	Assis. Prof. Dr. Nino Bakradze
		7	EVALUATION OF TRADITIONAL AND MODERN FOOD PRESERVATION METHODS IN EXTREME CLIMATES	Dr. Abdoulaye Diallo Assis. Prof. Dr. Awa Ndiaye Assoc. Prof. Dr. Fatou Bâ
		8	APPLICATION OF NATURAL FOOD COLORANTS AND FLAVOR ENHANCERS IN MODERN CUISINE	Layla Karam Prof. Dr. Omar Benyamina Assoc. Prof. Dr. Nabil Salim Youssef Bensalem

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof. Dr. Tamar Kapanadze	1	NANOSTRUCTURED COATINGS FOR ENHANCED CORROSION RESISTANCE IN METALLIC ALLOYS	Zhandos Akhmetov Dr. Aisuluu Bekbolotov Prof. Dr. Aijan Sulaimanova
		2	OPTIMIZATION OF HEAT TREATMENT PROCESSES FOR HIGH-STRENGTH STEEL COMPONENTS	Assoc. Prof. Dr. Nurzat Toktogulov
		3	INVESTIGATION OF MICROSTRUCTURAL EVOLUTION IN ALUMINUM ALLOYS DURING DEFORMATION	Samir Bensalem Assoc. Prof. Dr. Ali Mahfoudh
		4	ADVANCED WELDING TECHNIQUES FOR LIGHTWEIGHT COMPOSITE METAL STRUCTURES	Prof. Dr. Khaled Mansouri
		5	STUDY ON FATIGUE BEHAVIOR OF STEEL UNDER CYCLIC LOADING	Dr. Giorgi Lomidze Assoc. Prof. Dr. Nino Bakradze Assis. Prof. Dr. Levan Giorgadze
		6	CORROSION INHIBITION MECHANISMS OF ECO-FRIENDLY COATINGS ON STAINLESS STEEL	Prof. Dr. Tamar Kapanadze
		7	MECHANICAL CHARACTERIZATION OF NOVEL TITANIUM ALLOYS FOR AEROSPACE APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Irakli Gelashvili Dr. Mariam Kvaratskhelia
			DEVELOPMENT OF ADDITIVE MANUFACTURING TECHNIQUES FOR METAL COMPONENTS	Dr. Andrei Popescu Prof. Dr. Elena Ionescu
		8	THERMAL ANALYSIS AND MODELING OF METAL SOLIDIFICATION PROCESSES	Assis. Prof. Dr. Sorin Dumitrescu

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Elmira Sadykova	1	QUANTUM ENTANGLEMENT IN MULTI-PARTICLE SYSTEMS	Dr. Aibek Toktogulov Prof. Dr. Nurzatbek Bektursunov
		2	NONLINEAR DYNAMICS AND CHAOS THEORY APPLICATIONS IN PHYSICS	Assoc. Prof. Dr. Zarina Moldokmatova Dr. Elmira Sadykova
		3	ADVANCED ALGEBRAIC STRUCTURES IN COMPUTATIONAL MATHEMATICS	Prof. Dr. Dwi Santoso Dr. Ratna Wulan
		4	TOPOLOGICAL METHODS IN MODERN PHYSICS	Assis. Prof. Dr. Rizky Maulana Dr. Indira Sari
		5	MATHEMATICAL MODELING OF FLUID DYNAMICS IN COMPLEX MEDIA	Dr. Fatemeh Sadeghi Prof. Dr. Kiarash Mahdavi Assoc. Prof. Dr. Mohammad Rezaei
		6	NUMERICAL SIMULATION TECHNIQUES FOR QUANTUM SYSTEMS	Prof. Dr. Leila Khosravi Dr. Amir Hossein Dr. Sajjad Ahmadi
		7	APPLIED STATISTICS IN PHYSICAL EXPERIMENTS	Assoc. Prof. Dr. Parvaneh Shafiei Prof. Dr. Hamid Rahimi Dr. Zahra Mohammadi
		8	COMPUTATIONAL METHODS IN HIGH-ENERGY PHYSICS	Dr. Zhandos Akhmetov Prof. Dr. Makpal Orozbekova

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assis. Prof. Dr. Murat Tursunov Assoc. Prof. Dr. Dilnoza Karimova	1	INNOVATIVE TARGETED DRUG DELIVERY SYSTEMS FOR CANCER THERAPY: ENHANCING EFFICACY AND REDUCING SIDE EFFECTS	Dr. Ahmed El-Sayed Prof. Dr. Mona Khalil
		2	ASSESSING THE EFFICACY OF NATURAL AND HERBAL REMEDIES IN MANAGING CHRONIC DISEASES	Assoc. Prof. Dr. Youssef Mansour Dr. Dalia Farouk
		3	PHARMACOVIGILANCE IN GEORGIA: MONITORING AND MANAGING ADVERSE DRUG REACTIONS FOR SAFER THERAPY	Nino Kapanadze Giorgi Lomidze
		4	PHARMACOGENOMICS AND PERSONALIZED MEDICINE: TAILORING DRUG THERAPIES BASED ON GENETIC PROFILES	Assis. Prof. Dr. Ana Dimitrova Dr. Tamar Shengelia Assoc. Prof. Dr. Levan Bakhtadze
		5	EMERGING ANTIBIOTIC RESISTANCE IN BALKAN COUNTRIES: STRATEGIES FOR PUBLIC HEALTH INTERVENTION	Prof. Dr. Elena Petrova Dr. Marko Jovanovic
		6	OPTIMIZING VACCINE FORMULATIONS TO ENHANCE IMMUNE RESPONSE AND PROTECT POPULATIONS	Dr. Stefan Kralj
		7	TRADITIONAL MEDICINAL PLANTS AND THEIR MODERN PHARMACOLOGICAL APPLICATIONS: BRIDGING HERBAL AND MODERN THERAPIES	Dr. Rustambek Akhmedov Prof. Dr. Aisuluu Bektemirova
		8	ADVANCES IN BIOMARKERS FOR EARLY DISEASE DETECTION: IMPROVING DIAGNOSTIC ACCURACY AND PATIENT OUTCOMES	Assis. Prof. Dr. Murat Tursunov Assoc. Prof. Dr. Dilnoza Karimova

ICHEAS 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES				
November 1-3, 2025 Dubai				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / Nov 1, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Prof. Dr. Ezenwa Chinenye Amanamba	1	EVALUATION OF URBAN LAND DEVELOPMENT DIRECTION IN KABUL CITY, AFGHANISTAN	Ahmad Sharif Ahmadi Yoshitaka Kajita
		2	INFLUENCE OF PLACE IDENTITY ON WALKABILITY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN TWO MIXED USED STREETS CHAHARBAGH ST. ISFAHAN, IRAN AND DEREBOYU ST. LEFKOSA, NORTH CYPRUS	Assis. Prof. Dr. R. Rafiemanzelat
		3	RENEWED URBAN WATERFRONT: SPATIAL CONDITIONS OF A CONTEMPORARY URBAN SPACE TYPOLOGY	Assis. Prof. Dr. Beate Niemann, Fabian Pramel
		4	URBAN ECOLOGICAL INTERACTION: AIR, WATER, LIGHT AND NEW TRANSIT AT THE HUMAN SCALE OF BARCELONA'S SUPERILLES	Philip Speranza
		5	PERFORMANCE EVALUATION OF A 'PRIORITY-CONTROLLED' INTERSECTION CONVERTED TO SIGNAL-CONTROLLED INTERSECTION	Prof. Dr. Ezenwa Chinenye Amanamba
		6	DISCUSSION ABOUT FREQUENT ADJUSTMENT OF URBAN MASTER PLANNING IN CHINA: A CASE STUDY OF CHANGSHOU DISTRICT, CHONGQING CITY	Sun Ailu Zhao Wanmin
		7	HYBRID LIVING: EMERGING OUT OF THE CRISES AND DIVISIONS	Yiorgos Hadjichristou
		8	CORPORATE GOVERNANCE STRUCTURES AND OVERLAPPING DIRECTORATES IN THE CZECH REPUBLIC	Assis. Prof. Dr. Ondşej Nowak

Contents

REŞAD EKREM KOÇU'NUN İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİNDE OLAYLAR MADDELERİNDE KENT KÜLTÜRÜNÜ ARAMAK.....	1
REŞAD EKREM KOÇU'NUN İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİNDE YAPILAR MADDELERİNDE KENT KÜLTÜRÜ UNSURU OLARAK TASAVVUF.....	9
OSCAR WILDE'İN DORIAN GRAY'İN PORTRESİ ESERİNDE NARSİZM ve MODERN ÇAĞ	16
F. M. DOSTOYEVSKİ'NİN KARAMAZOV KARDEŞLER ADLI ESERİNDE BABA CİNAYETİ ve ODİPUS KOMPLEKSİ	18
ŞAİR GÖZÜYLE HÜKÜMDARDA (YÖNETİCİDE) AKIL VE İLİM SAHİBİ OLMA GEREKLİLİĞİ.....	20
ŞAİR GÖZÜYLE HÜKÜMDARDA (YÖNETİCİDE) AKIL VE İLİM SAHİBİ OLMA GEREKLİLİĞİ.....	22
THE REPRESENTATION OF POSTMODERN FEMINISM IN ANGELA CARTER'S <i>WISE CHILDREN</i> ..	31
KADIN ÖĞRETMENLERİN KADIN YÖNETİCİLERLE ÇALIŞMA TERCİHLERİ VE BUNUN NEDENLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA	37
KURUMSAL DEPRESYON VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖRGÜT TEMELLİ BENLİK SAYGISININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ	50
SÖZCÜK ÖĞRENME MOTİVASYONUNUN SOSYAL ÖĞRENME DEĞİŞKENLERİNE GÖRE İNCELENMESİ	61
SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK ALGILARININ VE SINIF İÇİ UYGULAMALARININ TÜRKÇE DERSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	78
AVRUPA VE TÜRKİYE'DE BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNİN MESLEKİ ROLLERİ	95
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR DERSLERİNE KATILIMI ETKİLEYEN ÇEVRESEL FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ	106
FİLİSTİN MESELESİNİN DİNİ ARKA PLANI VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KONUYA YAKLAŞIMI: SİNOP ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	118
SAĞLIKLI BESLENME VE TÜKETİM BİLİNCİNDE DİNİ REFERANSLAR	129
OTİZMLİ ÇOCUKLARA DEPREM ÇANTASI HAZIRLAMA BECERİSİNİN ÖĞRETİMİNDE VIDEO MODELLE ÖĞRETİMİN ETKİLİLİĞİ	143
The Strait of Hormuz: Reshaping Regional Alliances in 2025.....	145
TÜRKİYE'DE GIDA YARDIMLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER	147
Geleceğin Gıda Jeopolitiği: Güvenlik, Yönetişim ve Küreselleşme Ekseninde Bir Değerlendirme	156
THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE ON EMPLOYEE SILENCE IN LOCAL GOVERNMENT: A CASE STUDY OF A DISTRICT MUNICIPALITY	166
A STUDY ON MAKING LAHMACUN WITH SOY MINCED MEAT AND GREEN LENTILS FOR PEOPLE WHO PREFER A VEGAN DIET.....	180
TEKİRDAĞ /SÜLEYMANPAŞA İLÇESİ NAİPKÖY'ÜNÜN TARIMSAL TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	181
VARSAYILAN SEÇENEĞİN GÜCÜ: TÜKETİCİ ÖZERKLİĞİ Mİ PATERNALİSTİK PAZARLAMA MI?... 198	

DAVRANIŞSAL YANLILIKLARIN DİJİTAL PAZARLAMA VE KRİPTO YATIRIM KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	206
YEREL ELİTLERDEN KÜRESEL ELİTLERE: POPÜLİZMDE ELİT DİYALEKTİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	213
ORGANIZED SYSTEMATIC VIOLENCE IN WORK LIFE: MOBBING AND ITS SOCIOLOGY	214
ENGELLİ BİREYE SAHİP AİLELERDE SOSYAL DIŞLANMA	216
YAŞLILARIN BOŞ ZAMAN TATMİNİ VE YAŞAM KALİTESİ: AKTİF YAŞ ALMA MERKEZİ ÖRNEĞİ.....	227
YOKSULLUK AÇIĞININ TÜRKİYE ve KOMŞU ÜLKELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	241
SOSYAL BİR SORUN OLARAK GENÇ İŞSİZLİĞİNİN TOPLUMSAL SONUÇLARI: TRA2 VE TRB2 BÖLGELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	252
INNOVATIVE PEDAGOGICAL APPROACHES FOR ENHANCING STUDENT ENGAGEMENT IN DIGITAL CLASSROOMS.....	263
EXPLORING CRITICAL THINKING SKILLS THROUGH PROJECT-BASED LEARNING IN SECONDARY EDUCATION	264
EFFECTS OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON COGNITIVE AND SOCIAL DEVELOPMENT .	265
THE IMPACT OF ART-INTEGRATED LEARNING ON CREATIVITY AND ACADEMIC PERFORMANCE	266
TEACHERS' PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS	267
THE ROLE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN PROMOTING SELF-DIRECTED LEARNING AMONG UNIVERSITY STUDENTS	268
GENDER DISPARITIES IN SCIENCE EDUCATION: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR EQUITY	269
DEVELOPING ENVIRONMENTAL AWARENESS THROUGH OUTDOOR LEARNING ACTIVITIES IN ELEMENTARY EDUCATION	270
THE IMPACT OF DIGITAL CURRENCY ADOPTION ON NATIONAL MONETARY POLICY.....	271
GREEN ECONOMY TRANSITION AND ITS EFFECT ON INDUSTRIAL PRODUCTIVITY	272
THE ROLE OF MICROFINANCE IN PROMOTING RURAL ENTREPRENEURSHIP.....	273
FINANCIAL INCLUSION THROUGH MOBILE BANKING: AN EMPIRICAL STUDY	274
THE INFLUENCE OF TAX REFORM ON SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE GROWTH	275
RADE LIBERALIZATION AND INCOME INEQUALITY IN DEVELOPING ECONOMIES.....	276
EXPLORING THE ECONOMIC CONSEQUENCES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LABOR MARKETS	277
INFLATION TARGETING FRAMEWORKS AND CENTRAL BANK CREDIBILITY	278
THE DYNAMICS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AFRICAN ECONOMIES.....	279
STRATEGIC INNOVATION MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL RESILIENCE IN POST-PANDEMIC MARKETS.....	280
ENTREPRENEURIAL LEADERSHIP AND DIGITAL TRANSFORMATION IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES.....	281

CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT AND CONSUMER BEHAVIOR IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.....	282
THE IMPACT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ON BRAND REPUTATION AND MARKET PERFORMANCE	283
SUSTAINABLE BUSINESS MODELS AND GREEN ENTREPRENEURSHIP IN EMERGING ECONOMIES	284
FINANCIAL TECHNOLOGIES AND INNOVATION STRATEGIES IN MODERN ENTERPRISES	285
HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE IN KNOWLEDGE-BASED ECONOMIES.....	286
THE EVOLUTION AND CHALLENGES OF DIGITAL RIGHTS IN CONTEMPORARY LEGISLATION .	287
INTERNATIONAL TRADE LAW ENFORCEMENT: OBSTACLES AND OPPORTUNITIES	288
PROTECTING INTELLECTUAL PROPERTY IN EMERGING MARKETS: STRATEGIES AND LEGAL REFORMS	289
THE ROLE OF CONSTITUTIONAL COURTS IN STRENGTHENING DEMOCRATIC SYSTEMS	290
CYBERCRIME LEGISLATION AND ITS GLOBAL IMPACT ON DIGITAL SECURITY.....	291
ENVIRONMENTAL LAW AND CORPORATE ACCOUNTABILITY: TRENDS AND LEGAL INNOVATIONS.....	292
HUMAN RIGHTS CHALLENGES AND LEGAL RESPONSES IN POST-CONFLICT STATES.....	293
LEGAL FRAMEWORKS FOR ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND AUTOMATION: REGULATORY PERSPECTIVES.....	294
COMPARATIVE ANALYSIS OF FAMILY LAW SYSTEMS IN SOUTHEAST ASIA: CULTURAL AND LEGAL DIMENSIONS	295
THE EVOLUTION OF TRADE ROUTES AND ECONOMIC NETWORKS IN THE CAUCASUS REGION	296
CULTURAL EXCHANGES AND DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND THE PERSIAN EMPIRE.....	297
EGYPTIAN DYNASTIC POLICIES AND THEIR STRATEGIC IMPACT ON THE MEDITERRANEAN WORLD.....	298
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES IN ANCIENT MEMPHIS AND THE NEW KINGDOM'S SOCIETAL STRUCTURES	299
RUSSIAN EMPIRE AND THE DEVELOPMENT OF MODERN STATE INSTITUTIONS IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES	300
REVOLUTIONARY MOVEMENTS AND SOCIO-POLITICAL TRANSFORMATIONS IN 19TH CENTURY RUSSIA	301
EARLY MARITIME KINGDOMS AND TRADE NETWORKS IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO ..	302
EXPLORING MODERN PERSIAN CALLIGRAPHY TECHNIQUES AND THEIR CULTURAL SIGNIFICANCE.....	303
THE EVOLUTION OF CONTEMPORARY IRANIAN MINIATURE ART AND ITS SYMBOLIC EXPRESSIONS.....	304

ITALIAN RENAISSANCE SCULPTURE AND ITS INFLUENCE ON MODERN ARTISTIC FORMS	305
CONTEMPORARY ITALIAN PAINTING: BALANCING TRADITION AND INNOVATION IN VISUAL ARTS	306
RUSSIAN AVANT-GARDE MOVEMENTS AND THEIR IMPACT ON 20TH-CENTURY ART	307
MODERN RUSSIAN PHOTOGRAPHY: TECHNIQUES, THEMES, AND CULTURAL REFLECTIONS	308
GEORGIAN FOLK ART AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY VISUAL EXPRESSIONS.....	309
CONTEMPORARY GEORGIAN SCULPTURE: TRADITIONAL ROOTS AND MODERN INTERPRETATIONS	310

REŞAD EKREM KOÇU’NUN İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİNDE OLAYLAR MADDELERİNDE KENT KÜLTÜRÜNÜ ARAMAK

Prof, Dr. Rasim AKPINAR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, rasimakpinar@gmail.com - ORCID:0000-0003-1834-6993,

ÖZET

Reşad Ekrem Koçu, Ahmet Rasim, Refik Halit Karay, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sait Faik Abasıyanık, Samiha Ayverdi, Orhan Pamuk sadece Türk edebiyatı sahasında yada dilbilimi alanında değerlendireceğimiz kişiler olmamış bu tebliğde de yapılacağı gibi şehir kültürü ve şehir kimliği konuları için de bu isimler eşsiz birer kaynak olmuştur.

Reşad Ekrem Koçu, bütün hayatını İstanbul’da geçirmiş, bu şehrin sokaklarını, olaylarını, yapılarını gözlemlemiş olan, İstanbul aşığı çok yönlü bir tarihçidir. Koçu, İstanbul Ansiklopedisinde İstanbul hakkındaki bazı bilgileri düzene koymuş ve “denize düşen otomobiller” maddesinde olduğu gibi şehir hakkında ilginç, kimi zaman eğlenceli ve tuhaf hikayelerini kimi detay bilgilerle hikayeci üslubuyla anlatmıştır.

Salt ve Kadir Has Üniversitesi’nin 2018’den bu yana ortaklaşa yürüttüğü Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi projesinin bir çıktısı olan istanbulansiklopedisi.org, Koçu’nun yarım kalmış İstanbul Ansiklopedisi’nin A-G arası basılı ciltleri ile muhtelif nitelikte binlerce arşiv belgesini aynı alanda görüntüleme olanağı sunar. Burada tematik olarak kişi, yapı, yer, diğer, folklor, olay, liste-dosya başlıklarında arama imkanı bulunmaktadır. İşte bu tebliğde velud bir yazar olan Reşad Ekrem Koçu’nun İstanbul Ansiklopedisinde bulunan olay maddelerinde İstanbul kent kültürünü arayacağız.

Anahtar Kelimeler : kent kültürü, Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi

Exploring Urban Culture Through the “Events” Entries in Reşad Ekrem Koçu’s *Istanbul Encyclopedia

Prof, Dr. Rasim AKPINAR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,

rasimakpinar@gmail.com

- ORCID:0000-0003-1834-6993

Abstract

Figures such as Reşad Ekrem Koçu, Ahmet Rasim, Refik Halit Karay, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sait Faik Abasıyanık, Samiha Ayverdi, and Orhan Pamuk are not solely to be evaluated within the domains of Turkish literature or linguistics. As this paper aims to demonstrate, these individuals also serve as invaluable sources for examining urban culture and urban identity.

Reşad Ekrem Koçu was a multifaceted historian who spent his entire life in Istanbul, passionately observing the city’s streets, events, and architectural structures. In his Istanbul Encyclopedia, Koçu organized various pieces of information about the city and narrated curious, sometimes humorous and eccentric stories such as in the entry “Automobiles Falling into the Sea” with a distinctive storytelling style enriched by detailed observations. The digital archive project jointly conducted by SALT and Kadir Has University since 2018, titled Reşad Ekrem Koçu and the Istanbul Encyclopedia Archive, has resulted in the platform istanbulansiklopedisi.org, which provides access to the printed volumes (A–G) of Koçu’s unfinished encyclopedia along with thousands of archival documents. The site offers thematic search options under categories such as person, structure, location, folklore, event, and list-file.

Keywords: Urban Culture, Reşad Ekrem Koçu, Istanbul Encyclopedia

1. TEORİK ÇERÇEVE

https://istanbulansiklopedisi.org/salt/info/about_web.jsp adresinde İstanbul Ansiklopedisi ile ilgili geniş bir malumat aşağıdaki şekildedir:

“*İstanbul Ansiklopedisi*, tarihçi ve romancı Reşad Ekrem Koçu’nun (1905-1975) ömrünün büyük kısmını adadığı, ancak tamamlayamadığı kapsamlı bir çalışmadır. Koçu, İstanbul’un “**muazzam kütüğü**”nü oluşturmak üzere 1944’te başladığı etraflı kaynak tarama ve madde yazımı çalışmalarını vefatına kadar sürdürür. Koçu’nun 24 cilt olarak planladığı ansiklopedinin **G harfine** kadarki ilk 11 cildi 1973’e dek aralıklarla Tan Matbaası, İstanbul

Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, Ercan Matbaası, Hamle Matbaası ve Koçu Yayınları tarafından fasiküller hâlinde basılır. **Sokaklardan** mimari yapılara, mühim ya da **sıradan şahıslardan** şehrin âdetlerine, tarihî olaylardan **şehir efsanelerine**, nice konu farklı anlatımlar ve resimler eşliğinde kayda geçirilir. Dönemin değerli tarihçi, edebiyatçı, akademisyen ve sanatçıların katkıda bulunduğu *İstanbul Ansiklopedisi*, tezkirecilik geleneğiyle Batılı ansiklopedizmi birleştiren bir **başvuru kaynağı**, bir tanıklıklar derlemesi ya da İstanbul'a dair her şeyi içermeye çabasında devasa bir girişim olmasının yanı sıra, bütün bu malzemeyi kendine has bir İstanbul fikri veya imgesi olarak yeniden inşa eden sıra dışı bir çalışmadır.

İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu başkentinden Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vilayetine dönüşmesine tanıklık eden Koçu, şehri resmederken **kazadan cinayete**, turistten garsona, kahveden hamama **gündelik** ve **alelade** olanı anlatıma dâhil eder. Koçu hayattayken "Aba"dan "Gökçınar (Mehmed)" maddesine kadar basılabilmiş olan *İstanbul Ansiklopedisi*, resmî tarih anlatısının ötesine geçerek farklı pencereler aralaması sebebiyle 1990'lardan itibaren gitgide daha çok tarihçi ve araştırmacının ilgisini çeker.

Salt ve **Kadir Has Üniversitesi**'nin 2018'den bu yana ortaklaşa yürüttüğü Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi projesinin bir çıktısı olan istanbulansiklopedisi.org, Koçu'nun yarım kalmış *İstanbul Ansiklopedisi*'nin A-G arası basılı ciltleri ile muhtelif nitelikte binlerce arşiv belgesini aynı alanda görüntüleme olanağı sunar. Farklı dönemlerde yayımlanan ansiklopedi maddeleri ile sonraki ciltlerin malzemesini içeren ve ilk kez erişime açılan arşivden **40.000'i aşkın** belgeyi aynı platforma taşır. Böylelikle hem basılı ansiklopedi ciltleri ve maddeleri ile arşiv belgelerini detaylı olarak inceleme hem de malzemeler arası metinsel ve görsel ilişkilerin izini sürme imkânı sağlar.

Temel bilgiler kadar sıra dışı kayıtları da içeren *İstanbul Ansiklopedisi*, tekrarları, şaşırtmacaları ve sunduğu bilgilerin geçerliliği bakımından etraflıca irdelenmeyi bekliyor."

2. İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİNDE OLAYLAR MADDELERİNDE KENT KÜLTÜRÜ

Şehirlerin kültürünü oluşturan maddi ve manevi unsurlar bulunur. Şehirler sadece binalardan, yollardan, köprülerden oluşmaz; şairlerden, yazarlardan, fikir insanlarından, delilerinden, velilerinden de oluşur. Şehirler içinde yaşanan olaylardan da oluşur. Aşağıda İstanbul kentinin kültürünü oluşturan vaka yansımalarına İstanbul Ansiklopedisi özelinde bakmaya çalıştık.

ATPAZARI YANGINI

Atpazarı, Fatih ve civarını yok edip büyük yangınların hemen hepsinde yanmıştır. Lütü Tarihinde, Hicrî 1245 (M. 1829) vakayii arasında, Atpazarının içinden çıkmış bir yangın da kaydedilmiştir. “Nisanın yirmi beşinci gecesi, Atpazarında ahırlardan zuhur eden ateş, ertesi gün saat ikiye kadar (alaturka) mümted ve Fatih civarında Emsercilere müntehi olarak mektep cihetindeki ahırlardan maada cümlesi ve iki mescid ile birçok büyü ve menâzil muhterik ve muşmahil olmuştur”.

ALACAHAMAM YANGINI

(H. 1115; M. 1703) akşama doğru çıktı, sabaha kadar devam etti, Hasekihamamı, Sultanhamamı ve Alacahamam ile aralarındaki binalar tamamile mahvoldu; bu yangında Mısırçarşısının Ketenciler tarafı da çok zarar gördü, pek çok keten ve kına yandı.

AKSARAY CİNAYETİ

1888 de Büyükşehirde bilhassa Aksarayda fevkalâde teessür ve heyecan uyandırmış bir cinayettir; yaşmak ve ferace devrinin sonlarına rastlıyan ve bu yıllarda, Aksaray esnafından bir Hüseyin Ağanın Cemile ismindeki kızı, semtin en güzel bir kızı olarak tanınmıştı; aynı çarşıda işliyen aşçı Mustafa adında bir genç Cemileyi istemiş, fakat güzel kızları için çok daha parlak bir kısmet uman ailesi aşçı Mustafaya red cevabı vermişlerdi. Bunun üzerine kızın yolunu beklemeğe başlayan delikanlı, bu yılın şubat ayının başlarında, bir gün Beygirciler içinde Cemileye rastlamış, zorla kaçırmak istemiş, kızın mukavemeti üzerine de belinden kocaman bir bıçak sıyrarak güzel kızı güpe gündüz çarşı ortasında vurup öldürmüştü. Vaka yerine süratle yetişen zabıta, güzel Cemilenin katilini, gazaba gelen Aksaray halkının elinde keşkek edilmekten güçlkle kurtarmış, aşçı Mustafa hayli uzun süren bir muhakemeden sonra on sekiz yıl ağır hapse mahkûm edilmişti.

AYAANDON FIRTINASI

Takvim ocak ayının 26 veya 27 inci günü için kışın en şiddetli zamanı yazar, eskiler de “şiddeti sermâ” derdi; ertesi günü de İstanbul ikliminin sayılı fırtınalarından biri kopardı ki, halk Aya Andon’dan bozma olarak Ayandon fırtınası derdi; isim, bu ayın 29 uncu gününün hıristiyanların Mısırlı Saint Antonius namına bir yortuları bulunmasından gelir. Ayandon fırtınasından bir veya iki gün sonra Erbain denilen ve kırk gün süren soğuklar kınılır, Hamsin başlardı.

BÂBİÂLİ BASKINI

10 Kânunusani 1328 perşembe günü öğleden sonra saat ikide Bâbîâliye vâki olan hücum ki bu hareketin neticesi olarak devlet idaresinin başında bulunan Kâmil Paşa ve kabinesi istifaya, daha doğru bir tâbir ile iktidarı terke mecbur olmuş ve Mahmud Şevket Paşanın Sadırâzam tâyin olunmasıyla İttihad ve Terakki Fırkası tekrar iş başına gelmişti.

AYASOFYA İÇİNDE MECZUB VAK'ASI

Hicrî 1206 (M. 1791) yılı rebiülâhırının yirminci cuma günü, Üçüncü Selim Ayasofyaya gidip hünkâr mahfeline çıktığında, mihrab tarafındaki cemaatin içinden kimsenin tanımadığı bir meczub magribi sünnetler kılınırken cebinden bir demir gülle çıkarıp, türkçe bilmediğinden kendi lisaniyle şikâyet yollu bâzı şeyler söyliyerek gülleyi mahfel kafesine fırlattı, bir ikincisini de atmak üzere iken cemaat tarafından tutulup zabıtaya teslim edildi, Sultan Selime arzedildiğinde hemen idamı ferman olundu ve camiden çıkarılıp saray meydanında (Babı Hümâyûn önünde) boynu vuruldu. Bu meczubun, giriştiği ıslâhat dolayısıyla Sultan Selimi dinsizlikle itham eden mutaassıplar tarafından tahrik edildiği pek aydındır (B.: Ayasofya içinde Özbek Dervîşi Vak'ası).

BUZ, İSTANBUL BOĞAZININ VE İSTANBUL LİMANININ BUZ KİTLELERİ İLE KAPLANIP ÖRTÜLMESİ

Çok şiddetli kışlarda Karadeniz'in şimal sularına dökülen büyük ırmaklar, bunların arasında da bilhassa Tuna Irmağı donduğu zaman, eğer bu don, oralardan geçen bir sıcak dalgası ile vakitsiz çözülür, kopuşur ve erimedden ırmaklar tarafından gaayet büyük kitleler hâlinde Karadeniz'e atılırsa, kuvvetli şimal rüzgârları ve akıntı ile, deniz yüzünde muazzam bir buz ırmağı hâlinde evvelâ , İstanbul Boğazının ağzını millerce genişliğinde istilâ eder, ve sonra Boğazdan içeri girmeye başlar, büyük Boğaz ve koy ve körfezlerini doldurur ve sâhillere yığılır, Limana kadar iner, limanı da tamamen kaplar, ve sonra sonra gelenler de bembeyaz bir geniş şerid hâlinde Marmara'ya akmaya başlar, ve artık Marmarada erir. Bu buzlar Boğazda ve limanda seyrü seferi günlerce aksatırlar, büyük gemiler Karadenize çıkamaz, Karadenizden Boğaza giremez, hele küçük motorlu tekneler için ciddî büyük tehlike teşkil ederler, yolda yakalanmış olan gemiler sığındıkları boğaz ağzı ve boğaz içi koy ve körfezlerinde buzlarla sarılıp kalırlar; günlük şehir hayatında da liman vapurları seferleri geniş ölçüde aksar, ve bilhassa gece seferleri kaldırılır. Bu ansiklopedinin müellifi, bu tabiat ihtişâmını yarım asrı aşmış ömrü boyunca iki defa görmüştür, birincisinde (1928) henüz bir üniversite talebesi idi, ikincisi de 1954 yılı şubat ayındadır. Öyle zannediyoruz ki, tarih kaynaklarımıza geçmiş olan Boğaziçinin donması vak'ası da böyle bir buz istilâsından başka bir şey değildi; o yılın şiddetli kışının tesiri altında gaflete düşen vak'anüvisin kalemi ile bir buz akını, Boğazın donması şekline çevrilmiştir.

BOĞAZIÇİNDE TANKERLER ÇARPIŞMASI VE İNFİLAKLI BÜYÜK GEMİLER YANGINI FÂCİASI

Boğaziçinde zamanımıza kadar bir benzeri görülmemiş bir deniz kazası; yabancı bayraklar taşıyan iki büyük tankerin çarpışması neticesi korkunç bir infilâk ile başlayan, ve günlerce devam ederek Boğaziçi köyleri ile İstanbul Limanını tehdit etmiş olan bir deniz yangını. Bu görülmemiş fâciayı

İstanbul gazeteleri birinci sayfalarını tamamen kaplayan dehşet âver resimlerle tesbit ederek bildirmişler, İstanbul ve bilhassa büyük şehrin yukarı Boğaz halkı geceleri de uykusuz kalarak çok heyecanlı günler yaşamıştır. Aşağıdaki satırları büyük günlük gazetelerden Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Sabah'dan alınmıştır: Müdhiş deniz çarpışması vak'ası, 14 aralık 1960 Çarşamba günü sabahı henüz ortalık ağarmamış iken, saat 2,30 sularında, Emirgân ile Kanlıca arasında, ve Anadolu kıyısına yakın bir noktada oldu; şöyleki: Kadimdenberi yürürlükde olan Boğaz seyrü sefer nizamına göre Karadenize çıkan gemiler Boğazın Rumeli yakası, Boğazdan limana gelen gemilerde Anadolu yakası sularında seyredeler. 35,000 tonluk yunan bandıralı World Harmony tankeri içinde klavuz kapdan da var iken gayrî nızâmî olarak Anadolu suyundan seyretmiş, ve Karadenizden gelen ve kendi nızâmî yolunu tâkib eden 13,000 ton benzin ve 11,000 ton petrol yüklü 25,000 tonluk Yugoslav bandıralı Peter Zoraniç tankerine çarpmış, müsâdemenin müdhiş gürültüsünü aynı sâniye içinde korkunç bir infilâk tarâkesi tâkib ederek Yugoslav tankeri yanmaya başlamıştır. Yangın o anda Yunan tankerine de sirâyet etmiş, ve boş bulunan bu tanker de alevler içinde kalmıştır.

DON, DENİZİN DONMASI

Osmanlı Vak'anüvisleri yaman katı kışları vekaayinâmelerine kaydederlerken bâzan İstanbulda denizin, öncelikle iç liman Haliç'in ve akıntısı olmasına rağmen Boğazın donduğunu da yazmışlardır. Hicrî 1030 Kışındaki Don — “Rebiülevvelin başında onaltısına kadar (24 ocak - 8 şubat 1621) pek çok kar yağdı; kışın şiddetinden deniz (Boğaz) tamâmen dondu, ancak ortasında akıntı küçük dere gibi açık kalmış idi. Rebiülevvelin 17. günü (9 şubat 1621) Sarayburnu ile Üsküdar arası cümle buz olup Galatadan İstanbula, ve Hasbağçeden Kireçkapusuna büz üstünden yaya adam geçtiğini görenler rivâyet ederler. Gemiler seferden kesilip zahîre gelmediğinden 70 dirhem ekmek 1 akçeye, etin okkası 15 akçeye satıldı” (Peçevî Tarihi, II; Naimâ Tarihi, II).

DENİZDE BOĞULANLAR

İstanbulda küçümsenmiyecek kadar denizde boğularak ölüm vak'aları görülür. Deniz kazâlarında boğulma her zaman her yerde görülen bir fâciadır, fakat yaz mevsiminde yüzme ve yıkanma kasdı ile denize girenlerden boğulanlar, İstanbul şehrinin günlük hayatı bakımından üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. İstanbulda deniz hamamlarından ve plâjlardan gayri yerden, açıkda soyunup denize girmek yasaktır. Fakat bu yasak gereği gibi hiç bir zaman tatbik edilmez. Tek sebebi de denize parasız girmenin kesin bir zaruret olduğu düşünülmeden konmuş bir yasak oluşudur. Ağır sıcaklar başladığı zaman çocuk, delikanlı, orta, yaşlı, âvare, hâne berduş, çirak, amale, ırgad, asker, mektepli binlerce can İstanbul sahillerinde plâj tesisatı olmayan kumsallarda,

deniz hamamı kurulmamış derince ve derin sularda soyunurlar ve özel tâbiri ile açıktan denize girerler, ve gazetelerde sık sık Boğaziçinde, ve Marmara kıyılarında bir kaç vatandaşımızın yüzme bilmediği için boğulduğu okunur.

DEPREM, ZELZELE

İstanbul yüz yıllar boyunca çok dehşetli yer depremlerine (hareketi arz'lara, zelzelelere) sahne olmuş, büyük şehir ağır can kayıplarına uğrayarak geniş ölçüde harab olmuştur. Tarih kaynaklarımızın kaydettiği başlıca yer depremleri şunlardır. Hicrî 25 rebîülâhîr 915 (M. 10 ekim 1509) depremi — Müverrih Solakzâde Hemdemî Mehmed Efendi kendi adına nisbetle anılan meşhur târihinde bu müdhîş âfeti şöylece kaydediyor: “915 cemâziyel ûlâsında, bir rivâyetde de rebîülâhîrin 25 inci salı gecesinde (Bu depremi İ. Hâmi Dânişmend “İzahli Osmanlı Tarihi Kronolojisi”nde 29 cemâziyel ûlâ 915 = 14 eylül 1509 tarihi ile kaydediyor) bir zelzele oldu ki Memâliki Osmâniyede Kıyâmeti Sugrâ (Küçük Kıyâmet) diye meşhurdur.

DENİZE UÇAN OTOMOBİLLER

İstanbulun günlük hayatı içinde türlü sebeblerle vukuu bulmuş fâcialardır; tesbit edebildiğimiz vakalar şunlardır : Rumelihisarı Vak'ası — 1952 yılında bir mayıs sabahı saat 6,15 de içinde üç yolcu bulunan ve şöfer Erdoğan Atacan'ın kullandığı 8175 plâka numaralı Opel marka taksi otomobil Rumelihisarı Vapur İskeleyine 30 metre mesâfedeki virajdan denize uçmuş, ve iki gün süren aramada kaza noktasından 40 metre ileride ve 20 metre derinlikde bir uçurumun kenarında bulunmuştur. Şoförle birlikde boğulan yolcular Kevork Uzunoğlu adında bir inşaat kalfası ile Haydar Özçiftci ve Mustafa Digil adında iki iş adamıdır. Öyle tahmin ediyoruz ki denize uçan otomobiller arasında ilk vaka budur. Rumeli Hisarı Vak'ası — 30 kasım 1952 de Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egelinin oğlu Tıp Fakültesi talebesi Yaman Egeli yanında iki arkadaşı ile birlikde Rumelihisarı önünden bir gece hususî otomobil ile denize uçmuş ve arkadaşları ile birlikde boğulmuştur (B.: Egeli, Yaman).

3.SONUÇ YERİNE

Şehirlerin kültürünü oluşturan maddi ve manevi unsurlar bulunur. Şehirler sadece binalardan, yollardan, köprülerden oluşmaz; şairlerden, yazarlardan, fikir insanlarından, delilerinden, velilerinden de oluşur. Şehirler içinde yaşanan olaylardan da oluşur. İşte biz bu tebliğde İstanbul kentinin kültürünü oluşturan vaka yansımalarına İstanbul Ansiklopedisi özelinde baktık.

İstanbul Ansiklopedisi mimarlık, şehir ve bölge planlama, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, Türk dili ve edebiyatı bölümü öğrencilerinin müfredatlarında muhakkak görmeleri gereken bir eserdir.

KAYNAKÇA

https://istanbulansiklopedisi.org/salt/info/about_web.jsp

REŞAD EKREM KOÇU’NUN İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİNDE YAPILAR MADDELERİNDE KENT KÜLTÜRÜ UNSURU OLARAK TASAVVUF

Prof, Dr. Rasim AKPINAR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, rasimakpinar@gmail.com - ORCID:0000-0003-1834-6993,

ÖZET

Reşad Ekrem Koçu, Ahmet Rasim, Refik Halit Karay, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sait Faik Abasıyanık, Samiha Ayverdi, Orhan Pamuk sadece Türk edebiyatı sahasında yada dilbilimi alanında değerlendireceğimiz kişiler olarak kalmamış bu tebliğde de yapılacağı gibi şehir kültürü ve şehir kimliği konuları için de bu isimler eşsiz birer kaynak olmuştur.

Reşad Ekrem Koçu, bütün hayatını İstanbul’da geçirmiş, bu şehrin sokaklarını, olaylarını, yapılarını gözlemlemiş olan, İstanbul aşığı çok yönlü bir tarihçidir. Koçu, İstanbul Ansiklopedisinde İstanbul hakkındaki bazı bilgileri düzene koymuş ve “denize düşen otomobiller” maddesinde olduğu gibi şehir hakkında ilginç, kimi zaman eğlenceli ve tuhaf hikayelerini kimi detay bilgilerle hikayeci üslubuyla anlatmıştır.

Salt ve Kadir Has Üniversitesi’nin 2018’den bu yana ortaklaşa yürüttüğü Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi projesinin bir çıktısı olan istanbulansiklopedisi.org, Koçu’nun yarım kalmış İstanbul Ansiklopedisi’nin A-G arası basılı ciltleri ile muhtelif nitelikte binlerce arşiv belgesini aynı alanda görüntüleme olanağı sunar. Burada tematik olarak kişi, yapı, yer, diğer, folklor, olay, liste-dosya başlıklarında arama imkanı bulunmaktadır. İşte bu tebliğde velud bir yazar olan Reşad Ekrem Koçu’nun İstanbul Ansiklopedisinde bulunan yapılar maddelerinde İstanbul kent kültüründe tasavvufu arayacağız.

Anahtar Kelimeler : kent kültürü, Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi

Sufism as an Element of Urban Culture in the “Structures” Entries of Reşad Ekrem Koçu’s Istanbul Encyclopedia

Prof, Dr. Rasim AKPINAR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,

rasimakpınar@gmail.com - ORCID:0000-0003-1834-6993

Abstract

Figures such as Reşad Ekrem Koçu, Ahmet Rasim, Refik Halit Karay, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sait Faik Abasıyanık, Samiha Ayverdi, and Orhan Pamuk are not confined to the domains of Turkish literature or linguistics. As this paper aims to demonstrate, these individuals also serve as invaluable sources for exploring urban culture and urban identity.

Reşad Ekrem Koçu was a multifaceted historian who spent his entire life in Istanbul, passionately observing the city’s streets, events, and architectural structures. In his Istanbul Encyclopedia, Koçu organized various pieces of information about the city and narrated curious, sometimes humorous and eccentric stories such as in the entry “Automobiles Falling into the Sea” with a distinctive storytelling style enriched by detailed observations.

The digital archive project jointly conducted by SALT and Kadir Has University since 2018, titled Reşad Ekrem Koçu and the Istanbul Encyclopedia Archive, has resulted in the platform [istanbulansiklopedisi.org] (<https://istanbulansiklopedisi.org>), which provides access to the printed volumes (A–G) of Koçu’s unfinished encyclopedia along with thousands of archival documents. The site offers thematic search options under categories such as person, structure, location, folklore, event, and list-file.

Keywords: Urban Culture, Reşad Ekrem Koçu, *Istanbul Encyclopedia, Sufism

1. TEORİK ÇERÇEVE

https://istanbulansiklopedisi.org/salt/info/about_web.jsp adresinde İstanbul Ansiklopedisi ile ilgili geniş bir malumat aşağıdaki şekildedir:

“*İstanbul Ansiklopedisi*, tarihçi ve romancı Reşad Ekrem Koçu’nun (1905-1975) ömrünün büyük kısmını adadığı, ancak tamamlayamadığı kapsamlı bir çalışmadır. Koçu, İstanbul’un “**muazzam kütüğü**”nü oluşturmak üzere 1944’te başladığı etraflı kaynak tarama ve madde yazımı çalışmalarını vefatına kadar sürdürür. Koçu’nun 24 cilt olarak planladığı ansiklopedinin **G harfine** kadarki ilk 11 cildi 1973’e dek aralıklarla Tan Matbaası, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, Ercan Matbaası, Hamle Matbaası ve Koçu Yayınları tarafından fasiküller hâlinde basılır. **Sokaklardan** mimari yapılara, mühim ya da **sıradan şahıslardan** şehrin âdetlerine, tarihî olaylardan **şehir efsanelerine**, nice konu farklı anlatımlar ve resimler eşliğinde kayda geçirilir. Dönemin değerli tarihçi, edebiyatçı, akademisyen ve sanatçıların katkıda bulunduğu *İstanbul Ansiklopedisi*, tezkirecilik geleneğiyle Batılı ansiklopedizmi birleştiren bir **başvuru kaynağı**, bir tanıklıklar derlemesi ya da İstanbul’a dair her şeyi içermeye çabasında devasa bir girişim olmasının yanı sıra, bütün bu malzemeyi kendine has bir İstanbul fikri veya imgesi olarak yeniden inşa eden sıra dışı bir çalışmadır.

İstanbul’un Osmanlı İmparatorluğu başkentinden Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vilayetine dönüşmesine tanıklık eden Koçu, şehri resmederken **kazadan cinayete**, turistten garsona, kahveden hamama **gündelik** ve **alelade** olanı anlatıma dâhil eder. Koçu hayattayken “Aba”dan “Gökçinar (Mehmed)” maddesine kadar basılabilmiş olan *İstanbul Ansiklopedisi*, resmî tarih anlatısının ötesine geçerek farklı pencereler aralaması sebebiyle 1990’lardan itibaren gitgide daha çok tarihçi ve araştırmacının ilgisini çeker.

Salt ve **Kadir Has Üniversitesi**’nin 2018’den bu yana ortaklaşa yürüttüğü Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi projesinin bir çıktısı olan istanbulansiklopedisi.org, Koçu’nun yarım kalmış *İstanbul Ansiklopedisi*’nin A-G arası basılı ciltleri ile muhtelif nitelikte binlerce arşiv belgesini aynı alanda görüntüleme olanağı sunar. Farklı dönemlerde yayımlanan ansiklopedi maddeleri ile sonraki ciltlerin malzemesini içeren ve ilk kez erişime açılan arşivden **40.000’i aşkın** belgeyi aynı platforma taşır. Böylelikle hem basılı ansiklopedi ciltleri ve maddeleri ile arşiv belgelerini detaylı olarak inceleme hem de malzemeler arası metinsel ve görsel ilişkilerin izini sürme imkânı sağlar.

Temel bilgiler kadar sıra dışı kayıtları da içeren *İstanbul Ansiklopedisi*, tekrarları, şaşırtmacaları ve sunduğu bilgilerin geçerliliği bakımından etraflıca irdelenmeyi bekliyor.”

2. İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİNDE YAPI TEMASINDA TASAVVUF

Yapı temasında tekke kelimesi aratıldığında 48 ansiklopedi maddesi karşımıza çıkmaktadır. Burada herbir maddeye yer vermek sanırım pek mümkün değil. İstanbul kent kültüründe ve kent kimliğinde önemli bir yeri olan tasavvufun yapılara yansımalarından bazılarını aşağıda göreceğiz.

GALATA MEVLEVÎHÂNESİ

İstanbulda kurulmuş mevlevî dergâhlarının en eskisidir, bânisi İkinci Sultan Bayazıd ile Yavuz Sultan Selimin vezirlerinden İskender Paşadır (B.: İskender Paşa); kuruluş tarihi İkinci Sultan Bayazıd zamanındadır; pâdişah tarafından yine oralarda, Gül Baba diye anılmış bir münzevî dervişin isteği ile kurulmuş Galatasarayı İçoğlanları Kışla - Mektebi ile hemen aynı yıllar içindedir ki dikkate değer, Gül Baba’nın, bir mevlevî dervişi olup, İstanbulda bir mevlevîhâne bulunmadığı için, Galata sırtlarında bir orman içindeki kulübede çileye girmiş olması ihtimâlini düşündürür; bu hususda, Gül’ün mevlevîlerce bilhassa çok îtibarlı bir çiçek oluşu, İçoğlanları Kışla - Mektebinde delikanlıların başlarına giydirilen serpuşun da tamamen bir mevlevî külâhını, sikkesini andırması ayrıca önemli delillerdir (B.: Galata Sarayı İçoğlanları Kışla - Mektebi). Yüksekaldırım Caddesinin üst başında, Galatadan gelindiğine göre sağ tarafdadır; zamanımızda, hazîrenin Şahkulu Sokağı üzerindeki kısmında Beyoğlu Evlenme Dâiresi binâsı yapılmış bulunmaktadır. Emsâli târihî binâlara nisbetle henüz mimarî tarâvetini kaybetmemiştir. Bu mevlevîhâneye “Beyoğlu Mevlevîhânesi” diyenler de vardır; bilhassa yabancı yazarlar böyle der; türk metinlerinde de “Kulekapusu Mevlevîhânesi” adı çok kullanılmıştır. Son devrinde âyin günü salı idi.

ERDEBİL TEKKESİ

Ayasofya’da İstanbul’un meşhur tekkelerinden biri Sünbülî tekkesi idi; Evliyâ Çelebi “Erdebilî” ismi ile kaydediyor ki bânisinin Erdebilli olduğunu gösterir. Hadikatül Cevâmide şu mâlûmat veriliyor : “Bânisi Şeyh Sinâneddin ibni Hıdır’dır; Sünbül Efendi ile pirdaş olup 951 (M. 1544) tarihinde vefat etmiş, Topkapu dışında vakfettiği bağında medfundur. Bu zâviye 934 (M. 1527 - 1528) senesinde binâ olunmuştur”. Mecmuai Tekâyâ’da âyin gününün pazar olduğu kayıtlıdır. Erdelâl Tekkesi Ayasofya Müzesinin batısında Câferiye Sokağındadır. İki katlı kâgir bir binâdır, geniş bir semâhânesi vardır.

ABDÜLKADİR EFENDİ TEKKE - MESCİDİ

Edirnekapıda Niyazî Mısırî sokağındadır. Eskiden bu sokağa Tekkesokağı denilirdi; İsmail Hakkı tekkesinin karşısındadır; Sarmaşık tekkesi adıyla meşhurdur, bir Celveti tekkesidir, âyin günü cuma idi. Bahçe kapısının üzerinde güzel bir tâlik hat ile “Ya Hazreti Pîr Âziz Mahmud Hüdayî” kitabesi ve 1859 (H. 1276) tarihi vardır.

ABDÜLKADİR EFENDİ MESCİDİ

Eyyubda, Eyyub Sultan Camii Kebir mahallesinde Yahya Zade tekkesi yanındadır, Şeyhi lâkabı ile meşhur Şeyhülislâm Abdülkadir Efendi tarafından 1537 (H. 944) de ölen babası Sivasî tekkesi şeyhi Abdürrahim Efendinin kabri üzerine yaptırılmış fevkani bir mesciddir. 1958 de, hâfiz olmak üzere İstanbula gelen diyar garibi Anadolu çocuklara ve gençlere ikametgâh olmuştu.

ABDAL YAKUB TEKKESİ

Hekimoğlu Ali Paşa tekkesi de derler. Kadirî dergâhıydı, âyin günü cuma idi. Hekimoğlu Ali Paşa camiinin cuma vaazlarını da bu dergâhın şeyhleri verirdi. Bu tekkeyi ilk yaptıran mazanneden Abdal Yakubdur; yanında bir halifesi ile beraber zaviyesi karşısında medfundu. Ali Paşa camiini yaptırırken, Abdal Yakub zaviyesini büyük bir dergâh halinde ihya etmiş kendi türbesini de Abdal Yakubun merkadi yanına inşa ettirerek açıkta duran kabri, on sekizinci asrın nefis bir san’at eseri içine almıştı. (B. : Hekimoğlu Ali Paşa camii ve türbesi). Abdal Yakub tekkesi bugün bir harabe halindedir. Kapısı, cami ile arasını ayıran Esekapısı sokağındadır; caddeye bakan tarafını küçük evler kapamıştır. On sekizinci asır kapılarının en güzellerinden biri olarak meşhur olan bu tekkenin san’at kıymeti hakkında bugünkü harabesi karşısında hüküm vermek zordur. Ayakta duran semahanenin kurşunları sökülüş, çıplak kubbesi çökmeğe mahkûmdur.

ETYEMEZ TEKKESİ

Samatyada Davutpaşa İskelesi civârında, Sancakdar Hayreddin ve Kasap İlyas Mahalleleri arasında bir sınır sokak olan Etyemez Tekkesi Sokağında âyin günü perşembe olan bir Saadî tekkesi idi; halk arasında “Kara Bıçak Veli Tekkesi” adı ile de anılırdı; 1950 de dört duvar hâlinde kalmış bir harabe idi (B.: Etyemez Tekkesi Mescidi); temeli, Fâtih Sultan Mehmed emrinde İstanbul cengine gelmiş Şeyh Derviş Mirza Baba ibni Ömerül Buhârî tarafından atılmışdır. Ahmed Münib Efendinin “Mecmuai Tekâya”sında: “Etyemez Karabıçak Tekkesi; Davutpaşa İskelesi

civârında âyin günü çarşamba olan bir Saadî tekkesi” diye yazılıdır. “Mir’âtı İstanbul” müellifi Mehmed Râif Beyin el yazması noktalarına göre bu tekke hicrî 1199 (M. 1785) de sadırâzam Halil Hamid Paşa tarafından yaptırılmışdır; ve o tarihte Şeyh Derviş Mirza Baba ibni Ömerül Buhârî’nin mescidi tekkeye bir semâhâne - mescid olmuşdu. Yine Mehmed Râif Beyin notuna göre Etyemez Tekkesi hicrî 1309 (Milâdî 1891 - 1892) da Ferid Efendi adında bir zâtin şeyhliği zamanında İkinci Sultan Abdülhamid tarafından tecdiden tâmir ettirilmiştî; ki kitâbe taşı hâlen Etyemez - Beyazıdı Cedid Mescidinin hazîre kapusu üstüne konmuş bulunuyordu. Tekke ve hazîresi istimlâk edilerek diğer arsalarla birlikde arsa üzerine Sosyal Sigortalar İstanbul Hastahânesi inşâ edilmişdir; hazîresindeki kabir taşlarından bâzıları, tekkenin kitâbe taşı ile birlikte Etyemez - Beyazıdı Cedid Mescidi hazîresine nakledilmişdir.

EYYUBSULTAN TÜRBEŞİ

Arablar tarafından İstanbulun ilk muhasarasında İstanbul önünde vefat etmiş Peygamberimizin sancakdarı Ebâ Eyyûb El-Ensârî Hâlid bin Zeyd’in kabri üzerindeki türbe; İstanbulun Türkler tarafından fethinden bu yana âlem-i İslâmın en büyük ziyâret makamlarından biri; türbe binâsı da Fâtih Sultan Mehmed devri yapı eserlerinden biri; kabrin yeri, Fâtih Sultan Mehmedin İstanbulu muhasarası sırasında Türk ordusunda bulunmuş erenlerden Ak Şemseddin tarafından keşfedilmişdir

EVLİCEBABA TEKKESİ

Eyyubsultanda Bülbülderesinde Evlicebaba Mescidi Sokağındadır. Bandırmalizâde Ahmed Münib Efendinin Mecmuai Tekâyâ’sında (1307; 1889 - 1890) âyin günü cuma olan bir Kaadîrî tekkesi olarak kayıtlıdır, o tarihteki şeyhinin adı da Nuri Efendidir. Tekke, Evlicebaba Mescidinin karşısındadır. Son şeyhi Bay Hâfız Hüseyin Nazmi Ceylânînin verdiği malûmata göre tekkenin bânisi Şeyh Hâkî Baba adında bir zâttir. Haziredeki kitâbeden tekkenin hicrî 1216 (M. 1801 - 1802) da Üçüncü Sultan Selim devrinde yapıldığı görülüyor, kitâbenin üzerinde bu pâdişahın bir de turası vardır. Hâfız Hüseyin Nazmi Efendinin babası Mehmed Sadeddin Efendinin şeyhliği zamanında tekke yanmış ve 1310 da (M. 1892 - 1893) harem, selâmlık ve bir semâhânedan mürekkeb yine ahşab olarak ihyâ edilmişdir; âyin günü cuma gecesi idi. Tekkeler kapandıktan sonra yıllarca boş duran selâmlık kısmı ile semâhâne harab olmuş ve 1942 de çökmüştür. Tekel İdâresinin emekli memurlarından olan Hâfız Hüseyin Nazmi Efendi tekkenin ahşab harem kısmında oturmakta idi (1968).

DÂRÜLMESNEVÎ

İsmin lûgat mânâsı “Mesnevî Okutulan Yer, Mekteb” demektir. Mesnevî büyük mutasavvıf, sâir ve Mevlevî Tarikatının müessisi Mevâna Celâleddin Rûminin farsca yazılmış çok meşhur büyük manzum eseridir. Aslında bütün mevlevîhâneler de asırlar boyunca mesnevî ve dolayısı ile farsca okutulan birer mekteb, kültür müessesesi ola gelmişti. XIX. Asrın ilk yarısında İstanbulda Mevlevî olmayanlara da Mesnevî okutmak, bu meşhur eser ile tasavvuf ilmini öğretmek, Mesnevîyi okuyub anlayabilmek için de önce farsca öğretmek gaayesi ile doğrudan “Dârülmesevî” adı ile iki mekteb açılmışdır. Bu mekteblerden biri hicrî 1260 muharreminde (Milâdî 1844 ocak ayında) Çarşanbada Murad Molla Dergâhında, diğeri de Küçükmustafapaşada Hoca Hüsameddin Efendi tarafından kendi evinde açılmış idi; Hoca Hüsameddin Efendi bir müddet sonra Eyyubsultana taşınmış, Dârülmesevî’sini de orada devam ettirmişdi. Murad Molla Dergâhındaki Dârülmesevînin ilk icâzetnâmeleri verilir iken devrin pâdişahı Sultan Abdülmecid de merâsimde bulunmuş, Mesnevî okuma yolu ile farsca öğrenen gençleri teşvik yolunda icâzet - diploma alanlara hediyeler vermişdi.

3.SONUÇ YERİNE

Şehirlerin kültürünü oluşturan maddi ve manevi unsurlar bulunur. Şehirler sadece binalardan, yollardan, köprülerden oluşmaz; şairlerden, yazarlardan, fikir insanlarından, delilerinden, velilerinden de oluşur. İşte biz bu tebliğde İstanbul kentinin kültürünü oluşturan tasavvufun yansımaları olarak maddi yapılara İstanbul Ansiklopedisi özelinde baktık.

İstanbul Ansiklopedisi mimarlık, şehir ve bölge planlama, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, Türk dili ve edebiyatı bölümü öğrencilerinin müfredatlarında muhakkak görmeleri gereken bir eserdir.

KAYNAKÇA

https://istanbulansiklopedisi.org/salt/info/about_web.jsp

OSCAR WILDE’İN DORIAN GRAY’İN PORTRESİ ESERİNDE NARSİZİZM VE MODERN ÇAĞ

Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI

Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değil

ORCID: 000-0003-1052-6092

sevrafirinci@gmail.com

Özet

Oscar Wilde’ın “Dorian Gray’ın Portresi” adlı eseri narsistik kişilik tipini baş karakter olarak işlemiş bir yapıttır. Eseri edebiyat sosyolojisi açısından incelenmeye değer kılan ise söz konusu karakterin kişilik özelliklerindeki narsistik özelliklerin modern dönem insanının kişiliğinde ve yaşam tipinde karşılaşılan özellikler olarak karşımıza çıkmasıdır. Narsisizm bilindiği gibi özellikle özsaygının yitimi ve belli bir bütüne bağlanma eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Hedonist ve oldukça lüks yaşam alışkanlıklarına bağlılık geliştirme, sürekli göz önünde olma, övülme ihtiyacı, mükemmeliyetçilik, geçici, derinliksiz ilişkilere ve günlük hazlara odaklanma söz konusu kişilik tipinde gözlenen özelliklerdir. Kişinin derinliksiz ilişkiler kurması ve bu ilişki türlerinin gittikçe yaşamının merkezine oturması, yaşama biçimi oluşturması modern dönemin insan ilişkilerine de rengini vermektedir. Bu bağlamda eser, bu kişilik tipi ve buna bağlı tutumlar ışığında toplumsal alandaki ilişki biçimlerine de bakma olanağı tanımaktadır. Toplumsal alanda gittikçe yaygınlaşan yüzeysel ilişkiler, lüks tüketim alışkanlıkları, hedonist hazlara odaklanma, mahremiyetin yitmesi gibi olgular günümüzün toplumsal yapısında gözlenebilecek gerçeklerdir. Eser Dorian Gray karakteri örneğinde bunları analiz etme olanağı tanımaktadır. Edebiyat sosyolojisi alanında yapılmış olan bu çalışmada karakter analizinde göstergebilim ve yorumbilim yöntemleri baz alınmıştır.

Anahtar Sözcükler : Edebiyat sosyolojisi, Narsisizm, Oscar Wilde, Modern çağ

ABSTRACT

NARCISSISM IN OSCAR WILDE'S PORTRAIT OF DORIAN GREY and MODERN AGE

Oscar Wilde's "The Portrait of Dorian Gray" is a work in which the narcissistic personality type is the main character. What makes the work worth analysing in terms of sociology of literature is that the narcissistic characteristics in the personality traits of the character in question appear as the characteristics encountered in the personality and life type of the modern period people. As it is known, narcissism is caused by the loss of self-esteem and lack of attachment to a certain whole. Developing a commitment to hedonistic and highly luxurious living habits, being constantly in the public eye, the need to be praised, perfectionism, focusing on temporary, depthless relationships and daily pleasures are the characteristics observed in this personality type. The fact that the person establishes relationships without depth and that these types of relationships gradually become the centre of his/her life and constitute a way of life gives colour to the human relations of the modern period. In this context, the work provides the opportunity to look at the forms of relationships in the social sphere in the light of this personality type and related attitudes. Superficial relationships, luxury consumption habits, focus on hedonistic pleasures, and loss of privacy are facts that can be observed in today's social structure. The work provides the opportunity to analyse these in the example of the character Dorian Gray. This study in the field of sociology of literature is based on semiotics and hermeneutics methods in character analysis.

Keywords : Sociology of literature, Narcissism, Oscar Wilde, Modern age

F. M. DOSTOYEVSKİ'NİN KARAMAZOV KARDEŞLER ADLI ESERİNDE BABA CİNAYETİ VE ODİPUS KOMPLEKSİ

***Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI**

Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değil

ORCID: 000-0003-1052-6092

sevrafirinci@gmail.com

Özet

Bu çalışmada Dostoyevski'nin eseri olan Karamazov Kardeşler analiz edilecektir. Eserde öne çıkan en belirgin gerçeklik aile olgusu ve baba cinayetidir. Yazar eserinde aile yapısı içinde ilgisiz zalim ve cimri bir baba ile iyi ve merhametli bir anneyi kurgulamıştır. Eserin yazarın yaşamından belirgin izler taşıdığı söylenebilir ancak eserin kurgusal boyutları da bulunmaktadır. Bu bağlamda eserde işlenen cimri ve zalim baba karakterinin yazarın babasına olan öfkesinin ve nefretinin bir görünümü olduğunu belirtmek mümkündür. Eserde babaya olan nefret ana karakter Fyodor Pavloviç karakterinde işlenmiştir. Ailesini genç yaşta kaybeden ve babasına olan nefretine rağmen ölümünden oldukça etkilenen yazarın yarattığı bu karakter kendi biyografisinden güçlü izler taşımaktadır. Bu çerçevede Freud Dostoyevski'nin bu eserinin en güçlü ve önemli yapıtlarından biri olduğunu savunmuştur. Çünkü eserde baba katilliği işlenmiş, yazarın iç dünyası, babasına olan düşmanlığı ve onun ölümüyle yaşadığı vicdan azabı kısaca Odişus Kompleksi'ne yer verilmiştir.

Dostoyevski'nin eserlerine bakıldığında neredeyse her insani duyguyu derinlikle işlediği ve psikolojik derinliği olan kahramanlar yaratarak bunu ortaya koyduğu görülmektedir. Bu bağlamda eserlerinin ve yarattığı karakterlerin sadece edebi boyutta değil, psikolojik, felsefi, teolojik düzlemde analiz edilebilecek derinlikte ve güçte kişilikler olarak çizildiğini belirtmek mümkündür. Eserlerini klasik haline getiren ve unutulmaz kılarak çağlar ötesine taşıyan da insana dair tüm açmazları, çelişkileri ve gerçeklikleri psikolojik derinlikleri ile işlemiş olmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Dostoyevski, Baba Cinayeti, Odişus Kompleksi, Karamazov Kardeşler, Edebiyat Sosyolojisi

F. M. DOSTOYEVSKY'S THE BROTHERS KARAMAZOV THE PATRICIDE AND THE OEDIPUS COMPLEX IN HIS WORK

Abstract

This study will analyse Dostoyevsky's work *The Brothers Karamazov*. The most prominent realities in the work are the concept of family and the murder of the father. In his work, the author has constructed an indifferent, cruel and miserly father and a kind and compassionate mother within the family structure. It can be said that the work bears clear traces of the author's life, but it also has fictional dimensions. In this context, it is possible to state that the character of the miserly and cruel father in the work is a manifestation of the author's anger and hatred towards his own father. The hatred towards the father is explored in the main character, Fyodor Pavlovich. This character, created by the author who lost his family at a young age and was deeply affected by his father's death despite his hatred for him, bears strong traces of his own biography. In this context, Freud argued that this work by Dostoevsky is one of his most powerful and important works. This is because the work deals with patricide, the author's inner world, his hostility towards his father, and the pangs of conscience he experienced after his father's death, in short, the Oedipus Complex.

Looking at Dostoevsky's works, it can be seen that he dealt with almost every human emotion in depth and demonstrated this by creating psychologically profound characters. In this context, it is possible to state that his works and the characters he created are drawn with personalities that can be analysed not only on a literary level but also on a psychological, philosophical, and theological level, with depth and power. His works have become classics and have been immortalised, transcending the ages.

Keywords: Dostoyevsky, The Crime of the Father, Oedipus Complex, The Brothers Karamazov, Literary Sociology

ŞAİR GÖZÜYLE HÜKÜMDARDA (YÖNETİCİDE) AKIL VE İLİM SAHİBİ OLMA GEREKLİLİĞİ

Prof. Dr. YILDIZ KOCASAVAŞ¹, Arş. Gör. SELEN ÖZCİVANOĞLU²

¹ İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi,
yildiz.kocasavas@iuc.edu.tr – 0000-0002-2830-1505

² İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi,
selen.ozcivanoglu@iuc.edu.tr- 0000-0002-2557-9560

ÖZET

Çağımız, bilgi çağı olarak nitelendirilmekte olup bilgiye ulaşmak, bilgiyi nerede ve nasıl kullanacağını bilmek de son derece önemlidir. Bilgiye giden yolda aklın önemi ise yadsınamaz. Yöneticilerin bu yönlerinin kuvvetli olması, toplumları ileri götürecektir. Kutadgu Bilig Manzum Mukaddime’de “Hükümdarlar nasıl anlayışlı, bilgili, cesur ve kahraman olmalı; nasıl hazineyi doldurup tekrar akıtmalıdır?” şeklinde geçen satırlarla yöneticide bulunması gereken vasıfların bazılarına işaret edilmektedir. Bunlardan anlayış ve bilgiye elbette ki akılla ulaşılır. Nitekim insan, akıl ve onun uzantısı ilim ve bilgi sayesinde geçmişten bugüne uzun bir yolculuğu başarıyla kat etmiştir. Bu yolculukta ister sıradan bir vatandaş isterse de hükümdar olsun, aklın yolundan gider, bilgiyi ve ilmi şiar edinirse hem kişisel hem de toplumsal kazanç kaçınılmazdır. Mukaddime’nin devamında Yusuf Has Hacib, eserin dayalı olduğu dört temelden biri olarak yine akıllı göstermekte ve bunun ululuk ifade ettiğini belirtmektedir. Bir başka şair, Muhammed Salih’in Şeybânî-nâme’sinde de Han’ın akıllı ile ilminin vasıfları için ayrı ayrı bölümler açılmış olması, dönemi içinde yine bahse konu özelliklerin önemini, farkındalığını göstermesi bakımından önemlidir. Şaire göre devletin varlığı akıldandır yani asıl devlet akıldır, ilimdir, bilgidir. Halkın müşkülü olursa ancak ilim ve bilgiden yararlanacak hükümdarla çözümü mümkündür. Çalışma, tarama yöntemiyle elde edilen örneklerin değerlendirilmesi yoluyla ortaya konmaktadır. Konunun, tarihî dönemlerden günümüze, halkın yönetici seçimlerinde önceliklerinin neler olması gerektiğine dair düşündürmesinin de önemli ve dikkat çekici olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Şeybânî-nâme, Hükümdar, Akıl, İlim Sahibi Olma.

THE NECESSITY OF A RULER TO HAVE WISDOM AND KNOWLEDGE FROM A POET'S PERSPECTIVE

Prof. Dr. YILDIZ KOCASAVAŞ¹, Research Assistant SELEN ÖZCİVANOĞLU²

¹ ISTANBUL ÜNİVERSİTY-CERRAHPAŞA, Hasan Âli Yücel Faculty of Education,
yildiz.kocasavas@iuc.edu.tr – 0000-0002-2557-9560

² ISTANBUL ÜNİVERSİTY-CERRAHPAŞA, Hasan Âli Yücel Faculty of Education,
selen.ozcivanoglu@iuc.edu.tr- 0000-0002-2557-9560

ABSTRACT

Our era is characterized as the age of information, and accessing information and knowing where and how to use it is also extremely important. The importance of reason on the path to knowledge is undeniable. Strong leadership in these areas will advance societies. The Kutadgu Bilig Manzum Mukaddime points to some of the qualities that leaders should possess, stating, “How should rulers be understanding, knowledgeable, courageous, and heroic? How should they fill the treasury and then distribute it?” Of course, understanding and knowledge are attained through the mind. Indeed, through reason and its extensions of science and knowledge, humanity has successfully navigated a long journey from the past to the present. In this journey, whether one is an ordinary citizen or a ruler, if they follow the path of reason and adopt knowledge and science as their guiding principles, both personal and societal gains are inevitable. In the continuation of the introduction, Yusuf Has Hacib again presents reason as one of the four foundations on which the work is based and states that it expresses greatness. Another poet, Muhammad Salih, in his Şeybânî-nâme, has devoted separate sections to the qualities of the Khan's intellect and knowledge, which is significant in demonstrating the importance and awareness of these characteristics within his era. According to the poet, the existence of the state is based on reason; that is, the true state is reason, knowledge, and wisdom. If the people face difficulties, a solution is only possible with a ruler who makes use of knowledge and wisdom. The study is presented through the evaluation of samples obtained by screening methods. It can be said that the subject is also important and noteworthy in that it prompts reflection on what the public's priorities should be in the election of leaders, from historical periods to the present day.

Keywords: Kutadgu Bilig, Şeybânî-nâme, Ruler, Intelligence, Knowledgeable.

ŞAİR GÖZÜYLE HÜKÜMDARDA (YÖNETİCİDE) AKIL VE İLİM SAHİBİ OLMA GEREKLİLİĞİ

Prof. Dr. YILDIZ KOCASAVAŞ¹, Arş. Gör. SELEN ÖZCİVANOĞLU²

¹ İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi,
yildiz.kocasavas@iuc.edu.tr – 0000-0002-2830-1505

² İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi,
selen.ozcivanoglu@iuc.edu.tr- 0000-0002-2557-9560

GİRİŞ

Akıl ve aklın önemi herkesçe malumdur. Aklın uzantısı ilim ve bilgi sahibi olma ise hem hükümdar (yönetici) hem de halkın doğru yönlendirilmesi bakımından son derece elzemdir çünkü geleceği şekillendirir. Bilim, büyük bir kesimi ile ve büyük ölçüde, düşünsel veya entelektüel kültür, yani sağlam ve güvenilir bilgiye, nesnel veya objektif düşünceye dayanan ve ondan pay alan tefekkür alanı, bütün insanlar için ortaktır ve bu gibi konulara ilgi duymuş olan insanların ortak zihinsel çabalarının ürünüdür. Fakat böyle olmasına rağmen özel millî kültürlerin en köklü ve çaplı öğelerini oluşturur ve durumun kesinlikle böyle olması gerekir. Çeşitli toplumların veya ulusların millî kültürlerinin kendilerine özgü vasıfları ve öğeleri vardır ve bu toplumların kendi benliklerini muhafaza etmek bakımından bu gibi kültür unsurlarından fedakârlık etmemeleri tabiidir. Bunların başında da herhalde dil gelir (Sayılı, 1990:80) Dilin üstatları olan şairler, toplumun bir üyesi olarak yer yer ona dair birtakım kodları eserlerine taşıyarak duygu ve düşüncelerini, bilgileri aktarırlar. Karahanlı şiirinin büyük ustası Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig¹'i (1070-11. yy) ile Çağatay şairi Muhammed Sâlih'in Şeybânî-nâmesi'ne (16. yy.) bakıldığında, dönemleri farklı ve araya yüzyıllar girmiş de olsa, konumuza ilişkin beyitlerin önemli ölçüde yer bulduğu görülmektedir. KB'de akıl ve ilim sembolik olarak düzenlenen eserin dört şahsiyetinden biri olan Vezirin oğlu Ögdülmiş ile temsil edilmektedir. Bu da bize Türklerde konunun önemsendiğinin bir bar başka işaretidir. Çalışmamız, tarama yöntemiyle elde edilen örneklerin değerlendirilmesi yoluyla ortaya konmaktadır. Bunun için de Şeybânî-nâme 1b-100b varaklarından tarama suretiyle elde edilen konuya ilişkin beyitlerle Kutadgu Bilig'den bazı beyitlere örnekleme usulüyle yer verilmiştir. KB'de geçen şu beyitler akıl ile bilgi ilgisini karşılaştırma yaparak anlatır: *Bilig kimya'teg ol neng irklü turur/ Ukuş ordusu ol neng üglü turur* (KB, 310) “Bilgi kimya gibidir, eşya onun etrafında toplanır; akıl onun sarayıdır, bilgi içinde eşya yığılır.” *Ukuş ol sanga edgü andlıg adaş/ Bilig ol sanga ked bağırsak kadaş* (KB, 317) “Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi senin için çok merhametli bir kardeşir.” KB'deki *Bayat kimke birse ukuş ög bilig/ Kamug arzularka yetildi elig* (KB, 1253) “Tanrı kime akıl, anlayış ve bilgi verirse o bütün arzularına ulaşır.” beyitinde olduğu gibi akıl ve bilgi olduğu sürece bütün isteklere, gelişmelere kapı aralanacaktır. O halde

¹ Kutadgu Bilig için bundan sonraki satırlarda KB kısaltması kullanılacaktır.

gelin, akıl ve bilginin, bilgeliğin önemine ilişkin Türk duygu düşünce dünyasını, şair görüşleriyle aralayalım:

I. Akıl ve Akıl Sahibi Olma:

I.I. Akl “Akıl” Sözlük Anlamı:

TDK Türkçe Sözlük’te *akl* (<Ar.) “*akıl*” kelimesi, 1. İsim Düşünme, anlama ve kavrama gücü; us; 2. İsim Herhangi bir konuda salık verilen yol; 3. İsim Bir şeyi başka bir şeyden ayırt etme gücü; 4. İsim Ruh bilimi şeklinde geçer (<https://sozluk.gov.tr/erişim> tarihi: 31.10.2025); Türk Maarif Ansiklopedisi Sözlükte ise "engellemek ve bağlamak" anlamına gelen akıl kelimesi, düşünce tarihinde birincisi cevher, ikincisi araz kategorisinde olacak şekilde iki temel anlamda kullanılmıştır. Cevher anlamıyla akıl, dış dünyada soyut olarak bulunan cevher anlamına gelir. Buna göre bir nesne dış dünyada varsa ya duyularla algılanabilir ya da duyularla algılanmaya elverişli değildir. ... İnsanın nefsinin bir akıl, aklî cevher veya soyut bir nesne olduğunu söylemek, onun kendisine ve başka nesnelere ilişkin farkındalık sahibi bilen bir özne olduğunu ifade eder. Bu anlamıyla akıl, soyut nesnenin akletme veya bilme özelliğine sahip olan zatını bildirir. Dolayısıyla bu zat, bilen anlamında âkıl veya akledendir. Bilen olmakla nitelenen zat öncelikle kendini bileceğinden aynı zamanda makuldür. Klasik metafizikçilerin "Tanrı akıl, âkıl ve makuldür", "Ayrık akıllarda akıl, âkıl ve makul birdir", "Gök cisimleri ve insan bedenlerinin nefisleri kendi varlıklarını bildiklerinde akıl, âkıl ve makul özdeştir" dediklerinde sözü edilen anlamda akıl, âkıl ve makulü kastederler. Şu halde cevher anlamında kullanılan akıl, kendini ve başka nesneleri bilme özelliğine sahip cevher demektir. Bu özellik ise maddi olmaktan arınmış olmakla gerçekleşir.² (Türker, Ömer: <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/akil.erişim> tarihi:31.10.2025) Akl “akıl” kelimesinin esas anlamı olan engellemek, bağlamak”la ilgili KB’de bazı beyitlere rastlanmaktadır:

Kişen ol kişike bilig hem ukuş/ Kişenlig yaragzıska barmaz öküş (KB, 314) “Bilgi ve akıl kişi için bir köstektir/ Kösteklenmiş kişi yakışıksız şeylere pek gitmez.” *Sevügrek atın er kişenlig tutar/ Kereklig atın kör küdezlig tutar* (KB, 315) “Kişi çok sevdiği atını köstekli tutar; gerekli atını koruma altında tutar.” *Kişenlig küremez kerekçe yorır/ Tuşaglıg yıramaz tilekçe barır* (KB, 316). “Köstekli olan kaçamaz, istenildiği kadar yürür; bukağılı olan uzaklaşamaz, istenilen yere kadar gider.”

I.II. Şairlerin İzinde Akıl, Yöneticide Akıl

Ögel, Karahanlılar dönemini ele aldığı, Baş ve Başlık Peygamberimiz ve Hakanlar, Baştır! bölümünde yer alan KB’dan alıntılarla verdiği sınıflandırmasında yer alan 19 maddeden 7.sinde beyler için Akıllıların Başı: “... Utanmaz (utun) kişilerden uzak durmuş, akıllıların başı (ukuşlug başı)!... bilgisine yer verir (Ögel, 2001:567) Burada görüldüğü üzere millete baş olmanın gereklerinden biri akıl ve akıllı olmaktır. Yusuf Has Hacib, KB, Manzum Mukaddime kısmında eserinin, şu dört iyi temel üzerine kurulduğu, bunlardan ilkinin adalet ki doğruluk üzerine bulunduğu; ikincisinin devlet olup mutluluk ve ikbal demek olduğu; üçüncüsünün akıl

² Ayr. bilgi için bk. Türker, Ömer: <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/akil.erişim> tarihi:31.10.2025.

olup ululuk ifade ettiği; dördüncüsünün ise kanaat ve afiyet olduğuna değinirken aklın bilgeliği de beraberinde getirdiğini söyler:

Birisi me 'adl ol könilik öze/ İkinci bu devlet kut ikbal tüze (65); Üçünçi hired ol ulugluk bile/ Törtünçi kana'at ve 'afyet bile (KB, 66). KB şairi, eserinin telifi hakkında bilgi verirken akıla vezirin oğlu diye Ögdülmüş adını verdiği bilgisini şöyle aktarır: Hiredka atadı bu ol ögdülmüş/ Munı ma vezirning oğlı tip timiş. (KB, 70) Eski Türkçe ve Orta Türkçede ö- “düşünmek” fiilinden türetilen öğ “akıl” kelimesiyle ilintili bu kelime, devlet yönetiminde yer alan kişiler için döneminde, Yusuf Has Hacib özelinde, akıl ve düşüncenin ne kadar önem arz ettiğinin bir belgesi niteliğindedir. Kitabın nazmıyla ilgili açıklamalarının devamında KB şairi, eserini Türkçe yazmasının sebebinden bahisle, eserin kadrinin ancak bilgili kimse tarafından, bilginin kıymetinin ise yine anlayışlı tarafından bileceğini söyler: 'Arabça tejikçe kitablar öküş/ Bizing tilimizçe bu yumğı ukuş (KB, 73); Biliglig bilür ol muning hürmeti/ Ukuşlug ukar ol bilig kıymeti (KB, 74).

Yusuf Has Hacib, bilgi ve akıl ile bilginin erdem ve faydalarına ayrı bir bölüm (10. Bölüm) açarak yer vermiş, burada aklın adeta somutlaştırılmış tarifini yapmaktadır. Bu da döneminde, konunun ne derece önem arz ettiğinin bir göstergesidir:

Tilekim söz erdi ay bilge büğü/ Ukuşug biligig özüm sözlegü (KB, 287). “Ey bilge hakîm, söz söylemekti dileğim; akıl ve bilgiden bahsetmek istedim.” Ukuş ol yula teg karangku tüni/ Bilig ol yarukluk yaruttı sini (KB, 288). “Akıl karanlık gecede bir meşale gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.” Ukuşun agar ol biligin bedür/ Bu iki bile er ağırlık körür (KB, 289). “Kişi akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; kişi bu ikisiyle itibar görür.” Burada şair, MS 531-579 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış olan İran'ın Sasani sülalesine mensup bir hükümdar olan ve daha ziyade adaletiyle ünlenen Hükümdar Nûşirevan³’ın da aklına atıfta bulunur: Mungar bütmeşe kör bu nuşin revan/ Ukuş közi birle yaruttı cihan (KB, 290). “Buna inanmazsan Nûşin-Revan’a bak; o akıl gözü ile dünyayı aydınlattı.” Asalet bilgi ile şekillenirken bilgi de başka bilgilere kapı aralar: Kimingde ukuş bolsa aslı bolur/ Kayuda bilig bolsa beglik bulur (KB, 301). “Kimde akıl varsa o asil insan olur; kimde bilgi varsa o bilgi bulur. İnsanoğlunu bugünlere getiren bilgisi olmuştur: Yagız yir öze yalnguk oğlı elig/ Kötürdi kamugka yetürdi bilig (KB, 302). “İnsanoğlu yağız yer üzerine elini uzattı, her şeye bilgisiyle erişti.”

Yönetici (bey, hükümdar) için akıl ve bilgi çok önemlidir, çünkü devleti ve milleti bunlarla yükseltirler:

Ukuş bolsa aslı bolur bolsa er/ Bilig bolsa beglik kılur kılşa er (KB, 300). “Akıl olursa insan olsa olsa asil insan olur; bilgi olursa insan yapsa yapsa beylik yapar.” Bu satırlarla kişinin ancak bilgi ile beylik (yöneticilik) yapacağı sezgi ve bilgisine yer verilmiştir. Ukuş birle aslı Atanur kişi/ Bilig birle begler iter il işi (KB, 303). “Kişi akıl ile asil insan adını alır; beyler bilgi ile memleket işini düzenler.” Tümen ming tü erdem öküş ögdiler/ Ukuş birle kalmış üçün ögdiler (KB, 304). “Binlerce erdem ve birçok alkışlanan iş, akıl ile yapılmış olduğu için övülmüştür.”

³ Ayr. bilgi için bk. Ahmed Tefazzûlî, Enûşirvân, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr>

Muhammed Sâlih, Şeybânî-nâmesinde Tanrı'ya kendisine aşk nasip edip akıl ülkesinde garip bırakmadığı, aşk ile canını dost eyleyerek aklın elinde kendisini ağlatmadığı için şükretmektedir: *Hamd anga kim manga 'ışk itti nasîb/ Kılmadı 'akl diyârıda garîb* (Şeybânî-nâme, 1b/3). *Eyledi 'ışk ile cânımnı yâr/ Kılmadı 'akl kolıda meni zâr* (Şeybânî-nâme, 1b/4). İlerleyen bölümlerde Muhammed Sâlih, *Söz ile 'akl u hüner zâhir olur/ Belki 'akl u hüner anga ökülür* (Şeybânî-nâme, 10a/9) derken akıl ve hünerin de söz ile görünür hale geldiğine değinir. Benzer bir beyite, bu sefer bilgi ilgisiyle, KB'de de rastlanır: *Yıpar kızlese sen yıldı belgürer/ Bilig kızlese sen tilig ülgüler* (KB, 312). “Miski gizlersen kokusundan belli olur; bilgiyi saklarsan dili ayarlamasından belli olur.” Nitekim günümüzde, dille düşünce arasındaki ilginin büyüklüğüne pek çok bilimsel çalışmada önemli ölçüde yer verilmektedir.

Şair Muhammed Sâlih, Şeybânî Han'ın aklına dair ayrı bir bölüm (**12a/V Hazret-i İmâmü'z-zamân Halîfetü'r-rahmân Muhammed Şibânî Han'ning 'aklıning ta'rîfidür**) açar, betimleme yapar:

'Akl ile bu 'alî-i 'asrdur ol / Şâh irmes velî-i 'asrdur ol (Şeybânî-nâme, 12b/1). “Akıl ile o, bu asrın Ali'sidir; padişah değil o, asrın velisidir.” *'Akldındır bu ki devlet barıda/ Barça esbâb-ı ferâgat barıda* (Şeybânî-nâme, 12b/2). “Devletin varlığı akıldandır (Asıl devlet akıldandır.) ve bütün feragat (dünyevî ve geçici şeylerden kurtuluş) sebepleri akıldandır.” *Özge hanlar kibi meclis kurmas/ 'Ayş u 'işret sarıdın dem urmas* (Şeybânî-nâme, 12b/3). “Diğer hanlar gibi eğlence meclisi kurmaz; yiyip içip eğlenmenin sözünü etmez.” *Bâde içmek sarı bolmas mâyil/ Bir zamân işidin olmas gâfil* (Şeybânî-nâme, 12b/4). “Şarap içmeye meyl etmez; bir an bile işinde (padişahlık işinde) gaflete düşmez.” 12b/3-4.'te yer alan beyitlerde, Han'ın, devlet işlerini, zevk ü sefaya dalıp aksatmama sebebi olarak akıl gösterilmektedir.

Şair Muhammed Sâlih, (**XV kitâb nazmının sebebi**) başlıklı bölümde de bilginlerin sözünü aktarır, aklın önemine değinir: *'Akl eger bar sanga iş kıla kör/ Bu selâtın yolıdın ayrıla kör* (Şeybânî-nâme, 17b/11). “Eğer aklın varsa iş yapmaya devam et; bu sultanların (Şeybânî Han dışındakilerin) yolundan ayrılıver.”

I.III. Akıl Sahibi Olmama: Akıl insanı insan yapan unsurlardandır. Akıl bâlî olmadıkça ve akıl baştan gittiğinde, Yusuf Has Hacib'e göre sonuçları şu şekildedir:

Kiçig oğlanıg kör ukuşka ulam/ Yaşı yetmeginçe yorımaz kılam (KB, 293). “Küçük bir oğlana bak, akıl ona ulaşacaktır; fakat yaşı gelmedikçe kalemler yürümez.” *Ukuşlug kişi kör karısa munar/ Ukuş kitti tip hem kalem me tınar* (KB, 294). “Akıllı kişi de yaşlanınca bunar; akıl gittiği için kalem de susar.” *Kalı tilve ursa kör ölse kişi/ Ölüm yok angar hem birilmez şişi* (KB, 295). “Eğer bir deli, vurup öldürürse birini, o deliye ölüm cezası yoktur; kısas yapılmaz.” *Negülük tise sen ukuşsuz turur/ Ukuşsuz kişiler ülügsüz turur* (KB, 296). “Niçin dersen o akılsızdır; akılsız kişiler ne mükâfat görür ne de ceza.” *Ukuşka turur bu ağırlık itig/ Ukuşsuz kişi bir avuçça tetig* (KB, 297). “Bütün bu hürmet ve itibar akıl içindir; akılsız kişi bir avuç balçık gibidir.” *Körü barsa yakşı ayur bu sözüg/ Ukuşsuz biligsiz bedütmez özüg* (KB, 298). “Dikkat edersen şu söz çok yerinde söylenmiş: Akılsız ve bilgisiz kişi kendini yükseltemez.” Yusuf Has Hacib bu satırlarda adeta aklın (ve akılsızlığın) betimlemesini yapıyor, akli somutlaştırıyor öyle değil mi?

Akıl sahibi hükümdar (yönetici) akıllı ve onun uzantısı bilgisi sayesinde devletini ve halkını nasıl ki âbâd ederse akılsız bir yönetici de felâkete sürükler.

Şair, buna uygun düşüncelerini de kaleme alır. Muhammed Sâlih, akıl sahibi hükümdara uymamanın, bazen de devletin ve halkın mahvına sebep olduğunu şu satırlarla dile getirir: *‘Akl kör kim bu sıfatlık hanga /Nâşir-i ma’delet ü ihsânga; Salıban kal’asın özi çıktı/ ‘Alem-i devletin özi yıktı* (Şeybânî-nâme, 49a/9-49b/1) “Akla bak! Bu vasıflı Han’a; adalet ve ihsan dağıtan Han’a (karşı)- kalesini terk ederek kendisi çıktı ve devlet sancağını kendisi yıktı.”

Akıl ve aklın kullanılması, sadece hükümdar (yönetici) için değil halk ve halkın refahı, dirliği, birliği için de vazgeçilmezdir. Şair Muhammed Sâlih, buna da değinir: *Boldılar barça şâd u hoş-hâl/ Kıldılar ‘aklsız il bile hayâl* “Hepsi mutlu oldu ve neşelendiler, akılsız halkı düşündüler.” (ayr. bilgi için bk. Muhammed Sâlih, Şeybânî-nâme, XXXII-XXXIII)

II. İlim, Bilgi ve Bilgi Sahibi (Bilge) Olma:

II.1. İlim, Bilgi

Bilgi, insanın hem kendisini hem de içinde yaşadığı çevreyi öğrenmesi demektir. Bunun temelinde, evrensel olarak da tespit edildiği gibi, gözlem yatmaktadır. ...İnsanlarını bilgili kılmak, devletin temel görevlerinden birisidir. Ancak burada, mesele doğrudan devletle değil onun mensubu olan insanlarla ilgili sayılmıştır. (Baykara, 2001:185) Eski Türklerin pozitif bilgiye verdikleri ehemmiyet⁴ KB’de (58.bab) belirtilmiştir. Mesela orada “Bilgilerin uyuması, bilgisizin ibadetinden daha iyidir,” (KB, 3225) ve “Cahil kişi boş bir kalıptır, bilgilerin yeri gök’ün de üstündedir” (KB, 2452) gibi fikirler yer almıştır. Sonra Divânu Lûgati’t-Türk’te (1, s. 427) geçen “*Kut belgüsi bilig*” (kudretin belgesi bilgidir) Türk atasözü 900 yıl önce yazıya geçmiştir. (Kafesoğlu, 1988: Dipnot; 737) Yine “11. yy. eseri KB’de hükümdar ve beyler (hâcib) için davranışlarının yanı sıra bilginin de önemine değinilir.

Ögel, beylerin özellikleriyle ilgili sınıflandırmasında (1. Beyim, pusuya girdi, 2. Beylik ona yaraşır, 3. Beylerbeyi, 4. Bilgi dağı “erdem beyleri” (“*Eskiden (uza), bilgi tağı (bilig tag) gibi, ‘erdem begi’, kişiler (erenler) vardı! Çok öğütler (öğütler) söylerlerdi!...*” sözü, beylerin bilgi dağı (benzetme ilgisi olsa gerek) gibi oldukları görüşüne yer verir.), 5. Erdem beyi, artık kayboluyor, 6. Türk boylarının beyleri, 7. Beyler yanında iyilik aracısı, 8. Beyim! Bilgi öğren! (Uygur yazısı ile yazılmış bir şiirden hareketle verilen bilgide “*Bilgi öğren, ya beyim! Bilgi sana, eş olur! Bilgisiz, beline; (değerli) kaş kuşansa (kurşanza), taş olur!*” denmektedir.) başlıklarını açar, bunlardan ikisinin bilgi ile ilişkili bulunması dikkatten kaçmamaktadır. (Ögel, 2001: 559-560) Nitekim, Ögel, sonraki bölümlerde KB’den hareketle Karahanlı Türk kültür çevresine ait Dünyanın En İyi Beyleri Türk Beyleri başlığı altında “*O büyük bilgisi ve çok erdemiyile, bilgili, akıllı ve halkın da seçkiniydi (ödrüm)!*” (Ögel, 2001: 564) cümlelerine yer verir. Ögel’in aktarımıyla “bilgi ve bilgi sahibi olma Türk kağanlarının başta gelen ve önemini hiçbir zaman kaybetmeyen bir özellikleri idi. Yalnızca Türk kağanlarının bilge olması kâfi gelmiyor; onların çevresindeki büyük memurlar ile komutanların da bilge olmaları şart koşuluyordu. Eski Türk yazıtlarının ağzı ile ‘bilgi bilmez kişi’ler, ‘bilmedikleri için’, daima

⁴ Ayr. bilgi için bk. Kafesoğlu, 1988:369-376.

felâket ve yenilgilere sebep olmuşlardı. ...Türklerin önem verdikleri bilgi, Hind ve İran'da olduğu gibi, kitapların sahifeleri arasında kalmış ve gerçek hayatla ilgileri olmayan, fikir kırıntıları değildi. Türkler, daha çok geçmişteki olaylarla, hayat tecrübelerine önem veriyorlardı. Bu tecrübe ve hayat görüşleri, yalnızca devleti idare edenlerin değil halkın da zihninde klişeleşmiş ve atasözü haline gelmiş fikirlerdi (Ögel, 2001: 580-581).

KB Manzum Mukaddime kısmında Yusuf Has Hacib, kitap yazarının (kendisinin) faziletlerine ilişkin bilgi verirken bilgi sahibi olmayı da dâhil eder: *Bütünlük me hürmet bu zühdlük öze/ Sakınuk biliglig arıglıg oza* (KB, 56) “Doğruluk, hürmet ve zühde sahip olduğu gibi bir de takva sahibi, bilgili ve temiz bir kişiymiş.” Manzum Mukaddime kısmında Yusuf Has Hacib, yine eserini Hanlar Hanı Tavgaç Kara Buğra Han’ın huzurunda okuduğunda, Han’ın kendisine, akıl ve bilgi içeren eserine itibar ve ihsanlarda bulunduğundan söz eder: *Agırlamış artuk öküş hil’ati/ Kalemning hakı tip ukuş hürmeti* (KB, 61). “Akıla karşı hürmet ve kalemin hakkıdır diye hükümdar ona çok itibar edip çok ihsanlarda bulunmuştur.” Kutadgu Bilig şairi, Hükümdar Nüşirevân’dan bahsederken bilgili bir kişinin sözüne yer verir; burada, Hükümdarın cehennemlikken, cehennem azabından (bilgi ile) kurtulduğu söylenmektedir: *Mangar tegdi mundag biliglig sözi/ Tamudın yırar tip tamuluk özi* (KB, 292).

Yusuf Has Hacib, bilginin küçük yaşlardan itibaren çocuğa verilmesi gerekliliğine dikkat çeker: *Kiçig erken öğret ogulka bilig/ Kiçigde bilig bilse kötrür elig* (1493). “Oğula bilgiyi küçükken öğret; küçüklüğünde bilgi öğrenirse hayatta başarılı olur.” KB, 1590’da görüldüğü üzere hükümdarın (yöneticinin) yanında yer alabilmek için onun tarafından çeşitli sorularla bilgi sınanır ancak sonrasında hizmetine girilir: *İlig tegme türlüg ayıttı bilig/ Ötündi bu ögdülmiş açtı tilig* “Hükümdar türlü suallerle bilgisini denedi; Öğdülmiş bunların hepsine uygun cevaplar verdi.”

Öte yandan bilgi ve akıl deneyimle, yaşla olgunlaşır; akıl ise çalışmakla elde edilemez, doğuştan ya vardır ya yoktur: *Yana aydı ilig eşittim munı/ Takı bir sözüm bar ayu bir anı* (KB, 1677). “Hükümdar yine dedi: Bunları dinledim, Bir sözüm daha var, ona da cevap ver.” *Anadınmu bilge togar bu kişi/ Uzu öğrenürmü yetilse yaşı* (KB, 1678). “Kişi anadan mı bilge olarak doğar, yoksa yaşı ilerledikçe mi öğrenir?” *Yanut birdi ögdülmiş ilig kutı/ Bilig hem ukuş ol bu erdem atı* (KB, 1679). “Öğdülmiş yanıt verdi: Ey devletli hükümdar, bu erdemin bir adı da bilgi ve akıldır.” *Biligsiz togar ol turu öğrenür/ Bilig bilse ötrü kamug iş önür* (KB, 1680). “İnsan bilgisiz doğar ve yaşadıkça öğrenir; bilgi sahibi olunca da her işini başarır.” *Anadın toguglı biligsiz togar/ Bilig öğrenür ötrü törke agar* (KB, 1681). “Anadan doğan bilgisiz doğar, bilgiyi öğrenir, böylece itibar kazanır.” *Ukuş ol anı yalnguk öğrenmedi/ Tadu birle katlıp törütür idi* (KB, 1682). “Çalışmakla elde edilmeyen şey akıldır; Tanrı onu insanın hamuruna katar.” *Ukuşta adın barşa erdemlerig/ Kişi öğrenür ötrü yetlür bilig* (KB, 1683). “Kişi akıl dışında bütün erdemleri öğrenir ve böylece bilgisi gelişir.”

KB’de Öğdülmiş’in kanaatin, kanaatkârlığın temsilcisi Odgurmuş’a bilge âlimler ile nasıl ilişki kurulacağına dair bölüm açılması (51) da bilginin ve âlimin önemini gösterir: *Takı bir kutu bilge ‘alimler ol/ Olar ‘ilmi halkka yaruttaçı yol* (KB, 4341). “Diğer bir zümre de bilge âlimlerdir, onların ilmi halkın yolunu aydınlatır.” *Yok erse ajunda bu ‘alim бүгү/ Tikip*

önmegey erdi yirde yigü (KB, 4346). “Dünyada bu âlim ve hakîmler olmasaydı, ekilmiş olsa bile yerden yiyecek çıkmazdı.” *Olar ‘ilmi boldı budunka yula/ Yarusa yula tünle azmaz yola* (KB, 4347). “Onların ilmi halk için meşale oldu; geceleyin meşale yanarsa insanlar yolu şaşırılmaz.” *Olardın kereki sanga ‘ilmi ol/ Könilikke yitse ayu birse yol* (4352). “Senin için gerekli olan onların ilmidir; onlar insanlara yol göstererek doğruluğa sevk eder.” *Bular ol sürüg koyka erkeç sanı/ Koyug başlasa sürse yolca köni* (KB, 4353). “Bunları koyun sürüsünün koçu say; onlar başa geçip sürüyü doğru yola götürsünler.” *Katılgıl bularning bile edgüleş/ Kutadgay sanga iki ajun ulaş* (KB, 4354). “Bunlarla ilişki kur ve iyi geçin; böylece mutluluğa kavuşarak her iki dünyada mutlu olursun.” *Körü barsa barça urur bu kedük/ Ukuşlug biliglig kör aslı ked ök* (KB, 299). “Dikkat edilirse herkes üzerine bir şey giyer; fakat akıllı ve bilgili kişi giysisiyle değil aslıyla değerlidir.”

II.II. Bilgi Sahibi (Bilge) Olma

Türk Devleti’nde Devletin Başlı, bilimin önemini bilmiş ve bilim adamlarını her zaman takdir etmiştir. Osmanlı Padişahları arasında, en sertlerinden birisi olarak tanınan Yavuz Sultan Selim’in (ölm.1520), ölümünde tabutuna ünlü bilgin Kemal Paşaoğlu’nun atının ayağından çıkan çamur sıçrayan kaftanının serilmesini istemesi Osmanlı Devleti’nin büyüklüğünü gösterir. Çünkü Kemal Paşaoğlu, yetişme çağında sıradan bir müderrisin, en namlı Akıncı Beylerinden daha itibarlı olduğunu görmüş ve bundan sonra bilim yolunu seçmiştir. (Baykara, 2001:188) Türk tarihinin her döneminde bilgi sahibine, bilgeye verilen değer dikkat çekicidir.

Ögel, Baş ve Başlık Peygamberimiz ve Hakanlar, Baştır! başlığı altında yer verilen sınıflandırmadan 6.sında (yine KB’de geçen beyitten hareketle), Bilgelerin Başlı: “...Dünyada (acun), bir tek baş vardı: Bügü Bilge Baş!... cümlelerine yer verir (Ögel, 2001:566) Ögel, Eski Türklerde Hakanın Özellikleri “Bilgelik” ve “Alplik” başlığı altında da “Bilgelik, Büyük Hun devletinden beri hükümdarlar için özenilen bir özellik idi. Mete’nin sağ ve solunda bile, Çinlilerin “Hsien-wang” diye tercüme ettikleri, “Bilge Prens”ler yer alıyorlardı. Hunların bu unvan ve memuriyetleri, Göktürk Devleti’nde de devam ediyordu. Bilge Kağan, kağanlık tahtına oturmadan önce, böyle bir “Bilge Prens” idi. Kendisi kağan olunca, yerine ünlü kardeşi, Kül Tegin “Bilge Prens”liğe tayin edildi. Bu olay da eski bir Hun unvan ve memuriyetinin, Göktürk Devleti içinde ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu gösteren açık bir örnekti. Bilge Kağan’ın, kağanlık unvanı, bu eski rütbesinden almış olma ihtimali de vardı. Fakat öyle anlaşılıyor ki “bilgelik” bütün iyi ve büyük Türk kağanları için müşterek bir unvan olarak kullanılıyordu.” ayrıntılarına değinir (Ögel, 2001: 580). Türk kağanları (hükümdarları, yöneticileri) yanı sıra maiyette yer alanlar için de bilgelik özelliğinin bulunması aranan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut Kitabı’nda Korkut Ata, ‘Oğuz’un bilicisi’ (bilgesi)dir. “Resul Aleyhisselâm zamanına yakın, Bayat boyundan bir Korkut Ata derler, bir er koptu: Oğuz’un ol kişi, tamam bilicisiydi. Ne der ise olur idi. Kayıptan, türlü haber söyler idi. Hak Tealâ, anın gönlüne ilham eder idi.” (Ögel, 2001:640) Dönem farklılıkları olsa da bilgeliliğin Türkler arasında aranan ve saygınlık unsuru bir değer olarak görüldüğü dikkatten kaçmamaktadır.

KB Manzum Mukaddime kısmında *Ukuşlug biliglig tonga alp yürek/ Hazine tolulap akıtku kerek* (KB, 51) “Hükümdarlar nasıl anlayışlı, bilgili, cesur ve kahraman olmalı, nasıl hazineyi

doldurup tekrar akıtmalıdır.” şeklinde geçen satırlar, dönemi içinde, hükümdarda (yöneticide) bulunması gereken özellikleri sıralamaktadır. Bunlar arasında anlayışlı (idrak sahibi) ve bilgili olmanın ilk sıralarda yer alması tesadüf olmasa gerektir. Hükümdar Kün Toğdı tanıtılırken bilgisi, bilginleri yanında bulundurması, bilge kişiliği anlatılır: *Beg erdi ajunda бүгү билге baş/ Bu beglik özele uzun boldı yaş* (KB, 405). “Bu dünyada bir bey vardı, hakîm ve bilge bir baştı; beylik içinde uzun bir ömür sürdü.” *Biliglig beg erdi ukuşlug odug/ İsizke ot erdi yagıka yodug* (KB, 408). “O bilgili, akıllı ve uyanık bir beydi; kötü için ateş ve düşman için âfetti.” *Bu yanglig beg erdi bu bilgi öze/ Tirildi yorıdı kılınçın tüze* (KB, 410). “O böyle bir beydi; işini bu bilgiyle düzenledi; daima böyle hareket etti ve böyle yaşadı.” *Ukuşlug kim erse okıttı anı/ Biliglig kim erse bedütti anı* (KB, 416). “Akıllı kim varsa, yanına çağırttı; bilgili kim varsa, onu yükseltti.” *Yumıttı angar bek ajun ödrümi/ Ukuşlug biliglig budun ködrümi* (KB, 417). “Dünya seçkinleri ve halk arasındaki akıllı ve bilgililer onun etrafını sardı.” Hükümdarın bilgili olması gerekliliğinin yanı sıra yanında yer alacak idarecilerde de bilgi ve akıl önemlidir: *Basutçı kerek erke yarıclar; Ukuşlug biliglig бүгү ilçiler* (KB, 427). “İnsana yardım edecek ve destek olacak akıllı, bilgili ve hakîm idareciler gereklidir.” *Basutçı kerek barça işni bilir/ Bilip işlese er tilekke tegir* (KB, 428). “Bütün işleri bilir bir yardımcı gereklidir; insan bilerek hareket ederse dileğine erişir.” KB’de kutu (mutluluğu) temsil eden Ay Toldı’nın Hükümdar Kün Toğdı’nın hizmetine gelişinin anlatıldığı bölümde (13) hükümdarın özelliklerinin yanı sıra maiyetinde görmek istediği yardımcılarda şu özelliklere yer verilir: *Ukuşlug biliglig beg ermiş amul/ Tiler ermiş erdem idilerin ol* (KB, 469). “O akıllı, bilgili, yumuşak huylu bir beymiş ve erdemli insanları ararmış.” *Ukuş kadrini hem ukuşlug bilir/ Bilig satsa bilge biliglig alır* (KB, 470). “Aklın kıymetini yine akıllı bilir, bilgenin sattığı bilgiyi de bilgili alır.” *Bilig kıymetini biliglig bilir/ Ukuşka ağırlık biligdin kelir* (KB, 472). “Bilginin kıymetini bilgili bilir, akıla hürmet bilgiden gelir.” *Negü bilge tilve bilig kadrini/ Bilig kayda bulsa biliglig alır* (KB, 473). “Bilginin kıymetini deli nereden bilecek; bilgiyi, nerede bulursa bulsun bilgili alır.”

16. yy. şairi Muhammed Sâlih, hükümdarın ilmi için bölüm açar (**12b/VI Ol Hazret’ning Tingri ‘inâyet kılğan ‘ilmining tavsifi**), şu satırlarla özelliklerine yer verir: *‘İlmi bar anca ki bir kişverde/ Bolmasa ‘ilm sözi defterde* (Şeybânî-nâme, 12b/5). “Bir ülkede ilmin sözü defterde kayıtlı olmasa (ilimden söz edilmese) bile onun ilmi vardır.” *Her nime halkka müşkil bolsa/ ‘İlmdin her niçe sâyil bolsa* (Şeybânî-nâme, 12b/6). “Halka her ne müşkül olsa ve ilimden her ne kadar sual edilse;” *Ol kılur hal barı müşkillerni/ Sâkit eyler barı sâyillerni* (Şeybânî-nâme, 12b/7). “O bütün müşkülleri halleder; bütün sual edenleri de susturur. (Bütün sual edenlerin cevabını verir.)” *Asru köp mes’eledür yâd anga/ ‘İlmdin cân irür âbâd anga* (Şeybânî-nâme, 12b/8). “Pek çok mesele onun hatırlındadır; ilimden dolayı canı mamurdur.” *Kirse tevhid ü tasavvuf sözige/ Yoktur hiç tevakkuf sözige* (Şeybânî-nâme, 12b/9). “Tevhid ve tasavvuf sözüne başlasa sözünde hiç duruf dinlenme yoktur. (Söyleyecek çok şeyi vardır.)” *Bir risâle ki kişi yâd kılur/ Han anıng sözlerini hûb bilür* (Şeybânî-nâme, 12b/10). “Han bir kimsenin andığı risâlenin sözlerini iyi bilir.” Muhammed Sâlih, ayrıca (**VIII Ol Hazretning hilmining hikâyetidür**), bölümünde hükümdarın bilgisine değinir: *Hilm ile kûh-ı girân-sengdür ol/ Sâhib-i dâniş ü ferhengdür ol* (Şeybânî-nâme, 13a/7). “Yumuşaklığı ile o, ağır bir dağdır; bilgi ve hüner sahibidir.” Şeybânî-nâme şairi eserinde, Hükümdarın yanında yer alan bilgiden (Molla Abdurrahîm) bahisle yine ilim ve bilginin önemine atıfta bulunur. Hükümdarın yanında yer alan

bilginler, müşkülleri çözmesinde önemlidirler. Muhammed Sâlih'e bu bilgin, Şeybânî Han'dan ayrılmamasını salık verir:

Bar idi han kaşıda dâniyi/ Dâniş ü 'ilm bile yek-tâyî (Şeybânî-nâme, 20a/5). "Han'ın huzurunda bilgi ve ilimde eşsiz bir bilgin vardı." *Ger aning nahl-ı hayâtı solgay/ 'Âlem-i 'ilm perîşân bolgay* (Şeybânî-nâme, 20a/9). "Onun hayat ağacı eğer solarsa, ilim âlemi de perişan olur." *Hâsıl-ı kıssa manga ol dâna/ Kim yâr irür fazl-ı Hudâ* (Şeybânî-nâme, 20b/2). "Sözün hâsılı o bilgin Allah'ın fazlı (lütüf, ihsanı) ile bana dost idi." *Didi ayrılma bu handın zinhar/ Kim sanga terbiyyet eyler bisyâr* (Şeybânî-nâme, 20b/3).

Muhammed Sâlih, bir beyitte Şeyhülislâm Bül-mekârim'in ilimden nasibinin olmayışından şöyle söz eder: *'İlmdin behresi çendân yok idi/ Zâtuda meşreb-i 'irfân yok idi* (Şeybânî-nâme, 53a/6). "İlimden hiç nasibi olmadığı gibi zatında da irfan meşrebi yok idi."

Çalışma, tarihî dönemlere dair bilgilerin derlenerek ortaya konmasının; dönemi ve insanlarını, kültürünü, duygu ve düşünce dünyasını daha iyi tanımamıza vesile olacağı düşüncesiyle ele alınmıştır. Görülüyor ki farklı dönemlerde eser vermiş olsalar da gerek KB, gerekse Şeybânî-nâme şairi, o dönemde yaşayan hükümdar ve yönetici kadrosunun aklı, ilmi, bilgisi, bilgeliğini önemsemişler, buna dair edindikleri deneyim ve bilgileri aktarma yoluna gitmişlerdir. Yanı sıra, işbu çalışmayla, eserlerde, şairlerce yapılan konuya ilişkin tanımların günümüz dünyasına da ışık tutacağı düşüncesindeyiz.

Kaynakça

Baykara, Tuncer (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim (1988). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Muhammed Sâlih (2003). *Şeybânî-nâme. (Giriş-Tıpkıbasım-Metin-Tercüme)* (Haz. Y. Kocasavaş). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Ögel, Bahaeddin (2001). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Sayılı, Aydın (1990). "Atatürk ve Millî Kültürümüzün Temel Unsurlarından Bilim ile Entellektüel Kültür ve Teknoloji", *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. s.79-135.

TDK Türkçe Sözlük, (<https://sozluk.gov.tr/erişim> tarihi: 31.10.2025)

Türker, Ömer: <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/akil.erişim> tarihi:31.10.2025.

Yusuf Has Hacib (2006). *Kutadgu Bilig*. (Çev. Reşid Rahmeti Arat). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

THE REPRESENTATION OF POSTMODERN FEMINISM IN ANGELA CARTER'S *WISE CHILDREN*

Şulenihan EKİCİ

Cumhuriyet University, Faculty of Letters / Department of English Language and Literature
sulenihane@gmail.com - ORCID ID: 0009-0001-4135-234X

Abstract

Postmodern feminist thought conceptualizes female identity not as a fixed and unified essence, but as a construct constantly redefined through the intersections of discourse, representation, and power relations. Angela Carter's *Wise Children* (1991) embodies this understanding by transforming patriarchal narrative structures through postmodern techniques such as parody, irony, and pastiche. The novel, centered around a family narrative intertwined with the world of theatre, examines how both the female body and female experience are culturally constructed and represented. Carter's protagonist, Dora Chance, emerges as an alternative female voice to the dominant male-centered historical narrative. By positioning herself as the narrator, she brings the "woman outside the stage" into the spotlight, demonstrating that the female subject can be rewritten. In this regard, *Wise Children* stands as one of the key texts that explores the issue of "the representation of women" from a postmodern feminist perspective. Drawing upon Margery Wolf's notion of "the polyphony of women's writing," this study investigates the multiple layers of meaning that arise at the intersections of identity, class, gender, and theatrical performance. Carter turns humor and the grotesque into a language of liberation, enhancing the social and literary visibility of women. This paper, therefore, examines the reflections of postmodern feminist theory in *Wise Children* through its narrative strategies and parodic discourse.

Keywords: Postmodernism, Feminism, Angela Carter, *Wise Children*, Margery Wolf

INTRODUCTION

Postmodernism is a mode of thought that questions the validity of grand narratives and replaces absolute truths with pluralistic perspectives. When combined with feminism, this approach offers a new interpretative framework that challenges traditional patterns which define women's identity solely in terms of biological or social roles. Postmodern feminism conceives the female subject as fragmented, plural, and discursively constructed. As Margery Wolf states in *A Thrice-Told Tale: Feminism, Postmodernism, and Ethnographic Responsibility* (1992), "the female voice emerges not from a single authority but from multiple and intersecting narratives" (Wolf, 1992, p. 14). This theoretical stance strongly resonates in the literary world of Angela Carter.

Angela Carter, one of the most significant feminist authors of the late twentieth century, merges feminist thought with literature to question the influence of gender, power, and language on female identity. Her 1991 novel *Wise Children* functions both as a family narrative and as a text in which female identity is reconstructed through the concepts of performance, stage, and representation. By rewriting Shakespeare's legacy in an ironic way, Carter reverses the patriarchal literary tradition. Through the twin sisters Dora and Nora Chance, she symbolically represents the return of women to the stage from which they have long been excluded throughout history.

Margery Wolf's notion of "multi-layered narration" is also distinctly reflected in Carter's novel. *Wise Children* presents a "polyphonic female narrative," combining Dora's personal story with the interwoven histories of theatre, family, and nation. Parallel to Wolf's assertion that "female experience can only be as complex as the way it is narrated" (Wolf, 1992, p. 37), Carter constructs a non-linear, self-reflexive narrative form. In this respect, the novel is not merely a woman's story but a literary performance in which women reclaim control over narration itself.

The purpose of this paper is to explore how the postmodern feminist perspective is constructed in Angela Carter's *Wise Children*, how female identity is rewritten, and how Margery Wolf's theoretical framework contributes to this analysis. The study first addresses the fundamental concepts of postmodern feminist theory, and then examines the novel's narrative structure, parody, irony, theatrical metaphor, and the representation of the female subject through selected examples.

REFLECTIONS OF POSTMODERN FEMINISM IN *WISE CHILDREN*

Angela Carter's *Wise Children* (1991) is a text that criticizes how patriarchal culture shapes female identity and transforms this structure through postmodern narrative techniques. The twin sisters at the center of the novel, Dora and Nora Chance, are not merely figures of the theatrical world but also representatives of the "other" women excluded from the masculine

cultural canon. By placing “illegitimate” women at the center of the story, Carter ironically reverses the patriarchal language that historically marginalized the female body.

1. The Repositioning of the Female Narrator

Dora Chance’s position as the narrator exemplifies Carter’s effort to transform female experience into the *subject* of narration. Dora tells the story in her own voice, thereby seizing the authority that has historically belonged to male narrators:

“Let me tell you, it’s a long story, but it’s our story, and if we don’t tell it, who will?” (*Wise Children*, p. 3).

This statement reflects one of the central principles of postmodern feminist literature—the idea that women must write their own stories. Dora’s narration also aligns with Margery Wolf’s concept of “the polyphonic voice of women’s narrative.” According to Wolf, “female experience can be understood only through the coexistence of multiple voices rather than a single authority” (Wolf, 1992, p. 41). Likewise, Carter’s narrative unfolds not in a single, linear direction but through interconnected scenes, performances, and memories.

Dora’s language is woven with an ironic consciousness that subverts gendered discourse. In a world where men have historically been cast as the “stars of the stage,” Dora places herself both *inside* and *outside* the scene simultaneously. This duality mirrors what Wolf (1992, p. 55) defines as “the feminist capacity to speak both from within and beyond dominant structures.”

2. Parody and the Subversion of Patriarchal Culture

Carter frequently alludes to and parodies the works of Shakespeare, one of the most iconic figures of patriarchal literary tradition. *Wise Children* draws upon plays such as *King Lear* and *Twelfth Night*, but instead of revering them, Carter uses humor to dismantle the power of the father figure. Melchior Hazard, the patriarch, is portrayed as a caricature of masculine authority:

“He was our father, yet never a father; the great actor of England, but we, the wrong side of the blanket, were his secret.” (*Wise Children*, p. 15).

This scene ridicules both the myth of “legitimate lineage” and the secondary position of women in society. Carter’s strategy resonates with what Wolf (1992, p. 78) calls “the ironic rewriting of women’s cultural representations.” As Wolf explains, “the woman writer disperses authority by transforming it into parody.” In this sense, Carter uses laughter not merely as entertainment but as a feminist weapon—turning the solemnity of patriarchy into absurd theater.

3. The Body, Performance, and the Theatre of Female Identity

One of the most striking elements of the novel is the recurring stage metaphor. The female body functions both as a site of performance and as a stage on which social roles are rehearsed and contested. The roles Dora and Nora play on stage symbolize the roles society imposes upon them. Carter liberates the body from being a fixed identity by turning it into a space of laughter, dance, exaggeration, and the grotesque:

“We were born into show business — our mother danced, our father acted, and we performed the part of being alive.” (*Wise Children*, p. 21).

This quotation parallels Judith Butler’s theory of *gender performativity*, yet Carter brings this philosophical idea into the realm of literature and theater. By dramatizing gender as performance, Carter questions its supposed naturalness. Margery Wolf supports this approach when she writes:

“Women’s stories are the social performances of the body; women rewrite cultural texts through their own embodiment.” (Wolf, 1992, p. 102).

Thus, Carter’s female characters construct their identities through what may be called the “inscription of the body.” Postmodern feminist narration, in this respect, becomes a space of liberation—both textual and corporeal.

4. Narrative Chaos and Feminist Resistance

As a postmodern text, *Wise Children* deliberately disrupts traditional narrative form. Chronology is fragmented; fact and fiction merge; and the novel frequently comments on its own storytelling process. When Dora asks, “Do you believe in coincidence?” (*Wise Children*, p. 45), the entire novel becomes a game of chance, irony, and self-reflexivity. This narrative disarray serves as resistance against the patriarchal order, which values rationality and linear logic.

Margery Wolf identifies this disruption as the very foundation of postmodern feminism:

“The postmodern feminist text destabilizes order and asks how knowledge is produced—and by whom.” (Wolf, 1992, p. 59).

Carter adopts this strategy in her novel’s conclusion, where Dora’s storytelling blurs the boundary between past and present entirely. This erasure of temporal order symbolizes the exclusion of women from official history while simultaneously representing the reconstruction of female memory.

5. Margery Wolf's 'Thrice-Told Tale' Perspective

In *A Thrice-Told Tale*, Wolf presents the same story in three different versions to question the concept of truth. Similarly, Carter constantly reshapes Dora's narrative throughout *Wise Children*. The narrator recalls events differently each time, and there is no single authoritative version of the truth. This structure reflects Wolf's feminist epistemology:

"Female experience is never a single story; it is continually rewritten through each act of narration." (Wolf, 1992, p. 11).

In Carter's novel, the lives of Dora and Nora are repeatedly rewritten, transformed, and reinterpreted. This constant reconfiguration not only demonstrates that female identity is never fixed but also embodies the multiplicity at the heart of feminist writing itself.

CONCLUSION

Angela Carter's *Wise Children* stands as one of the most significant examples of postmodern feminist writing. Throughout the novel, Carter critiques both patriarchal social structures and the literary canon through humor, parody, and the grotesque. Her female characters are not placed at the periphery of male-centered narratives but are instead relocated to the center of storytelling itself. Dora Chance, in particular, reclaims narrative authority as a female storyteller, embodying the postmodern feminist idea that women must "speak themselves into existence."

Margery Wolf's notion of the *polyphony of women's narratives*, as articulated in *A Thrice-Told Tale* (1992), aligns closely with the structural design of Carter's novel. As Wolf notes, "Every narrative is a reconstruction of experience" (Wolf, 1992, p. 63). Carter's *Wise Children* dramatizes this principle by rewriting women's lives as a series of overlapping scenes and stories rather than a single, unified account. This multiplicity reflects both postmodernism's rejection of absolute truth and feminism's insistence on the diversity of female experience.

The motifs of stage, performance, and identity in *Wise Children* reveal how women, as cultural subjects, can become not only performers but also authors of their own representations. Carter's humor serves as a medium of transformation—turning suppressed anger and social marginalization into creative power. Through grotesque exaggeration, parody, and irony, she dismantles the "high art" of masculine culture and grants literary legitimacy to female stories.

Ultimately, *Wise Children* embodies the central questions of postmodern feminist thought: How is identity constructed? Who tells history? And how can women rewrite themselves within the very language that once excluded them? Carter's novel, illuminated by Wolf's theoretical lens, shows that there is no single "female story," but rather a chorus of voices that

coexist, contradict, and harmonize. In this way, Carter not only critiques patriarchy but also celebrates the rebirth of female subjectivity in language, art, and imagination.

REFERENCES

- Ağaoğlu, A. (2017). *Hayatı Savunma Biçimleri*. Istanbul: Everest Yayınları.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Carter, A. (1991). *Wise Children*. London: Chatto & Windus.
- Forster, E. M. (2001). *Aspects of the Novel* (Ü. Aytür, Trans.). Istanbul: Adam Yayıncılık.
- Kadızaade, E. (2011). *Tomris Uyar'ın Öykücülüğü*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Kocabıçak, G. (2013). *Tomris Uyar Hikâyelerinin Feminist Eleştirisi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Tosun, N. (2018). *Modern Öykü Kuramı*. Istanbul: Hece Yayınları.
- Uyar, T. (2019). *Otuzların Kadını*. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Wolf, M. (1992). *A Thrice-Told Tale: Feminism, Postmodernism, and Ethnographic Responsibility*. Stanford: Stanford University Press.

KADIN ÖĞRETMENLERİN KADIN YÖNETİCİLERLE ÇALIŞMA TERCİHLERİ VE BUNUN NEDENLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Yılmaz TONBUL ^[1],

Yasemin TÜRKECAN ^[2]

Sorumlu Yazar: Yılmaz TONBUL/ Ege Üniversitesi, yilmaz.tonbul@ege.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3674-619X

[1] Prof. Dr. Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye, ORCID ID: 0000-0003-3674-619X

[2] Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi
ysmn.trkcn.1@gmail.com, ORCID-ID: 0009-0004-5122-6568

Öz

Bu çalışma, kadın öğretmenlerin kadın okul yöneticileri ile çalışma tercihlerini ve bu tercihlerinin altında yatan nedenleri incelemektir. Eğitim kurumlarında kadın öğretmen oranı yüksek olmasına rağmen yönetim kadrolarında kadın temsili sınırlı kalmakta, bu durum ise örgütsel, toplumsal ve kültürel faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Araştırma, nitel bir çalışmadır ve fenomenoloji (olgu bilim) deseninde incelenmiştir. 2024-2025 eğitim- öğretim yılında farklı okul düzeylerinden, özel ve devlet okullarında görev yapan ve en az 1 yıl kadın yönetici ile çalışma deneyimine sahip toplam 30 kadın, 7 erkek öğretmenden oluşmaktadır. Veriler, araştırmacı tarafından Google Form üzerinden hazırlanan yapılandırılmış çevrim içi görüşme formları ile toplanmış ve MAXQDA 2022 programı kullanılarak içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sürecinde katılımcı ifadeleri anlam birimlerine ayrılmış, benzer yanıtlar kodlanarak temalar altında toplanmıştır. Bulgularda, kadın öğretmenlerin büyük çoğunluğu erkek yöneticiyi tercih ettiğini belirtmiştir. Öğretmenler kadın yöneticileri empatik, iletişim becerileri güçlü, duygusal yakınlık açısından olumlu değerlendirirken, egolu, kıskanç, katı gibi olumsuz bir şekilde değerlendirenler de olmuştur. Bunun yanında bazı kadın yöneticilerle ilgili rekabet, kıyaslama, duygusal mesafe ve otoriter tutum gibi olumsuz deneyimler de ifade edilmiştir. Özellikle bazı katılımcılar, kadın yöneticilerin kendi konumlarını koruma eğilimi göstererek Kraliçe Arı Sendromu davranışları sergileyebildiğini belirtmiştir. Bulgular, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilerden yüksek duygusal destek ve anlayış beklentisi taşıdığını; bu beklenti karşılanmadığında memnuniyetsizlik yaşadığını göstermektedir. Kadın öğretmenlerin büyük kısmı erkek yöneticileri daha profesyonel olarak tanımlaması cam tavan sendromunun izlerine rastlanıldığını gösterir. İyi yöneticilik = erkek özellikleriyle özdeşleşmiş olması eğitim kurumlarında Cam Tavan Sendromunun altında yatan kültürel etkilerin ve görünmez bariyerlerin hala devam ettiğini gösterir. Sonuç olarak, kadın öğretmenlerin kadın yöneticileri tercih etmediği, kadın yöneticiler ile yaşanan olumsuz deneyimlerin fazla olduğu belirlenmiştir. Olumsuz deneyimlerden elde edilen temalar ve kodlar sayesinde araştırma, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilere yönelik tutumlarının bireysel, toplumsal ve kültürel faktörlerden etkilendiğini gösterir. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların kanun ve politika yapıcılar tarafından dikkate alınması durumunda; okul yöneticiliği sürecinde kadınların önündeki yapısal engeller kaldırılmalı; yönetici yetiştirme programlarına cinsiyet eşitliği kriterleri eklenmelidir.

Deneyimli kadın yöneticiler ile genç kadın öğretmenler arasında mentorluk programları kurularak dayanışma kültürü güçlendirilmelidir. Gelecek araştırmalarda eğitim yönetiminde kadın liderliği odağında daha fazla disiplinlerarası çalışmanın önünü açar.

Anahtar Kelimeler: Kadın liderlik, kadın öğretmen, yöneticilik, cam tavan, kraliçe arı sendromu

Female Teachers' Preferences for Working with Female Administrators and Their Reasons

Abstract

The aim of this study is to examine the preferences of female teachers regarding working with female school administrators and to explore the underlying reasons for these preferences. Although the majority of teachers in educational institutions are women, the representation of women in administrative positions remains limited, which is associated with organizational, social, and cultural factors.

Problem Statement: Despite the high proportion of women in the teaching profession, their representation in school leadership positions is significantly low. This indicates the persistence of gender-based structural barriers, traditional gender roles, and biases toward female leadership within organizational systems. Additionally, the presence of organizational dynamics such as the Queen Bee Syndrome, which negatively affects cooperation and solidarity among women, reflects the complex nature of perceptions regarding female leadership. This study aims to analyze female teachers' experiences with female administrators and investigate the factors that shape their perceptions of female leadership.

Method: The study employed a phenomenological design, which is one of the qualitative research approaches. The study group consisted of 37 female teachers working in public and private schools who had experience working with at least one female administrator. Data were collected through a structured online interview form prepared by the researcher and analyzed using content analysis. During the analysis process, participant statements were coded, themes were identified, and direct quotations were used to support the findings.

Findings: The results revealed that female school administrators were primarily perceived as empathetic, supportive, communicative, and solution-oriented. However, some participants reported negative experiences, including competition, comparison, emotional distance, and authoritarian behavior. In particular, several respondents indicated that some female administrators displayed Queen Bee Syndrome-like behaviors to protect their positions. Overall, the findings demonstrated that female teachers hold high expectations for emotional support and understanding from female leaders, and unmet expectations may lead to dissatisfaction.

Keywords: female leadership, female teachers, school administration, glass ceiling, Queen Bee Syndrome

Bu çalışma Prof. Dr. Yılmaz TONBUL danışmanlığında yürütülmekte olan tezsiz yüksek lisans öğrencisi Yasemin TÜRKECAN'ın “Kadın Öğretmenlerin Kadın Yöneticilerle Çalışma Tercihleri ve Bunun Nedenlerine İlişkin Bir Araştırma” başlıklı tamamlanmamış proje verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye, 2025)). /

GİRİŞ

Türkiye’de öğretmenlerin önemli bir çoğunluğu kadın olmasına karşın, okul yöneticiliği pozisyonlarında kadınların görünürlüğü sınırlı düzeydedir. TALİS (2018) verilerine öğretmenlerin yaklaşık %56,34’ünü kadınlar oluşturmaktadır fakat okul müdürleri arasında kadınların oranı %7,2’ dir. Okul müdürü olarak sayıca çok az olan kadın müdürlerin, sayıca daha çok olan kadın öğretmenlerle ilişkilerinin niteliği burada önemlidir. Bu araştırma, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilere yönelik tutumlarını doğrudan ve derinlemesine incelemeyi hedefliyor. Kadınların birbirine bakışını ve kadın liderliğinin eğitim kurumlarındaki yansımalarını ortaya koyarak toplumsal cinsiyet farkındalığının gelişmesine katkı sağlamaktır. Bu çalışma, okullarda görülen kadın yönetici eksikliğinin altında yatan nedenler, gerekçeler ve bunların cam tavan sendromu, kraliçe arı sendromu ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle nasıl şekillendiğini ortaya çıkarmaktır. Aşağıda kavramsal çerçeveye yer verilmiştir

Kavramsal Çerçeve

Cam tavan Sendromu.

Kadınların yönetim pozisyonlarına erişimindeki bu sınırlılık, literatürde cam tavan sendromu olarak ifade edilmektedir. Cam tavan, görünmez ancak güçlü bariyerleri temsil eder ve örgütlerde kadınların yükselmesini engelleyen yapısal ve kültürel faktörlerden oluşur. Kadınların eğitim ve deneyimlerine rağmen üst yönetim kademelerine ulaşmalarını engelleyen görünmez engelleri tanımlar. Cam Tavan (Glass Ceiling) tanımıyla literatürde yerini almıştır. Cam tavan sendromunu kadınların mesleki gelişimlerini sınırlandıran, görünmez nitelikteki kalıp yargılar, bilinçaltı önyargılar ve davranışsal bariyerler olarak açıklamaktadır (Schwartz, 2006). Karatepe ve Arıbaş (2015), bu engellerin mentorluk eksikliği, erkek egemen liderlik kültürü ve örgüt içi önyargılarla yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Yükseköğretim bağlamında Çelik (2025), benzer şekilde kadınların karar verme mekanizmalarında yeterince temsil edilmediğini ortaya koymuştur. Türkiye’de eğitim sektörü incelendiğinde, öğretmenlerin çoğunluğunun kadın olmasına rağmen okul yöneticiliği gibi stratejik pozisyonlarda erkeklerin ağırlığının sürdüğü görülmektedir. Leblebici ve Karcıoğlu (2014), bu durumu örgüt kültürünün erkek egemen yapısına ve kadınlara yönelik kurumsal desteğin yetersizliğine bağlamaktadır. Korkmaz (2016) ise bu engelleri, kadınların yeterli görülmemesi, toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil iş kültüründen kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu açıklamalardan da anlaşılabilir gibi kadınların yönetici olmaması gerektiği, iyi yöneticilik için gerekli niteliklere sahip olmadıkları yönündeki inançların kültürel kodlar kadar örgütsel yaşamda da karşılık bulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu engellerin mutlak, kutsal ve değişmez olmadığı kesindir. Başta Batı dünyası olmak üzere bir çok ülkede kadınları yöneticiliği konusunda bariyerlerin aşıldığı görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde üretim ilişkilerine bağlı oluşan bu

bariyer algısının yine farklı yaklaşımlar ışığında zamanla Türkiye’de de değişeceği öngörülmektedir. Bu araştırma bu konuya ışık tutmak ve ortaya çıkan nedenler ışığında üzerindeki sanal cam tavanı aşmak isteyenlere az da yol gösterici olmayı hedefliyor.

Kraliçe Arı Sendromu

Kraliçe arı sendromu, güç sahibi kadınların, ast konumdaki hemcinslerine karşı cinsiyet temelli olumsuz tutumlar sergilemesiyle tanımlanan bir olgudur(Staines, Tavrıs & Jayaratne, 1974). Bu sendrom, ilk olarak 1970’li yıllarda tanımlanmış ve sonraki araştırmalarda kadınların erkek egemen yapılara uyum sağlama çabası içinde daha otoriter davranabildiği ortaya konmuştur. Kurama göre kadınlar; (a) Kadın çalışanlara karşı mesafeli ve eleştirel davranır. (b) Erkek liderlik tarzını benimser. (c) Güç ve konumunu koruma isteği taşır ve (d) Hemcinslerine karşı kıskanç ve rekabetçidir. Kadın dayanışmasından uzak durur Bozkurt ve Bozkurt (2023), kraliçe arı sendromunun kadınların iş yaşamında erkek davranış kalıplarına uyum sağlamaya çalışmaları sonucunda ortaya çıkabildiğini ifade etmektedir. Alan yazın incelendiğinde, kadın yöneticilerin empati ve iletişim becerilerinin güçlü olması nedeniyle olumlu algılandığını, ancak bazı durumlarda kıyaslama, otorite çatışması ve rekabet algısı nedeniyle kadın çalışanların kadın yöneticilerle çalışmak istemediğini göstermektedir. Bu bağlamda kadın öğretmenlerin kadın yöneticilere yönelik tercihleri, yalnızca kişisel deneyimlere değil, toplumsal cinsiyet rolleri ve örgütsel normlara da dayanmaktadır.

Eğitim kurumlarında kadın liderliğinin desteklenmesi hem toplumsal cinsiyet eşitliği hem de kurumsal verimlilik açısından önemlidir. Bu araştırma, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilerle çalışma tercihlerini, cam tavan ve kraliçe arı sendromu gibi kavramlar ışığında incelemekte ve eğitim yönetimi alanına özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, kadın öğretmenlerin kadın yöneticiler ile çalışma tercihlerini, bu tercihleri etkileyen faktörleri ve kadın liderliğine yönelik algıları ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında;

- Kadın öğretmenlerin kadın yöneticilerle çalışma konusundaki eğilimleri,
- Bu tercihlerde rol oynayan duygusal, sosyal ve örgütsel faktörler,
- Cam tavan algısı ve Kraliçe Arı Sendromu kapsamında kadınlar arası ilişkilerin dinamikleri,
- Kadın yöneticilerin güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin öğretmen görüşleri derinlemesine incelenmektedir.

Bu sayede eğitim kurumlarında kadın liderliğinin görünürlüğüne, öğretmen–yönetici ilişkilerine ve toplumsal cinsiyet temelli rol algılarına dair bütüncül ve niteliksel bir bakış sunulması hedeflenmektedir.

Eğitim sektöründe kadın çalışan oranı yüksek olmasına karşın, yönetim pozisyonlarında kadın temsili sınırlıdır. Bu durum, kadınların liderlik pozisyonlarına erişiminde görünmez bariyerlerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin hâlâ etkili olduğunu göstermektedir.

Bu araştırma;

- Kadın öğretmenlerin kadın yöneticilere dair deneyimlerini görünür kılmak,
- Kadın liderliğini destekleyen ve zorlaştıran unsurları ortaya koymak,
- Eğitim yönetiminde cinsiyet eşitliği ve liderlik tartışmalarına katkıda bulunmak,
- Okul ortamlarında kadın dayanışması ve profesyonel iş ilişkilerini ele almak,
- Kraliçe Arı Sendromu gibi örgütsel kadın ilişkilerine dair önemli bir fenomeni eğitim bağlamında incelemek bakımından önem taşımaktadır.

Ayrıca araştırma, eğitim kurumlarının daha kapsayıcı ve eşitlikçi liderlik politikaları geliştirmesine bilimsel bir temel sunmayı amaçlamaktadır. Böylece hem kadın öğretmenlerin kariyer gelişimine hem de kurum içi liderlik uygulamalarının iyileştirilmesine katkı olacaktır.

1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Araştırmanın temel problemi:
“Kadın öğretmenlerin kadın yöneticileri tercih etme ya da etmeme nedenleri nelerdir ve bu gerekçeler hangi toplumsal, kültürel veya bireysel etkilerle şekillenmektedir?”

Araştırmanın Alt Problemleri:

1. Kadın öğretmenlerin okul yöneticilerinde cinsiyet tercihleri nasıldır ve bu tercihlerin altında yatan nedenler nelerdir?
2. Kadın öğretmenlerin okulun yöneticileriyle yaşanan sorunlara ilişkin algıları ve bu algıların gerekçeleri nelerdir?
3. Kadın yöneticilerin, diğer kadın meslektaşlarının başarı ve yükselme çabalarını destekleme konusundaki tutumlarına ilişkin algıları nelerdir?
4. Öğretmenlerin, kadın yöneticileri tanımlamaya yönelik geliştirdikleri metaforlar nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırma, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilerle çalışma tercihlerini ve bu tercihlere yönelik algılarını derinlemesine incelemek amacıyla yürütülmüş nitel bir araştırmadır. Çalışmada, bireylerin yaşantılarından yola çıkarak anlam oluşturmayı hedefleyen ve katılımcıların deneyimlerinin özünü ortaya koymayı amaçlayan fenomenoloji (olgu bilim) deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji deseni, belirli bir olguya ilişkin bireysel farkındalıkların, düşüncelerin ve deneyimlerin ortaya çıkarılmasına olanak sağlayan, katılımcıların gerçeklik algılarına odaklanan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda çalışmada, kadın öğretmenlerin kadın

yöneticilerle ilgili deneyimlerini, algılarını, beklentilerini ve değerlendirmelerini anlamaya yönelik veri toplama ve analiz süreçleri yürütülmüştür.

Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, farklı illerdeki devlet ve özel okullarda çeşitli kademelerde görev yapan ve en az bir kadın yönetici ile çalışma deneyimine sahip 37 kadın öğretmen oluşturmaktadır. Katılımcılara ulaşmada hem pratiklik sağlamak hem de süreci hızlandırmak amacıyla, örneklem seçiminde kolay erişilebilir ve kartopu örnekleme teknikleri birlikte kullanılmıştır. İlk aşamada, araştırmacının doğrudan erişim sağlayabildiği kadın öğretmenlerle iletişim kurulmuş; ardından bu öğretmenlerin yönlendirmeleriyle benzer deneyime sahip diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Bu iki tekniğin eşzamanlı kullanımı, araştırmada amaçlanan özelliklere sahip daha geniş ve çeşitli bir öğretmen grubuna erişilmesine olanak tanımıştır. Katılımcıların yaş, branş ve mesleki kıdem açısından çeşitlilik göstermesi, elde edilen verilerin derinliğini ve zenginliğini artırmıştır.

Bu araştırmanın amacı istatistiksel bir genelleme yapmak değildir; kadın öğretmenlerin kadın yöneticilere ilişkin deneyimlerini derinlemesine anlamak, ortak temaları belirlemek ve bu algıları çok boyutlu bir bakış açısıyla incelemektir. Bu doğrultuda, elde edilen örneklemin nitel araştırma açısından yeterli bilgi doygunluğuna ulaştığı değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları: Geçerlilik ve Güvenirlik

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yapılandırılmış çevrim içi görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Form, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilerle ilgili deneyimlerini, algılarını ve tercihlerini detaylı şekilde ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Formda, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik soruların yanı sıra; kadın yöneticilerle çalışma deneyimlerine, kadın liderlik algılarına, örgütsel ilişkilerine ve Kraliçe Arı Sendromu kapsamındaki gözlemlerine ilişkin açık uçlu sorular ve onay kutuları yer almaktadır.

Görüşme formunda özellikle şu alanlara yönelik maddeler bulunmaktadır:

- Kadın yönetici ile çalışma deneyimi
- Kadın yöneticilerin güçlü yönlerine ilişkin algılar
- Kadın yöneticilerle yaşanan zorluklar veya çatışmalar
- Kadın–kadın örgütsel ilişkileri ve dayanışma düzeyi
- Cam tavan algısı ve kariyer etkileri
- Kraliçe Arı Sendromu belirtilerine ilişkin değerlendirmeler

Görüşme formu, katılımcılara Google Form üzerinden ulaştırılmış ve veri toplama süreci gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gizlilik ve anonimlik ilkelerine uygun hareket edileceği belirtilmiş ve veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır.

Verilerin doğruluğunu ve derinliğini artırmak amacıyla sorular, katılımcıların kendi ifadelerini ayrıntılı şekilde sunmalarını sağlayacak biçimde yapılandırılmıştır. Bu yaklaşım sayesinde katılımcılar hem kişisel hem de mesleki deneyimlerini özgürce ifade etmişlerdir.

Çizelge 1. Geçerlik ve Güvenirlikte Kullanılan Stratejiler

	Analizde Kullanılabilecek Stratejiler	Kullanılan Stratejiler
Geçerlilik	Katılımcılarla uzun süreli etkileşim	
	Alan yazından süreç boyunca yararlanma	✓
	Çalışma materyal sayısını artırma	
	Katılımcı teyidi	
	Uzman incelemesi	✓
	Araştırmacının özelliklerinin belirtilmesi	✓
	Ayrıntılı betimleme	✓
	Örnekleme açısından grubun temsil edilmesi	
Güvenirlik	Belge tarama verilerin kodlarında sonuçlar arasındaki tutarlık	✓
	Birden fazla araştırmacının belge taramayı gerçekleştirmesi ve bu iki bağlamda edinilen sonuçların karşılaştırılması	✓
	Dış Teyit	
	Veri toplama süreci ve nasıl kayıt altına alındığı	✓
	Ham Veriler	✓
Geçerlik ve Güvenirlik	Veri çeşitlemesi	✓
	Belge tarama verilerin başka nitel veriler ile çeşitlenmesi	

Çizelge 1’de, çalışmanın geçerliliği ve güvenirliliği ile ilgili çeşitli teknikler kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, “Kadın Öğretmenlerin Kadın Yöneticilerle Çalışma Tercihleri ve Bunun Nedenlerine İlişkin Araştırma” kapsamında elde edilen veriler analiz edilerek sunulmaktadır. Araştırma, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilere yönelik algılarını, tercih etme ya da etmeme nedenlerini ve kadın-erkek yöneticiler arasındaki farklara dair görüşlerini derinlemesine anlamayı hedeflemektedir. Aşağıda, her bir alt problem kapsamında elde edilen bulgulara ilişkin temalar, kodlar ve ifadeler tablolarla birlikte detaylı olarak sunulmaktadır. Bu tablolar, araştırmanın kapsamını oluşturan kadın öğretmenlerin kadın yöneticilere dair bireysel algılarını ve deneyimlerini doğrudan yansıtan verileri içermektedir.

1. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

Çizelge 2. Kadın Öğretmenlerin Yöneticilerde Cinsiyet Tercihleri ve Gerekçeleri

Yönetici Tercihi	Tercih Gerekçeleri (Kodlar)	Öne Çıkan İfadeler
Erkek Yönetici f=16	-Yönetimsel uzmanlık -Adalet ve nesnellik -Hızlı karar alma -iş odaklılık	“Daha profesyoneller”, “adaletli ve nesnel karar alma”, “kadınlar detaycı ve duygusal”
Tercihim Yok f=13	-Cinsiyetten bağımsız değerlendirme -Kişisel özelliklere göre tercih	“Cinsiyet önemli değil, adil ve profesyonel olması yeterli”
Kadın Yönetici f=8	-Empati ve sabır -Kadın dayanışması -Duygusal yakınlık	“Kadın yöneticiler daha anlayışlı”, “kendimi daha rahat hissediyorum”, “kadın empatisi güçlüdür”
Toplam		

Birinci alt probleme ilişkin bulgulara; öğretmenler arasında erkek yöneticilerin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Erkek yöneticiler çoğunlukla adalet, profesyonellik ve hızlı karar alma gibi rasyonel liderlik özellikleriyle ilişkilendirilirken; kadın yöneticiler Empati, sabır ve olumlu iletişim becerileri üzerinden değerlendirilmiştir. Bazı katılımcılar ise yöneticinin cinsiyetini önemli bulmayarak, adil ve yetkin bir tutumun daha belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, yöneticilik algılarının toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenmekle birlikte, bireysel liderlik becerilerine duyulan ihtiyacın da cinsiyet faktörünün önüne geçebildiğini göstermektedir.

2. Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çizelge 3. Öğretmenlerin Kadın Yöneticilerle Yaşadığı Deneyimlere Göre Dağılım ve ifadeler

Deneyim Türü Temalar	Deneyim türü/Kodlar
Olumsuz Deneyim Yaşayanlar f=28	Mobbing, baskı/ Adaletsizlik, Taraf Tutma/ Duygusal yönetim/ Fazla otorite/ Kıskançlık ve Rekabet
Olumlu Deneyim Yaşayanlar f=9	Empati, anlayış/ Olumlu İletişim
Toplam	

İkinci alt probleme ilişkin bulgulara, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilerle ilgili deneyimlerinde olumsuz algının belirgin biçimde baskın olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların %75,6'sı (n=28) kadın yöneticilerle çalışırken olumsuz deneyim yaşadığını belirtmiştir. Bu olumsuz deneyimler; mobbing, adalet duygusunun zedelenmesi, aşırı duygusal ya da baskıcı yönetim tarzı ve kadın kadın rekabeti gibi temalar etrafında toplanmaktadır. Özellikle mobbing ve adaletsizlik algılarının sıklıkla tekrar etmesi, yönetim süreçlerinde psikolojik güvensizlik ve örgütsel adalet sorununun ciddi bir sorun olarak algılandığını düşündürmektedir.

Öte yandan, katılımcıların %24,3'lük (n=9) bir kesimi kadın yöneticilerle olumlu deneyimler yaşadığını ifade etmiştir. Bu deneyimler; empati, anlayış, adil ve kapsayıcı iletişim, destekleyici rol gibi niteliklerle açıklanmıştır. Bu bulgular, kadın yöneticilere yönelik algının tek boyutlu olmadığını, aksine bireysel özellikler ve bağlamsal dinamiklere göre değişebildiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kadın yöneticilerin yönetim tarzı ve algılanma biçimlerinin, örgütsel iklim, iletişim dili, mesleki deneyim ve toplumsal cinsiyet kalıpları gibi çoklu faktörlerin etkileşimiyle şekillendiği söylenebilir.

3. Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çizelge 4. Kadın Yöneticilerin Kadın Meslektaşlarının Başarı ve Yükselme Çabalarına Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Tutum Düzeyi	Tema	İfadeler
Bazen Destekleyici/ Bazen Mesafeli f=13	Şartlı/Kişiyeye Bağlı Destekçilik	Değişken" (K17) "Kişisel özelliklerine göre bazen destekleyici bazen mesafeli olabilir" (K10)
Çoğunlukla Mesafeli/İsteksiz f=12	İlgisizlik ve İsteksizlik	"Kadının kadını desteklemesi maalesef sık yaşanan bir durum değil." (K9) "İstekli olmadığını gözlemliyorum." (K37)
Çoğunlukla Destekleyici f=10	Destekleyici ve Dayanışmacı Yaklaşım (10)	"Kadın müdür genellikle okulu temsil eden başarıları destekliyor ama kişisel başarıyı önemsemeyebiliyor." (K2)
Toplam		

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin bulgular incelendiğinde ise araştırma bulguları, kadın öğretmenlerin önemli bir bölümünün, kadın yöneticilerin kadın meslektaşlarının başarılarına ve kariyer ilerleme çabalarına yönelik tutumlarını şartlı, tutarsız veya mesafeli olarak algıladığını göstermektedir. Katılımcıların %35'i kadın yöneticilerin tutumlarını "bazen destekleyici, bazen mesafeli" şeklinde nitelendirirken, %32,4'ü bu tutumların çoğunlukla "isteksiz veya mesafeli" olduğunu belirtmiştir. Bu durum, kadın yöneticilerin kadın meslektaşlarına yönelik destek davranışlarının süreklilik ve tutarlılık içermediği, bağlamsal ve kişisel faktörlere göre değişkenlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların sadece %27'si kadın yöneticileri "çoğunlukla destekleyici" olarak tanımlamış ve bu gruptaki katılımcılar, dayanışmacı tutum ve başarıyı görme/ödüllendirme davranışlarını vurgulamıştır. Bu bulgu, örgüt içi kadın dayanışmasının her zaman beklenen düzeyde gerçekleşmediğine; aksine, kadın yöneticilerin destekleyici davranışlarının farklı kurumsal, bireysel ve ilişkisel faktörler doğrultusunda çeşitlendiğine işaret etmektedir.

Genel olarak bakıldığında, kadın yöneticilerin kadın meslektaşlarının yükselme çabalarına ilişkin algılarda olumlu tutumların dikkate değer olmakla birlikte azınlıkta kaldığı, çoğunluk algısının ise farklı derecelerde mesafe, güvensizlik veya tutarsızlık içerdiği görülmektedir. Bu durum, eğitim kurumlarında kadın kadın rekabeti, Kraliçe Arı Sendromu veya kişisel yeterlik algısına dayalı destek seçiciliği gibi olguların etkili olabileceğini düşündürmektedir.

4. Alt Probleme İlişkin Bulgular

Bu alt problemde katılımcılardan, kadın okul yöneticilerini bir benzetme ya da metaforla ifade etmeleri istenmiştir. Bu sorunun amacı, öğretmenlerin kadın yöneticilere ilişkin algılarını ve onları nasıl gördüklerini sembolik ifadeler aracılığıyla ortaya koymaktır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar, benzetmelerin ortak yönleri dikkate alınarak belirli temalar altında toplanmıştır.

Çizelge 5. Kadın Yöneticilere İlişkin Metaforların Tema, Kod ve İfade Dağılımı

Tema	Kod	İfadeler
1.Olumsuzluk çağrıştıran benzetmeler	○ Ejderha, Teneke, ○ Tavus kuşu, Köpek, ○ Çakal, Tilki ○ Biblo, Baston, ○ Fırtınalı deniz, Ters ○ Mıknatıs, Terazî	• “Ejderha çünkü sürekli tehdit barındırıyor.” (K2) • “Gösterişi sevdiği için tavus kuşuna benzetebilirim.” (K7, K16) • “Baston; çünkü çekip itme, dengesiz tavırlar sergiliyor.” (K35) • “Fırtınalı deniz dalgası, çünkü karar alma süreçlerinde hızlı değişiklikler var.” (K27) • “Ters mıknatıs, beni mesleğimden soğuttular.” (K8) • “Terazi; ruh halinin değişkenliği nedeniyle.” (K3)
2.Stratejik davranma ve güçlü olma ihtiyacı duymaya yönelik metaforlar	○ Aslan, İsviçre çakısı, ○ Robot, Bilgisayar, ○ Yapay zeka, ○ Orkestra şefi, Karınca	○ “Kadın yöneticiyi bir aslana benzetirim, herkese karşı güçlü olmak zorunda.” (K18) ○ “İsviçre çakısına benzetirim; çok yönlü, detaylara hakim.” (K10) ○ “Robot; çünkü çok çalışıyor ve bizden aynı performansı bekliyor.” (K11) ○ “Bilgisayar.” (K29) ○ “Yapay zekaya benzetiyorum, bilgiyi doğru yerde kullanıyor.” (K20) ○ Orkestra şefi gibi; her alanı idare ediyor.” (K4)
3.Anaçlık ve duygusallık barındıran metaforlar	○ Anne, ○ Ağaç, ○ Çiçek	✓ “Anneye.” (K1, K24) ✓ “Meşe ağacı; güçlü kökleriyle ekibini koruyor.” (K31) ✓ “Ağaç; gölgesinde dinlenebiliyorum.” (K22) ✓ “Bir çiçeğe benzetirim, bazen açan bazen solan.” (K13)

Araştırmanın dördüncü alt probleme ilişkin bulgularında, katılımcıların kadın yöneticilere ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla ifade ettikleri verileri göstermektedir. Katılımcıların oluşturdukları metaforlar üç ana tema altında toplanmıştır. Olumsuzluk çağrıştıran benzetmeler (ejderha, tavus kuşu, ters mıknatıs, fırtınalı deniz vb.) kadın yöneticilerin baskın, değişken ya

da mesafeli algılandığını göstermektedir. Stratejik davranma ve güçlü olma ihtiyacı teması (aslan, İsviçre çakısı, orkestra şefi vb.) kadın yöneticilerin çok yönlü, kararlı ve liderlik özellikleriyle özdeşleştirildiğini ortaya koymaktadır. Anaçlık ve duygusallık barındıran metaforlar (anne, ağaç, çiçek) ise yöneticilerin koruyucu, anlayışlı ve duygusal yönlerini öne çıkarmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilerle çalışma tercihlerini, bu tercihlerinin ardındaki nedenleri ve kadın yöneticilere ilişkin algıların altında yatan gerekçeleri incelemiştir. Birinci alt problemin sonuçlarında, kadın öğretmenlerin bir kısmının erkek yöneticilerle çalışmayı daha uygun bulduklarını, bu tercihte adil yönetim, objektiflik, otorite ve profesyonelliğin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Erkek yöneticilerin daha tarafsız ve stratejik bulunduğu, buna karşın kadın yöneticilerle ilgili olumsuz deneyimlerin duygusallık, rekabet, otoriterlik ya da mobbing gibi unsurlarla ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu durum, eğitim kurumlarında liderlik algılarının toplumsal cinsiyet kodlarıyla yakından ilişkili olduğunu ve erkek yöneticilerin daha “doğal lider” olarak görülmesinin arka planında cam tavan sendromunun etkili olduğunu göstermektedir. Cam tavan, kadınların yönetim kademelerine erişimini sınırlayan görünmez bir engel olarak yalnızca yapısal değil, aynı zamanda algısal bir bariyer olarak işlemektedir. Çalışmamızda erkek yöneticilerin “otoriter, adil ve iş odaklı” özelliklerle; kadın yöneticilerin ise “duygusal, güvensiz ya da rekabetçi” algılarla tanımlanması bu görünmez bariyerin bir yansıması niteliğindedir. Nitekim Çelikten’in (2004) çalışmasında da benzer şekilde kadınların eğitim kurumlarında yönetici rollerinde düşük oranda temsil edilmesinin, yapısal ve kültürel engellerle ilişkili olduğu ifade edilmektedir; kadınların analık ve öğretmenlik rolleriyle özdeşleştirilmesi, onların yöneticilik gibi karar verme gerektiren pozisyonlarda eşit şartlarda yarışmalarını zorlaştırmaktadır. Öte yandan bu sonuçlar, kültürel kodlarımızda kadın ve yöneticilik algısı konusunda sorunlar olduğu şeklinde yorumlanabilir. Kadınların, erkek egemen yönetici dünyasında erkekleri öykünmeleri, onlar gibi davrandıklarında kabul görecekları inancının kaynağının ailede kadının rolü, kız çocuklarına yakıştırılan meslekler, onlardan beklenen davranış kalıpları gibi konuların bu bağlamda gözden geçirilmesi gerekir. Okul denilen sistemin kadın erkek eşitliğini sağlamadaki rolü burada oldukça önem taşır. Okulda yöneticiliğinde kadın-erkek dengesi, yarışmalara yönelik kız ve erkek takımlarında dengeli dağılımlar, ders kitaplarındaki, koridorlardaki görsellerde kadın-erkek figürlerin (bilim insanları, tarihi kahramanlar, iyi insanlık veya rol modeli örnekleri vb.) dengeli olması da bu anlamda önemlidir.

İkinci alt problemde, kadın öğretmenlerin kadın yöneticilerle yaşadığı olumlu ve olumsuz deneyimler analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, empatik, destekleyici ve çözüm odaklı kadın yöneticilerle olumlu ilişkiler kurulduğunu, ancak bazı kadın yöneticilerin mesafeli, kıskanç, baskıcı ya da güvensiz tavırlar sergilediğinin düşünüldüğünü ortaya koymuştur. Bu bulgular, kadın liderliğine dair algıların aynı cinsiyetten kaynaklı dayanışma yerine kimi zaman rekabeti öne çıkardığını düşündürmektedir. Kılıç’ın (2023) Kraliçe Arı Sendromu bağlamında yaptığı araştırması, kadın yöneticilerin bazı durumlarda hemcinslerini desteklemek yerine statü korumaya dayalı rekabetçi tutumlar sergileyebildiklerini ortaya koyarak bu bulgularla benzerlik göstermektedir. Kadın müdürlerin, başarılı olmak için diğer kadınlarla işbirliği yapmak yerine olumsuz tavırlar sergilemeye yönelik bir tutum sergilemeleri salt ailelerdeki yetiştirme tarzına dayandırılmaz. Eğitim sisteminin ve iş hayatının da bu olumsuz tutuma katkısı olabilir. Bu konular daha farklı araştırmalarda ele alınabilir. Öte yandan Milli Eğitim Bakanlığı yönetici atama, yetiştirme uygulamalarında bu durumun nedenleri de derinlemesine araştırılmalıdır. Sorunun kadın olmaktan ziyade toplumsal, kurumsal ve siyasi nedenleri olduğu söylenebilir.

Üçüncü alt problemde ortaya çıkan sonuçlar da kadınlar arası mesleki dayanışmanın zayıf olabildiği ve kimi durumlarda rekabetin ya da kıskançlığın ön plana geçebildiği bir yapıya işaret etmektedir. Üstün ve Bilyay'ın (2023) çalışması, kadın çalışanların kadın yöneticilere dair önyargılarının çoğu zaman toplumsal kalıplar ve destek eksikliği gibi etkenlerle ilişkili olduğunu ortaya koyarak bu durumu desteklemektedir. Benzer şekilde Aslan ve Gülcan (2018), kadın yöneticilerin cam tavan engelleri karşısında yalnız bırakıldıklarını, özellikle terfi süreçlerinde yeterli desteği bulamadıklarını göstermiştir.

Kadın öğretmenler başta olmak üzere öğretmenlerin kadın müdürlere yönelik metaforlarında olumsuz ifadeler daha ağırlıktadır. Kadın yöneticileri “aslan”, “İsveç çakısı” ve “orkestra şefi” gibi çok yönlülük ve güç imgeleriyle olumlu olarak tanımlayan metaforların yanı sıra “ejderha”, “fırtınalı deniz” ve “çakal” gibi olumsuz metaforlar, kadın yöneticilerin baskıcı ya da güvenilmez olarak algılandığını gösteren metaforlar çoğunluktadır. Aynı zamanda kendini güçlü göstermeyi kapsayan metaforlar da mevcut. Bu ikili yapı, kadın yöneticilere yönelik algıların yalnızca rasyonel değerlendirmelerle değil; kişisel deneyimler ve toplumsal cinsiyet kalıplarıyla da şekillendiğini göstermektedir. Benzer şekilde Asat ve Deniz'in (2022) çalışmasında da kadın yöneticilerin hem destekleyici hem de mesafeli ya da otoriter figürlerle betimlendiği görülmekte olup, iki çalışmanın bulguları kadın yöneticilerin toplumsal cinsiyete dayalı çok boyutlu algılarda benzerlik göstermektedir. Öte yandan bu sonuçlar, kadın müdürlerin aynayı kendilerine tutmalarını, davranışlarını gözden geçirmeleri gerektiğini de gösteriyor. Örgütsel yaşamda ‘güç, etkileme’ gibi kavramlarla, uzmanlık ve kişilikli olmak arasında bir ilişkinin olduğu unutulmamalıdır. Başka bir söylemle kadın yöneticilerin metaforlarda da ortaya çıkan çok yönlülük ve anaç duruşlarına daha fazla güvenmeleri gerekir.

Sonuç olarak, bulgular kadın yöneticilere yönelik algıların hem toplumsal cinsiyet kalıplarından hem de bireysel deneyimlerden etkilendiğini göstermektedir. Erkek yöneticilerin “daha adil ve profesyonel” olarak algılanması ile kadın yöneticilere dair olumsuz tutumların varlığı, cam tavan ve kraliçe arı sendromlarının eğitim ortamlarında hâlen etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, kadın liderliğini destekleyen politikalar geliştirilmesi ve cinsiyet temelli önyargıların azaltılmasına yönelik uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Aşağıda bu doğrultuda geliştirilen öneriler sunulmuştur:

- Farkındalık Programları: Kadın yöneticiler ve öğretmenler için toplumsal cinsiyet eşitliği, empatik liderlik ve kadın dayanışması konularında farkındalık çalışmaları düzenlenebilir.
- Mentorluk ve Destek Ağları: Deneyimli kadın yöneticiler ile genç kadın öğretmenler arasında mentorluk programları kurularak dayanışma kültürü güçlendirilmelidir.
- Kurumsal Politikalar: Kadınların yöneticilikte karşılaştığı Cam Tavan ve Kraliçe Arı Sendromu etkilerini azaltacak örgütsel politika ve rehberlik mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Toplumsal Dönüşüm: Eğitim kurumlarında cinsiyet eşitliğini temel alan yönetim kültürü teşvik edilerek kadın liderliğine yönelik önyargılar azaltılabilir. Olumlu örnekler öne çıkartılabilir.
- Okullarda, eğitimde kadın liderliğini güçlendirmeye yönelik ders içerikleri, görseller, oyunlaştırmalara yer verilebilir.
- Uzun vadede, eğitim kurumlarında yöneticilik pozisyonları için cinsiyet eşitliğini gözetken şeffaf ve liyakate dayalı değerlendirme sistemleri uygulanmalı; kadın adayların liderlik becerilerini geliştirecek eğitim, rehberlik ve kariyer destekleri sürekli olarak sunulmalıdır.

- Araştırma sonuçları kadın müdürlerle paylaşılabilir, onların dahil oldukları araştırmalar

KAYNAKÇA

- Asat, M., & Deniz, L. (2022). Devlet okullarındaki kadın öğretmenlerin kadın okul yöneticisi kavramına ilişkin metaforik algıları| Public School Female Teachers' Metaphorical Perceptions Towards Female School Administrators. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5(2), 468-502.
- Aslan, Z., & Gülcan, M. G.(2018). Kadın yöneticilerin kariyer engelleri ve cam tavan sendromuna yönelik okul yönetici görüşlerinin incelenmesi *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi* 1(15)
- Bozkurt, Ö. & Bozkurt, İ. (2023). Kraliçe arı sendromu. H. Kaygın E. Topçuoğlu & B. Turan Torun (Ed.), *Yönetim ve organizasyon sendromları* 1 (s. 5-21) içinde. Eğitim Yayınevi.
- Çelik, H. (2025). Akademide görünmez bariyerler: cam tavan sendromu üzerine sistematik bir inceleme. *Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 6(1), 32-51.
- Çelikten, M. (2004). Okul müdürü koltuğundaki kadınlar: Kayseri ili örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 91-118.
- Karatepe, S., & Arıbaş, N. N. (2017). İş hayatında kadın yöneticilere ilişkin cinsiyet ayrımcılığı: Türkiye için bir değerlendirme. *Yasama Dergisi*, (31), 7-23.
- Kılıç, S. D. (2024). Kadın yöneticilere ilişkin kadın öğretmenlerin görüşleri: kraliçe arı sendromu kapsamında bir değerlendirme. *Academic Social Resources Journal*, 8(46), 2181-2190.
- Korkmaz, H. (2016). Yönetimde kadın ve cam tavan sendromu. *Alternatif Politika, Toplumsal Cinsiyet Özel Sayısı II*, Şubat, 95-112. <https://alternatifpolitika.com/makale/yonetimde-kadin-ve-cam-tavan-sendromu>
- Leblebici, Y., & Karcıoğlu, F. (2014). Kadın yöneticilerde kariyer engelleri:“cam tavan sendromu” üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler dergisi*, 28(4). <https://doi.org/10.16951/iibd.28149>
- MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü , TALIS (2018). “Öğretmen ve Okul Yöneticileri Yanıtları Analizi”. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/10142823_TALIS_RAPORU-.pdf
- Staines, G., Tavis, C., & Jayaratne, T. E. (1974). The queen bee syndrome. DOI:10.1037/E400562009-003
- Schwartz, F. N. (2006). Kadınlar: İş yaşamının kaçınılmaz bir buyruğu. İçinde: iş yaşamında kadınlar. Harvard Business Review (L. Aslan, Çev. pp. 161–185). MESS.
- Üstün, A., & Bilyay, Ş. (2024). Kadın Öğretmenlerin Yöneticiliği Tercih Etmeme Nedenlerinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Academic Social Resources Journal*, 8(50), 2753-2758.

KURUMSAL DEPRESYON VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖRGÜT TEMELLİ BENLİK SAYGISININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ¹

Yılmaz TONBUL ^[1],

Cansu Özge ÖNER ^[2]

Sorumlu Yazar: Yılmaz TONBUL/ Ege Üniversitesi, yilmaz.tonbul@ege.edu.tr, ORCID ID:
0000-0003-3674-619X

[1] Prof. Dr. Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye,
ORCID ID: 0000-0003-3674-619X

[2] Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi,
cansuoonerr@gmail.com, ORCID-ID: 0009-0008-4414-3624

Öz

Bu çalışma, okullarda görülen kurumsal depresyonun öğretmenlerin psikolojik iyi oluşu ile olan ilişkisini ve öğretmenlerin örgüt temelli benlik saygılarının söz konusu ilişkide düzenleyici bir rol üstlenip üstlenmediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, betimsel nitelikte ilişkisel tarama modelinde yürütülmüş ve 2024-2025 eğitim-öğretim yılında İzmir ilindeki altı ilçede görev yapan 406 öğretmenden toplanan verilerle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği”, “Örgüt Temelli Benlik Saygısı Ölçeği” ve “Okulda Örgütsel Depresyon Ölçeği” kullanılmış; analizler SPSS 26.0 programıyla yapılmıştır. Bulgular, öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin demografik değişkenlerden bağımsız olduğunu; buna karşın kurumsal depresyon ve örgüt temelli benlik saygısının özellikle mesleki kıdem ve çeşitli kurumsal bağlamlarla ilişkili faktörlere duyarlı olduğunu göstermektedir. Regresyon analizlerinde psikolojik iyi oluş ve örgüt temelli benlik saygısının kurumsal depresyonu negatif yönde yordadığı belirlenmiştir. Ayrıca etkileşim teriminin anlamlı bulunması örgüt temelli benlik saygısının düzenleyici rolünü doğrulamaktadır. Sonuç olarak, örgüt temelli benlik saygısı yüksek olan öğretmenlerde psikolojik iyi oluşun kurumsal depresyon üzerindeki azaltıcı etkisi daha güçlüdür. Bu bulgulardan hareketle okullarda öğretmenlerin örgüt temelli benlik saygılarını artırıcı çalışmaların uygulanması öğretmenlerin hem psikolojik iyi oluşları hem de kurumsal depresyon için koruyucu bir işleve sahiptir. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların kanun ve politika yapıcılar tarafından dikkate alınması durumunda; mevcut okul yapılarında olumlu gelişmeleri beraberinde getireceği düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın, Türkiye’de kurumsal depresyon olgusunu öğretmenler üzerinden ele alması literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Gelecek araştırmalarda farklı iller ve branşlardan öğretmenlerle yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, bu ilişkinin daha kapsamlı anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Depresyon, Örgüt Temelli Benlik Saygısı, Psikolojik İyi Oluş

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Yılmaz TONBUL danışmanlığında yürütülmekte olan yüksek lisans öğrencisi Cansu Özge ÖNER’in “Kurumsal Depresyon ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkide Örgüt Temelli Benlik Saygısının Düzenleyici Rolü” başlıklı tamamlanmamış yüksek lisans tezi verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye, 2025)). /

The Moderating Role of Organization-Based Self-Esteem in the Relationship Between Organizational Depression and Psychological Well-Being

Abstract

This study aims to examine the relationship between organizational depression observed in schools and teachers' psychological well-being, as well as to determine whether teachers' organization-based self-esteem plays a moderating role in this relationship. The research was conducted using a descriptive relational screening model and involved 406 teachers working in six districts of İzmir during the 2024–2025 academic year. Data were collected using the “Psychological Well-Being Scale,” the “Organization-Based Self-Esteem Scale,” and the “School Organizational Depression Scale,” and analyzed with SPSS 26.0. The findings indicate that teachers' psychological well-being levels are independent of demographic variables, whereas organizational depression and organization-based self-esteem are particularly sensitive to factors related to professional seniority and organizational context. Regression analyses revealed that psychological well-being ($B = -0.161$, $p = .005$) and organization-based self-esteem ($B = -0.170$, $p = .004$) negatively predict organizational depression. Moreover, the interaction term was found to be significant ($B = -0.073$, $p = .012$), confirming the moderating role of organization-based self-esteem. In conclusion, among teachers with higher organization-based self-esteem, the mitigating effect of psychological well-being on organizational depression is stronger, highlighting the importance of fostering a sense of value and recognition within the organizational environment.

Keywords: Organizational Depression, Organization-Based Self-Esteem, Psychological Well-Being

GİRİŞ

Çalışanların psikolojik iyi oluşlarının önemi, örgütlerin verimliliği ve çalışan sağlığı açısından giderek artan şekilde vurgulanmaktadır. Özellikle insancıl yaklaşımların yaygınlaşmasıyla, örgütlerde çalışanların iyi oluşu daha çok önemsenir hâle gelmiştir. Wright ve Cropanzano (2004), mutlu ve psikolojik olarak iyi olan çalışanların üretkenliği artıracaklarını vurgulamaktadır. Bu etkileşim öğretmenler ve okullar bağlamında da gözlemlenebilir; öğretmenlerin mesleki performansları, eğitim kalitesini ve dolaylı olarak nitelikli insan kaynağı yetiştirmeyi etkileyen temel unsurlardan biridir. Araştırmalar, öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin yüksek olmasının iş yaşam kalitesiyle pozitif ilişkili olduğunu ve bu durumun eğitim ortamlarında sürdürülebilir başarı sağladığını göstermektedir (Boyalıoğlu & Çobanoğlu, 2024). Ayrıca, öğretmenlerin mental iyi oluş düzeyleri arttıkça tükenmişlik duygularının azaldığı ve eğitim ortamında daha yapıcı, motive edici bir rol üstlendikleri belirlenmiştir (Sonkur, Arutay, Ertürk & Aslan, 2020). Öğretmenlerin ruhsal olarak dengeli ve güçlü olmaları, öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimlerine sağladıkları katkılar açısından da kritik öneme sahiptir. Karadeniz (2018) çalışmasında öğretmenlerin sosyal ve duygusal desteklerinin öğrencilere pek çok alanda olumlu geri dönüş sağladığı bulgusuna ulaşmıştır. Aşağıda kavramsal çerçeveye yer verilmiştir.

Kurumsal depresyon, bireysel depresyonun örgüt sistemine yansımaları olarak tanımlanmaktadır. Gilbert (2007) bireysel depresyonun motivasyonel, duygusal, bilişsel, davranışsal ve biyolojik boyutlarda kendini gösterdiğini; bireylerde enerji kaybı, dikkat ve hafıza sorunları, duygu durumlarında yoğunluk, boşluk hissi, sosyal geri çekilme, uyku bozuklukları gibi belirtileri beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Bireysel düzeyde ortaya çıkan bu ruhsal belirtiler, meslek yaşamına da yansımakta; özellikle öğretmenlik gibi toplumsal sorumluluğu yüksek mesleklerde depresyonun etkileri daha geniş bir çerçevede gözlenebilmektedir. Bilchik (2000) örgüt depresyonunu; çalışanların saplanıp kalma hali içinde olmaları, vizyoner olarak örgüte bakamama durumu yaşamaları ve var olan durumu değiştirmekten vazgeçmiş olmaları denemekten vazgeçmiş olmaları olarak değerlendirmektedir. Bu durum, örgüt içinde eylemsizlik, geleceğe yönelik plan eksikliği, vizyon kaybı ve motivasyon düşüklüğü ile kendini gösterir (Sezer, 2011; Cohen & Cohen, 1993; Bilchik, 2000; Lussier, 1996). Kurumsal depresyonun kaynakları arasında olumsuz örgüt iklimi, değişime kapalı kültür, düşük örgütsel bağlılık ve performans düşüklüğü yer alabilir (Vardi & Weitz, 2004; Atasoy, 2018). Okullarda kurumsal depresyon, öğretmenlerin örgüt temelli benlik saygısını ve psikolojik iyi oluşunu olumsuz yönde etkileyebilir.

Psikolojik iyi oluş, bireyin iyi hissetme ve işlevsellik durumunun birleşimi olarak tanımlanır (Huppert, 2009). Yüksek psikolojik iyi oluş düzeyine sahip bireyler; sosyal yaşam, iş ve özel yaşamda doyuma ulaşmış, bedensel ve ruhsal olarak sağlıklı, öz güvenli ve motive bireylerdir (Deneve & Cooper, 1998; Roothman, Kirsten & Wissing, 2003). Ryff(1989), psikolojik iyi oluşu altı evrensel ihtiyacın birleşimi olarak kabul etmektedir. Bu ihtiyaçlar psikolojik iyi oluşun temel boyutları olarak kabul edilmekte olup; öz kabul, başkalarıyla olumlu ilişkiler, çevresel hakimiyet, özerklik / otonomi, yaşam amacı ve bireysel gelişim şeklinde sıralanabilir. Psikolojik iyi oluş yalnızca birey düzeyinde değil, örgütsel bağlamda da kritik öneme sahiptir. Eğitim alanında yapılan araştırmalar, psikolojik iyi oluşu yüksek öğretmenlerin eğitim ortamına katkı sağladığını ve öğrencilerin gelişiminde aktif rol üstlendiğini göstermektedir (Kanbur & Mazıoğlu, 2021; Kılıç vd., 2020). Bursalıoğlu (2013), Eğitim sisteminin mutfağı olan okullarda öğretmenlerin rolleri, statüleri, eğitimleri, psikolojik durumları ve davranışlarının önem arz ettiğini belirtmektedir.

Okul çalışanlarının kendilerini örgüt içinde değerli, yararlı ve katkı sağlayan bir birey olarak görmeleri “*örgüt temelli benlik saygısı*” kavramını ortaya çıkarmaktadır.. Araştırmalar, öğretmenlerin örgüt temelli benlik saygısı ile psikolojik iyi oluşları arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Aksu, 2017). Çalışanların örgüt temelli benlik saygılarının yüksek olması, iş tatmini, motivasyon, örgütsel bağlılık ve performans gibi pek çok olumlu değişkeni desteklerken (Aksu, 2017), düşük olması olumsuz iş davranışları ve örgütsel depresyon riskini artırabilmektedir (Çakmak Otluoğlu, 2015). Bu bağlamda örgüt temelli benlik saygısı, yalnızca örgütsel iyi oluş açısından değil, aynı zamanda bireyin psikolojik iyi oluşunu destekleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Gardner, Dyne & Pierce, 2004; Kim & Beehr, 2018). Bu bağlamda, öğretmenlerin örgüt temelli benlik saygısı, okul ortamının niteliğini ve öğrencilerin eğitimsel kazanımlarını etkileyen kritik bir faktördür.

Alanyazın incelendiğinde, psikolojik iyi oluş, kurumsal depresyon ve örgüt temelli benlik saygısı kavramları üzerine çeşitli araştırmalar bulunmakla birlikte, bu üç değişkenin bir arada

incelendiği ve özellikle öğretmenler bağlamında değerlendirildiği çalışmalar sınırlıdır. Bu eksiklik, söz konusu değişkenlerin birbirleriyle etkileşimlerini bütüncül şekilde ele alan araştırmalara olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Araştırmamız da bu ihtiyacın karşılanması amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Örgütsel olarak sağlıklı bir ortamda görev yapan çalışanlar, bireysel ve toplumsal düzeyde olumlu etkiler yaratır. Kurumsal depresyonun bulunmadığı, çalışanların psikolojik iyi oluşlarının desteklendiği ve benlik saygılarının yüksek olduğu bir ortam, yalnızca kurum başarısını artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal kalkınmaya katkı sağlar. Özellikle öğretmenler, okulların geleceği inşa eden unsurları olarak, kurumsal depresyondan uzak ve değerli hissettikleri bir ortamda çalıştıklarında eğitim süreçleri ve toplumsal gelişim olumlu yönde etkilenmektedir.

Araştırmanın katkıları şu şekilde özetlenebilir:

- Eğitim yöneticilerinin öğretmenlerin psikolojik sağlıklarını dikkate alarak “okul sağlığı” farkındalığını artırması,
- Kurum verimliliğinin ve örgütsel hedeflere ulaşmanın desteklenmesi,
- Politika yapıcıların dikkatini çekerek okul ortamında olumlu değişiklikleri teşvik etmesi,
- Alanyazına katkı sağlaması,
- Toplumsal açıdan gelecek nesillerin eğitim süreçlerine dolaylı katkı sağlaması.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, öğretmenlerin kurumsal depresyon algıları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkide, örgüt temelli benlik saygısının düzenleyici rolünü incelemektir. Söz konusu inceleme, eğitim yönetimi alanyazınına katkı sağlamak ve okulların sağlıklı, değer verici bir ortam hâline gelmesine farkındalık kazandırmayı hedeflemektedir.

1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Araştırmanın temel problemi:

“Öğretmenlerin kurumsal depresyon algıları ile psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkide, örgüt temelli benlik saygılarının düzenleyici rolü var mıdır?”

Araştırmanın Alt Problemleri:

1. Öğretmenlerin algılarına göre psikolojik iyi oluş, kurumsal depresyon ve örgüt temelli benlik saygısı değişkenleri; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, okul türü, branş, mesleki

kıdem, meslekte çalışma süresi, okuldaki öğretmen sayısı, müdürle birlikte çalışma süresi ve öğretmenlik kariyer basamağı açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. Öğretmenlerin kurumsal depresyon algıları ile psikolojik iyi oluş ve örgüt temelli benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Öğretmenlerin kurumsal depresyon algıları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkide, örgüt temelli benlik saygısının düzenleyici rolü var mıdır?

YÖNTEM

Bu araştırma, öğretmenlerin kurumsal depresyon algılarının psikolojik iyi oluşları ile olan ilişkisi bağlamında örgüt temelli benlik saygısının düzenleyici rolünü incelemeyi amaçlayan betimsel nitelikte ilişkisel tarama modeline dayalı bir nicel çalışmadır.

Örneklem

Araştırmanın evreni, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında İzmir ilindeki Balçova, Bornova, Karabağlar, Konak, Karşıyaka ve Narlıdere ilçelerinde görev yapan ilköğretim, ortaokul ve lise öğretmenlerinden oluşmaktadır. İzmir genelinde 17.705 öğretmen evren olarak alınmış ve örneklem büyüklüğü hesaplamaları sonucunda en az 376 öğretmenin araştırmaya dahil edilmesi gerektiği belirlenmiştir. Veri toplama süreci, online formlar aracılığıyla okul yöneticileri ve öğretmenler üzerinden dijital olarak gerçekleştirilmiş ve gönüllülük esasına dayalı olarak toplam 406 öğretmen tesadüfi şekilde araştırmaya katılmıştır.

Veri Toplama Araçları: Geçerlilik ve Güvenirlik

- Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Diener ve ark. (2009) tarafından geliştirilen ve Telef (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek, 8 maddeden ve tek boyuttan oluşmaktadır. Maddeler 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ile 7 (Kesinlikle katılıyorum) arasında puanlanmakta, ölçekten alınabilecek puanlar 8–56 arasında değişmektedir. Telef'in çalışmasında Cronbach Alfa katsayısı 0,80 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada ise Cronbach Alfa değeri 0,854 olarak hesaplanmıştır.

- Örgüt Temelli Benlik Saygısı Ölçeği

Pierce ve ark. (1989) tarafından geliştirilen ve Kibaroglu (2022) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek, 10 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir. Beşli Likert tipinde düzenlenen ölçeğin önceki çalışmalarda güvenirlik katsayısı 0,902 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada hesaplanan Cronbach Alfa değeri 0,925'tir.

- Okulda Örgütsel Depresyon Ölçeği

Akış (2023) tarafından geliştirilen ölçek, “kişisel motivasyon” ve “sosyal etkileşim” olmak üzere iki alt boyuttan ve toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, örgütsel depresyon düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0,964 olarak bulunmuştur.

Araştırmada kullanılan psikolojik iyi oluş ölçeği, örgüt temelli benlik saygısı ölçeği ve okulda örgütsel depresyon ölçeğinin güvenirlik katsayılarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Çizelge 1. Araştırmamızda Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Katsayıları

Ölçek Adı	Geliştiren / Uyarlayan	Madde Sayısı	Katılımcı Sayısı (N)	Cronbach's Alpha
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Diener vd. (2009) / Telef (2013)	8	406	0,854
Örgüt Temelli Benlik Saygısı Ölçeği	Pierce vd. (1989) / Kibaroglu (2022)	10	406	0,925
Okulda Örgütsel Depresyon Ölçeği	Akış (2023)	16	406	0,964

Yukarıdaki tabloda da yer alan veriler tüm ölçeklerin Cronbach Alfa katsayıları 0,80'in üzerinde olup, ölçeklerin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Bulgular

Bu bölümde, öğretmenlerin kurumsal depresyon algıları, psikolojik iyi oluş ve örgüt temelli benlik saygısı değişkenlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Çizelge 2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular; Öğretmenlerin Kurumsal Depresyon Algısı, Psikolojik İyi Oluş ve Örgüt Temelli Benlik Saygısı değişkenleri arasında hesaplanan Spearmen Korelasyon Katsayısı (N=406)

Değişkenler	Kurumsal Depresyon	Psikolojik İyi Oluş	Örgüt Temelli Benlik Saygısı
Kurumsal Depresyon	1	-,245**	-,265**
Psikolojik İyi Oluş	-,245**	1	,505**
Örgüt Temelli Benlik Saygısı	-,265**	,505**	1

* p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Yukarıdaki çizelgede yer almakta olan ikinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde ise kurumsal depresyon algısı ile psikolojik iyi oluş arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde

anlamli bir ilişki bulunduğu ($\rho = -0,245$, $p < 0,01$), bununla birlikte, kurumsal depresyon algısı ile örgüt temelli benlik saygısı arasında da negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamli bir ilişki bulunduğu görölmektedir ($\rho = -0,265$, $p < 0,01$). Psikolojik iyi oluş ile örgüt temelli benlik saygısı arasında ise pozitif yönlü, orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamli bir ilişki vardır ($\rho = 0,505$, $p < 0,01$). Bu bulgular, öğretmenlerin kurumsal depresyon algıları arttıkça psikolojik iyi oluş ve örgüt temelli benlik saygılarının azaldığını; psikolojik iyi oluş düzeyleri yükseldikçe örgüt temelli benlik saygılarının arttığını göstermektedir.

Çizelge 3. Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin bulgular; Kurumsal Depresyon ile Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkide Örgüt Temelli Benlik Saygısının Düzenleyici Rolüne İlişkin Bootstrap Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Değişken	B	Std.Hata	Beta	t	p	%95 BCa GA (Alt)	%95 BCa GA (Üst)	%95 BCa CI (Alt)	%95 BCa CI (Üst)	Tolerance	VIF
1	Kurumsal Depresyon (Sabit)	2,320	,048	-	48,801	,000	2,226	2,413	2,221	2,412	-	-
	Psikolojik İyi Oluş (Zscore)	-,133	,057	-,135	-2,342	,020	-,244	-,021	-,257	-,007	,704	1,421
	Örgüt Temelli Benlik Saygısı (Zscore)	-,128	,057	-,130	-2,250	,025	-,239	-,016	-,240	-,015	,704	1,421
2	Kurumsal Depresyon (Sabit)	2,359	,050	-	47,413	,000	2,261	2,457	2,258	2,432	-	-
	Psikolojik İyi Oluş (Zscore)	-,161	,057	-,164	-2,800	,005	-,274	-,048	-,294	-,044	,678	1,476
	Örgüt Temelli Benlik Saygısı (Zscore)	-,170	,059	-,173	-2,892	,004	-,286	-,054	-,287	-,041	,646	1,548
	INTRACTION Örgüt Temelli Benlik Saygısı ve Psikolojik İyi Oluş	-,073	,029	-,137	-2,517	,012	-,129	-,016	-,123	,083	,785	1,274

Beta In -,137^b Sig. ,012 Partial Correlation -,125

Model 1; R:0,233^a R²:0,054

Model 2; R:0,263^b R²:0,069

$\Delta R^2 = 0.015$

NOT: p = anlamlılık düzeyini göstermektedir. ΔR^2 = Model 2'nin Model 1'e göre açıkladığı ek varyans.

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin veriler incelendiğinde ise araştırma bulguları, kurumsal depresyon ile psikolojik iyi oluş arasında anlamli bir ters yönlü ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların kurumsal depresyon düzeyi yükseldikçe, psikolojik iyi oluş

puanlarının azaldığı gözlenmiştir. Örgüt temelli benlik saygısının ise bu ilişkiyi düzenleyici bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Yüksek düzeyde örgüt temelli benlik saygısına sahip bireylerde, kurumsal depresyonun psikolojik iyi oluş üzerindeki olumsuz etkisi anlamlı ölçüde zayıflamaktadır. Buna karşılık, düşük benlik saygısına sahip bireylerde, kurumsal depresyon psikolojik iyi oluşu daha güçlü bir şekilde olumsuz etkilemektedir. Bu bulgu, örgüt temelli benlik saygısının, çalışanların psikolojik iyi oluşunu koruyucu bir faktör olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Dolayısıyla örgütsel uygulamalarda, çalışanların benlik saygısını güçlendirecek stratejilerin geliştirilmesi, depresyonun olumsuz etkilerini azaltmak ve psikolojik iyi oluşu artırmak açısından kritik öneme sahiptir. Aşağıda yer alan çizelgede örgüt temelli benlik saygısı değişkeninin düzenleyici etkisine dair analiz sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 4. Düzenleyici Etki Analiz Sonuçları

Model	Açıklama	R ² / ΔR ²	Yorum
Model 1	Kurumsal depresyonun açıklanma oranı	R ² = 0,054	Psikolojik iyi oluş, kurumsal depresyonun %5'ini açıklamaktadır.
Model 2	Etkileşim (ÖTBS × Psikolojik İyi Oluş) eklendi	ΔR ² = 0,015 Toplam R ² = 0,069	ÖTBS eklendiğinde açıklanan varyans artmıştır; ÖTBS, psikolojik iyi oluş ile kurumsal depresyon ilişkisini düzenlemektedir.
Genel Sonuç	—	—	Yüksek ÖTBS, kurumsal depresyonun olumsuz etkisini zayıflatmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, öğretmenlerin kurumsal depresyon ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkide örgüt temelli benlik saygısının düzenleyici rolü incelenmiştir.

İkinci alt probleme yönelik yapılan Spearman sıra korelasyon analizi sonuçlarına göre, kurumsal depresyon ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı ve negatif, kurumsal depresyon ile örgüt temelli benlik saygısı (ÖTBS) arasında ise ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($\rho = -0,245$; $p = -0,265$; $p < 0,01$). Buna karşılık, psikolojik iyi oluş ile örgüt temelli benlik saygısı arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho = 0,505$; $p < 0,01$). Bu bulgular, öğretmenlerin psikolojik iyi oluş ve örgüt temelli benlik saygısı arttıkça kurumsal depresyon algılarının azaldığını göstermektedir. Benzer biçimde, literatürde de bu değişkenlerin işyeri stresini ve depresif eğilimleri azalttığı vurgulanmaktadır (Diener ve ark., 2020 Kim ve ark., 2018). Aksu (2017) ile Pierce ve Gardner (2004) gibi araştırmacılar da örgüt temelli benlik saygısının, psikolojik iyi oluşun güçlü bir yordayıcısı olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, öğretmenlerin kendilerini değerli ve işe yarar hissettikleri bir okul ikliminde yüksek örgüt temelli benlik saygısı ile çalışmaları, psikolojik iyi oluşlarını güçlendirmekte ve

kurumsal depresyon riskini azaltmaktadır. Bu durum, hem bireysel ruhsal sağlık hem de kurumsal verimlilik açısından önemli bir koruyucu faktör olarak değerlendirilebilir.

Çalışma kapsamında üçüncü alt probleme yönelik yapılan regresyon ve moderasyon analizleri psikolojik iyi oluş ile örgüt temelli benlik saygısının kurumsal depresyonu anlamlı şekilde azalttığını ortaya koymuştur. İlk modelde uygulanan regresyon analizi sonucunda, hem psikolojik iyi oluş ($B = -0,133$, $p = 0,020$) hem de örgüt temelli benlik saygısının (ÖTBS) ($B = -0,128$, $p = 0,025$) kurumsal depresyonu anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir. Bulgular, her iki değişkenin de kurumsal depresyon düzeyini azaltıcı bir etkide bulunduğunu göstermektedir (Model 1, $R^2 = 0,054$). Etkileşim teriminin eklendiği ikinci modelde, psikolojik iyi oluş ($B = -0,161$, $p = 0,005$) ve ÖTBS ($B = -0,170$, $p = 0,004$) değişkenlerinin kurumsal depresyonu negatif yönde yordadığı, ayrıca etkileşim değişkeninin anlamlı düzeyde katkı sağladığı görülmüştür ($B = -0,073$, $p = 0,012$; $R^2 = 0,069$; $\Delta R^2 = 0,015$). Bu bulgu, örgüt temelli benlik saygısının, psikolojik iyi oluş ile kurumsal depresyon arasındaki ilişkide düzenleyici bir etken olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, öğretmenlerin çalıştıkları kurumda değerli olduklarına ilişkin algılarının güçlenmesi, psikolojik iyi oluşun kurumsal depresyon üzerindeki azaltıcı etkisini pekiştirmektedir. Korelasyon analizleri de bu sonucu desteklemektedir. Analizler, kurumsal depresyon ile psikolojik iyi oluş ($\rho = -0,245$, $p < 0,01$) ve ÖTBS ($\rho = -0,265$, $p < 0,01$) arasında negatif yönlü, psikolojik iyi oluş ile ÖTBS arasında ise pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir ($\rho = 0,505$, $p < 0,01$). Bu sonuçlar, alanyazında yer alan önceki çalışmalarla uyumlu niteliktedir. Örneğin, Aksu (2017), Pierce ve Gardner (2004) ile Bowling, Eschleman ve Wang (2010) tarafından yürütülen araştırmalarda da, örgüt temelli benlik saygısının psikolojik iyi oluşu desteklediği ve depresyon eğilimiyle ters yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, örgüt temelli benlik saygısı yüksek öğretmenlerin, örgütsel stresörlere karşı daha dirençli oldukları ve psikolojik iyi oluşun koruyucu etkisinden daha fazla faydalandıkları ifade edilebilir.

Sonuç olarak, psikolojik iyi oluş ve örgüt temelli benlik saygısı, kurumsal depresyonu azaltmada temel belirleyiciler arasında yer almaktadır. Eğitim kurumlarında bu unsurları geliştirmeye yönelik destekleyici liderlik uygulamaları ve olumlu örgüt iklimi politikaları hem çalışanların psikolojik dayanıklılığını hem de kurumsal verimliliği artırma açısından önemli görülmektedir.

Araştırma bulguları ışığında şu öneriler geliştirilebilir:

- Öğretmenlerin örgüt temelli benlik saygısını artırmaya yönelik kurum içi destek, takdir ve geri bildirim mekanizmaları geliştirilmelidir.
- Psikolojik iyi oluşu destekleyecek danışmanlık, stres yönetimi ve mentorluk programları hayata geçirilmelidir.
- Eğitim yöneticileri ve okul müdürleri, öğretmenlerin örgüt temelli benlik saygısını ve psikolojik iyi oluşunu artıracak programlar geliştirebilir. Örneğin, öğretmenlerin karar alma süreçlerine katılımını artıracak uygulamalar ve geri bildirim mekanizmaları oluşturulabilir.
- Uzun vadede, örgütsel kültürün iyileştirilmesi ve öğretmenlerin kendilerini değerli hissetmelerini sağlayacak düzenlemeler yapılabilir. Örneğin, öğretmen başarılarının

takdir edilmesi, kariyer basamaklarının şeffaf ve adil bir şekilde uygulanması, örgüt temelli benlik saygısını güçlendirecek uygulamalardandır.

- Farklı analiz yöntemlerinin uygulanması (ör. yapısal eşitlik modellemesi, çok düzeyli analizler) ile değişkenler arasındaki karmaşık ilişkilerin daha ayrıntılı olarak ortaya konulması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aksu, N. (2017). *Örgüt temelli benlik saygısının psikolojik iyi oluşa etkisinde istismarcı yönetimin rolü*, Yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Aslan, S., Ertürk, A., Arutay, Ö., & Ardic, M. (2021). Öğretmenlerin tükenmişlik ve mental iyi oluş düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Kahta ilçesi örneği. *Milli Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi*, 1(1), 99–126.
- Atasoy, A. (2018). Sağlık çalışanlarının örgütsel depresyon algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 14(2), 41–56.
- Bilchik, G. S. (2000). Organizational depression. *Hospitals & Health Networks*, 74(2), 34–38.
- Boyalıoğlu, Ş., & Çobanoğlu, F. (2024). Öğretmenlerde mental iyi oluş ve iş yaşam kalitesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(1), 444–474.
- Bowling, N. A., Eschleman, K. J., Wang, Q., Kirkendall, C., & Alarcon, G. (2010). A Meta-Analysis of the Predictors and Consequences of Organization-Based Self-Esteem. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83, 601–626.
- Bursalıoğlu, Z. (2013). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Pegem Akademi.
- Cohen, W., & Cohen, N. (1993). *The paranoid corporation: And 8 other ways your company can be crazy. Advice from an organizational shrink*. American Management Association.
- Çakmak Otluoğlu, K. Ö. (2015). Örgütsel nedenlerle yaşanan olumsuz şokların iş performansına etkisi: Örgüt temelli özsaygının biçimlendirici değişken rolü. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 42(2), 221–246.
- Deneve, K. M., & Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 124(2), 197–229.
- Diener, E. & Ryan, K. (2009). Subjective well-being: A general overview. *South African Journal of Psychology*, 39(4), 391–406.
- Diener, E., Diener, M., & Diener, C. (2009). Factors predicting the subjective well-being of nations. In *Culture and well-being* (pp. 43–70). Springer.
- Diener E, Thapa S, Tay L (2020) Positive emotions at work. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 7:451–477.
- Gardner, D. G., Van Dyne, L., & Pierce, J. L. (2004). The effects of pay level on organization-based self-esteem and performance: A field study. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77(3), 307–322.
- Gilbert, P. (2007). *Psychotherapy and counselling for depression* (3rd ed.). Sage.
- Huppert, F. A. (2009). Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1(2), 137–164.

- Karadeniz, Ö. (2019). Öğretmen desteğinin risk grubundaki öğrencilerin davranışlarına etkisi. *Bilim Armonisi*, 2(1), 59–71.
- Kanbur, E., & Mazıoğlu, V. (2021). Psikolojik iyi oluşun iş becerikliliği üzerine etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 1839–1857.
- Kılıç, B., Karaman, M., & Yoldaş, A. (2020). Örgütsel bağlılığın psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi: Sağlık çalışanlarında bir araştırma. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 8(1), 83–100.
- Kim, M., & Beehr, T. A. (2018). Organization-based self-esteem and meaningful work mediate effects of empowering leadership on employee behaviors and well-being. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 25(4), 385–398.
- Lussier, R. N. (1996). *Human relations in organizations* (3rd ed.). Irwin McGraw Hill.
- Roothman, B., Kirsten, D. K., & Wissing, M. P. (2003). Gender differences in aspects of psychological well-being. *South African Journal of Psychology*, 33(4), 212–218.
- Ryff, C. D. (1989a). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081.
- Ryff, C. D. (1989b). In the eye of the beholder: Views of psychological well-being among middle-aged and older adults. *Psychology and Aging*, 4(2), 195–210.
- Sezer, Ö. (2011). Örgüt depresyonu ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik niteliklerinin belirlenmesi. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(1), 39–50.
- Vardi, Y., & Weitz, E. (2004). *Misbehavior in organizations*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Wright, T. A., & Cropanzano, R. (2004). The role of psychological wellbeing in job performance: A fresh look at an age-old quest. *Organizational Dynamics*, 33(4), 338–351.

SÖZCÜK ÖĞRENME MOTİVASYONUNUN SOSYAL ÖĞRENME DEĞİŞKENLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

Doktora Öğrencisi, Dilşat UZUNOĞLU-SARITAŞ ¹, Prof. Dr., Sabri SİDEKLİ ²

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, dilsatuzunogluu@gmail.com -
orcid.org/0000-0003-2591-3159.

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ssidekli@mu.edu.tr - orcid.org/0000-
0003-3202- 6451.

ÖZET

Türkçede dört temel dil becerisinin temelinde ve gelişiminde sözcüklerin yer aldığı söylenebilir. Dolayısıyla sözcük bilgisinin önemi ortaya çıkmaktadır. Sözcük bilgisine sahip olabilmek için ise birtakım unsurların gelişmiş olması gerekir. Bu unsurlardan birinin sözcük öğrenme motivasyonu olduğu söylenebilir. Çünkü motivasyon, bireyi bir düşüncüyü eyleme dönüştürme noktasında etkileyen temel unsurlardan biridir. Buradan hareketle sözcük öğrenme motivasyonunun sözcük bilgisi edinmedeki önemi görülmektedir.

Sözcük bilgisi doğduğumuz andan itibaren yaşam boyu gelişebilen bir kavramdır. Fakat sistemli ve amaçsal bir sözcük bilgisi okul aracılığıyla bireylere kazandırılmaktadır. İlkokul düzeyi ise bu noktada önemli görülen eğitim-öğretim düzeylerindendir. Sosyal öğrenme ise tıpkı sözcük öğrenme gibi doğduğumuz andan itibaren yaşam boyu iletişim ve etkileşim halinde olduğumuz çevreden edindiğimiz öğrenme yaklaşımlarından biridir. Buradan hareketle sosyal öğrenmede yer alabilecek değişkenlerin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde etkisinin olabileceği yadsınamaz. Tüm bunlardan hareketle bu çalışmanın amacı, ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının sosyal öğrenme yaklaşımına uygun değişkenler bakımından incelenmesidir.

İlişkisel tarama modeline desenlenen bu çalışma, 161 ilkokul öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, veri toplama aracı olarak “Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen verilere betimleyici analiz, Mann Whitney U testi ve Kruskal-Wallis testi analizleri yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu puanlarının sınıf düzeyine, yeni şeyler öğrenme isteğine, ailenin öğrenciye hikâye ya da masal anlatma sıklığına ve bulmaca çözmeyi sevmeye durumlarına göre farklılaştığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu puanlarının cinsiyete, okul dışında yeni arkadaş edinme isteğine, ailelerin öğrencilere kitap okuma sıklığına, evde aile ile yaşayan akraba olup olmama durumuna, okul dışında bir kursa katılım gösterip göstermeme, aile veya arkadaşla oyun oynama sıklığına ve tiyatro veya sinemaya gitme sıklığına göre farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sözcük öğrenme, motivasyon, sosyal öğrenme, ilkokul.

1. GİRİŞ

Türkçede temel dil becerileri olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanlarının temeline bakıldığında sözcüklerin yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla bireylerin anlama ve anlatma yaşantıları için sözcüklerin önemi yadsınamaz. Etkin dinleme yapabilme, etkili konuşmalar gerçekleştirebilme, okuduğunu anlayabilme ve yaratıcı yazma çalışmaları yapabilmenin ön koşulunun gelişmiş bir sözcük bilgisine bağlı olduğu söylenebilir. Nitekim alanyazında sözcük bilgisinin; ifade gücü, dil becerileri, zihinsel beceriler, anlama, düşünce, sosyal beceriler ve öğrenme süreci üzerinde önemli bir rolü olduğu vurgulanmaktadır (Güneş, 2013; Kuşdemir, 2019; Şimşek ve Demirel, 2020).

Bu denli önemli görülen sözcük bilgisinin bireylere kazandırılmasının ve geliştirilmesinin sistemli ve amaçlı yolu ise okullarda gerçekleştirilen eğitim-öğretim faaliyetleridir (Kara-Özkan, 2020). Eğitim-öğretim faaliyetlerinin temelini oluşturan ilkökul düzeyi ise sözcük bilgisi açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla ilkökul öğrencilerine sözcük bilgisi kazandırılmasının ve sözcük bilgisinin gelişiminin sağlanmasının gerektiği söylenebilir. Buradan hareketle ilkökul öğrencilerinin sözcük bilgilerini tespit etmeye yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında öğrencilerin sözcük bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı ve öğrencilerin fazlaca kelime tekrarına başvurdukları, dolayısıyla gelişmiş bir sözcük bilgisine sahip olmadıkları tespit edilmiştir (Boyacı-Altınay, 2022; Dağ, 2017; Duru, 2007; Hancı, 2007; Türkyılmaz, 2013).

Bahsedilen sözcük bilgisi yetersizliği problem durumundan yola çıkılarak sözcük bilgisini etkileyen unsurlara odaklanmanın gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu unsurlardan birisinin sözcük öğrenme motivasyonu olduğu düşünülmektedir. Çünkü motivasyon, dil gelişiminde ve öğrenmede önemli bir rol oynamakta ve sözcük öğrenme sürecini etkilemektedir (Kuşdemir, 2019). Sözcük bilgisinin anlamlı ve kalıcı olabilmesi için öğrencinin öğrenmeye yönelik beslediği duyuşsal durumlar önemlidir. Bu duyuşsal durumlardan biri ise motivasyondur (Maden, 2020). Öğrencilerin sözcük bilgilerinin yetersiz olduğunu tespit eden çalışmalardan hareketle yetersiz düzeyde sözcük bilgisine sahip olan öğrencilerin sözcük öğrenmeye yönelik motivasyonlarının da yetersiz olacağı düşünülmektedir. Nitekim alanyazında öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonlarına yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların sınırlı sayıda olduğu, var olan çalışmalardan biri olan Kuşdemir'in (2019) çalışmasına göre ise ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Setiawan ve Wiedarti'nin (2020) çalışmasında da öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonlarının düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu noktada öğrencilerin sözcük öğrenmeye tam anlamıyla güdülenmedikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra alanyazında sözcük öğrenme motivasyonu ile ilgili sınırlı sayıda çalışma yer almasından dolayı bu çalışmanın alanyazındaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ne kadar yüksek olursa sözcük bilgileri de o kadar fazla olmaktadır (Setiawan ve Wiedarti, 2020). Aynı zamanda sözcük öğrenme motivasyonu, dili yeterli kullanabilmenin önemli bileşenlerinden biri olarak görülmektedir (Susanto, Nuwrun, Teger, Azhari, Megah ve Yuliani, 2022). Dolayısıyla sözcük öğrenme motivasyonunun yetersizliğinden hareketle sözcük öğrenme motivasyonunu etkileyebilecek unsurlara odaklanmanın önemi görülmektedir. Bu unsurlardan birinin ise sosyal öğrenme

olduğu düşünülmektedir. Çünkü sosyal öğrenme, birey-çevre etkileşiminin bireyler üzerindeki etkilerine ilişkin detaylı açıklamalar sağlamaktadır (Ayıtu-Metin, Zengin ve Erkoç, 2022).

Sosyal etkileşimler aracılığıyla gerçekleşen bir anlayış değişimi olarak tanımlanan sosyal öğrenmede (Reed, Evelyn, Cundill, Fazey, Glass, Laing, Newig, Parrish, Prell, Raymond ve Stringer, 2006) öğrenme etkinliği tek taraflı bir aktarımdan ziyade karşılıklı etkileşime dayanır (Ayıtu-Metin, Zengin ve Erkoç, 2022). Dolayısıyla insanın sosyal bir varlık olması ve sosyal etkileşimlerde bulunması onun sözcük öğrenme motivasyonunu etkileyebilir. Çünkü sözcükler etkileşime dayanan sosyal bağlamlarda öğrenilebilir. Sosyal öğrenme ortamları ise sözcük öğrenmeyi eğlenceli, anlamlı ve paylaşılabılır bir hâle getirir ve bu da bireylerin sözcük öğrenme motivasyonlarının artmasına sebep olabilir. Öğrenmeye motive olan birey ise sosyal ortamlarda daha çok etkileşim kurarak daha fazla sözcük öğrenebilir. Dolayısıyla sosyal öğrenme ve sözcük öğrenme motivasyonu arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu söylenebilir. Sözcük öğrenme motivasyonunun hem sosyal öğrenmenin bir sonucu hem de ona katkı sağlayan bir unsuru olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Tüm bahsedilenlerden hareketle çalışmanın kuramsal alt yapısı sosyal öğrenme kuramına dayanmaktadır. Çalışmanın temel amacı sözcük öğrenme motivasyonunu sosyal öğrenme yaklaşımında yer alabilecek bazı değişkenler çerçevesinde ele alarak, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları sürecinde sosyal öğrenme çerçevesinde yer alabilecek bazı değişkenlerin rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu temel amaçtan hareketle çalışma süresince aşağıdaki problemlere yanıt aranmıştır.

1. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeyleri nedir?
2. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
3. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
4. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları yeni şeyler öğrenme isteği düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
5. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları okul dışında yeni arkadaşlar edinme isteği düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
6. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları ailenin öğrenciye kitap okuma sıklığına göre farklılaşmakta mıdır?
7. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları ailenin öğrenciye kitap ya da masal anlatma sıklığına göre farklılaşmakta mıdır?
8. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları evde aile yaşayan akraba olup olmama durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
9. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları okul dışında bir kursa gitme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
10. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları okul dışında aile veya arkadaşla oyun oynama sıklığına göre farklılaşmakta mıdır?
11. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları okul dışında sinema veya tiyatroya gitme sıklığına göre farklılaşmakta mıdır?
12. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonları bulmaca çözmeyi sevmeye durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama aracına ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın modeli

Bu çalışmanın temel amacı, ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarını sosyal öğrenme yaklaşımında yer alabilecek çeşitli değişkenlere göre incelemek olduğu için çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeline göre desenlenmiştir. İlişkisel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkileri tespit edip olası sonuçları öngörmek amacıyla yapılan araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2011).

2.2. Çalışma grubu

Çalışma, 2024-2025 eğitim-öğretim yılının bahar yarıyılında özel bir ilkökulda öğrenim gören 1., 2., 3. ve 4. sınıf düzeyindeki 161 ilkökul öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubuna gönüllü olan ilkökul öğrencileri dahil edilmiştir. Veriler, çalışma grubundan yüz yüze ve araştırmacı tarafından anlatılarak toplanmıştır. Ölçek maddelerinde ve değişkenlerde yer alan maddeler araştırmacı tarafından öğrencilere tek tek okunmuş ve öğrencilerin yanıtlandırması beklenmiştir. Özellikle ilkökul 1. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin okuma-yazma öğretimini tamamlamış olmalarına dikkat edilmiştir. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerle elde edilecek verilerin yüz yüze ve anlatılarak toplanması önem arz ettiğinden çalışma grubu belirlenirken kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Verileri elde etme süresi yaklaşık 1 ders saati (40 dakika) sürmüştür. Çalışma grubuna ait demografik bilgiler aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 1. Çalışma Grubunun Sınıf Düzeyine ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
Kız	25	10	24	25	84
Erkek	19	12	18	28	77
Toplam	44	22	42	53	161

2.3. Veri toplama aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak Genç-Ersoy ve Belet-Boyacı (2018) tarafından geliştirilen “Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, üçlü likert (bana uygun, bana kısmen uygun, bana uygun değil) tipinde 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 48’dir. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları için kapsam ve yüz-görünüş geçerliği çalışmasına yer verilmiş, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmış ve Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı tekrar hesaplanmış ve .892 olarak bulunmuştur.

2.4. Verilerin analizi

Çalışmada toplanan veriler, SPSS 21 paket programında analiz edilmiştir. Verilerin analizinde öğrencilerin “Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği”nden almış oldukları puanların

düzeylerini belirlemek için betimsel istatistiğe, değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ise Mann Whitney U ve Kruskal Wallis analizlerine başvurulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde toplanan verilerden elde edilen bulgular araştırma problemlerine göre sunulmuştur.

3.1. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyon düzeylerine ilişkin bulgular

Araştırmanın birinci probleminde ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin ne olduğu sorulmuştur. İlkokul öğrencilerinin ölçeğe vermiş oldukları yanıtlardan hareketle sözcük öğrenme motivasyon düzeyleri aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 2. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyon Düzeyleri

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	n	En düşük	En yüksek	$\bar{X}$	S	Alınabilecek En Yüksek Puan
Toplam	161	10	48	35.58	8.70	48

Çizelge 2 incelendiğinde, ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyon puanlarının ortalaması 48 puan üzerinden 35.58 olduğu görülmektedir. Buna göre ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyon düzeylerinin orta düzeyde olduğu söylenebilir.

3.2. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci probleminde ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre elde edilen veriler, aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 3. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Cinsiyet Değişkenine İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam	Kız	84	85.32	7166.50	2871.50	.219
	Erkek	77	76.29	5874.50		

Çizelge 3 incelendiğinde cinsiyetin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann Whitney U testinde, cinsiyetin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir (U=2871.50, p>.05).

3.3. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın üçüncü problemünde ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre elde edilen veriler, aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 4. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Sınıf Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Toplam	1.sınıf	44	108.86	3	30.897	.000	1.sınıf-2.sınıf
	2.sınıf	22	86.45				1.sınıf-3.sınıf
	3.sınıf	42	80.04				1.sınıf-4.sınıf
	4.sınıf	53	56.37				2.sınıf-4.sınıf 3.sınıf-4.sınıf

Çizelge 4 incelendiğinde dört sınıf düzeyinin sözcük öğrenme motivasyon düzeyleri arasında fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal Wallis testine göre, dört sınıf düzeyinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeyleri arasında anlamlı fark gözlenmiştir [$X^2_{(3)} = 30.897$, $p < 0.05$]. Bu farkların hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu tespit etmek için Mann-Whitney U testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, 1. sınıf ($\bar{X} = 108.86$) ile 2. sınıf ($\bar{X} = 86.45$) arasında 1. sınıf lehine, 1. sınıf ($\bar{X} = 108.86$) ile 3. sınıf ($\bar{X} = 80.04$) arasında 1. sınıf lehine, 1. sınıf ($\bar{X} = 108.86$) ile 4. sınıf ($\bar{X} = 56.37$) arasında 1. sınıf lehine, 2. sınıf ($\bar{X} = 86.45$) ile 4. sınıf ($\bar{X} = 56.37$) arasında 2. sınıf lehine ve 3. sınıf ($\bar{X} = 80.04$) ile 4. sınıf ($\bar{X} = 56.37$) arasında 3. sınıf lehine olduğu belirlenmiştir.

3.4. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının yeni şeyler öğrenme isteğine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü problemünde ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin yeni şeyler öğrenme isteğine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre öğrencilerin vermiş oldukları yanıtlardan elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 5. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Yeni Şeyler Öğrenme İsteği Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Yeni Şeyler Öğrenme İsteği	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Toplam	Her zaman istekliyim	98	95.56	2	28.423	.000	Her zaman-Bazen Her zaman-Hiçbir zaman

	Bazen istekliyim	60	60.97				Bazen-Hiçbir zaman
	Nadiren istekliyim	0	0				
	Hiçbir zaman istekli değilim	3	6.17				

Çizelge 5 incelendiğinde öğrencilerin yeni şeyler öğrenme isteği düzeyleri ile sözcük öğrenme motivasyon düzeyleri arasında fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Wallis testine göre, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile yeni şeyler öğrenme isteği düzeylerinin arasında anlamlı fark gözlenmiştir [$X^2_{(2)}=28.423$, $p<0.05$]. Mann-Whitney U testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, her zaman istekliyim ($\bar{X}=95.56$) ile bazen istekliyim ($\bar{X}=60.97$) arasında her zaman istekli olma lehine, her zaman istekliyim ($\bar{X}=95.56$) ile hiçbir zaman istekli değilim ($\bar{X}=6.17$) arasında her zaman istekli olma lehine ve bazen istekliyim ($\bar{X}=60.97$) ile hiçbir zaman istekli değilim ($\bar{X}=6.17$) arasında bazen istekliyim lehine olduğu belirlenmiştir.

3.5. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının okul dışında yeni arkadaş edinme isteğine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın beşinci probleminde ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin okul dışında yeni arkadaşlar edinme isteğine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre ilkokul öğrencilerinden elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 6. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Okul Dışında Yeni Arkadaşlar Edinme İsteği Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Okul Dışında Yeni Arkadaşlar Edinme İsteği	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Toplam	Her zaman isterim	79	90.45	3	7.404	.060
	Bazen isterim	59	69.06			
	Nadiren isterim	18	81.67			
	Hiçbir zaman istemem	5	70.20			

Çizelge 6 incelendiğinde ilkökul öğrencilerinin okul dışında yeni arkadaşlar edinme isteği düzeyleri ile sözcük öğrenme motivasyonları arasında fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Wallis testine göre, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile okul dışında yeni arkadaşlar edinme istekleri arasında anlamlı fark gözlenmemiştir [$X^2_{(3)} = 7.404, p > 0.05$].

3.6. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının ailelerinin öğrencilere kitap okuma sıklığına göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın altıncı probleminde ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin ailelerinin öğrencilere ne kadar sıklıkta kitap okuduklarına göre farklılaşp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 7. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Ailelerinin Kitap Okuma Sıklıkları Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Ailenin Kitap Okuma Sıklığı	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Toplam	Her zaman okur	19	97	3	3.045	.385
	Bazen okur	38	74.51			
	Nadiren okur	55	79.48			
	Hiçbir zaman okumaz	19	97			

Çizelge 7 incelendiğinde ailenin öğrenciye kitap okuma sıklığı ile sözcük öğrenme motivasyonu arasında fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Wallis testine göre, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile ailenin öğrenciye kitap okuma sıklığı arasında anlamlı fark gözlenmemiştir [$X^2_{(3)} = 3.045, p > 0.05$].

3.7. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının ailenin hikâye ya da masal anlatma sıklığına göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın yedinci probleminde ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin ailelerinin öğrenciye hikâye ya da masal anlatma durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre öğrencilerden elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 8. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Ailelerinin Hikâye ya da Masal Anlatma Durumu Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Ailenin Kitap ya da Masal Anlatma Sıklığı	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Toplam	Her zaman anlatır.	16	111.69	3	13.456	.004	Her zaman-Bazen
	Bazen anlatır.	32	86.00				Her zaman-Nadiren
	Nadiren anlatır.	55	84.69				Her zaman- Hiçbir Zaman
	Hiçbir zaman anlatmaz.	58	66.28				Nadiren-Hiçbir Zaman

Çizelge 8 incelendiğinde öğrencilerin ailelerinin hikâye ya da masal anlatma sıklıkları ile sözcük öğrenme motivasyonları arasında fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Wallis testine göre, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile ailelerin hikâye ya da masal anlatma sıklıkları arasında anlamlı fark gözlenmiştir [$X^2_{(3)}=13.456$, $p<0.05$]. Mann-Whitney U testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, her zaman anlatır ($\bar{X}=111.69$) ile bazen anlatır ($\bar{X}=86.00$) arasında her zaman anlatır lehine, her zaman anlatır ($\bar{X}=111.69$) ile nadiren anlatır ($\bar{X}=84.69$) arasında her zaman anlatır lehine, her zaman anlatır ($\bar{X}=111.69$) ile hiçbir zaman anlatmaz ($\bar{X}=66.28$) arasında her zaman anlatır lehine ve nadiren anlatır ($\bar{X}=84.69$) ile hiçbir zaman anlatmaz ($\bar{X}=66.28$) arasında nadiren anlatır lehine olduğu belirlenmiştir.

3.8. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının evde aile ile yaşayan akraba olup olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın sekizinci probleminde ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin evde aile ile yaşayan akraba olup olmama değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre öğrencilerden elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 9. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Evde Aile ile Yaşayan Akraba Olma Durumu Değişkenine İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Akraba Durumu	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam	Var	20	77.53	1550.50	1340.500	.721
	Yok	141	81.49	11490.50		

Çizelge 9 incelendiğinde aile ile birlikte yaşayan akraba olup olmama değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann Whitney U testinde, aile ile birlikte yaşayan akraba olup olmama değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı söylenebilir ($U=1340.500$, $p>.05$).

3.9. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının okul dışında bir kursa gitme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın dokuzuncu problemünde ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin okul dışında katılan bir kurs olup olmama değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 10. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Okul Dışında Katılan Kurs Değişkenine İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Kursa Katılma Durumu	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam	Var	130	82.75	10758.00	1787.000	.328
	Yok	31	73.65	2283.00		

Çizelge 10 incelendiğinde okul dışında katılan bir kurs olup olmama değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann Whitney U testinde, okul dışında katılan bir kurs olup olmama değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı söylenebilir ($U=177.000$, $p>.05$).

3.10. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının aile veya arkadaşla oyun oynama sıklığı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın onuncu problemünde ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin okul dışında aile veya arkadaşla oyun oynama sıklığı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 11. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Okul Dışında Aile veya Arkadaş ile Oyun Oynama Sıklığı Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Aile veya Arkadaş ile Oyun Oynama Sıklığı	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Toplam	Her zaman oynarım.	56	87.55	3	7.075	.070
	Bazen oynarım.	75	81.32			
	Nadiren oynarım.	29	64.97			
	Hiçbir zaman oynamam.	1	155.00			

Çizelge 11 incelendiğinde aile veya arkadaş ile oyun oynama sıklığının sözcük öğrenme motivasyonu arasında anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Wallis testine göre, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile aile veya arkadaş ile oyun oynama sıklığı arasında anlamlı fark gözlenmemiştir [$X^2_{(3)}=7.075$, $p>0.05$].

3.11. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının tiyatro veya sinemaya gitme sıklığı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın on birinci problemde ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu ile okul dışında tiyatro veya sinemaya gitme sıklığı değişkeni arasında fark olup olmadığı sorulmuştur. Buna göre elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 12. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Okul Dışında Tiyatro veya Sinemaya Gitme Sıklığı Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Tiyatro veya Sinemaya Gitme Sıklığı	n	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p
Toplam	Her zaman giderim.	10	77.00	3	2.935	.402
	Bazen giderim.	77	76.12			
	Nadiren giderim.	58	83.87			
	Hiçbir zaman gitmem.	16	96.59			

Çizelge 12 incelendiğinde okul dışında tiyatro veya sinemaya gitme sıklığı ile sözcük öğrenme motivasyonu arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-

Wallis testine göre, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile tiyatro veya sinemaya gitme sıklığı arasında anlamlı fark gözlenmemiştir [$X^2_{(3)}=2.935$, $p>0.05$].

3.12. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının bulmaca çözmeyi sevmeye değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Araştırmanın on ikinci problemünde ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin bulmaca çözmeyi sevip sevmeme değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorulmuştur. Buna göre ilkökul öğrencilerinin ölçeğe vermiş oldukları yanıtlardan elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 13. İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeğine Göre Bulmaca Çözmeyi Sevmeye Değişkenine İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sözcük Öğrenme Motivasyonu Ölçeği	Bulmaca Çözmeyi Sevmeye	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Toplam	Severim	138	85.43	11790.00	699.00	.000
	Sevmem	21	44.29	930.00		

Çizelge 13 incelendiğinde bulmaca çözmeyi sevmeye değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann Whitney U testi sonucuna göre bulmaca çözmeyi sevmeye değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir ($U=699.00$, $p<.05$).

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çalışmanın ilk problemi ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyon düzeylerinin ne olduğudur. Elde edilen verilerin analizi sonucunda ilkökul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyon düzeylerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında çalışmanın sonuçlarını destekler nitelikte çalışmalar mevcuttur (Kuşdemir, 2019; Susanto, Nuwrun, Teger, Azhari, Megah ve Yuliani, 2022). Bunun yanı sıra çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermeyen çalışmalar da alanyazında yer almaktadır (Maden, 2020; Vatansever-Bayraktar, Karadağ ve Öztürk, 2023). Bu farklılıkların sebebinin çalışma gruplarındaki farklılıklardan, uygulanan okul türlerinden veya çalışma grubundaki sayılardan kaynaklanıyor olabilir. Aynı zamanda farklı ölçme araçlarının kullanılmasının da farklılığa sebep olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın bir diğer sonucu cinsiyetin öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonlarının üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığıdır. Alanyazında araştırmanın sonuçlarını destekler çalışmalar mevcuttur (Kuşdemir, 2019; Vatansever-Bayraktar, Karadağ ve Öztürk, 2023). Fakat Maden (2020) sözcük öğrenme motivasyonunun erkek öğrencilerin lehine göre farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Yine bu farklılığın sonucunun Maden'in (2020) çalışma grubunun ortaokul öğrencilerinden oluşması şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanı sıra kız ve erkek öğrenci sayısı arasındaki farkın fazla olması da bir başka etken olabilir.

Çalışmada sınıf düzeyinin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyon puanları 1. sınıf ile 2. sınıf düzeyi arasında 1. sınıf düzeyi lehine, 1. sınıf ile 4. sınıf düzeyi arasında 1. sınıf düzeyi lehine, 2. sınıf ile 4. sınıf düzeyi arasında 2. sınıf düzeyi lehine ve 3. sınıf ile 4. sınıf düzeyi arasında 3. sınıf düzeyi lehine anlamlı farklılık göstermiştir. Bu durumda 2. sınıf ile 3. sınıf düzeyindeki öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyon puanları arasında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Bu bulgunun sebebinin 2 ve 3. sınıf düzeyinin sosyal, duygusal ve bilişsel anlamda birbirine yakın sınıf düzeyi grupları olmasından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonu puanlarının azaldığı görülmektedir. Bu durumunun sebebinin 1. sınıf düzeyindeki öğrencilerin ilkokuma yazma sürecinden yeni geçmeleri, çok sık kelime çalışmalarına maruz kalmaları, kelimeleri öğrendikçe daha hızlı ve anlamlı okumalar yapacaklarına yönelik inançları, sınıf düzeyi arttıkça akademik yoğunluğun artmasıyla yaşanabilecek motivasyon kayıpları, daha fazla bireysel sorumluluktan dolayı kelime öğrenme sürecini yönetmede zorluk yaşama gibi durumlar olabilir. Alanyazında araştırmanın sonuçlarını destekleyen (Vatansever-Bayraktar, Karadağ ve Öztürk, 2023) ve desteklemeyen çalışmalar mevcuttur. Maden (2020) çalışmasında sınıf düzeyinin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu farklılığın sebebinin çalışma gruplarının farklılığından kaynaklandığı söylenebilir.

Çalışmanın diğer bir sonucu ilkokul öğrencilerinin yeni şeyler öğrenme istekleri ile sözcük öğrenme motivasyonları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmasıdır. Yeni şeyler öğrenmeye her zaman istekli olma puanları ile bazen istekli olma puanları arasında her zaman istekli olma lehine, her zaman istekli olma puanları ile hiçbir zaman istekli olmama puanları arasında her zaman istekli olma lehine ve bazen istekli olma puanları ile hiçbir zaman istekli olmama puanları arasında bazen istekli olma lehine anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Nadiren istekli olma durumuyla anlamlı farklılıklar çıkmamasının sebebi öğrencilerin bu yanıtı hiç işaretlememiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bulgulardan hareketle her zaman yeni şeyler öğrenmeye istekli olan öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonlarının diğer gruplara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç, öğrencilerin merak duygularının ve öğrenmeye karşı olumlu tutumlarının, sözcük öğrenmeye yönelik motivasyonlarını etkilediğini gösterir niteliktedir. Dolayısıyla yeni şeyler öğrenmeye istekli olan öğrencilerin istek sıklıkları arttıkça sözcük öğreniminde daha fazla çaba gösterdikleri ve bu yönde motive oldukları söylenebilir. Nitekim alanyazında bireylerin bir etkinliğe değer verdikleri, etkinliği yaparken mutlu olmaları ve meraklarını giderdikleri için motive olabildiklerini vurgulanmaktadır (Dörnyei, 1994; Ryan ve Deci, 2000). Bu ifadeler araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Çalışmada ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonu düzeylerinin okul dışında yeni arkadaşlar edinme isteğine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca ulaşılmasının sebebinin yeni arkadaşlar edinme davranışının bireyin kendiliğinden yapması gerektiği bir davranış olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü bu davranışın sergilenebilmesi için yüksek bir sosyal motivasyona sahip olunması gerektiği ve işin içine birden çok beceri girdiği söylenebilir.

Çalışmanın bir diğer sonucu, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile ailenin öğrenciye kitap okuma sıklığı arasında anlamlı fark gözlenmemesidir. Fakat araştırmanın bir diğer sonucuna göre öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile ailelerin öğrenciye hikâye ya da masal anlatma sıklıkları arasında anlamlı fark gözlenmiştir. Bu farklar, ailelerin her zaman hikâye ya da masal anlatmaları ile bazen anlatmaları arasında her zaman anlatmaları lehine, her zaman anlatmaları ile nadiren anlatmaları arasında her zaman anlatmaları lehine, her zaman anlatmaları ile hiçbir zaman anlatmamaları arasında her zaman anlatmaları lehine ve nadiren anlatmaları ile hiçbir zaman anlatmamaları arasında nadiren anlatmaları lehinedir. Bazen anlatmaları ile nadiren anlatmaları arasında anlamlı farklılık çıkmamasının sebebi puanların birbirine yakın olmasıdır. Bazen anlatma puanları ile hiçbir zaman anlatmama puanları arasında fark vardır fakat bu fark anlamlı düzeyde çıkmamıştır. Dolayısıyla ailenin öğrencilere kitap okumasının pasif, bir hikâye ya da masal anlatmasının ise etkileşimli olmasından dolayı kitap okuma sıklığının sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisine rastlanmazken hikâye ya da masal anlatma sıklığı değişkeni ile sözcük öğrenme motivasyonu arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmaktadır. Çocuklar sözcükleri bağlam içerisinde öğrenirler ve sorular sorarak anlatımı aktif bir şekilde takip ederler. Bu da onların sözcük öğrenme motivasyonlarını olumlu yönde etkilemektedir.

Çalışmanın bir diğer sonucu aile ile birlikte yaşayan akraba olup olmadığı değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığıdır. Dolayısıyla öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonu, geniş aile yapısına sahip olunup olunmamasından etkilenmemektedir. Akrabalar kişilerin sosyal çevresini oluşturabilirler fakat akrabaların sözcük öğrenmeye yönelik motive edici etkileşim sağladığı çalışmanın bulgularından hareketle söylenemez.

Çalışmada okul dışında katılınan bir kurs olup olmama değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı da tespit edilen bir diğer sonuçtur. Bu bulguya rastlanmasının sebebi okul dışı katılınan kursların sosyal etkileşim içermeyen, bireysel katılım gösterilen (robotik kodlama) veya efora bağlı (futbol, basketbol) kurslar olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile aile veya arkadaş ile oyun oynama sıklığı arasında anlamlı fark gözlenmemiştir. Aile veya arkadaş ile oyun oynama sıklığının fazla olmasına rağmen böyle bir sonuca ulaşılmasının sebebinin, öğrencilerle oynanan oyunların sözcük öğrenme ile doğrudan ilişkili olmamasından yalnızca eğlence amaçlı olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Bir diğer sonuç öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonları ile tiyatro veya sinemaya gitme sıklığı arasında anlamlı fark gözlenmemiştir. Bu durumun sebebi puanların bazen ve nadiren gitme arasında kalması olabilir. Bunun yanı sıra tiyatro veya sinemanın, öğrencinin yeni kelimeleri aktif olarak öğrenmesini ve kullanmasının desteklememesi olabilir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu bulmaca çözmeyi sevme değişkeninin sözcük öğrenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğudur. Alanyazında çalışmanın sonuçlarını destekler nitelikte çalışmalar mevcuttur. Orawiwaatnakul (2013) yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin bulmacalar aracılığıyla kelime öğrenmeye yönelik olumlu tutumlar sergilediklerini tespit etmiştir. Aynı zamanda bu sonuca ulaşılmasının sebebinin ilköğretim Türkçe ders

kitaplarında kelime bilgisini geliştirme açısından bulmacalara yer verilmesinden kaynaklandığı da söylenebilir (Maden, 2020). Çünkü öğrenciler, bulmaca çözmeye tanıdıkır.

Çalışmanın tüm bulgularından hareketle araştırmacılara ve uygulayıcılara sunulabilecek öneriler paragraflar halinde özetlenmiştir.

Sözcük bilgisinde sözcük öğrenme motivasyonunun öneminin ve ilkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonlarının orta düzeyde tespit edilmesi bulgusundan hareketle öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonlarını artırmaya yönelik etkileşimli, teknoloji destekli ve farklı yöntem ve tekniklerin kullanıldığı öğrenme ortamları oluşturulabilir. Aynı zamanda aileler de sürece dahil edilip okul içi sözcük öğrenme motivasyonu uygulamalarının okul dışında da devamlılığı sağlanabilir.

İlkokul öğrencilerinin sınıf düzeyi arttıkça sözcük öğrenme motivasyonlarının düşmesi bulgusundan hareketle öğrencilerin sözcük öğrenmeye yönelik motivasyonlarını aktif tutabilmek için sözcük öğrenme etkinliklerinin yaş ve öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olacak şekilde yapılandırılması ve çeşitlendirilmesi önerilebilir.

İlkokul öğrencilerinin yeni şeyler öğrenme isteklerinin sözcük öğrenme motivasyonları üzerinde anlamlı etkisinin olması bulgusundan hareketle öğrencilerin merak duygularını, ilgilerini ve isteklerini destekleyen öğrenme ortamları oluşturulması ve buna yönelik etkinlikler tasarlanması önerilebilir. Öğretmenler ise öğrencilerinin merak, ilgi ve isteklerini desteklemelidir.

İlkokul öğrencilerinin sözcük öğrenme motivasyonunun ailelerinin hikâye ya da masal anlatma sıklıklarına göre farklılaşmasına yönelik bulgudan hareketle ailelere yönelik bilgilendirici seminerlerle ailelerin evde çocuklarına hikâye ya da masal anlatmalarının onların sözcük öğrenme motivasyonlarına katkı sağladığı iletilmelidir. Bu noktada evde daha farklı neler yapacakları, bu sürece etkili bir şekilde nasıl katılım gösterebilecekleri üzerinde bilgilendirmeler yapılmalıdır. Bunun yanı sıra ailelerin evde anlattıkları masal ya da hikayeleri okul ortamında belirli etkinlikler çerçevesinde sunmaları da aileyi okuldaki öğrenme sürecine dahil ederek öğrencilerin motivasyonlarını destekleme amaçlı kullanılabilir. Bunun yanı sıra kültürel bir etkinlik olan masal anlatıcılığı da öğrenme-öğretme ortamlarına dahil edilebilecek serbest etkinlik derslerine entegre edilebilecek bir etkinlik olarak düşünülebilir.

İlkokul öğrencilerinin bulmaca çözmeyi sevme durumlarının sözcük öğrenme motivasyonları üzerinde anlamlı bir etkisinin tespit edilmesi bulgusundan hareketle öğrenme sürecine sözcük bilgisi ile ilgili farklı bulmaca türleri dahil edilerek öğrencilerin ilgileri artırılabilir.

Bahsedilen önerilerin yanı sıra alanyazındaki boşluktan ve araştırmanın sonuçlarından hareketle araştırmacılara; öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonlarını tespit etmeye yönelik düzey belirleme çalışmalarına, sözcük öğrenme motivasyonunu etkileyebilecek farklı değişkenleri tespit etmelerine yönelik çalışmalara, öğrencilerin sözcük öğrenmeleri ile ilgili yapılan çalışmalarda motivasyon değişkenini de göz önünde bulundurmaya, öğrencilerin sözcük öğrenme motivasyonlarını geliştirmeye yönelik eylem araştırmalarına ve deneysel çalışmalara yer vermeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Boyacı-Altınay, Y., *Dördüncü Sınıf Türkçe Dersinin Söz Varlığı Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2022.
- Dağ, M., *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yazılı ve Sözlü Anlatım Becerilerinde Kullandıkları Söz Varlığının Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak, 2017.
- Dörnyei, Z., Motivation And Motivating in The Foreign Language Classroom. The Modern Language Journal, Autumn, 78,3, 1994.
- Duru, K., *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarındaki Aktif Kelime Servetinin Belirlenmesi (Uşak/Sivaslı Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007.
- Güneş, F., Kelimelerin Gücü ve Zihinsel Sözlük. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Mayıs, 1,1, 2013.
- Hancı, G., *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarındaki Aktif Kelime Servetinin Belirlenmesi (Uşak/Banaz Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007.
- Kara-Özkan, N., *Türkçe Öğretiminde Söz Varlığının Geliştirilmesinde Bağlam Kullanımı*. 13. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, 155-171, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2020.
- Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara/Nobel, 2011.
- Kuşdemir, Y., İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyon ve Okuduğunu Anlama Düzeylerinin İncelenmesi. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Mart, 7,16, 2019.
- Maden, A., İlkokul Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığını Zenginleştirme Açısından İncelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Ekim, 19,76, 2020.
- Maden, A., Ortaokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenmeye Yönelik Motivasyon Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Education Sciences, Nisan, 15,2, 2020.
- Metin, G. A., Zengin, O., Erkoç, B., Çocuklarda Sosyal Öğrenme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Mart, 22,54, 2022.
- Orawiwatnakul, W., Crossword Puzzles As A Learning Tool For Vocabulary Development, Electronic Journal Of Research in Education Psychology, September, 11,30, 2013.
- Reed, M. S., A. C. Evely, G. Cundill, I. Fazey, J. Glass, A. Laing, J. Newig, B. Parrish, C. Prell, C. Raymond, and L. C. Stringer. 2010. What is social learning? Ecology and Society
- Ryan, R. M., Deci, E. L., Self-Determination Theory And The Facilitation Of Intrinsic Motivation, Social Development, And Well-Being. American Psychologist, January, 55,1, 2010.
- Setiawan, M. R., Wiedarti, P., The Effectiveness Of Quizlet Application Towards Students' Motivation In Learning Vocabulary. Studies In English Language And Education, February, 7,1, 2020.
- Susanto, A., Nuwrun, S., Tegor, Azhari, W., Megah, Yuliani, S., Busuu as Online Learning Platform on Vocabulary Learning Motivation and Vocabulary Achievement among Students, Al-Ishlah: Jurnal Pendidikan, April, 14,1, 2022.

- Şimşek, Ş., Demirel, İ. F., Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığı Kazandırma/Kelime Öğretimi Etkinliklerinin Kullanılan Yöntemler Açısından İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, 11,Ek, 2020.
- Türkyılmaz, M., *Ortaokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımdaki Aktif Kelime Hazinesinin Belirlenmesi: Kırşehir/Akçakent Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2013.
- Vatansever-Bayraktar, H., Karadağ, S., Öztürk, Ş., İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyonu. Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Ağustos, 35, 2023.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK ALGILARININ VE SINIF İÇİ UYGULAMALARININ TÜRKÇE DERSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Doktora Öğrencisi, Dilşat UZUNOĞLU-SARITAŞ ¹, Prof. Dr., Sabri SİDEKLİ ²

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, dilsatuzunoglu@gmail.com -
orcid.org/0000-0003-2591-3159.

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ssidekli@mu.edu.tr - orcid.org/0000-
0003-3202- 6451.

ÖZET

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımıyla hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programındaki temel becerilerden biri olan eleştirel düşünme sorgulama temelli bir yaklaşımla konulara bakma, yorum yapma ve karar verme becerisidir. Bu becerinin kazandırılmasında öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilebilmesi için öncelikle sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünen bireyler olması ve benimseyerek uygulayabilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisine yönelik algıları ve sınıf içi uygulamalarını incelemektir. Bahsedilen amaç doğrultusunda araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeline göre desenlenmiştir. Araştırma Muğla ilindeki bir ilkokulda 2024-2025 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu gönüllü olarak katılım sağlayan iki sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerilerine yönelik algıları, eleştirel düşünme becerisini geliştirmek için uyguladıkları öğretim teknikleri ve öğrenme etkinliklerinin belirlenmesi ayrıca sınıf içindeki uygulamalarının incelenmesi amacıyla öncelikle görüşme sonrasında ise ders esnasında gözlemler gerçekleştirilmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ve eleştirel düşünme becerileri sınıf içi gözlem formu aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşme formu ile elde edilen veriler betimsel analizle çözümlenerek özetlenmiş, öğretmenlerin sınıf içi uygulamaları ise gözlem formu aracılığıyla incelenmiştir. Genel olarak çalışmada sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünmeye yönelik görüşme formuna verdikleri yanıtlarla Türkçe dersinde metin işleme sürecinde gerçekleştirmiş oldukları sınıf içi uygulamalarının örtüştüğü görülmektedir. Öğretmenlerin oluşturdukları soruların hatırlama, kavrama düzeyinin yanında üst düzey sorular da içererek öğrencileri düşünmeye sevk ettiklerini göstermiştir. Bunu yaparken daha çok geleneksel eğitim yöntemlerinden yararlansalar da etkili tartışma ve sorgulama ortamı yaratılarak eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe dersi, eleştirel düşünme, ilkokul.

1. GİRİŞ

Günümüz çağında bilgiye bakış değişmiştir. Bilgi olguları, kavramları, olayları, ilkeleri ve süreçleri ezberlemek olarak görülmemekte ve bilgiyi kullanmak bilgiyi edinmekten daha önemli görülmektedir. Araştıran, esnek düşünen, bilgiyi kullanan, eleştirel düşünen bireylerin yetiştirilmesi amacıyla Türk Milli Eğitim sisteminde yer alan ilköğretim programında öğrencilere kazandırılması amaçlanan beceriler belirlenmiştir (Aybek 2006).

Sürekli gelişen ve değişen dünyada, eğitim öğretimle bütün öğrencilerin yaşam boyu öğrenmesini sağlayacak bilgi ve becerileri öğrenmesini sağlamak amaçlanmaktadır. 21. yüzyıl eğitim ortamları “yeniliğe açık olma, iletişim kurma, yaratıcılık, iş birliği yapma, bilimsel ve tasarımsal düşünme, yaratıcılık, dijital dünya vatandaşlığı, fen ve matematik okuryazarlığı, okuma ve dil becerilerini geliştirme ve eleştirel düşünme” gibi becerileri kazandırarak bireylerin değişen dünyaya ayak uydurmalarını sağlamalıdır (İncirkuş ve Beyreli, 2020).

Eğitim alanındaki çalışmalar eğitimdeki hedeflere ulaşılması için eğitim programlarının sürekli değişen gelişen dünyaya uyum sağlaması gerektiğine işaret etmektedir. Bireyin, toplumun ve konu alanının gereksinimi eğitim programlarının kaynağını oluşturmaktadır (Barut ve Gündoğdu, 2023). Günümüzdeki eğitim anlayışı bilgiyi ezberleyen, depolayan bireyler yerine bilgiyi üreten, kullanan, yorumlayabilen, denetleyen ve yöneten bireylerin yetiştirilmesi amacına dayanmaktadır. Eleştirel düşünme temelli olan bu yaklaşım, düşünme becerisi ve dil becerileri arasındaki etkileşimin önemine işaret etmektedir (Bağcı ve Şahbaz, 2012).

Düşünme eksikliğine yönelik artan farkındalıkla düşünme becerilerine verilen önemi de arttırmaktadır. Bu düşünme becerilerinden biri olan eleştirel düşünmenin yaygın olarak kabul gören tanımlarından bazıları şöyledir: (Ay ve Akgöl, 2008).

Eleştirel düşünme bireyin aldığı bilgiyi analiz etmesi sonra birtakım ölçütlerle, ön bilgilerle karşılaştırıp değerlendirme yapması ve sonucunda bir çıkarıma ulaşmasıdır. Eleştirel düşünme bilgi sahibi olma ve edinilen bilgiyi sebep sonuç ilişkisiyle analiz edip kullanabilme veya bilginin yapılandırılması ve diğer bilgilerle karşılaştırılarak değerlendirilmesi şeklinde ifade edilebilir (Kebeli, 2022). Faicon’a (1990) göre eleştirel düşünme becerisi öz denetimli ve amaçlı bir karar verme mekanizmasıdır, Cüceloğlu (1997) ise eleştirel düşünmeyi bireyin düşünme sürecinin farkında olarak, bir başkasının düşünme sürecini de göz önünde bulundurarak, bireyin kendisini ve etrafındakileri durum ve olayları anlamasını temel alan aktif ve organize gerçekleşen zihinsel süreç olarak tanımlamaktadır (Karasakaloğlu vd., 2012).

Eleştirel düşünme kısaca; bireyin bir iddia veya bilginin doğruluğunu, gerçekliğini ve güvenilirliğini kanıtlama, bir konu hakkında karar verirken çeşitli ölçütlerden yararlanma, duyduğu veya okuduğu şeylere yönelik kanıt elde etmeye çalışma, başkalarının iddia ve düşüncelerini kabul etmeden önce onlardan çeşitli dayanaklara göre kanıt göstermelerini isteme, doğruluk, dürüstlük, açıklık, tutarlılık gibi zihinsel veya öncül becerilerdir (Özdemir, 2005).

Demokratik, üretici, yaratıcı, problem çözebilen, eleştirel ve çok yönlü düşünebilen, öğrenmeyi öğrenen, düşüncelere hoşgörülü, saygılı ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek eğitimden beklenen önemli görevlerdendir (Aybek, 2006). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımıyla hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programındaki temel becerilerden biri olan eleştirel düşünme sorgulama temelli bir yaklaşımla konulara bakma, yorum yapma ve

karar verme becerisidir. Eleştirel düşünme bununla birlikte sebep sonuç ilişkisi bulma, benzer farklı yönleri bulma, çeşitli ölçütlere göre sıralama yapma, verilen bilgilerin kabul edilebilirliğini, geçerliğini belirleme, analiz etme, değerlendirme, anlamlandırma, çıkarımda bulunma alt becerilerini de kapsamaktadır (Bağcı ve Şahbaz, 2012).

Eleştirel düşünmenin tanımlarından yola çıkarak, belli bir hedefe, amaca yönelik mantıklı düşünme eylemi olduğu söylenebilir. Eleştirel düşünmeyi oluşturan belli süreçler vardır bunlar; bir konuya farklı açıdan bakabilme, bir düşünceyi yanlışlanabilen kanıtlara ve fikirlere açık olma, akıl yürütme, verilerle iddiaları destekleme, bir sonuca varma ve bunları anlamaya çalışma, olasılıkları tahmin etme ve problem çözmedir. İstenilen sonuca ulaşmak için stratejilerin ve bilişsel becerilerin bilinçle, farkındalıkla kullanılmasıdır (İncirkuş ve Beyreli, 2020).

Eleştirel düşünebilen bireyler okuma, anlama, fikirlerini açık ve anlaşılır şekilde ifade etme ve bir şeye karar verip harekete geçmeden önce alternatiflerin neler olduğunu belirleme gibi özelliklere sahiptirler. Sonuçlar hakkında düşünce üretir. Eyleme geçmeden ise adım adım değerlendirmeler yaparak ilerler (Karasakaloğlu, Saracaloğlu ve Özelci, 2012).

Bu özelliklere sahip olan bireyler karşısındaki insanları dikkatle dinler, görüşlerini önemser, mantıklı bir neden sonuç ilişkisi kurabilmek için veri toplar, elde ettiği verileri sınıflandırabilir, topladığı kanıtları sunar ve tartışmalarda görüşünü savunabilir (Yılmaz, 2022).

Hedeflenen bu becerilerin gelişmesinde öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlerin sınıf içindeki davranışları, söylemleri öğrencilerin düşünme becerilerine etkisi olmaktadır. Özellikle öğretmenin sınıfta kullandığı dilin ve sorduğu soruların öğrencilerin düşünme gelişiminde etkisi büyüktür (Boyras, Çimen ve Turan, 2022).

Öğretmenlerin meslek bilgisi ve becerilerine sahip olmanın yanında yeniliğe açık olması, eleştirel düşünebilmesi ve mesleki etik ilkelere uygun davranışlar sergilemesi, öğrencilerin de eleştirel düşünmeye olumlu tutum geliştirmesi ve etik ilkelere uygun davranışlar sergilemeleri açısından oldukça önemlidir (Sakar ve Aybek, 2016).

Öğretmenlerin becerileri öğrencilere kazandırabilmesi için öncelikle kendilerinin anlaması ve bu becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisine yönelik bilgilerinin, algılarının ve sınıf içinde nasıl kullandıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Üst düzey düşünme becerilerinden biri olan eleştirel düşünmenin geliştirilmesindeki en önemli görev sınıf öğretmenidir. Palavan, Genalmaz ve Kurtoğlu (2015) eleştirel düşünmenin önemine her alanda vurgu yapılırken ilköğretim ve sınıf öğretmeni bazlı çalışmaların azlığının önemsenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisine yönelik algıları ve Türkçe dersinde ilköğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik sınıf içi uygulamalarını incelemek, ortaya koymak amaçlanmıştır. Öğretmenlerin eleştirel düşünmeyi nasıl algıladıkları, eleştirel düşünme becerisinin gerekliliği, hangi derslerde daha çok eleştirel düşünmeden yararlandıkları, eleştirel düşünmeyi geliştirmek için kullandıkları teknikler ve etkinlikler hakkındaki görüşleriyle mevcut durum hakkında bilgi sahibi olmak açısından önemlidir. Sınıf içi gözlem öncesinde sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisi ile ilgili görüşlerini almak ve görüşleri ile sınıf içi uygulamaları arasındaki tutarlılığın incelenmesi de bu araştırmanın amacı kapsamında yer almaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

- Eleştirel düşünme sizce nedir?
- Eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek neden önemlidir?
- Eleştirel düşünebilen bireylerin özellikleri nelerdir?
- Öğrencilerinizin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye önem verir misiniz? Cevabınız evet ise örnek verir misiz?
- Sınıfınızda aktif tartışma ortamları oluşturuyor musunuz?
- Eleştirel düşünmeyi geliştirmek için kullandığınız araç gereçler var mı?
- Sizce ders kitabındaki etkinlikler öğrencilerin eleştirel düşünmeyi geliştirebilecek nitelikte midir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın deseni

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli olarak desenlenmiştir. Durum çalışması gerçek ortamda farklı unsurları etkileşimi ile birlikte derinlemesine ele alan ve eğitim araştırmalarında çok yönlü kullanılabilen bir yaklaşımdır (Ozan, Odabaşı ve Yurdakul, 2017). Bu nedenle araştırmada sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisine ilişkin görüşleri ve sınıf içindeki uygulamalarına yönelik derinlemesine sonuçlar ortaya koyulmuştur. Buna bağlı olarak durum çalışması bu çalışmanın amacına uygun bir model olarak görülmüştür.

2.2. Çalışma grubu

Bu çalışmadaki katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubu Muğla ili Menteşe ilçesi merkezindeki bir ilkokulda görev yapmakta olan araştırmaya katılmada istekli olan aynı zümredeki gönüllü iki sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır. Araştırmadaki ölçüt, araştırmaya katılacak öğretmenlerin çalışmanın çoklu durum çalışmasına dönmemesi için aynı zümrede görev yapmakta olmasıdır. Bu doğrultuda amaçlı örnekleme yöntemi uygun görülmüştür.

Çizelge 1. Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri

	Cinsiyet	Yaş	Kıdem	Eğitim durumu
Ö1	Kadın	50	28	Lisans
Ö2	Erkek	53	34	Lisans

2.3. Araştırma süreci

Araştırmanın verileri 2024-2025 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Muğla ili Menteşe ilçesinde görev yapan sınıf öğretmenlerinden toplanmıştır. Öncelikle öğretmenlere araştırmanın amacından ve kapsamından bahsedilerek veri toplama sürecine ilişkin bilgi verilmiştir. Araştırmaya istekli olan öğretmenlerden aynı zümrede olan öğretmenlerle görüşme yapılmıştır. Görüşme öncesinde izin alınmış ve uygun bir zaman diliminde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular öğretmenlere sorularak cevapları not edilmiştir. Görüşmeler ortalama 10-15 dk sürmüştür. Gizliliği sağlayabilmek amacıyla etik kurallar doğrultusunda öğretmenler Ö1 ve Ö2 şeklinde kodlama yapılarak veriler toplanmıştır.

Sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerilerine yönelik algıları, eleştirel düşünme becerisini geliştirmek için uyguladıkları öğretim teknikleri ve öğrenme etkinliklerinin belirlenmesi ayrıca sınıf içindeki örnek uygulamalarının incelenmesi amacıyla öncelikle görüşme formu ile görüşleri alınmıştır. Sonrasında ise oluşturulan gözlem formu ile iki ders saati süresinde Türkçe dersi esnasında gözlemler gerçekleştirilmiştir. Sınıf ortamında iki saatlik metin işleme süreci içerisinde gözlemler yapılmış olup ders esnasında sınıf iklimi, öğretmen davranışları, öğretim süreci ve değerlendirmeye yönelik verilerin toplanması gerçekleştirilmiştir.

2.4. Veri toplama araçları

Veriler, yarı yapılandırılmış öğretmen görüş formu ve eleştirel düşünme becerileri uygulamaları sınıf içi gözlem formu aracılığıyla, önce öğretmenlerle yüz yüze görüşme ve sonrasında sınıf içinde yapılan gözlemlerle toplanmıştır. Öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerine yönelik görüşlerinin alınması amacıyla hazırlanan öğretmen görüşme formunda yedi soru yer almaktadır. Öğretmenlerin sınıf içi eleştirel düşünme becerisine yönelik uygulamaları için ise yirmi bir maddeden oluşan gözlem formu oluşturulmuştur. Alanyazın taraması gerçekleştirilmiş, eleştirel düşünme becerisinin tanımı ve kapsamı doğrultusunda ölçütler belirlenmiştir. Oluşturulan form, alan uzmanlarının görüşlerine göre incelenmiştir.

2.4.1. Öğretmen Görüşme Formu

Görüşme formu örneklemin görüşlerini daha detaylı bir şekilde toplayabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile oluşturulmuştur. Görüşme formu; öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisine yönelik algılarına, önemine, eleştirel düşünen öğrencilerin sahip olması gereken özelliklere, eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinin önemine, sınıf ortamında oluşturdukları eleştirel düşünme ortamlarından, eleştirel düşünme için kullandıkları araç gereçlere, ders kitabındaki etkinliklerin eleştirel düşünme üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerini toplamak amacıyla 7 sorudan oluşmaktadır.

2.4.2. Gözlem Formu

Gözlem formunda görüşme formu ile paralellik gösteren ders esnasında öğretmenin eleştirel düşünme becerisini geliştirmeye yönelik ne gibi uygulamalar yaptıklarına yönelik gözlem maddeleri bulunmaktadır. Öğretmenin sahip olduğu özellikler, ders esnasında oluşturulan atmosfer, öğretim sırasında kullanılan teknikler ve kendini değerlendirmeye ilişkin maddeler bulunmaktadır.

2.5. Geçerlik ve güvenirlik

Nitel araştırmaların geçerliği, araştırma verilerinin betimlenmesine, ayrıntılı betimlemede verilerin araştırmacının yorumunu katmadan doğal bir şekilde sunulmasına bağlıdır (Miles ve Huberman, 1994). Bu sebeple araştırmanın geçerliği ve güvenirliğini sağlayabilmek adına araştırmacı tarafından betimlenen bulgular verilerle desteklenmiş ve doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Gözlem ve görüşmelerden elde edilen veriler, uzman görüşü alınarak düzenlenmiştir.

Yöntem çeşitlemesi yapılarak görüşme ve gözlemler neticesinde elde edilen verilerin birbirini teyit etmesi araştırma bulgularının inandırıcılığını etkilemektedir, bu sebeple geçerliği ve güvenilirliği artırır niteliktedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008 akt; Demir, 2015). Birden çok veri toplama yönteminin birlikte kullanılmasını gerektirir (Houser, 2015; Streubert ve Carpenter, 2011 akt; Başkale, 2016). Yapılan araştırmada görüşme ve gözlem teknikleri kullanılarak yöntem çeşitlemesi yapılmıştır. Bu süreç bulguların tutarlılığına ve doğruluğuna katkı sağlamıştır.

2.6. Verilerin analizi

Veri toplama sürecinin ardından görüşme formu ile elde edilen veriler betimsel analizle çözümlenerek özetlenmiştir. Araştırmacı tarafından tutulan gözlem kayıtları incelenerek analiz edilmiştir.

Gözlemler, Türkçe dersinde üçüncü sınıfta iki ders saati süren metin işleme sürecinde gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 2. Araştırmada kullanılan metinlere yönelik bilgi

Sınıf	Metin türü	Metnin adı	Süre
3	Şiir	Bilgisayar	2 ders saati
3	Hikâye	Televizyoncu Ali	2 ders saati

Gözlem sırasında araştırmacı da derslerde hazır bulunmuş, derste yapılanları detaylı bir şekilde not almıştır. Sonrasında tutulan notlar doğrultusunda veriler oluşturulmuştur. Sınıf içi gözlem formunu kullanarak veriler analiz edilmiş, yüzde ve frekansları hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde toplanan verilerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

3.1. Türkçe dersinde eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik öğretmen görüşleri

Öğretmenlerin eleştirel düşünmeye yönelik algıları genel olarak çok yönlü düşünme, düşündüklerini süzgecinden geçirme ve irdeleyebilmektir. Örnek öğretmen görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Eleştirel düşünme kişinin düşüncelerini irdelemesi ve kendi içinde tartışması sorgulamasıdır. (Ö1)

Bence konu hakkında kesin yargılara varmadan çok yönlü düşünerek, duygusal davranmadan objektif bakarak, konunun irdelenmesidir. Artılarını ve eksilerini görebilmek, değerlendirmektir. (Ö2)

Eleştirel düşünme becerisinin gerekliliğini sınıf öğretmenleri öğrencilerin doğru ve yanlış bulması, bakış açısı geliştirmesi, edindikleri bilgiyi kullanabilmeleri açısından önemli görmektedir. Öğrenci merkezli eğitimde gerekliliğine vurgu yapmışlardır.

Çocukların yaptıkları ve düşüncelerindeki doğru yanlış ayırt etmesinde önemli olduğunu düşünüyorum. (Ö1)

Edinilen bilgi ve becerilerin kendi mantığından geçirerek geniş bir bakış açısı ve yeteneklerini bilgi ve becerilerini doğru yerde ve doğru zamanda harekete geçirmede etkili olduğu kanaatindeyim. (Ö2)

Eleştirel düşünebilen bireylerin empati yapabilen dürüst, hoşgörülü ve saygılı gibi özelliklere sahip bireyler olduklarını ifade etmişlerdir.

Empati yapabilen dürüst, sorgulayıcı, meraklı bireylerdir. (Ö1)

Empatiktir, hoşgörülüdür, farklılıklara saygılıdır, evrensel ahlaki değerlere önem verir. (Ö2)

Sınıf öğretmenleri eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye önem verdiğini ifade etmişlerdir. Sınıf içinde soru cevap tekniği, beyin fırtınası ve altı şapka tekniğini kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Eleştirel düşünme becerisini geliştirmeye önem veriyorum. Derslerde veya gün içerisinde karşılaştığımız problemlerde çözümü beyin fırtınası yaparak eleştirel bakış açısıyla bulmaya çalışıyoruz. (Ö1)

Önem veririm. Örneğin sınıf içerisinde gerek etkinlikleri gerekse tartışmalarda veya arkadaş ilişkilerinde empatik düşünme, problem çözebilme, farklı çözümler üretme, öz değerlendirme, akran değerlendirme gibi konularda teşvik ediyorum. (Ö2)

Eleştirel düşünme becerisini geliştirmede web 2.0 araçlarından yararlandıklarını altı şapka tekniği için yapmış oldukları şapkaları kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Akıllı tahta, metinler, resimlerden yararlanıyorum (Ö1)

Akıllı tahta, video, animasyon, altı şapkadan yararlanıyorum (Ö2)

Ders kitabındaki etkinliklerin eleştirel düşünmeye katkısı hakkında sınıf öğretmenlerinin görüşleri değişiklik göstermektedir. Aşağıda bu görüşlerine yer verilmiştir.

Her yıl farklı yayın evlerinin kitaplarını kullanıyoruz. Bu sene kullandığımız kitapların eleştirel düşünme becerisini geliştirecek niteliği taşıdığını düşünüyorum. (Ö1)

Ders kitaplarını eleştirel düşünme becerisi açısından yeterli bulmuyorum çünkü çok standart ve basit etkinliklerden oluşuyor. Çok yönlü olduğu örnekler az da olsa olabiliyor. (Ö2)

3.2. Türkçe dersinde eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik sınıf içi öğretmen uygulamaları

Yapılan gözlemler ile metin işleme sürecinde öğretmenler öğrencilerin fikirlerine hoşgörülü yaklaşmıştır. Öğrenciler yanlış veya uygun olmayan bir cevap verdiklerinde öğretmenlerin bu hataları hoş gördükleri ve düzeltmeler verdikleri, sohbet havasında ılımlı bir sınıf ortamı oluşturdukları görülmüştür.

Öğretmenler etkinliğin uygulanması sırasında öğrencilerin cevaba nasıl ulaştıklarını neden böyle düşündüklerini sorgulamıştır.

Öğrencilerini görüşlerini ifade edebilmeleri için cesaretlendirmiş söz hakkı isteyen herkese kendini ifade edebilme fırsatı vermişlerdir. Ve bu süreçte öğrencilerin birbirini dinlemeleri, anlamaları için de birbirine saygı duymayı vurgulamışlardır. Öğrencilerin söz hakkı alan kişiyi dinlemesini sağlamışlardır. Öğretmenler, söz hakkı alan öğrenci

dinlenmediğinde gerekli uyarıları yaparak sınıf kurallarını ve birbirlerine saygılı olmaları gerektiğini hatırlatmışlardır.

Yapılan gözlemlerde öğretmenlerin öğrencilere dönüt verdiği gözlenmiştir. Ö1 etkinlik kapsamında öğrencilerin yapmış olduğu resimleri inceleyip dönüt, pekiştireç vermiştir.

Yapılan gözlemlerde öğretmenlerin öğrencileri düşünmeye yönlendirmede soru cevap yöntemi ile öğrencilere sorular sordukları gözlenmiştir. İki gözlemde de farklı teknikler yer almamıştır. Sorular ve cevaplara detaylı şekilde yer verilmiştir.

Öğretmenler öğrencilere soruları cevaplamak için düşünmelerine zaman vermişlerdir. Ö1 öğrencilere resim çizerken sorduğu soruyu düşünüp yanıtlamalarını istemiştir. Ö2 Öğrencilerin kendini değerlendirip bir günlerini kâğıda yazmaları için önce düşünmelerine daha sonra düşüncelerini kâğıda aktarmalarına zaman tanımıştır.

Öğretmenler eleştirel düşünmenin boyutu olan değerlendirme çalışması olarak öz değerlendirmelerini yapmalarını sağlamıştır.

Ö1 ve Ö2 kodlu öğretmenlerin uygulamaları oluşturulan gözlem formu doğrultusunda değerlendirilmiş ve sırasıyla yorumlanarak, ders esnasındaki direkt alıntılarla desteklenip sunulmuştur.

Ö1- Uygulama Metni: BİLGİSAYAR adlı şiir

Öğretmen dersin çoğunluğunda sorduğu metin dışı, açık uçlu sorularla hem öğrenceleri düşünmeye yöneltilmiş hem de *öz değerlendirmelerini* yapmalarına olanak sağlamıştır. Bu örnekler aşağıda verilmiştir.

- (Ö1) Bilgisayarın hayatlarımızda önemli bir yeri var siz gününüzün ne kadarını ekran karşısında geçiriyorsunuz? Sizce bu süre ideal mi fazla mı?

Ders çalışmak için kullanıyorum bir saat izliyorum çok fazla ekrana bakmıyorum.

Video oyun ders videoları için kullanıyorum yarım saat süre veriliyor göz sıkıntım olduğu için az kullanıyorum hafta içi daha az olması gerekiyor hafta sonları fazla kullanabiliyorum.

Eğitim için kullanmalıyız ama ben genellikle oyun oynuyorum, 3 saat olabiliyor. Geçen gün bu yüzden ödevimi yapamamıştım.

Öğretmen *sebep sonuç ilişkilerini* göz önüne alarak yorumlar yapmalarını istemiştir. Metin dışı sorularla *farklı görüşlerin tartışılmasına* zemin hazırlamıştır.

- (Ö1) Bilgisayar, tablet gibi akıllı cihazların olmadığını düşünün. Ne yapardınız? Hayat nasıl olurdu?

Bu cihazlar olmadığı için kitaptan ders çalışırdım, sokakta oyun oynardım, zamanı birbirimizi ayırdık.

Ben şu an storyboard oluştuyorum. Akıllı cihazlar olmadığı için kendim kitap yazardım.

Ekran bağımlılık yapıyor, hiç bakmasam daha sağlıklı bir insan olurum. Haberleşme gerileri imkanlar azalırdı.

- Ö1 “Benim gençlik zamanlarımda akıllı telefon yoktu, tuşlu telefonlar vardı. Bizim iletişimimiz normal düzeydeydi sadece bu kadar yoğun değildi. Şimdi hiçbir şeye öğrenmeye gerek kalmıyor direk internetten bilgi edinilebilir. Teknolojik gelişime çok güzel elbette kapalı olmamalıyız istediğimiz şeylere ulaşabiliyoruz ama böyle olmasa siz çocuk olmayı düşündünüz oyun oynayan dışarı çıkan eğlenen gerekli olsa da bizi sıkıntıya sokabiliyor.” şeklinde gelen cevaplar doğrultusunda durumu özetledi.

Öğretmen öğrencilerin derse aktif katılımını ve düşüncelerini sağlamak amacıyla *benzerlik ve farklılık* belirlemeye yönelik sorular sormuştur. Sorduğu soru ile *farklı bakış açılarının* geliştirilmesini sağlar. Yapılan gözlemlere göre öğretmen konuya ilişkin *günlük hayattan*, çevrelerinden *örnekler* vermelerini istemiştir. Bu doğrultuda öğretmen bilgisayar başında çok vakit geçiren ve az vakit geçiren bireylerin benzer farklı yönlerini sormuştur.

- (Ö1) Bilgisayar başında çok vakit geçiren ne çok geçirmeyen kişilerin özellikleri nasıl farklılaşabilir?

Daha az vakit geçiren daha zekidir fakat daha çok vakit geçiren eğer bir şeyler araştırmak için geçiriyorsa daha çalışkan olabilir.

Bilgisayarı kullanım amacına göre değişebilir eğer amacı öğrenmek ise fazla vakit geçiren daha bilgili olabilir ama sadece oyun için harcıyorsa vaktini fark etmeden boşa harcıyor olabilir.

Daha az vakit geçiren arkadaşlarıyla daha çok vakit ayırır kitap okur kelime hazinesi genişler daha çok vakit geçiren öğrenciler arkadaşlarına zaman ayırmaz odaklanması az olur akli oyunlarda olur.

Benim bir arkadaşım çok fazla ekranda vakit geçiriyor saatlerce oyun oynuyor ve onunla dışarıda oynamak istediğimizde sokak oyunu bulmakta zorlanıyor devamlı bilgisayar oyunları oynadığı için oyun kuramıyor benden oyun kurmamı istiyor ve sonraki gün tekrar oynamak istediğimizde oynadığımız o oyunu çok çabuk unutuyor.

Benim de bir tanıdığım çok fazla ekran karşısında vakit geçiriyor odaya kapanıyor ve bir şey yapmak istemiyor. Sabırsız ve sinirli oluyor. Ekran karşısında az vakit geçiren kişi daha sosyal olur çok vakit geçiren ise arkadaş edinemez.

Öğrencilerin tanımlara ulaşmasında *rehberlik etmiştir*. Ekran ne demektir? Ekranı olan nesneler nelerdir? Ekran ne işe yarar gibi sorularla öğrencilerin tanıma ulaşmasını sağlamış, söz hakkı isteyen herkes kendini ifade ettikten sonra öğretmen sözlük tanımını açıklamıştır.

- (Ö1) metindeki çıkarımlarınızla Ekran kelimesini tanımlayın. (Metin altı sorularından metin dışı soru)

Teknolojik araç gereçlerin ışık yansıtan dokunmayla hareket ettirilen görüntünün geldiği yer olarak tanımladılar.

Yapılan gözlemlerde öğrencilerinin düşüncelerinin yanında neden niçin şeklinde sorgulamalarının da olduğu, *neden-sonuç ilişkisinin* kurdurulmaya çalışıldığı görülmüştür.

- Ö1 Sizce şiirin en güzel bölümü nedir? Neden? (Metin altı sorularından metin dışı soru)

Arkadaşlarım Parkta beni bekliyor, Ekran da değil.	Arkadaşlık sevgisini anlattığı için
Bütün bilgiler ekran da, Henüz kafam da değil	Çünkü artık her şeyi tuşlarla yapıyoruz.
Gene de bilgisayar olmadan Yaşamak, artık pek mümkün değil.	Çünkü artık bilgisayar hep hayatımızda ve böyle olmasa ödevlerimiz için derslerimiz için de kullanamazdık.
Bütün sevgiler yüreğim de, Ekran da değil.	Çünkü yüreğimizdeki her zaman daha önemlidir.

- Ö1 “Evet çocuklar bu değindiğiniz yerler oldukça önemli, bize kaybettiğimiz güzellikleri anlatıyor değil mi?” şeklinde dönüt vermiştir.

Yapılan gözlemlerde öğretmenlerin, sınıflarında öğrencilerin farklı fikirleri tartışmalarına ortam sağladıkları görülmüştür. Öğrencileri soruların cevaplarını yanıtlamaya ve bunun gerekçelerini tartışmaya yöneltmiştir. Ayrıca öğrencilere *özgürce görüşlerini belirtecekleri* bir ortam sağlamış, görüşlerini rahatça ifade etmelerini istemişlerdir.

- (Ö1) Bilgisayar olmadan yaşamak pek mümkün değil sözüne katılıyor musunuz katılmıyor musunuz neden? (Metin altı sorularından metin dışı soru)

Katılıyorum artık elimizden düşmüyor olmazsa olmazımız gibi artık.

Katılıyorum çünkü eğer olmasaydı araştırma yapamazdık oyunlar oynayamazdık.

Katılmıyorum çünkü eskiden insanlar nasıl yaşıyorsa öyle de yaşayabiliriz bilgisayar bizim canımız değil yine hayatımıza devam ederiz

Eğer yararlı bir şekilde kullanıyorsak olmadan yaşamak zor ama yararsız ve sadece eğlenmek için kullanıyorsak olmadan da yaşamak mümkün.

Ö1 gelen cevaplardan yola çıkarak bilgisayarı ve diğer teknolojik aletleri yerinde kullanmaya vurgu yaptı, akıllı tahtaya örnek gösterdi. Derslerdeki faydasından, web 2.0 araçlarının öğrenmeyi araştırma yapmaya bilgiye katkısından bahsetti. Sadece oyun için kullanmanın amaçsızca kullanmak boşa vakit geçirmek olduğunu belirtti. “Örneğin telefon, her zaman elimizde bu şekilde uzaktaki tanıdıklarımızda görüşebiliyoruz. Fakat ben her zaman açık tutmuyorum gerekli zamanlarda kullanıyorum bazen de telefonda kitap okuyabiliyorum veya dinliyorum.” diyerek kendi cümleleri ile mesaj verip özetleme yaptı.

- (Ö1) Şaire göre ekranda olanlar ve olmayanlar nelerdir? (metin altı sorularından metin içi soru)

Ekran da olanlar: Bilgi, renk ve sesler ekran da olanlar.

Ekran da olmayanlar: sevgiler, yemyeşil çayır lar, arkadaşlar.

- (Ö1) Aşağıdaki soruların cevaplarını söyleyelim. (metin altı sorularından metin içi soru)

- 1) Yemyeşil çayırlar nerede bulunuyormuş? Kapının dışında
- 2) Arkadaşları şairi nerede bekliyormuş? Parkta
- 3) Şair, tüm sevgilerin nerede olduğunu söylüyor? Yüreğimde

Öğretmen dersin sonunda metin altı sorular arasında yer alan metin içi sorularla etkinlik yaptırmıştır. Süreç boyunca yapılan metin dışı etkinliklerle öğrenciler düşünmeye, yorum yapmaya, farklı fikirler sunmaya teşvik edilmiş sonunda ise metne yönelik sorularla öğrencilerin edindikleri bilgileri kullanarak etkinlikleri tamamlamaları istenmiştir. Yukarıdaki paragrafta sorulara ve öğrencilerden gelen yanıtlara yer verilmiştir.

Ö2- Uygulama Metni: TELEVİZYONCU ALİ adlı hikâye

Televizyoncu Ali metni, metin altı sorularının yer almadığı serbest okuma metnidir. Dolayısıyla Gerçekleştirilen tartışmalar ve oluşturulan tüm sorular Ö2'nin süreçte üretmiş olduğu etkinliklerdir. Öğretmen metni işlemeden önce metnin üzerinde yer alan resme öğrencilerin dikkatini çekmiştir. Öğrencilerin resmi incelemesini istemiş ve daha sonra sorular yöneltmiştir.

- (Ö2) Resimden hareketle metinde nelerden bahsediyor olabilir? Buradaki çocuk nasıl hissediyor olabilir?

Çocuk çok fazla televizyon izlemiş ve televizyon çok açık kaldığı için de bozulmuştur.

Kötü bir haber görmüş ve üzölmüş olabilir belki de bir afet görmüştür veya habere şaşırmıştır.

Çok farklı bir şey görmüş ya da bir yer görmüş ona şaşırmış olabilir.

Öğretmen metni belli yerlerde keserek öğrencilerin devamında neler olabileceğini düşünmesini sağlamıştır. Bu şekilde öğrencilere hem öğrencilerin eleştirel bir bakış kazanmasını hem de yaratıcılık becerisini geliştirmeye çalışmıştır.

- (Ö2) Öğretmen metni okumaya başlar öğrenciler dinler. Ve metni belli bir yerde keserek öğrencilere soru sorar. Ali TV'nin karşısına geçmiş sonra ne olmuş olabilir?

Ekran karşısında çok vakit geçirmiş ve ödevlerini yapamamıştır.

Televizyonda Ali'nin ödevi ile ilgili bir şey çıkmıştır

Derslerine bakmadan sürekli televizyon izlemiştir.

Öğretmen dersin çoğunluğunda sorduğu metin dışı sorular ile hem öğrencilerin muhakeme yapmasını hem de *sebeP sonuç ilişkilerini* göz önüne alarak yorumlar yapmalarını istemiştir. Metin dışı bir sorularla *farklı görüşlerin tartışılmasına* zemin hazırlamıştır. Günlük hayatla ilişkilendirerek öğrencileri *empati kurmaya* yönelterek çözümler üretmelerini istemiştir.

- (Ö2) Peki sizce hiç derse bakmadan sürekli televizyon izlemek doğru bir davranış mı eğer böyle yaparsak ne olur?

Öğrenciler bu durumun doğru olmadığını söyleyip; Göz sağlığımız için zararlı derslerde başarısız oluruz başarıımız düşer televizyon zarar görür derslerimiz de dikkatimiz dağılır şeklinde muhtemel sonuçları söylemiştir.

- (Ö2) Ali TV bozulunca ne yapmıştır siz olsanız ne yapardınız?

Tahmin etmeye çalışmış olabilir babasına söyler yanlısını anlayıp ailesinden özür diler.

Ben olsaydım aileme söyler ve özür dilerdim cevapları verilmiştir.

- (Ö2) Televizyon bozulunca Ali nasıl vakit geçirmiş olabilir?

Kitap okur dışarı çıkar ders çalışır.

Derslerine çalışmaya başlamıştır.

Arkadaşları ile oyun oynar.

Bunun sonucunda da başarılı olur ve iyi bir öğrenci olur.

- (Ö2) Televizyonun düzelmesine Ali'nin tepkisi nasıl olmuştur?

Önceden dersleri kötüydü artık çalıştığı için iyi olmuştu bu yüzden televizyonun tamir edilmesine sevinmemiştir.

Televizyonun kendine ne kadar zarar verdiğini anlamıştır.

Bence mutlu olmuştur ama eskisi gibi izlemez diğer etkinliklerini de yapar.

Öğretmen öğrencilerin derse aktif katılımını ve düşüncelerini sağlamak amacıyla sorular sormuştur. Sorduğu soru ile *farklı bakış açılarının* geliştirilmesini sağlar. Yapılan gözlemlere göre öğretmen konuya ilişkin *günlük hayattan*, çevrelerinden ve kendilerinden *örnekler* vermelerini istemiştir. Bu doğrultuda Ali'nin hayatı ile öğrencilerin *kendi hayatları arasında bir bağ* kurmaya çalışmıştır.

- (Ö2) Metindeki Ali'nin hayatından kendinizde bir parça buldunuz mu?

Ben de ailemle televizyon izlemiştim geçen gün ödevlerimi yapamadım.

Televizyon karşısında oturarak çok hareket etmiyoruz ve kilo alıyoruz.

Önceden ben de onun gibi çok televizyon izliyordum.

Ben okula gitmiyorken Ali'nin telefonuna oynayan hali gibiydim.

Daha sonra çocuklar metni noktalama işaretleri ve vurgulamaya dikkat ederek tekrardan okur ve öğretmen metinle ilgili sorular yöneltir. Öğretmen dersin devamında kendi üretmiş olduğu metin içi ve metin dışı sorularla etkinlik yaptırmıştır. Sorulara ve öğrencilerden gelen yanıtlara yer verilmiştir. Öğretmen metnin ne gibi bir mesaj verdiğini sorarak öğrencilerin okuduğu metinden *çıkartımlar yapmalarına* olanak sağlamıştır. Öğretmen *beyin fırtınası* ile öğrencilerden metne yeni bir başlık bulmalarını istemiştir. Bu sayede öğrenciler metne yönelik düşüncelerini süzgecinden geçirip yeni fikirler üretmeye teşvik etmiştir.

- (Ö2) Metinden nasıl bir mesaj çıkardınız? (Metin dışı)

TV bağımlısı olmamalıyız TV'ye çok fazla bakmamalıyız çünkü bize hayatımızdan geri bırakır.

TV'ye çok fazla bakmamalıyız hem elektrik tasarrufu olur hem her şey zaman ayırabiliriz.

- (Ö2) Başka bir başlık koymak isteseyiz bu ne olurdu? (Metin dışı)

TV Gitti

Bozulan TV

Ali'nin TV bağımlılığı

Ali'nin TV sevdası

TV'nin zararları

Gitti güzel TV

Öğretmen dersin çoğunluğunda sorduğu metin içi, metin dışı, açık uçlu sorularla hem öğrenceleri elde ettikleri bilgileri kullanmaya, düşünmeye ve çıkarım yapmaya yöneltmiş hem de *öz değerlendirmelerini* yapmalarına olanak sağlamıştır. Bu örnekler aşağıda verilmiştir.

Metnin türü nedir? (Metin dışı) Hikâye

Metindeki kahraman kimdir? (Metin içi)

Olay nerede geçiyor? (Metin içi)

Ali ödevlerini nasıl yapıyormuş? (Metin içi)

Akşam kim gelmiş? (Metin içi)

Konuğun eş anlamlısı nedir? (Metin dışı)

TV'ye ne olmuş? (Metin içi)

Babası TV'yi nereye götürmüş? (Metin içi)

TV yokken Ali ne yapmış? (Metin içi)

Ali'nin öğretmeni neyi fark etmiş ve Ali'ye ne söylemiş? (Metin içi)

Metnin giriş kısmı gelişme kısmı ve sonuç kısmı neresidir (Metin dışı)

Ali'nin ödevlerini karalayarak ve dikkat etmeden yapması sizce doğru mu? (Metin dışı)

Metnin konusu nedir? (Metin dışı)

(Ö2) “Okuldan eve gidince ne yapıyorsunuz? Ne kadar vaktinizi oyuna televizyona derse kitap okumaya gezmeye ayırıyorsunuz? Öz değerlendirmenizi yapınız şeklinde yönerge vermiştir.” ve öğrencilerden günlerini nasıl geçirdiklerini bir kâğıda yazarak kendini değerlendirmelerini yapmalarını istemiştir. Bireyin farkındalık kazanması ve karşılaşmış olduğu durumla kendini kıyaslayıp eksilerini artılarını fark etmesi açısından dersin sonunda yapılan bu öz değerlendirme oldukça etkili olmuştur.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Görüşmelerden elde edilen bulgular araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünmeyi “çok yönlü düşünme” “kişinin düşüncelerini irdelemesi” “sorgulama” olarak tanımladıklarını ortaya çıkarmıştır.

Yeşilpınar ve Doğanay'ın (2014) araştırmasında öğretmen ve öğretmen adaylarının eleştirel düşünmeyi entelektüel şüphecilik, bilgiyi anlamlandırma ve yargılama, çoklu bakış açısı ve bağımsız düşünme şeklinde tanımlamaları araştırmanın bu bulgusunu destekler niteliktedir.

Öğretmenler gerçekleştirilen görüşmelerde eleştirel düşünme becerisinin öğrencilerin doğru ve yanlış bulması, bakış açısı geliştirmesi edindikleri bilgiyi kullanabilmeleri açısından önemli olduğuna, öğrenci merkezli eğitimde gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte bulgular öğretmenlerin eleştirel düşünen bireyi empati yapabilen, dürüst, hoşgörülü, saygılı, sorgulayıcı, farklı fikirlere açık olabilen bir kişi olarak tanımladığını göstermiştir. Bu doğrultuda yapılan görüşme ve gözlem bulgularında öğretmenlerin eleştirel düşünmeye önem verdikleri, süreçte öğrencilere rehber oldukları, öğrencilerin düşündüklerini rahatça ifade edebilmeleri için hoşgörülü yaklaştıkları, özgürce görüş belirtilen ve cevaplama için süre verilen bir ortam yaratma noktalarında örtüşmekte olduğu görülmektedir.

Özsevgeç ve Altun (2015) araştırmalarında eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi için alternatif fikirlere saygılı, rehberlik edilen bir öğretim ortamının oluşturulması ve eleştirel düşünmenin geliştirilmesine yönelik etkinliklerin kullanıldığı ders sürecinin olması gerektiğini

vurgulamaktadır. Araştırmada benzer şekilde öğrenme ortamındaki öğrencinin fikirlerini özgürce belirtmesinin eleştirel düşünme becerileri ve eğilimlerini olumlu yönde etkileyeceğini belirtmektedirler.

Yeşilpınar'ın (2011) araştırmasında sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerileri ile ilgili yeterlik algılarına etki eden faktörler arasında yeniklere açık olma ve hoşgörülü olma hususundaki bulgular literatürle desteklenmektedir. Bu sebeple öğretmenlerin öğretme-öğrenme süreçlerinde öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirici niteliklere sahip oldukları söylenebilir.

Sınıf öğretmenleri eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye önem verdiğini ifade etmişlerdir. Sınıf içinde (Ö1) günlük hayatta karşılaşılan problemlere beyin fırtınası yaparak eleştirel bakış açısı kazandırmaya çalıştığını, (Ö2) soru cevap tekniği beyin fırtınası altı şapka tekniğini kullandıklarını tartışmalarda veya arkadaş ilişkilerinde empatik düşünme, problem çözebilme, farklı çözümler üretme, öz değerlendirme, akran değerlendirme gibi konularda teşvik ettiklerini ifade etmişlerdir.

Bu doğrultuda yapılan gözlem bulgularında öğretmenlerin metin işleme sürecinde soru sorma, neden-niçin sorma, metin dışı ve açık uçlu sorularla düşünmeyi sağlama, farklı fikirleri tartışma, günlük hayatla ilişki kurma, neden sonuç ilişkisi kurma, problem çözme gibi eleştirel düşünmeyi destekleyici yöntem ve tekniklere yer verdikleri görülmektedir. Ö2 benzerlik-farklılık buldurmaya ilişkin bir etkinlik gerçekleştirmese de Ö1 metin işleme sürecinde öğrencilerin benzerlik farklılık üzerinden eleştirel düşüncelerini sağlamıştır. Bununla birlikte Ö2 günlük hayatta karşılaşılabilecekleri bir problem vererek öğrencilerden çözümler üretmelerini istemişlerdir. Yapılan görüşme ve gözlemler sınıf öğretmenlerinin öğretim ortamında eleştirel düşünmeyi destekleyecek farklı yöntem ve etkinliklere yer verdiklerini göstermektedir.

Özden (2003) sınıf ortamında eleştirel düşünmenin desteklenmesinde tartışma, soru sormaya açık ve demokratik bir sınıf ortamı olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu açıdan öğretmenlerin sormuş oldukları açık uçlu, metin dışı, metinler arası sorular ve oluşturdukları tartışma ortamları eleştirel düşünmeyi geliştirmede oldukça önemlidir (akt; Demir, 2015).

Demir (2006) de açık uçlu soru sorma, tartışma yapma, benzerlik-farklılık buldurma, ana fikir buldurma, neden-sonuç ilişkisi kurdurma, karşılaştırma yapma, olumlu -olumsuz yön buldurma, analiz-sentez yaptırma ve empati kurma şeklindeki yöntem ve tekniklere sınıf ortamında öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini edinebilmeleri için yer verilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yapılan gözlemler neticesinde sınıf öğretmenlerinin Türkçe dersinde metin işleme sürecinde metin içi sorulardan hatırlama, kavramaya yönelik sorular sormalarının yanında açık uçlu, metin dışı soru sorma, neden sonuç ilişkisi kurdurma, benzerlik farklılık buldurma, verilen bilgilerden çıkarım yapma, empati kurdurma, günlük hayatla ilişkilendirme, analiz yapma gibi yöntem tekniklerle eleştirel düşünmeye yönelik uygulamalar yaptıkları görülmüştür.

Yeşilpınar (2011) katılımcıların soru-cevap yönteminde kullandıkları soru türlerini incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin daha çok bilgiyi hatırlama ve kavramaya yönelik alt düzey soru türlerine örnek verdiklerini dile getirmektedir. Fakat yapılan araştırma doğrultusunda sınıf öğretmenlerinin Türkçe dersinde eleştirel düşünmeye yönelik üst düzey soru türlerine de yer verdikleri belirlenmiştir.

Bektaş, Dinçer ve Ayvaz'ın (2012) sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçladığı çalışmalarında da öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisini geliştirebilir buldukları ve önemsedikleri görülmektedir. Soru-cevap, tartışma, altı şapkalı düşünme, beyin fırtınası, örnek olay ve drama yöntemlerini eleştirel düşünme becerisini geliştirmek tercih ettikleri görülmektedir.

Yapılan görüşmede öğretmenler eleştirel düşünme becerisini geliştirmede web 2.0 araçlarından yararlandıklarını, altı şapkayı kullandıklarını, metin, resim ve video gibi materyallerden yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Fakat gerçekleştirilen gözlemlerde yalnızca resim ve metinden yararlanmışlardır. Bunun sebebi gözlemin iki ders saati içerisinde gerçekleştirilmesi olabilir. Gözlemlerin farklı günlerde tekrarlanması sonuçların da farklılık göstermesini etkileyebilir.

Gerçekleştirilen gözlemlerde bir değerlendirme yöntemi olarak öz değerlendirme yöntemini kullandıkları görülmüştür. Benzer şekilde Demir'in (2015) fen ve teknoloji öğretmenlerinin öğretme-öğrenme sürecinde eleştirel düşünme becerilerini uygulamalarının incelenmesine yönelik yapmış olduğu çalışmasında öğretmenlerin öğretme-öğrenme süreçlerinde sadece öz değerlendirme ve akran değerlendirmelerden faydalandıklarını ifade etmektedir. Bu bulgular çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Genel olarak çalışmada sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünmeye yönelik görüşme formuna verdikleri yanıtlarla Türkçe dersinde metin işleme sürecinde gerçekleştirmiş oldukları sınıf içi uygulamalarının örtüştüğü görülmektedir. Öğretmenler eleştirel düşünmenin öneminin, gerekliliğinin farkında olarak derslerini işlemektedirler. Ders sürecinde oluşturulan soruların niteliği eleştirel düşünme için önem taşımaktadır. Öğretmenlerin eleştirel düşünmeye yönelik etkinlikleri ders sürecinde oldukça etkili kullandıkları ve oluşturdukları soruların hatırlama, kavrama düzeyinin yanında üst düzey sorular da içererek öğrencileri düşünmeye sevk ettiklerini göstermiştir. Bunu yaparken daha çok geleneksel eğitim yöntemlerinden yararlansalar da etkili tartışma ve sorgulama ortamı yaratılarak eleştirel düşünme becerilerinin gelişime katkı sağlamışlardır.

Araştırmanın sonuçlarından elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1. Araştırmada nitel verilerden yararlanılmıştır, hem nitel hem de nicel verilerle daha detaylı bilgi edinilebilir.
2. Araştırma Türkçe dersi bağlamında gerçekleştirilmiştir, farklı derslere yönelik gerçekleştirilebilir.
3. Araştırmanın çalışma grubu genişletilebilir.
4. Eleştirel düşünmenin kazandırılmasına yönelik sınıf öğretmeni adaylarına uygulamalar gerçekleştirilebilir.
5. Ders kitabındaki metinler eleştirel düşünmeyi geliştirecek şekilde tasarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ay, Ş., Akgöl, H., Eleştirel Düşünme Gücü ile Cinsiyet, Yaş ve Sınıf Düzeyi. *Journal Of Theoretical Educational Science*, Aralık, 1, 2, 2008.
- Aybek, B., *Konu Beceri ve Temelli Eleştirel Düşünme Öğretiminin Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Düzeyine Etkisi*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana. 2006.
- Bağcı, H., Şahbaz, N., Türkçe Öğretmeni Adaylarının Eleştirel Düşünme Becerileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Nisan, 8, 1, 2012.
- Barut, C., Gündoğdu, K., Öğretmenlerin Program Okuryazarlık Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri Arasındaki İlişki. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, Mart, 18, 37, 2023.
- Başkale, H., Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, Şubat, 9, 1, 2016.
- Bektaş, M., Dinçer, Ş., Ayvaz, A., Sınıf Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Becerisi Öğretimine İlişkin Görüşleri. *International Journal of Social Science*, Aralık, 5, 7, 2012.
- Boyras, C., Çimen, G., Turan, A., Eleştirel Düşünme Becerisi Açısından İlkokul Sınıfları: Bir Karma Yöntem Araştırması. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Haziran, 11, 1, 2022.
- Demir, M. K., *İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Derslerinde Eleştirel Düşünme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Demir, S. Ş., *Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Öğretme-Öğrenme Sürecinde Eleştirel Düşünme Becerilerini Uygulamalarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Kuzey Kıbrıs, 2015.
- İncirkuş, F. A., Beyreli, L., Bilişsel Farkındalık Okuma Stratejilerinin Eleştirel Düşünmeye Etkisi: Karma Araştırma Yöntemi. *Eğitim ve Bilim*, 45, 202, 2020.
- Karasakaloğlu, N., Saracaloğlu, S., Özelçi, S., Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuma Stratejileri, Eleştirel Düşünme Tutumları ve Üst Bilişsel Yeterlilikleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ocak, 13, 1, 2012.
- Kebeli, S., *Fen Bilimleri Öğretmenleri ve Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Becerilerinin ve STEM'e Yönelik Yeterlik ve Tutumlarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu, 2022.
- Ozan Leylum, Ş., Odabaşı, H. F., Kabakçı Yurdakul, I., Eğitim Ortamlarında Durum Çalışmasının Önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, Kasım, 5, 3, 2017.
- Özdemir, S. M., Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Eylül 3, 3, 2005.
- Özsevgeç, T., Altun, E., *Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Becerisine Yönelik Görüşleri*. 10. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, 27-30, Niğde, 2012.

Palavan, Ö., Gemalmaz, N., Kurtoğlu, D., Sınıf Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Becerisine ve Eleştirel Düşünme Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Görüşleri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Temmuz, 12, 30, 2015.

Sakar, N., Aybek, B., Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumları ile algıladıkları mesleki etik ilkelerin incelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Nisan, 25, 1, 2015.

Yılmaz K., *Eleştirel ve Analitik Düşünme*. Ankara/Pegem Akademi, 2022.

Yeşilpınar, M. *Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünmenin Öğretimine Yönelik Yeterliklerine İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2011.

Yeşilpınar, M., Doğanay, A., Sınıf Öğretmenleri ve Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünmenin Öğretimine Yönelik Öz-Yeterlik Algıları. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ekim, 43, 2, 2014.

AVRUPA VE TÜRKİYE’DE BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNİN MESLEKİ ROLLERİ

Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ

Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve spor Bilimleri Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4142-5369

emine.karatas@ozal.edu.tr

Dr. İsmail ÖNER (Sorumlu Yazar)

ORCID ID: 0000-0003-0332-2139

smailoner1@gmail.com

Prof. Dr. Özgür KARATAŞ

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü

ORCID ID: . 0000-0002-7863-2898

ozgur.karatas@inonu.edu.tr

Özet

Bu çalışma, Avrupa ülkeleri ile Türkiye’de beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rollerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır. Günümüzde beden eğitimi öğretmenliği yalnızca sportif beceri kazandırmaya indirgenemeyecek kadar çok yönlü bir meslek hâline gelmiş; bireylerin fiziksel, sosyal ve bilişsel gelişimlerini desteklemede kilit bir aktör olarak konumlanmıştır. Bu bağlamda araştırma, öğretmenlerin eğitim sistemleri içerisindeki rol ve sorumluluklarının kapsamını incelemeyi, farklı ülkelerdeki uygulamaları karşılaştırarak ortaya çıkabilecek iyileştirme alanlarını belirlemeyi hedeflemektedir.

Materyal ve Metot: Çalışma, nitel araştırma desenlerinden betimsel içerik analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Avrupa ve Türkiye bağlamında yayımlanmış güncel akademik literatür, eğitim politikası belgeleri ve mevzuatlar taranmış; elde edilen veriler tematik kodlama yöntemiyle analiz edilmiştir.

Bulgular: Avrupa ülkelerinde beden eğitimi öğretmenlerinin yalnızca ders içi değil, aynı zamanda ders dışı etkinliklerde, toplum temelli sağlık projelerinde ve müfredat geliştirme süreçlerinde aktif roller üstlendiklerini göstermektedir. Öğretmenlere yönelik sürekli mesleki gelişim desteklenmekte ve bu mesleki rol politik belgelerde açık şekilde tanımlanmaktadır. Türkiye’de ise beden eğitimi öğretmenlerinin rolleri daha sınırlı kalmakta; fiziksel altyapı

eksiklikleri, dersin merkezi sınav sistemine entegre olmaması ve toplumsal algı bu sınırlılığı derinleştirmektedir.

Sonuç: Türkiye’de beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rollerinin yeniden yapılandırılması, pedagojik özerkliğin artırılması ve çok yönlü öğretmen profilinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi, Beden Eğitimi Öğretmeni, Mesleki Roller, Eğitim Politikaları

THE PROFESSIONAL ROLES OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN EUROPE AND TURKEY

Abstract

This study aims to examine the professional roles of physical education teachers in European countries and Turkey from a comparative perspective. Today, physical education teaching has become a multifaceted profession that cannot be reduced to simply imparting athletic skills; it has become a key player in supporting the physical, social, and cognitive development of individuals. In this context, the research aims to examine the scope of teachers' roles and responsibilities within education systems and to identify potential areas for improvement by comparing practices across countries.

Materials and Methods: The study employed a descriptive content analysis method, a qualitative research design. Current academic literature, education policy documents, and legislation published in Europe and Turkey were reviewed, and the resulting data were analyzed using thematic coding.

Findings: Physical education teachers in European countries play active roles not only in classrooms but also in extracurricular activities, community-based health projects, and curriculum development processes. Continuous professional development for teachers is supported, and this professional role is clearly defined in policy documents. In Turkey, the roles of physical education teachers remain more limited; deficiencies in physical infrastructure, the course's lack of integration into the centralized examination system, and public perception exacerbate this limitation.

Conclusion: The professional roles of physical education teachers in Turkey need to be restructured, their pedagogical autonomy increased, and a well-rounded teacher profile developed.

Keywords: Physical Education, Physical Education Teacher, Professional Roles, Education Policies

GİRİŞ

Beden eğitimi öğretmenliği, çağdaş eğitim sistemlerinde yalnızca spor becerilerinin öğretildiği bir alan değil, aynı zamanda öğrencilerin fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimini bütüncül olarak destekleyen çok yönlü bir meslektir (Armour, 2014; Kirk, 2013). Öğrencilere sağlıklı yaşam alışkanlıkları kazandırmak, fiziksel aktiviteyi yaşam boyu süren bir davranış biçimine dönüştürmek ve aktif vatandaşlık bilincini geliştirmek beden eğitimi öğretmenlerinin temel rollerindendir (Ennis, 2017). Bu nedenle, beden eğitimi öğretmenlerinin rolü yalnızca ders saatleriyle sınırlı kalmamakta; okul ortamında hareket kültürünün yaygınlaştırılmasından, toplumsal sağlık stratejilerine kadar geniş bir alana yayılmaktadır.

Avrupa ülkelerinde beden eğitimi öğretmenleri, pedagojik uzmanlığın yanı sıra politika uygulayıcısı ve toplumda fiziksel aktiviteyi teşvik eden rol modeller olarak konumlandırılmaktadır (Morgan ve Bourke, 2008). Örneğin, Danimarka, İsveç ve Hollanda gibi ülkelerde öğretmenler okul içi etkinliklerin ötesinde, yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde toplum temelli fiziksel aktivite projelerinde aktif görev almaktadır (Bailey ve ark., 2019). Bu ülkelerde hizmet öncesi öğretmen eğitimi, çok disiplinli bir yapı içerisinde yürütülmekte; psikoloji, sağlık bilimleri, eğitim sosyolojisi ve motor gelişim gibi alanlarla entegre edilmektedir (Haywood, 1991). Ayrıca, sürekli mesleki gelişim programları ile öğretmenlerin pedagojik kapasiteleri güncel tutulmakta, uygulama becerileri desteklenmektedir (Ward ve Doutis, 2021).

Türkiye'de ise beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rolleri büyük ölçüde fiziksel etkinlik planlaması ve sportif faaliyetlerin yürütülmesi ile sınırlandırılmakta; ders dışı sağlık okuryazarlığı, öğrencilerle rehberlik ilişkisi veya okul-toplum etkileşimi gibi roller genellikle arka planda kalmaktadır (Güllü ve ark., 2009; Fakazlı ve İlhan, 2021). Fiziksel altyapı eksiklikleri, sınırlı malzeme olanakları ve bazı yöneticilerin desteğinden yoksun olma durumu, öğretmenlerin potansiyellerini sınırlamakta; bu durum mesleki tükenmişlik ve motivasyon

kaybına yol açmaktadır (Türkçapar, 2011). Ayrıca, beden eğitimi dersinin merkezi sınav sistemine dâhil edilmemesi, dersin okul kültüründeki önemini azaltmakta; öğretmenlerin statüsü, diğer branş öğretmenlerine göre daha düşük algılanmaktadır (Odabaş, 2019).

Toplumsal algılar da bu farklılaşmada belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Avrupa'da beden eğitimi öğretmenleri aktif yaşam savunucusu, öğrenme kolaylaştırıcısı ve sosyal gelişim rehberi olarak görülürken; Türkiye'de öğretmenler çoğunlukla “spor hocası” veya “beden dersine top getiren kişi” gibi indirgenmiş kimliklerle tanımlanabilmektedir (Yüksel ve Bilgin, 2021). Bu durum, yalnızca öğretmenlerin mesleki doyumunu değil, aynı zamanda beden eğitimi öğretiminin pedagojik kalitesini de etkilemektedir.

Bu bağlamda, bu çalışma Avrupa ve Türkiye’de beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rollerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemeyi; eğitsel, yönetsel ve toplumsal düzeydeki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyarak öğretmenlik mesleğinin dönüşen anlamını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

MATERYAL VE METOT

Bu araştırmada, nitel araştırma yaklaşımlarından **betimsel içerik analizi** yöntemi ile yürütülmüştür. Bu yöntem, belirli bir konuya ilişkin yazılı akademik belgelerin sistematik biçimde analiz edilmesini ve elde edilen bilgilerin önceden belirlenen temalar çerçevesinde anlamlı şekilde yapılandırılmasını amaçlamaktadır (Bowen, 2009). Bu doğrultuda, Avrupa ve Türkiye bağlamında beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rolleri üzerine yapılmış güncel literatür taranmış; yasal mevzuatlar, eğitim politikası belgeleri, akademik makaleler ve raporlar inceleme kapsamına alınmıştır. Analiz sürecinde Avrupa ve Türkiye bağlamındaki çalışmalar ayrı ayrı incelenmiş; öğretmen rollerine ilişkin farklılaşmalar, ortak temalar ve yapısal etkenler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Finlandiya: Beden eğitimi öğretmenleri, yalnızca hareket becerisi kazandıran kişiler olarak değil; öğrencilerin sağlıklı yaşam alışkanlıkları geliştirmesinden sosyal uyuma kadar birçok alanda aktif roller üstlenmektedir. Öğretmenler, müfredat geliştirme süreçlerine dâhil edilmekte ve karar alma mekanizmalarında aktif görev almaktadırlar (Sahlberg, 2021; Yli-

Piipari, 2014). Ayrıca, hareket temelli öğrenme modeli doğrultusunda, dersler sınıf dışı alanlara taşınmakta ve doğa sporları gibi etkinliklerle desteklenmektedir.

İsveç: İsveç'te beden eğitimi öğretmenlerinin rolleri sadece spor etkinlikleri düzenlemekle sınırlı değildir. Öğretmenlerden öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimini bütünsel şekilde desteklemeleri beklenmektedir. Ayrıca İsveç'te öğretmenler; toplumsal cinsiyet eşitliği, kapsayıcılık ve çevresel sürdürülebilirlik gibi değerleri de beden eğitimi dersine entegre etmekle yükümlüdür (Quennerstedt, 2013).

Almanya: Almanya'da beden eğitimi öğretmenleri, okul içi sportif organizasyonların planlayıcısı ve uygulayıcısıdır. Aynı zamanda öğrencilerin yaşam boyu spor yapma alışkanlığı kazanmalarını destekleyecek pedagojik uygulamaları yürütürler (Naul, 2002). Alman okullarında öğretmenler, yerel spor kulüpleriyle iş birliği yaparak ders dışı fiziksel aktivitelere öncülük eder.

Fransa: Fransa'da beden eğitimi öğretmenlerinin rolü akademik başarıyı destekleyecek şekilde yapılandırılmıştır. "EPS" (Éducation Physique et Sportive) öğretmenleri, motor becerilerin yanı sıra bireyin özgüven, sorumluluk alma ve sosyal iletişim gibi yönlerinin gelişimini destekleyen pedagojik rehberler olarak değerlendirilir (Rathbone, 2024). Ayrıca öğretmenler, ulusal spor politikalarının uygulanmasında doğrudan sorumluluk sahibidir.

İngiltere: İngiltere'de öğretmenler, öğrenci merkezli öğretim anlayışıyla hareket eder ve aktif öğrenmeyi destekleyici materyaller geliştirirler. Özellikle ilköğretim düzeyinde, beden eğitimi öğretmenleri öğrencilerin duygusal gelişimi ve sosyal becerileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca öğretmenler okul genelinde sağlık politikalarının uygulanmasında liderlik rolü üstlenmektedir (Griggs ve Randall, 2012; Kirk, 2009).

Norveç: Norveç'te öğretmenler, beden eğitimi dersini öğrencilerin doğa ile etkileşimini artıran bir araç olarak kullanmakta; orman okulu, kayak eğitimi, yürüyüş gibi açık hava etkinlikleri yaygın biçimde uygulanmaktadır. Bu yaklaşım, öğretmenleri hem planlayıcı hem de rehber konumuna getirmektedir (Borgen ve ark., 2020).

İtalya: İtalya'da öğretmenler, sağlık okuryazarlığı ve toplumsal uyum konularına vurgu yapmaktadır. Fiziksel aktivitenin zihinsel sağlık üzerindeki etkilerine yönelik farkındalık kazandırma görevini de üstlenmektedirler (Altavilla ve ark., 2022).

Portekiz: Beden eğitimi öğretmenleri, okul spor kulüpleriyle birlikte çalışarak öğrenci katılımını artırmakta; aynı zamanda akademik başarıya katkı sunacak disiplinler arası uygulamalar geliştirmektedir (Onofre ve ark., 2023).

Türkiye: Türkiye’de beden eğitimi öğretmenleri, yalnızca sportif beceriler kazandıran bireyler değil; aynı zamanda öğrencilerin fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişimlerini destekleyen çok yönlü eğitimciler olarak tanımlanmaktadır. Ancak uygulamada bu mesleki rollerin yeterince desteklenmediği görülmektedir. Özellikle sınav odaklı eğitim sisteminin etkisiyle beden eğitimi dersleri birçok okulda ya ihmal edilmekte ya da farklı derslerin telafisi için kullanılmakta, bu da öğretmenlerin pedagojik rollerini sınırlandırmaktadır (Karataş 2021; Temiz ve Sivrikaya, 2021).

Öğretmenlerin mesleki rollerini etkileyen en temel sorunlardan biri de fiziksel altyapı ve ekipman eksikliğidir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde yapılan araştırmalar, beden eğitimi öğretmenlerinin büyük bölümünün spor salonu, açık alan ya da temel ders malzemelerinin yetersizliği nedeniyle planladıkları uygulamaları gerçekleştiremediklerini ortaya koymaktadır (Demirhan ve ark., 2014). Bu durum, öğretmenlerin motivasyonunu düşürmekte ve öğrencilerin derse karşı ilgisini azaltmaktadır. Ayrıca okul yönetimlerinin ve velilerin beden eğitimi dersine “ikincil” bir ders olarak yaklaşmaları, öğretmenlerin rehberlik ve disiplin kazandırma gibi sosyal rollerini de işlevsiz hale getirmektedir (Can ve Can, 2024; Demirhan ve ark., 2008).

Öğretmenlerin müfredat geliştirme süreçlerine katılımlarının sınırlı olması da mesleki rollerin güçlenmesini engelleyen bir başka unsurdur. Oysa öğretmenlerin saha deneyimleri, programların gerçekçi ve uygulanabilir şekilde revize edilmesi için önemlidir (Özcan ve Mirzeoğlu., 2014) Bununla birlikte, hizmet içi eğitim olanaklarının yetersizliği, öğretmenlerin mesleki gelişimlerini sürdürmesini ve yenilikçi uygulamalara adapte olmasını da zorlaştırmaktadır (Sabah ve Çekin, 2016). Beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rolleri, yalnızca bireysel çabalarla değil, sistematik destek ve politika düzeyinde atılacak adımlarla güçlendirilmelidir.

TARTIŞMA

Beden eğitimi öğretmenlerinin eğitim sistemindeki konumu, yalnızca ders saatleriyle sınırlı olmayan; sağlık eğitimi, hareket bilinci, sosyal beceri gelişimi ve aktif yaşam alışkanlıklarını kazandırma gibi çok boyutlu rolleri içermektedir. Avrupa ülkelerinde beden

eğitimi öğretmenlerine atfedilen bu çoklu rol, politika belgelerine de yansımaktadır. Örneğin İskoçya ve Norveç gibi ülkelerde beden eğitimi öğretmenleri, “sağlık lideri” olarak konumlandırılmakta ve müfredat dışı fiziksel aktivite organizasyonlarında aktif rol almaktadır (Flintoff ve Scraton, 2006; Gard ve Wright, 2005).

İsveç’te beden eğitimi öğretmenleri, fiziksel aktiviteyi hem bireysel hem toplumsal sorumluluk bağlamında ele alan bir yaklaşım benimsemektedir. Burada öğretmenler sadece sportif becerileri değil, öğrencilerin duygusal ve sosyal gelişimlerini de destekleyici rol üstlenmektedir (Quennerstedt, 2013). Danimarka’da ise beden eğitimi öğretmenleri, “hareket pedagogu” olarak görülmekte ve müfredat geliştirme sürecinde söz sahibidir (Brown ve Payne, 2009).

Türkiye’deki uygulamalara bakıldığında ise öğretmenlerin bu tür genişletilmiş rollerden çoğunlukla yoksun bırakıldığı görülmektedir. Beden eğitimi derslerinin sınav sistemine entegre edilmemesi, öğretmenlerin diğer branşlarla eşit statüde değerlendirilmesini engellemekte; bu da mesleki kimlik oluşumunu zayıflatmaktadır (Pişkin ve Parlar, 2021). Ayrıca öğretmenlerin karar süreçlerine katılımı sınırlı kalmakta, özellikle okul yönetimleri tarafından dersin “etkinlik dersi” olarak görülmesi pedagojik inisiyatif alanını daraltmaktadır (Ünlü ve ark., 2023).

Son yıllarda Türkiye’de bazı üniversitelerin uygulamaya dayalı öğretmen yetiştirme programları yoluyla mesleki yeterlilikleri güçlendirme çabaları dikkat çekse de, bu uygulamalar sistemsiz karşılık bulmamaktadır (Özaydın ve ark., 2019). Altyapı ve materyal eksiklikleriyle mücadele eden beden eğitimi öğretmenleri, aynı zamanda derslerin planlanmasında sürekli kısıtlamalarla karşılaşmakta ve bu durum mesleki doyumlarını olumsuz etkilemektedir (Demirhan ve ark., 2014).

Avrupa’daki iyi örneklerin sadece fiziki imkânlardan değil, öğretmene verilen değerden ve eğitim sistemindeki bütüncül yaklaşımdan kaynaklandığını göstermektedir. Türkiye’de beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rollerinin yeniden tanımlanması, yalnızca ders etkinlikleriyle değil, toplum sağlığına katkı sunacak liderlik becerileriyle de desteklenmesi gereklidir.

SONUÇ

Bu derleme çalışmada Avrupa ve Türkiye’de beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rolleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bulgular, Avrupa ülkelerinde beden eğitimi öğretmenlerinin yalnızca sportif beceri kazandıran kişiler değil, aynı zamanda sağlık eğitimi, sosyal gelişim, aktif yaşam tarzı ve toplumla etkileşim gibi alanlarda da aktif rol üstlendiklerini göstermektedir. Özellikle İskandinav ülkelerinde öğretmenler, politika yapım süreçlerinde danışılan paydaşlar olarak konumlanmakta ve fiziksel aktivitenin toplumsal yaygınlaştırılmasında kilit aktör olarak görülmektedir.

Türkiye’de ise öğretmenlerin rolleri daha sınırlı ve uygulamaya dönük alanlarda kalmakta; yönetsel süreçlere katılım, politika düzeyinde temsil, toplum temelli etkinliklerde sorumluluk gibi açılardan zayıf kalmaktadır. Altyapı eksiklikleri, sınav odaklı eğitim anlayışı, beden eğitiminin ikincil bir ders olarak görülmesi ve öğretmenlerin mesleki gelişim imkanlarının yetersizliği, bu farkın temel nedenlerindendir.

Bu kapsamda Türkiye’de beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki rollerinin yeniden tanımlanması, sadece bireysel performans geliştirmeye odaklı değil, çok boyutlu pedagojik ve sosyal görevleri kapsayan bir çerçevede ele alınmalıdır. Fakültelerde verilen öğretmen eğitimi programları güncellenmeli; okul yönetimlerinin beden eğitimi dersine yaklaşımı değiştirilerek öğretmenlere daha fazla mesleki özerklik tanınmalıdır. Ayrıca Avrupa’daki iyi örneklerden uyarlanabilecek modellerle öğretmenlerin karar süreçlerine katılımı artırılmalı, mesleki gelişim fırsatları sistematik biçimde sunulmalıdır.

Sonuç olarak, beden eğitimi öğretmenlerinin yalnızca eğitim sistemi içindeki değil, toplum sağlığı ve yaşam kalitesinin artırılmasındaki rolü de dikkate alınarak, hem Avrupa’da hem Türkiye’de bu meslek grubunun güçlendirilmesine yönelik bütüncül stratejiler geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Armour, K. M. (2014). *Pedagogical cases in physical education and youth sport*. London: Routledge.
- Altavilla, G., Ceruso, R., Esposito, G., Raiola, G., & D’Elia, F. (2022). Physical education teaching in Italian primary school: theoretical lines and operational proposals. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*, 26(3), 151-157.

- Bailey, R. P., Vašíčková, J., Vlček, P., Raya Demidoff, A., Pühse, U., Heck, S., & Scheuer, C. (2019). An international review of the contributions of school-based physical activity, physical education, and school sport to the promotion of healthenhancing physical activity. *Timeline*, 10.
- Brown, T. D., & Payne, P. G. (2009). Conceptualizing the phenomenology of movement in physical education: Implications for pedagogical inquiry and development. *Quest*, 61(4), 418-441.
- Borgen, J. S., Moen, K. M., Hallås, B. O., Løndal, K., & Gjølme, E. G. (2020). Physical education and sport studies in Norway. *Research on physical education and school sport in Europe, Chapter twelve*, 361-391.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
- Can, H. C., & Can, T. (2024). Beden eğitimi ve spor öğretmen adayları mesleklerine uzak mı?: Bir karma yöntem araştırması. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 13(3), 250-261.
- Demirhan, G., Bulca, Y., Altay, F., Şahin, R., Güvenç, A., Aslan, A., ... & Açıkada, C. (2008). Beden Eğitimi Öğretim Programları ve Programların Yürütülmesine İlişkin Paydaş Görüşlerinin Karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 19(3), 157-180.
- Demirhan, G., Bulca, Y., Saçlı, F., & Kangalgil, M. (2014). Beden eğitimi öğretmenlerinin uygulamada karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29-2), 57-68.
- Ennis, C. D. (2017). Educating students for a lifetime of physical activity: Enhancing mind–body integration. *Quest*, 69(1), 19–31.
- Fakazlı, A. E., & İlhan, E. L. (2021). The role conflict of physical education and sport teachers in Turkey: Teaching or coaching?. *Journal of Human Sciences*, 18(1).
- Flintoff, A., & Scraton, S. (2006). Girls and physical education. In D. Kirk, D. Macdonald & M. O'Sullivan (Eds.), *The handbook of physical education* (pp. 767–783). Sage.
- Gard, M., & Wright, J. (2005). *The obesity epidemic: Science, morality and ideology*. Routledge.
- Griggs, G., & Randall, V. (Eds.). (2012). *An introduction to primary physical education*. London: Routledge.
- Güllü, M., Güçlü, M., & Arslan, C. (2009). Ortaöğretim Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Sport Sciences*, 4(4), 273-288.

- Haywood, K. M. (1991). The role of physical education in the development of active lifestyles. *Research quarterly for exercise and sport*, 62(2), 151-156.
- Karataş, E. Ö. (2021). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Sorunları. *Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 1-14.
- Kirk, D. (2009). *Physical education futures*. Routledge.
- Kirk, D. (2013). Educational value and models-based practice in physical education. *Educational Philosophy and Theory*, 45(9), 973–986.
- Morgan, P., & Bourke, S. (2008). Non-specialist teachers' confidence to teach PE: The nature and influence of personal school experiences in PE. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 13(1), 29–39.
- Naul, R., & Hardman, K. (Eds.). (2002). *Sport and physical education in Germany* (p. 2237). London: Routledge.
- Odabaş, İ. (2019). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi (Tokat ili örneği) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].
- Onofre, M., Costa, J., Martins, J., Quitério, A., Farias, C., & Mesquita, I. (2023). Portuguese research on physical education and sport didactics—a critical discussion. *Frontiers in Sports and Active Living*, 5, 1172815.
- Özcan, G., & Mirzeoğlu, A. D. (2014). Beden eğitimi öğretim programına ilişkin öğrenci, veli ve beden eğitimi öğretmenlerinin görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 98–121.
- Özaydın, B., Günbatır, M. S., Önal, N., & Çakır, H. (2012). Öğretmen Yetiştirme Programlarının Sistemik Ve Sistemik Değerlendirilmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(1), 54-71.
- Pişkin, Z., & Parlar, H. (2021). Toplumsal Statü Ve Algı Açısından Öğretmenlik Mesleğinin İncelenmesi. *APJEC-Academic Platform Journal Of Education And Change*, 4(1), 1-28.
- Quennerstedt, M. (2013). PE teachers' and students' perspectives on learning processes and learning outcomes in physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 18(1), 13–27.
- Rathbone, K. (2024). Physical education in French schools: a Foucauldian account of changes to the general education curriculum from 1815 to 1944. *Sport in History*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/17460263.2024.2323938>

- Sabah, S., & Çekin, R. (2016). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitim Etkinliklerine Katılımlarını Etkileyen Etmenler. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 87-95.
- Sahlberg, P. (2021). *Finnish lessons: What can the world learn from educational change in Finland?* Teachers College Press.
- Temiz, C.N. ve Sivrikaya, A.H. (2021). Beden eğitimi ve spor dersinde karşılaşılan sorunların incelenmesi (Yurt içi ve yurt dışı değerlendirmesi). *Avrasya Spor Bilimleri ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 12-39.
- Türkçapar, Ü. (2011). Beden eğitimi öğretmenlerinin farklı değişkenlere göre tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153).
- Ünlü, H., Alış, R., Balanlı, O. F., & Bölükbaş, A. (2023). Beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutum ile ilgili lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 127-136.
- Ward, P., & Doutis, P. (2021). *The future of physical education teacher education: Proceedings of the international conference*. Routledge.
- Yli-Piipari, S. (2014). Physical Education Curriculum Reform in Finland. *Quest*, 66(4), 468–484. <https://doi.org/10.1080/00336297.2014.948688>
- Yüksel, İ., & Bilgin (2021). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Örgütsel Sinizm Algıları ile Mesleğe Yönelik Tutum ve Ücret Tatmini Arasındaki İlişkinin İncelenmesi/Examination of The Relationship Between Physical Education Teachers' Perceptions of Organizational Cynicism and Attitudes Towards The Profession and Wage Satisfaction. *Anatolia Sport Research*, 2(2), 33-45.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR DERSLERİNE KATILIMI ETKİLEYEN ÇEVRESEL FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

Dr. İsmail ÖNER

ORCID ID: 0000-0003-0332-2139

smaioner1@gmail.com

Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ

Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve spor Bilimleri
Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4142-5369

emine.karatas@ozal.edu.tr,

Prof. Dr. Özgür KARATAŞ

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü

ORCID ID: . 0000-0002-7863-2898

ozgur.karatas@inonu.edu.tr

ÖZET

Beden eğitimi ve spor derslerine katılım, bireysel motivasyonla birlikte çevresel koşullardan da doğrudan etkilenmektedir. Öğrencilerin derslere katılım düzeylerini belirleyen çevresel faktörler arasında iklim ve coğrafi yapı, aile ve toplumun tutumu, sosyoekonomik düzey ile kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu değişkenlerin oluşturduğu engellerin belirlenmesi, eğitimde eşitliğin sağlanması ve etkili öğretim stratejilerinin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu araştırmanın amacı, beden eğitimi ve spor derslerine katılımı etkileyen çevresel faktörlerin incelenmesidir. Araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada beden eğitimi ve spor derslerine katılımı etkileyen çevresel faktörler ile ilgili akademik çalışmalar, yararlanılarak orijinallikleri kontrol edilmiştir. Araştırma ile ilgili yayınlar detaylı bir şekilde incelenip belirlenen dokümanlar titizlikle okunarak yorumlanmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde elverişsiz iklim koşullarının ve ulaşımı zor coğrafi bölgelerin beden eğitimi etkinliklerini sınırladığını göstermektedir. Ailelerin destekleyici tutumu ve toplumun olumlu yaklaşımı, öğrencilerin motivasyonunu artırırken, ilgisizlik ve olumsuz önyargılar katılımı azaltmaktadır. Düşük sosyoekonomik düzeye sahip öğrenciler, yetersiz donanım ve imkanlar nedeniyle beden eğitimi derslerinden yeterince faydalanamamaktadır. Ayrıca kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri, özellikle kız öğrencilerin beden eğitimi derslerine katılımını

engelleyici bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, beden eğitimi ve spor derslerine katılımda çevresel faktörler belirleyici bir etkiye sahiptir. Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak adına iklimsel ve sosyoekonomik dezavantajlara karşı altyapı yatırımları yapılmalı; toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten politikalar ve aile-toplum iş birlikleri geliştirilmelidir. Okul yönetimi, öğretmenler ve aileler bu sürecin kilit aktörleri olarak, tüm öğrencilerin beden eğitimi ve spor derslerine eşit ve etkin katılımını sağlamak için ortak hareket etmelidir.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi, Spor, Çevresel Faktörler, Sosyoekonomik Düzey, Toplumsal Cinsiyet

EXAMINATION OF ENVIRONMENTAL FACTORS AFFECTING PARTICIPATION IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS CLASSES

ABSTRACT

Participation in physical education and sports classes is directly affected by environmental conditions as well as individual motivation. Environmental factors that determine students' participation in classes include climate and geographical structure, family and society's attitude, socioeconomic level, cultural norms and gender roles. Determining the obstacles created by these variables is of critical importance in terms of ensuring equality in education and developing effective teaching strategies. The purpose of this research is to examine environmental factors affecting participation in physical education and sports classes. The data of the research was obtained through document review. In the research, academic studies on environmental factors affecting participation in physical education and sports classes were used and their originality was checked. Publications related to the research were examined in detail and the determined documents were meticulously read and interpreted. When the research findings were examined, it was shown that unfavorable climate conditions and geographical regions with difficult access limit physical education activities. While the supportive attitude of families and the positive approach of the society increase students' motivation, indifference and negative prejudices reduce participation. Students with low socioeconomic levels cannot benefit sufficiently from physical education classes due to insufficient equipment and opportunities. In addition, cultural norms and gender roles play a role in preventing the participation of girls in physical education classes. As a result, environmental factors have a decisive effect on participation in physical education and sports classes. In order to ensure equal opportunities in education, infrastructure investments should be made against climatic and socioeconomic disadvantages; policies that consider gender

equality and family-society collaborations should be developed. As key actors in this process, school administration, teachers and families should act together to ensure equal and effective participation of all students in physical education and sports classes.

Keywords: Physical Education, Sport, Environmental Factors, Socioeconomic Status, Gender

GİRİŞ

Beden eğitimi ve spor dersleri, öğrencilerin yalnızca fiziksel becerilerini değil; aynı zamanda sosyal, zihinsel ve duygusal gelişimlerini de destekleyen önemli bir eğitim alanıdır. Ancak bu derslerin etkililiği ve öğrenci katılımı, çeşitli çevresel etmenlerden etkilenmektedir. Bu çevresel etmenlerin başında okulun fiziksel ortamı ve donanımı gelmektedir. Spor salonlarının mevcudiyeti, açık ve kapalı alanların yeterliliği, spor ekipmanlarının kalitesi gibi etkenler, öğrencilerin derse katılım düzeylerini doğrudan etkilemektedir (Hardman ve Green, 2011).

Beden eğitimi ve spor derslerini etkileyen çevresel koşullar arasında iklim ve coğrafi yapı önemli bir yer tutmaktadır. Bulunduğu bölgenin iklimsel özellikleri ve coğrafi konumu, öğrencilerin fiziksel aktiviteye katılımını hem doğrudan hem de dolaylı yollarla etkileyebilmektedir (Trost ve ark., 2003). Havanın sıcaklığı, soğukluğu, nem oranı, yağış miktarı gibi iklimsel değişkenler; dağlık yapı, yerleşim uzaklıkları, ulaşım zorlukları gibi coğrafi unsurlar, öğrencilerin beden eğitimi derslerine katılımını doğrudan ve dolaylı biçimlerde etkileyebilmektedir (Sallis ve ark., 2000).

Beden eğitimi ve spor derslerine katılım düzeyini etkileyen çevresel faktörlerden aile ve toplumun beden eğitimi ve spora yönelik tutumu belirleyici rol oynamaktadır. Bu çevresel faktörlerin başında ise ailenin ve toplumun beden eğitimi derslerini desteklemesi, öğrencilerin derse katılımını artırırken; bu dersleri gereksiz, ikinci planda ya da akademik olmayan faaliyetler olarak görmesi katılımı azaltmaktadır (Green, 2008).

Çevresel değişkenler, özellikle de sosyoekonomik düzey, beden eğitimi derslerine erişimi ve katılımı önemli ölçüde etkileyen faktörlerden biridir. Sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin çocukları, spor malzemelerine, yeterli beslenmeye, kaliteli eğitime ve güvenli spor alanlarına erişimde zorluklar yaşayabilmektedir (Casey ve ark., 2009).

Beden eğitimi derslerine katılım, bireyin sadece fiziksel yetkinliğiyle değil; aynı zamanda ait olduğu kültürel yapının değerleri ve toplumsal cinsiyet rolleriyle de doğrudan ilişkilidir. Kültürel normlar, bireylerin sporla ilişkisini şekillendiren önemli bir çevresel faktördür ve özellikle kadınların spora katılımı konusunda sınırlandırıcı olabilir (Dagkas ve Benn, 2006).

Bu araştırmanın amacı beden eğitimi ve spor derslerine katılımı etkileyen çevresel faktörlerin incelenmesidir.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesinde, araştırılması amaçlanan olgu/olaylar ile ilgili bilgi içeren özel veya resmi yazılı materyaller analiz edilir (Sönmez ve Alacapınar, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada beden eğitimi ve spor derslerine katılımı etkileyen çevresel faktörler ile ilgili akademik çalışmalar, yararlanılarak orijinallikleri kontrol edilmiştir. Araştırma ile ilgili yayınlar detaylı bir şekilde incelenip belirlenen dokümanlar titizlikle okunarak yorumlanmıştır.

BULGULAR

Okulun fiziksel ortamının beden eğitimi ve spor derslerine katılımı belirleyici bir rol oynamaktadır. McKenzie ve ark., (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, spor salonu bulunan okullardaki öğrencilerin derslere katılım oranlarının, uygun spor alanı olmayan okullardaki öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada, ekipman ve alan çeşitliliğinin, öğrencilerin fiziksel aktivite süresini anlamlı şekilde artırdığı belirtilmiştir. Benzer şekilde, Hardman ve Marshall (2005), Avrupa ülkelerinde gerçekleştirdikleri geniş ölçekli bir araştırmada, beden eğitimi derslerinin uygulanmasında en büyük engelin fiziksel altyapı eksikliği olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmaya göre, özellikle düşük gelirli bölgelerde yer alan okullarda açık spor alanlarının yetersizliği ve spor ekipmanlarının eksikliği, derslerin pasif şekilde yürütülmesine neden olmakta, bu da öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Casey ve arkadaşları (2009), Kanada'daki ortaokullarda yaptıkları nitel bir çalışmada, beden eğitimi öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun, derslerin etkili biçimde yürütülmesi için gerekli fiziksel altyapının yetersizliğinden şikâyetçi olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenler, özellikle kış aylarında kapalı salon alanı eksikliği nedeniyle ders içeriklerini sınırlamak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Türkiye özelinde yapılan bir

araştırmada ise, Kaya (2020), ilköğretim okullarındaki spor salonu eksikliklerinin öğrencilerin bedensel etkinliklerini kısıtladığını ve derslerin genellikle teorik bilgiye dayalı işlendiğini raporlamışlardır. Araştırma bulgularına göre, öğrenciler fiziksel etkinlik yapamadıkları derslerde sıkıldıklarını ve derse olan ilgilerinin azaldığını belirtmişlerdir.

Beden eğitimi ve spor derslerini etkileyen çevresel koşullar arasından bir diğeri de iklim ve coğrafi koşullardır. Trost ve ark., (2003) tarafından yapılan çalışmada, sıcaklık, yağış ve güneş ışığı gibi çevresel faktörlerin öğrencilerin fiziksel aktivite düzeyleri üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğu bulunmuştur. Özellikle kış aylarında, soğuk hava ve yağış nedeniyle açık alanlarda yapılan etkinlikler ciddi şekilde kısıtlanmaktadır. McKenzie ve ark., (2000) tarafından yürütülen başka bir gözlemsel çalışmada ise, sıcak iklim bölgelerinde yer alan okullarda açık hava aktivitelerine daha fazla zaman ayrıldığı, ancak yaz aylarındaki aşırı sıcakların fiziksel aktivite süresini düşürdüğü belirtilmiştir. Bu durum, iklimsel koşulların hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabileceğini göstermektedir. Humbert ve ark., (2006), Kanada’da yaptıkları nitel araştırmada, kırsal bölgelerdeki öğrencilerin özellikle kış aylarında beden eğitimi derslerine düzenli katılım göstermekte zorlandıklarını rapor etmişlerdir. Yoğun kar yağışı ve soğuk hava koşullarının, ulaşım zorluklarıyla birleşerek öğrencilerin derse fiziksel ve psikolojik katılımını azalttığı vurgulanmıştır. Türkiye özelinde yapılan çalışmalarda ise, Koç ve Çalık (2023), Ortaöğretim kurumlarında iklim koşulları nedeniyle beden eğitimi ve spor derslerinin genellikle kapalı alanlarda ya da sınıf ortamında teorik biçimde işlendiğini belirtmiştir. Özellikle spor salonu olmayan okullarda, olumsuz hava koşullarının dersin etkinliğini önemli ölçüde düşürdüğü ifade edilmiştir. Erhan ve Tamer, (2009), ise araştırmasında doğu bölgelerinde kış aylarının uzun sürmesinin, okul içi spor alanları bulunmayan köy okullarında beden eğitimi ve spor derslerinin aylarca yapılamadığını belirtmiştir.

Öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine katılımında aile desteğinin ve toplumsal algıların büyük rol oynadığını göstermektedir. Wright ve Li (2009) tarafından yapılan çalışmada, ebeveynleri beden eğitimi dersini değerli bulan öğrencilerin, derse katılım düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Bu öğrenciler, ders sırasında daha aktif olmakta ve sportif faaliyetlere daha fazla ilgi göstermektedir. Benzer şekilde, Öncü ve Güven (2011)’in gerçekleştirdikleri araştırmada, ailenin spora yönelik olumlu tutum sergilemesinin çocukların beden eğitimi dersindeki başarılarını ve ilgilerini artırdığını belirtmişlerdir. Araştırmaya göre, ebeveynleri düzenli olarak spor yapan ya da spora teşvik eden çocuklar, beden eğitimi derslerine katılımında daha istekli davranmaktadır. Dagkas ve Armour (2012),

kültürel farklılıkların da beden eğitimi dersine katılımı da etkili olduğunu vurgulamıştır. Özellikle bazı geleneksel toplum yapılarında, beden eğitimi derslerinin akademik derslere kıyasla daha az önemli görüldüğü ve bu nedenle öğrencilerin spora katılım konusunda desteklenmedikleri belirtilmiştir. Toplumun genel spor kültürüne olan ilgisi de öğrencilerin tutumlarını şekillendirmektedir. Bailey ve ark. (2009), sporun toplumda saygınlık kazandığı kültürel ortamlarda öğrencilerin beden eğitimi ve spor derslerine daha yüksek motivasyonla katıldıklarını ifade etmiştir. Aksine, sporu yalnızca eğlence ya da boş zaman etkinliği olarak gören toplumlarda dersin ciddiye alınmama eğilimi gözlemlenmiştir.

Düşük sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerin spor kıyafetlerine ve ekipmanlarına ulaşmakta zorluk çektiklerini ve bu nedenle beden eğitimi derslerinde pasif kaldıklarını gözlemlemişlerdir. Katılımcıların birçoğu beden eğitimi dersine gelirken uygun giysi ya da ayakkabıya sahip olmadıklarını belirtmiş ve bu durum derse olan ilgilerini azaltmıştır. Humbert ve ark. (2006a), Yıldırım ve Tannehill (2008), sosyoekonomik düzeyi düşük bölgelerdeki öğrencilerin, okul dışı fiziksel aktivitelere katılım oranlarının da düşük olduğunu; bunun hem ekonomik yetersizliklerden hem de ailelerin eğitimsizliğinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Tremblay ve Willms (2003), çocukların fiziksel aktivite düzeyleri ile aile gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Gelir düzeyi yüksek ailelerde çocuklar, spor kulüplerine üyelik, özel spor dersleri alma, yaz kamplarına katılma gibi çeşitli avantajlara sahipken; düşük gelirli ailelerde bu tür olanaklar büyük oranda sınırlı kalmaktadır.

Kültürel değerler ve toplumsal cinsiyet rolleri, beden eğitimi dersine katılımı şekillendiren güçlü faktörlerdendir. Koivula (2001), erkek öğrencilerin fiziksel aktiviteye daha fazla yönlendirildiğini ve toplum tarafından desteklendiğini; buna karşılık kadın öğrencilerin sporla ilgili aktivitelerde daha az cesaretlendirildiğini ortaya koymuştur. Walseth ve Fasting (2003), genç kızlarla yaptıkları çalışmada, kız öğrencilerin aileleri tarafından beden eğitimi derslerine katılım konusunda sınırlamalarla karşılaştıklarını ve bu sınırlamaların dini ve kültürel nedenlere dayandığını belirlemişlerdir. Öğrenciler, özellikle karma cinsiyetli sınıflarda ve belirli kıyafet zorunluluğu olan ortamlarda kendilerini rahatsız hissettiklerini ifade etmişlerdir. Azzarito ve Solomon (2005), beden eğitimi derslerinin çoğunlukla geleneksel erkek egemen spor dallarına (futbol, basketbol gibi) odaklandığını, bu nedenle kadın öğrencilerin kendilerini dışlanmış hissettiklerini ve yeterince temsil edilmediklerini belirtmiştir. Bu yaklaşım, kız öğrencilerin beden eğitimi dersine ilgisini azaltmakta ve pasif katılıma yol açmaktadır. Hazar ve ark. (2021), özellikle kırsal bölgelerdeki ailelerin, kız çocuklarının açık

alanlarda veya erkek öğrencilerle birlikte fiziksel etkinliklere katılmasına sıcak bakmadığını ve bu nedenle beden eğitimi derslerinden muaf tutulma eğiliminde olduklarını belirtmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Okulun fiziksel ortamı ve donanımı yetersizliği, sadece ders verimliliğini değil, öğrencilerin fiziksel aktivite alışkanlığı geliştirme sürecini de olumsuz etkilemektedir. Donanım eksikliği, derslerin daha az hareketli ve daha az eğlenceli geçmesine yol açmakta; bu da öğrencilerin beden eğitimi derslerine karşı tutumlarını olumsuz etkilemektedir (Sallis ve ark., 2000). Özellikle şehir merkezine uzak veya sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde bulunan okullarda bu sorunun daha belirgin olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca öğretmenlerin, ders planlarını uygulamada karşılaştıkları fiziksel sınırlamalar, pedagojik uygulamaları kısıtlamakta ve öğretmen motivasyonunu da olumsuz etkilemektedir (Hardman ve Green, 2011). Bu da, sadece öğrenci değil öğretmen düzeyinde de etki yaratan zincirleme bir sürece işaret etmektedir. Beden eğitimi ve spor derslerinden beklenen kazanımların sağlanabilmesi için, okul ortamında uygun fiziki koşulların oluşturulması elzemdir. Eğitim politikalarının, okullarda spor altyapısını geliştirmeye yönelik yatırımları önceliklendirilmesi gerektiği açıktır. Aksi takdirde, beden eğitimi dersleri yalnızca teorik bilgi aktarımıyla sınırlı kalacak ve öğrencilerin fiziksel gelişimi istenen düzeyde desteklenemeyecektir.

İklim ve coğrafi koşulların beden eğitimi ve spor derslerine katılım üzerinde güçlü bir çevresel değişken olarak rol oynadığını göstermektedir. İklim koşulları, dersin planlanan içeriğinin uygulanabilirliğini doğrudan etkileyerek, öğrencilerin fiziksel aktiviteye katılımını sınırlandırmaktadır. Sıcaklık değişimleri, yağış ve hava kirliliği gibi faktörler özellikle açık hava etkinliklerini sınırlandırmakta, kapalı alanları zorunlu hale getirmektedir (Sallis ve ark., 2000). Coğrafi koşulların etkisi ise, özellikle kırsal ve dağlık bölgelerde daha belirgindir. Bu tür bölgelerde spor alanlarının sınırlılığı, ulaşım zorlukları ve altyapı eksiklikleri beden eğitimi dersinin niteliğini azaltmakta; bu da uzun vadede fiziksel hareketsizlik ve sağlıksız yaşam tarzlarının yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır (Casey ve ark., 2009).

Beden eğitimi ve spor dersine katılımı aile ve toplumun tutumu, öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tepkilerini doğrudan etkilemektedir. Aileler, çocuklarının eğitim sürecinde aktif rol oynayan bir çevresel faktör olarak, onların tutumlarını modellemekte ve desteklemektedir. Eğer ebeveynler beden eğitimi dersini önemsiz ya da ikincil bir ders olarak görürse, çocuklar da benzer bir tutum geliştirir ve derse karşı ilgisizlik sergileyebilir (Green,

2008). Toplumsal algılar da bu süreci pekiştirmekte ya da zayıflatmaktadır. Beden eğitimi ve spor dersine akademik yeterlilik kazandırmayan, sınav sistemine dâhil olmayan bir alan gözüyle bakıldığında, bu ders hem okul yönetimi hem de veliler açısından daha az önemsenmekte; bu da öğretmenlerin ders uygulamalarını kısıtlamaktadır (Kirk, 2009). Özellikle kız öğrencilerin katılımını etkileyen sosyokültürel tutumlarda dikkat çekicidir. Bazı toplumlarda kız çocuklarının spora yönelmesi, çeşitli dini, ahlaki ya da kültürel nedenlerle sınırlandırılmakta; bu da beden eğitimi ve spor dersine katılımı düşürmektedir (Dagkas ve Armour, 2012).

Sosyoekonomik düzeyin beden eğitimi ve spor dersine katılım üzerindeki etkisi, bireylerin eğitim sürecindeki fırsat eşitliği tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Sosyoekonomik düzeyi düşük bireylerin fiziksel aktiviteye ve beden eğitimi derslerine katılım oranlarının düşük olması, yalnızca maddi olanaklarla değil; aynı zamanda çevresel koşullar, ebeveyn tutumları, okul kaynakları ve toplumsal kültürle de ilişkilidir (Cummings ve ark., 2013). Hardman (2008), birçok ülkede düşük gelirli bölgelerdeki okulların beden eğitimi dersine ayırdığı zaman ve kaynakların sınırlı olduğunu, bu durumun da öğrencilerin fiziksel gelişimini engellediğini belirtmektedir. Bailey ve ark., (2009) ise, sosyoekonomik düzeyi düşük öğrencilerin genellikle beden eğitimi derslerine katılım motivasyonunun düşük olduğunu ve bunun arkasında yatan nedenin yalnızca maddi imkânsızlıklar değil, aynı zamanda sosyal dışlanma ve öz-yeterlik duygusundaki eksiklik olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle spor kıyafetleri ya da performans gerektiren aktivitelerde yetersizlik hisseden öğrenciler, grup içinde aşağılanma ya da yargılanma korkusuyla derse katılmaktan kaçınabilmektedir. Evans ve Davies (2004), sosyoekonomik farklılıkların yalnızca bireysel düzeyde değil, öğretmen beklentileri üzerinde de etkili olduğunu ifade etmektedir. Öğretmenler, düşük gelirli öğrencilerden daha az performans bekleyebilmekte ve bu öğrencilerin sportif gelişimine yeterince yatırım yapmamaktadır.

Kültürel normların ve cinsiyet rollerinin beden eğitimi dersine katılımı sınırlayıcı etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Toplumun kadın ve erkek rollerine biçtiği görevler, bireylerin sportif faaliyetlerde bulunup bulunamayacağına dair güçlü inanç sistemleri oluşturmakta, bu da özellikle kadınların sporla ilişkisini zayıflatmaktadır (Flintoff ve Scraton, 2001). UNESCO'nun (2015) raporuna göre, dünya genelinde birçok ülkede kız çocuklarının beden eğitimi dersine katılım oranları erkeklere göre daha düşüktür ve bunun temel nedenleri arasında kültürel normlar, kıyafet kuralları, aile baskısı ve mahremiyet kaygıları yer almaktadır.

Toplumsal olarak sporun erkeklikle özdeşleştirilmesi, kadın öğrencilerin bu alanlarda kendilerini yetersiz hissetmelerine ve beden eğitimi derslerinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır (Choi, 2000). Vertinsky (1992), kadın bedenine yönelik kültürel denetimin, kadınların spora katılımını engellediğini; kadınların “görülme” yerine “gizlenme” zorunda hissettikleri ortamlarda sportif faaliyetlere katılmadığını vurgular.

Sonuç olarak, beden eğitimi ve spor derslerine katılım, yalnızca bireysel motivasyon ve tercihlerle şekillenmeyen, aynı zamanda çevresel faktörlerden önemli ölçüde etkilenen bir süreçtir. İklim ve coğrafi koşullar, öğrencilerin fiziksel aktiviteye erişimini sınırlandıran engeller yaratabilirken, bu tür zorlukların aşılması için uygun altyapı yatırımları ve stratejik öğretim planlamaları gerekmektedir. Aile ve toplumun tutumları, öğrencilerin derslere katılımını büyük ölçüde etkilemekte; destekleyici ve olumlu bir sosyal çevre, öğrencilerin aktif katılımını artırırken, olumsuz bakış açıları motivasyon kayıplarına yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra, sosyoekonomik düzey, öğrencilerin beden eğitimi derslerinden eşit derecede faydalanmalarını engelleyebilecek bir faktördür. Düşük gelirli ailelerin çocukları, maddi yetersizlikler ve altyapı eksiklikleri nedeniyle bu derslerden yeterince yararlanamayabilmektedir. Son olarak, kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri, özellikle kız çocuklarının beden eğitimi ve spor derslerine katılımını sınırlandıran önemli engeller arasında yer almaktadır. Bu engellerin aşılması, sadece eğitim politikalarının değil, aynı zamanda toplumsal farkındalığın da güçlendirilmesini gerektirmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanarak, çevresel faktörlerin olumsuz etkileri minimize edilebilir ve tüm öğrencilerin beden eğitimi derslerine daha etkin bir şekilde katılımı sağlanabilir. Bu bağlamda, okul politikaları, öğretmen yaklaşımları ve aile-toplum iş birliği, öğrencilerin fiziksel gelişimlerini desteklemek adına önemli adımlar olacaktır.

KAYNAKLAR

- Azzarito, L., & Solomon, M. A. (2005). A reconceptualization of physical education: The intersection of gender/race/social class. *Sport, Education and Society*, 10(1), 25–47.
- Bailey, R., Armour, K., Kirk, D., Jess, M., Pickup, I., & Sandford, R. (2009). *The educational benefits claimed for physical education and school sport: An academic review*. Research Papers in Education, 24(1), 1–27.

- Casey, M. M., Eime, R. M., Payne, W. R., & Harvey, J. T. (2009). Using a socioecological approach to examine participation in sport and physical activity among rural adolescent girls. *Qualitative health research*, 19(7), 881-893.
- Choi, P. Y. L. (2000). *Femininity and the physically active woman*. (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203977606>
- Cummings, J. R., Wen, H., & Druss, B. G. (2013). Improving access to mental health services for youth in the United States. *JAMA*, 309(6), 553–554.
- Dagkas, S., & Benn, T. (2006). Young Muslim women's experiences of Islam and physical education in Greece and Britain: A comparative study. *Sport, Education and Society*, 11(1), 21–38.
- Dagkas, S., & Armour, K. (2012). *Inclusion and exclusion through youth sport*. Routledge.
- Erhan, S. E., & Tamer, K. (2009). Doğu Anadolu Bölgesi İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarında Beden Eğitimi Dersi İçin Gereken Tesis Araç-Gereç Durumları İle Öğrencilerin Beden Eğitimi Dersine İlişkin Tutumları Arasındaki İlişkiler/The Relation Between Facilities And Equipments. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3).
- Evans, J., & Davies, B. (2004). Pedagogy, symbolic control, identification and differentiation. *Pedagogy, Culture & Society*, 12(1), 47–63.
- Flintoff, A., & Scraton, S. (2001). Stepping into active leisure? Young women's perceptions of active lifestyles and their experiences of school physical education. *Sport, Education and Society*, 6(1), 5–21.
- Green, K. (2008). *Understanding physical education*. Sage..
- Hardman, K. (2008). Physical education in schools: A global perspective. *Kinesiology*, 40(1), 5–28.
- Hardman, K., & Marshall, J. J. (2005). *Update on the status of physical education in schools worldwide: Technical report for the World Health Organization*. University of Worcester.
- Hardman, K., & Green, K. (2011). *Contemporary issues in physical education: International perspectives*. Meyer & Meyer Sport.
- Hazar, G., Pepe, H., & Hazar, Z. (2021). Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı tutumlarını etkileyen faktörlerin araştırılması. *Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 33-40.
- Humbert, M. L., Chad, K. E., Bruner, M. W., Spink, K. S., Muhajarine, N., & Gryba, C. R. (2006). Increasing physical activity through school-based physical education,

- extracurricular activities and sport programs: A survey of parental support in Canadian youth. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 3(1), 1–9.
- Kaya, A. (2020). İlköğretim kurumları ikinci kademedeki öğrenim gören öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik görüş ve tutumlarının incelenmesi (Master's thesis, Bartın University (Turkey)).
- Kirk, D. (2009). *Physical education futures*. Routledge.
- Koç, Y., & Çalık, E. (2023). Ortaöğretim Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Scientific Educational Studies*, 7(2), 159-186.
- Koivula, N. (2001). Perceived characteristics of sports categorized as gender-neutral, feminine and masculine. *Journal of Sport Behavior*, 24(4), 377–393.
- McKenzie, T. L., Prochaska, J. J., Sallis, J. F., & LaMaster, K. J. (2004). *Coeducational and single-sex physical education in middle schools: Impact on physical activity*. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 71(2), 128–134.
- McKenzie, T. L., Marshall, S. J., Sallis, J. F., & Conway, T. L. (2000). *Leisure-time physical activity in school environments: An observational study using SOPLAY*. *Preventive Medicine*, 38(6), 876–883.
- Öncü, E., & Güven, Ö. (2011). Ana-Babaların Çocuklarının Beden Eğitimi Dersine Katılımına Yönelik Tutumları. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 28-37.
- Sallis, J. F., Prochaska, J. J., & Taylor, W. C. (2000). *A review of correlates of physical activity of children and adolescents*. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 32(5), 963–975.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2014). Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri (7.Baskı). Anı Yayıncılık.
- Tremblay, M. S., & Willms, J. D. (2003). Is the Canadian childhood obesity epidemic related to physical inactivity? *International Journal of Obesity*, 27(9), 1100–1105.
- Trost, S. G., Sallis, J. F., Pate, R. R., Freedson, P. S., Taylor, W. C., & Dowda, M. (2003). *Evaluating a model of parental influence on youth physical activity*. *American Journal of Preventive Medicine*, 23(2), 120–126.
- UNESCO. (2015). *Quality Physical Education Guidelines for Policy-Makers*. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231101> Erişim Tarihi:23.09.2025
- Vertinsky, P. (1992). Reclaiming space, revisioning the body: The quest for gender-sensitive physical education. *Quest*, 44(4), 373–396.

- Walseth, K., & Fasting, K. (2003). Islam's view on physical activity and sport: Egyptian women interpreting Islam. *International Review for the Sociology of Sport*, 38(1), 45–60.
- Wright, P. M., & Li, W. (2009). Exploring the relevance of positive youth development in urban physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 14(3), 241–251.
- Yıldıran, İ., & Tannehill, D. (2008). The impact of socioeconomic status on physical education in Turkey. *European Physical Education Review*, 14(1), 75–90.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (11. Baskı). Şeçkin Yayıncılık.

FİLİSTİN MESELESİNİN DİNİ ARKA PLANI VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KONUYA YAKLAŞIMI: SİNOP ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ¹

MERCAN DAŞDEMİR
Doç. Dr. CEYDA GÜRMAN

Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, dasdemirmercan84@gmail.com - 0009-0008-2673-5810

Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, cgurman@sinop.edu.tr - 0000-0002-4136-9766

ÖZET

Kudüs, tarih boyunca üç semavî din olarak kabul edilen İslâm, Yahudilik ve Hristiyanlık için kutsallık arz eden en önemli merkezlerden biri olarak görülmüştür. İslâm açısından Mescid-i Aksâ, Yahudilik açısından Süleyman Mabedi'nden geriye kalan Ağlama Duvarı, Hristiyanlık açısından ise Hz. İsa'nın yaşamı, çarmıha gerilişi ve yeniden dirilişiyle ilişkilendirilen Kıyamet ve Kutsal Doğuş Kiliseleri şehri benzersiz bir dinî merkez hâline getirmektedir. Bu tebliğde “Filistin meselesi” ifadesiyle, İsrail'in Filistin topraklarındaki işgal, çatışma ve politik uygulamaları kastedilmektedir. Araştırmanın amacı, özellikle günümüzde insan hakları ihlalleri bağlamında tartışılabilir bu uygulamaların ardında yatan dinî gerekçeleri incelemektir. Çalışmanın ilk bölümünde tarihsel-dinî arka plana odaklanılırken ikinci bölümünde, söz konusu dinî ve siyasî argümanların üniversite gençliği tarafından nasıl algılandığı araştırılmıştır. Bu doğrultuda, teori düzeyinde din-siyaset ilişkisinin analizine ek olarak, toplumsal algıyı ölçmeyi amaçlayan nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Sinop Üniversitesi öğrencilerinin Filistin'de yaşanan ekonomik, sosyal ve insani krizlere ilişkin bakış açıları, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla, objektiflik ve etik kurallara bağlı kalınarak belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, Filistin meselesinin dinî arka planını Türkiye'deki genç kuşakların algı dünyasıyla ilişkilendirerek, alandaki önemli bir boşluğu doldurmakta ve din-siyaset ilişkisine toplumsal bir perspektiften katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Din, Filistin, Savaş, Soykırım.

¹ Bu tebliğ, TÜBİTAK 2209-A Öğrenci Projesi kapsamında desteklenen aynı isimli araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

THE RELIGIOUS BACKGROUND OF THE PALESTINE CONFLICT AND THE PERSPECTIVES OF UNIVERSITY STUDENTS: A CASE STUDY OF SINOP UNIVERSITY¹

Sinop University, Faculty of Theology, dasdemirmercan84@gmail.com - 0009-0008-2673-5810

Sinop University, Faculty of Theology, cgurman@sinop.edu.tr - 0000-0002-4136-9766

ABSTRACT

Throughout history, Jerusalem has been regarded as one of the most sacred centers for the three Abrahamic religions—Islam, Judaism, and Christianity. For Islam, the al-Aqsa Mosque; for Judaism, the Wailing Wall, considered a remnant of Solomon’s Temple; and for Christianity, the Church of the Holy Sepulchre and the Church of the Nativity, associated with the life, crucifixion, and resurrection of Jesus, together make the city a unique religious center. In this paper, the term “Palestine conflict” refers to Israel’s occupation, conflicts, and political practices in the Palestinian territories. The study aims to examine the religious justifications underlying these practices, which can be evaluated especially within the framework of contemporary human rights violations. In the first part of the study, the focus is on the historical and religious background, while the second part explores how these religious and political arguments are perceived by university youth. In addition to a theoretical analysis of the relationship between religion and politics, a qualitative research was conducted to assess the social perception of the issue. The perspectives of Sinop University students on the economic, social, and humanitarian crises in Palestine were identified and analyzed through semi-structured interviews, in full compliance with ethical standards and objectivity. In this respect, the study fills an important gap in the literature by linking the religious background of the Palestinian question with the perceptual world of younger generations in Turkey, thereby contributing a social perspective to the study of religion–politics relations.

Keywords: Tafsîr, Religion, Palestine, War, Genocide.

Giriş

Tarih boyunca önemli bir merkez olarak kabul edilen Kudüs’teki Mescid-i Aksâ, İslam dünyasının en önemli üç mescidinden biri iken aynı mescidin avlusunda bulunan Süleyman mabedinin bir kısmı kabul edilen ağlama duvarı, Yahudiler için kutsal sayılmaktadır (Cebe, 2017; Karaman, 1996). Aynı zamanda Hristiyanların da Kudüs’ü Hz. İsa’nın yaşamı ile ilişkilendirmeleri, tekrar yeryüzüne geleceği bölgenin Kudüs olacağı düşüncesi ve hac yeri diye tanımladıkları Kıyamet Kilisesi ve ikinci derecede öneme sahip Kutsal Doğu Kilisesi’nin de

¹ This paper has been prepared based on the data obtained from the research project of the same title, supported within the scope of the TÜBİTAK 2209-A Research Projects Support Program for Undergraduate Students.

Kudüs'te olmasından ötürü şehrin üç din için merkezi bir statüde olmasına neden olmaktadır (Köftürcü, 2020; Karaman, 1996).

Konumuz olmaması hasebiyle Hristiyanlık açısından Filistin meselesine dair bir değerlendirme yapılmayacaktır. Çalışmada Filistin meselesi olarak zikrettiğimiz ifadeyle İsrail'in Filistin topraklarındaki uygulamaları ve savaş bölgesi kastedilmektedir. 2024 yılı Ekim ayından itibaren savaşın şiddetlendiği ve işgale maruz kalan bölgeler; Batı Şeria: Doğu Kudüs, Ramallah, Beytüllahim, Gazze Şeridi: Beyt Hanun, Beyt Lahya, Deyr el Balah, Gazze, Jabalia, Han Yunus ve Refah'tır. Araştırmaya konu edilen bölgeler de bu zikredilenlerle sınırlıdır.

Filistin'i tarihi, kültürel ve siyasi açılardan inceleyen ve bu araştırmada da istifade edilen kıymetli çalışmalar bulunmaktadır (Öke, 2006; Arslantaş, 2011; Kurt, 2012, 2013; Buzpınar, 2015; Karakaş, 2016; Pierre Filiu, 2016; Dadaşova, 2017; Aydın, 2017; Armaoğlu, 2017; Batuk ve Mert, 2017; Karaköse, 2018; Örucü, 2018; Çetinkaya, 2018; Köftürcü, 2020; Awaısı ve Ataman, 2020; Karabulut, 2023; Tellioğlu, 2024) Araştırmamızda ilgili çalışmalardan yararlanarak konuya giriş mahiyetli bilgiler sunulmuştur. Ana konumuz ise 07 Ekim 2023 tarihinden günümüze İsrail'in Filistin'de uyguladığı savaş suçlarının ve insanlık hakları ihlalinin arkasında yatan dini saikler olup olmadığının araştırılması ve üniversite öğrencilerinin konu hakkındaki düşüncelerinin tespit edilmesidir. Çalışma doğrudan dini arka plana odaklanması ve öğrenci görüşlerine başvurusu sebebiyle ilgili çalışmalardan ayırmakta, bu konuların günümüzde yaşanan savaşla ilişkilendirilmesi açısından özgün değer taşımaktadır. Kudüs'te barışın tesisine ve barış için dinin yerine değinen (Aydın, 2017) bir araştırma Kudüs'ün üç semavi din için önemine vurgu yapmış, Kudüs'ün her zaman barış ve refah içinde olması ve İsrail'in işgalci politikalarından vazgeçmesi gerektiği anlatılmıştır. Gazeteci Loewenstein'in belgeler, röportajlar ve sahadan raporlara dayanarak hazırladığı ve geçtiğimiz aylarda basılan *Filistin Laboratuvarı* adlı kitabı, İsrail- Filistin olaylarını derinlemesine incelemekte ve çalışmamıza güncel haberleriyle kaynaklık etmektedir. (Loewenstein, 2024) Aynı zamanda Filistinlilerin toprak sattığı iddialarıyla ilgili değerlendirmelerin yer aldığı güncel kaynaklardan da (Tellioğlu, 2024) yararlanarak iddiaların sıhhati tartışılmıştır.

Araştırma, Filistin halkının bir kesimi ile İsrail arasında yaşanan savaşta, İsrail'in orantısız güç kullanımı, savaş suçu sayılan fosfor bombasını sivil halk üzerine atması ve adeta soykırıma yönelik faaliyetlerinin temelinde yatan sebebin, siyasi ya da tarihi olmadığı, Yahudilerin kutsal kitaplarındaki emirlerinden hareketle dini bir argümana dayandırıldığı hipotezine dayanmaktadır. Çalışmanın ana problemi bağlamında, Filistin meselesinde dinin rolü nedir? İsrail'in 7 Ekim 2023'ten bu yana uyguladığı savaş suçlarının temelinde yatan etken nedir? Sinop Üniversitesi öğrencileri bu konu hakkında ne düşünmektedir ve meselenin arka plandaki nedenin din olup olmadığı konusundaki düşünceleri nelerdir? sorularına cevap aranmıştır.

1. İslâm'da Kudüs ve Mescid-i Aksâ

Tarihi oldukça eski olan Kudüs şehrinin Batı dillerindeki adı da Jerusalem'dir (Harman, 2002). Kudüs şehri Moriya (Moriah, II. Tarihler, 3/1), Yebus (Hâkimler, 19/10), Sion, Dâvûd'un şehri (II. Samuel, 5/7, 9; I. Tarihler, 11/5, 7) ve Ariel (İşaya, 29/1) gibi isimlerle de anılır. Öte yandan buraya şehir, adalet yurdu (Yeremya, 31/23), inananlar şehri, barış şehri, doğruluk şehri (İşaya, 1/26), Allah'ın şehri (Elohim; Mezmûr, 46/4), orduların rabbinin şehri

(Yahveh şebâôt; Mezmûr, 48/8), mukaddes şehir (haqqodeş; Nehemya, 11/18) gibi isimler de verilmiştir (DB, III/2, s. 1319; Ejd., IX, 1379). Şehrin Arapça'daki adı olan Kudüs'ün bu son isimden geldiği de belirtilmektedir (Harman, 2002). Kudüs, Lut gölünün bulunduğu çukur alanın batısında ve bu alandan fay diklikleriyle ayrılmış olan bölge üzerinde kurulmuştur. Lut gölüne 24, Akdeniz kıyılarına kuş uçuşu 52 km mesafededir. Şehrin deniz seviyesinden yüksekliği ise Harem-i şerif'ten 747 metredir (Harman, 2002).

Müslümanlar tarafından “bereketli, mukaddes” anlamına gelen kuds ismiyle anılan Kudüs, başlangıçta şehri değil mabed kastedilmekteydi. Müslümanlar arasında “İliyâ medînetü Beyti'l-Makdis” şeklindeki kullanım zamanla kısaca Beytülmakdis veya Beytülmukaddes olmuş; ilk etapta mabedi ifade ederken kullanılan bu ifade zamanla tüm şehir için kullanılmıştır. Mabedin olduğu alan ise Harem olarak isimlendirilmiştir (Harman, 2002). Kur'ân'da “*çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ*” ifadesiyle (el-İsrâ 17:1) Kur'ân'da Kudüs ismi doğrudan belirtilmemekle birlikte, ilgili âyetlerin tefsirlerinde bu bölgeye işaret edildiği görülmektedir. Müfessirler, “*el-Mescidü'l-Aksâ*” (el-İsrâ 17:1), “*mübevee sîdk*” (Yûnus 10:93) ve “*el-arzü'l-mukaddese*” (Mâide 5:21) gibi tabirlerin ya doğrudan Beytülmakdis'e ya da genel olarak Filistin topraklarına atıf yapıldığını belirtmişlerdir (Taberî, 2001, 26, s. 386; Râzî, 1999, s. 445). Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır da el-Mescidü'l-Aksâ ifadesiyle Kudüs ve çevresinin kastedildiğini ifade etmiştir (Yazır, 2000, s. 3144-3145).

Müslümanların Kudüs'e dini bağlamda değer vermelerinin temel sebebi, buranın ilk kible olmasıdır. Kible, inananlar için önemli bir semboldür. Aynı zamanda mirac hadisesi de Kudüs'te vuku bulmuştur. Mirac; yukarı çıkmak, yükselmek anlamındaki “urûc” kökünden türetilmiş olup yukarı çıkma vasıtası/merdiven anlamına gelmektedir. Kutsala doğru yapılan yolculuk olarak anlaşılmaktadır. Hz. Muhammed'in Mirac hadisesinin, Kur'an'daki İsrâ sûresinin 1. âyetine istinaden Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dan başladığı kabul edilir. Âyette, Mescid-i Haram'dan çevresi bereketli kılınan Mescid-i Aksâ'ya gece yolculuğu gerçekleştirildiği ve bazı ilahi mesajların bildirildiği ifade edilir. Bundan dolayı, Mescid-i Aksâ'nın Kudüs'te olduğu görüş genel olarak benimsenmiştir. Çevresinin bereketli kılınmasından kasıt buradaki meyve ve çiçeklerin bolluğu ayrıca Kudüs'ün peygamberler için bir durak ve meleklerin iniş yeri olması nedeniyle söylendiği ifade edilmiştir (Râzî, c.3, s.48.) Hz. Muhammed, miracda bazı ilahi mesajlar almış, cennet ve cehennemin örnekleri kendine sunulmuş, peygamberlerle bir araya gelmiş, semavi katlara çıkarılmıştır (Karaman et al., 2017).

Bir görüşe göre Mescid-i Aksâ yeryüzünün göğe en yakın yer konumunda olduğundan Mirac yolculuğu buradan başlamıştır. Diğer görüş, meleklerin inip çıktığı gök kapısının burada olması nedeniyle Hz. Muhammed buradan göğe çıkarılmıştır. Bir diğer görüş ise, peygamberlerin ibadet ettiği yerin Hz. Muhammed'in ziyaretine şeref kazandırmak amacıyla bu yolculuğun buradan yapıldığı yönündedir. Hz. Muhammed'in, İsrâ'da yolculuk esnasında bazı yerlerde durarak namaz kıldığı, Taybe (Medine) ve Tur-i Sina gibi yerlerde durduğu belirtilmiş; en son Beytü'l-Lahm'de durduğu ve buranın Hz. İsa'nın doğum yeri olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Kudüs'te bulunan Beytü'l Makdis'e vardığında orada diğer peygamberlerle bir araya gelerek, onlara imamlık yapmıştır. İslam geleneğinde ayrıca Hz. İsa, Hz. İdris, Hz. İlyas ve Hızır'ın cennete yükseldiğine inanılmakta ve yükselişlerinin Kudüs'ten gerçekleştiği kabul edilmektedir (Yavuz, 2020).

Kudüs'ün kutsiyetine dair birçok hadis-i şerif bulunmakta özellikle üç mescide yapılan yolculuğun teşvik edilmesi yönündeki hadis Mescid-i Aksâ'nın faziletini göstermektedir. Bu bağlamda akla ilk gelen şu hadistir: “Üç mescit yani Kâbe, Medine'deki benim mescidim ve Mescid-i Aksa (ibadet için) hariç yolculuk etmek doğru değildir” (Buharî, Enbiyâ, 8; Müslim, Mesâcid, 2; en-Nevevî, No: 22). Bu rivayette Kudüs'ün ibadet için ziyaret etmenin önemine değinmektedir. Başka bir hadiste burada kılınan namazların daha fazla sevap getireceği anlaşılmaktadır. “Kişinin Mescid-i Aksâ'da kıldığı namazı elli bin namaza eşittir, benim mescidimde kıldığı namazı elli bin namaza eşittir, Mescid-i Haram'da kıldığı namazı yüz bin namaza eşittir” (İbn Mâce, 2022, İkâme, 5:198). “Hz. Meymune: Ben bir gün Rasulullah'a bize Beyt-i Makdis hakkında fetva ver, dedim. Rasulullah, orası mahşer yeridir. Oraya ulaşip namaz kılınız; çünkü orada kılınan namaz başka yerde kılınan bin namaz gibidir, dedi. Ben, eğer oraya gitmeye güç yetiremezsem ne yapayım, dedim. Sen ona zeytinyağı hediye etki onunla aydınlatılsın, kim bunu yaparsa oraya gitmiş gibidir, dedi.” rivayeti ve daha birçok sahih rivayet bulunmaktadır (Mert, 2017).

Müslümanların Kudüs ile sahip olduğu köklü tarihî ve dinî bağlar, bu kentin sıradan bir yerin ötesinde anlamlar taşımasına zemin hazırlamıştır. Kudüs'ün kutsal kabul edilmesine dayanak oluşturan unsurlar kimi zaman tartışmalara konu edilse de şehir İslam geleneğinde kutsiyetini muhafaza eden yerler arasında yer almaya devam etmektedir. Kısa bir dönem Müslümanlar için kible olması ve Hz. Muhammed'in (sav) İsra hadisesine istinaden bu şehre teşrifi, Kudüs'ün bugün farklı bir inanç grubunun kontrolünde bulunmasını, Müslümanlar nezdinde kabul edilmesi güç bir durum hâline getirmektedir. Bunun yanı sıra, burada yapılan ibadetlerin faziletine dair aktarılan çeşitli rivayetler, Kudüs'ün kutsiyetinin yalnızca tarihî olaylarla sınırlı olamayacağını ve sadece bu bağlamda açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. En nihayetinde tarihi milattan önceye dayanan Filistin, 1187'de Selahaddin-i Eyyûbî'nin (ö. 589/1193) Kudüs'ü alması ile İslâmî bir karaktere bürünmüştür. (Darkot, 1988; Karaman, 1996; Karaköse, 2018). Osmanlı hakimiyetinde uzun yıllar kalan Filistin, Türkler açısından tarihi öneme de sahiptir. Bütün bu unsurlar ışığında Kudüs, geçmişten günümüze Müslümanların zihninde taşıdığı dinî, manevi ve tarihi değeri muhafaza etmektedir.

2. Yahudilik'te Kudüs ve Mescid-i Aksâ

Yahudilerin Filistin için örgütlü çalışmaları 1861 tarihlerine döner. Bu tarihte İngiltere ve Fransa'da kurdukları cemiyetlerle, Yahudileri koruma ve Filistin'i Yahudi ülkesi yapabilme faaliyetlerine başlamışlar ve bu düşüncelerini 1882 tarihinden itibaren iki yolla eyleme dönüştürmüşlerdir. Birincisi Filistin'e göç ve iskân politikasıdır. İkincisi ise 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) sonra, Filistin'i yurt yapma düşüncesi ile uluslararası düzeyde girişimlerde bulunmalarıdır. Özellikle 1948'den sonra şiddetlenen ve “arz-ı mev'ûd” olarak idealize ettikleri düşüncelerini gerçekleştirmek yani Filistin dışındaki bütün Yahudileri yine orada toplamak ve sonra da Süleyman Mabedi'ni Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etmek onlar için temel ideal olmuştur. Siyonizm teriminin kökü olan Siyon, yurtlarından kovularak Babil'e sürgün edilen Yahudi halkının Filistin'e dönme arzu ve özlemi anlamında kullanılır. Siyasal siyonizm Yahudilerin de bir devlet kurma hakkına sahip oldukları düşüncesine hizmet eden faaliyetlerdir ve günümüzde de maalesef Filistin topraklarını işgal ile bu düşüncelerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar (Kızıloğlu, 2012). İsraili işgalci Yahudilerin uyguladıkları

orantısız güç ve savaş suçlarını tarihi ve siyasi sebeplerin yanı sıra dini bir zemine oturduğu, kutsal kitaplarında geçen “Bir şehre girdiğinizde kadın, erkek, çocuk, yaşlı veya nefes alan her şeyi öldürün ve Allah’ın sana teslim edeceği bütün halkları bitireceksin ve gözlerin onlara acımayacak, o şehrin ahalisini mutlaka kılıçtan geçireceksin, onu ve onda olan her şeyi ve hayvanlarını tamamen yok edeceksin” (Kutsal Kitap: Kanunun Tekrarı, 2019, s. 267; Ayrıca bk. Üzüm, 1994), “Bugün seni milletler, krallıklar üzerine koyuyorum; sana kökünden sökme, yıkma, harap etme ve yerle bir etme, kurma ve dikme görevi veriyorum.” (Kutsal Kitap: Yeremya, 2019, s. 978) gibi emirlerden anlaşılmaktadır.

Yahudilikte inanç ve değerler açısından dünyanın en kutsal ve kozmopolitik şehri Kudüs’tür. Kudüs’te İbranice ismi Beyt-i Mikdaş olan Mescid-i Aksa yeryüzünde ilk yaratılan mabettir. Kudüs; Tanrıyla buluşmanın ve haşır olmanın başlayacağı, Yahudilerin ebedi kıblesi, yeryüzünün en kutsal alanı ve hac yapılabilecek tek yerdir. Yahudiler sadece bu şehre dönerek dua etmektedirler. Ayrıca Yahudi din geleneğinde benimsenen inanca göre Mehdi’nin Kudüs şehrine geleceği bilinmektedir (Köftürcü, 2020). Tanrı, Kral Davut’a Kudüs’ü işaret ederek burayı başkent olarak belirlemesini emretmiştir. Bu nedenle, Kudüs, Yahudiler açısından hem manevi hem de ulusal anlamda önemli bir şehir olarak kabul edilmektedir. Söz konusu önemin çeşitli tarihi ve dini olaylara dayandığı bilinmektedir. İbrahim, oğlu İshak’ı kurban etmek üzere Moriah Dağı’na götürmüştür. Kral Davut ise ahit sandığını Kudüs’e getirerek burada bir çadır kurmuş ve sandığı bu çadırın içine yerleştirmiştir. Kudüs’ün adı “Davut’un Şehri” olarak değiştirilmiş, daha sonraki dönemlerde ise Yerusalaym adıyla anılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Yahudi inancına göre Mescid-i Aksa’nın güneybatısında bulunan Kral Davut’un kabri özel bir önem taşımaktadır. Bu kabre ilişkin bilgi, Kudüs Krallığı döneminde Sion Dağı’nda bir kilise inşa edilmek istenirken ortaya çıkmıştır. Söz konusu alanda gerçekleştirilen kazı sırasında bir mağara içinde mezar bulunmuş, mezarın üzerinde ise asa ve altın taç gibi objeler tespit edilmiştir. Mezarın diğer özellikleri dikkate alınarak, bu mezarın Kral Davut’a ait olduğu sonucuna varılmıştır. Kral Davut’un kabri bir süre kilisenin bir parçası olarak kalmış, daha sonra söz konusu kilise camiye dönüştürülmüştür. 1948 yılından itibaren ise Yahudiler, Hz. Davut’un kabrini ibadet mekânı haline getirmişlerdir (Köftürcü, 2020).

Yahudiler açısından Batı Duvarı, sembolik bir anlam kazanmış; Süleyman Peygamber’e duyulan özlemi ifade etmek ve saygılarını göstermek amacıyla, ağlama törenleri eşliğinde dua edilen kutsal bir mekân hâline gelmiştir. Yahudiler, dileklerini yazdıkları kâğıtları Batı Duvarı’nın taşları arasına yerleştirme geleneğini Orta Çağ’dan günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Bu kâğıtlar kutsal addedildiğinden, her yıl iki önemli dönemde (Hamursuz Bayramı ve Roş Ha Şana) düzenlenen törenlerde toplanarak Zeytin Dağı’na götürülmektedir. Yahudi kaynaklarına göre, Kanuni Sultan Süleyman, bu mekânda dua edilmesine ilk kez izin veren hükümdar olarak anılmaktadır. Kanuni, o tarihe kadar Zeytin Dağı’ndan Mescid-i Aksa yönüne ibadet eden Yahudilere bu izin verilmiş; bu hoşgörü neticesinde birçok Yahudi topraklarına dönmüştür. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman, Kudüs’te farklı mimari eserler inşa ettirmiştir; bunlar arasında Hisar’a bir cami, su kemerleri, dokuz çeşme ve Eski Şehir’in imarı yer almaktadır (Cebe, 2017).

Mescid-i Aksa’nın tam önünde yer alan Zeytin Dağı üç semavi din için de kutsaldır. İslam tarihi açısından önemli bazı şahsiyetlerin türbelerinin Zeytin Dağı’nda bulunması,

Müslümanlar nezdinde bu dağı değerli kılmıştır. Söz konusu türbeler arasında Selman-ı Farisi ve Rabia'tül Adeviyye'nin türbelerinin bulunduğu rivayet edilmektedir. Zeytin Dağı'nın eteklerinde ise, Hristiyanlık açısından önem arz eden Hz. Meryem'in mezarının yer aldığı Meryem Ana Kilisesi, Gözyaşı Kilisesi ve Uluslar Kilisesi bulunmaktadır. Yahudi inancına göre Mesih, kıyamet zamanında Zeytin Dağı'nın üst kısmından gelip Kidron Vadisi'ne inecektir. Bu sebeple, Yahudiler Mesih'i ilk karşılayacak cemaat olma onuruna erişebilmek amacıyla, bu civarlarda, vadinin içinde yer alan mezarlıkta öldükten sonra defnedilmeyi arzu etmektedirler. Kutsal önemi nedeniyle, Zeytin Dağı eteklerindeki mezarlık, Yahudi tarihinin her döneminde gündemde kalmış ve önemini korumuştur (Köftürcü, 2020).

Yahudiler, seçkin bir millet olduklarını ileri sürmektedirler. Seçilmişlik düşüncesi ile tanrı tarafından kendilerine vaat edilmiş topraklar diye bilinen Arz-ı mev'ûd veya arz-ı mukaddesin Filistin hâkimiyetinde olan yerleşkelerin olduğuna inanmaktadırlar. Bu topraklara geçmişten beri hâkim olmak için çaba sarfetmektedirler. Bu uğurda Kutsal Kitap'ta soluk alan hiçbir canlıyı yaşatmayacaksınız (Kutsal Kitap, 2020) gibi emirlere bağlı olarak soykırım boyutuna ulaşan hatta günümüzde çeşitli haber kaynaklarından gördüğümüz üzere soykırımı aşan katliamlar gerçekleştirmektedirler.

3. Üniversite Öğrencilerinin Konuya Yaklaşımı

Bu bölümde, nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilen veriler tematik olarak analiz edilmiştir. Katılımcılar Sinop Üniversitesinde farklı fakültelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Görüşmeler kapsamında gönüllü katılımcılara konu hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu araştırma deseni “Araştırmaya katılan bireylerin belli bir konuda duygu ve düşüncelerini anlatma etkinliği” olarak tanımlanmaktadır. (Karataş, 2015; Polat, 2022; Yıldırım & Şimşek, 2016; Coşkun, 2022; Çelebi, 2021; Sıgır, 2021) Görüşmede amaç, bireylerin bakış açısını anlamaya çalışarak araştırılan konu hakkında tutum, düşünce ve yorumları gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşmaktır. Araştırma deseninin yarı-yapılandırılmış görüşme olması hasebiyle katılımcılarla derinlemesine bir görüşme yapılmayarak temel sorular üzerinden görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşme tekniğindeki “derinlik” (depth) ve “derinlemesine” (in-depth) kavramı gereği (Coşkun, 2022), önceden planlanan soruların yanı sıra katılımcının cevaplarına bağlı olarak sorular şekillendirilmiştir. Görüşme için öncesinde etik izin ve gönüllülük formları alınmıştır. Toplam 10 öğrenciyle görüşme yapılmıştır. Öğrencilerin 4'ü İlahiyat Fakültesi, 3'ü Nükleer Enerji Mühendisliği, 1'i Okul Öncesi Öğretmenliği, 1'i Tarih, 1'i PDR bölümlerinde öğrenim görmektedir. Katılımcıların 6'sı kız, 4'ü erkek olmak üzere 18-24 yaş aralığını kapsamaktadır. Öğrencilerle yapılan görüşme soruları şunlardır:

Kişisel Bilgiler

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Fakülte/Sınıf:

Görüşme Tarihi:

Görüşmeyi Yapan Kişi:

Katılımcı Kodu:

Bölüm 1: Konu Hakkında Genel Sorular

1. Filistin meselesi hakkında bilgi düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu mesele hakkında genel kanaatiniz nedir?
2. Bu konudaki bilgi kaynaklarınız nelerdir? (Örneğin sosyal medya, aile, okul, arkadaş çevresi, kitaplar vs.)
3. Filistin meselesi “Bizi ilgilendirmez, bizim sorunumuz değildir.” gibi ifadelerle katılıyor musunuz? Neden?

Bölüm 2: Dini Arka Planla İlgili Sorular

1. Filistin meselesinin arka planında ve 2023 Ekim ayından itibaren yaşanan hadiselerde dinin etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
2. Kudüs’ün veya Mescid-i Aksa’nın İslam için önemi hakkında neler biliyorsunuz? Bu konudaki görüşleriniz neler?
3. Kudüs’ün veya Mescid-i Aksa’nın Yahudi inancındaki yeri hakkında bilginiz var mı? Bu kutsal mekânlarla ilgili Tevrat’ta ya da diğer kutsal metinlerde geçen hususlar hakkında bir bilginiz var mı?
4. Filistin meselesine dair düşünce ve yorumlarınızda dini inancınızın etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Bu etkiyi nasıl tanımlarsınız?

Bölüm 3: Medyanın Rolüne Dair Sorular

1. Sosyal medya platformlarında Filistin meselesinin yansıtılış biçimini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce yeterince objektif mi?
2. Öğrenim görmekte olduğunuz üniversite bu konuda bilgilendirme amaçlı etkinlikler/seminerler veriyor mu?
3. Genel olarak Filistin meselesine yaklaşımınızı nasıl tanımlarsınız? Bu yaklaşımınızın sebeplerini kısaca açıklayınız mı?

Bulgular, öğrencilerin Filistin meselesine ilişkin yaklaşımlarının dinî, insanî ve siyasî olmak üzere üç temada şekillendiğini göstermektedir. Yapılan analize göre fakülte türünün öğrencilerin yaklaşımlarında belirleyici olduğunu göstermektedir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde dinî yaklaşım baskınken, diğer fakültelerde insanî ve siyasî yaklaşımın önde olduğu görülmektedir. Katılım sağlayan öğrencilerin eğitim alanlarının yalnızca bilgi düzeyini değil, değer yönelimlerini ve dünya görüşlerine etkisinin olduğunu göstermektedir.

Bir kısmının konu hakkında sağlıklı bilgiye sahip olmadığını ifade etmesi ve bir kısmının ise konu hakkındaki bilgilerini sosyal medya üzerinden edindiğini belirtmesi dikkat çekicidir. Küresel ve insani bir mesele olması açısından böyle önemli bir konuda; toplumların geleceği kabul edilen ve akademik eğitim alan gençlerin bilgi kaynağının sosyal mecralar olması eğitimciler ve ilgili kurumlar tarafından göz önünde bulundurulmalıdır.

1.1.İnsanî Yaklaşım

Katılım gösteren öğrencilerin bir kısmı ise Filistin’de yaşananları dinî veya siyasîden ziyade daha çok insan hakları, adalet ve vicdan kavramlarıyla ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar, savaşın Filistin halkının üzerindeki etkilerine, oradaki çocukların yaşadığı travmalara ve insani yardıma duyulan ihtiyacın üzerinde durmuştur. “Kimin haklı olduğunu tam bilemiyorum ama orada masum insanlar ölüyor, bu beni çok üzüyor.”Filistin benim için insani bir yara, dinî

tartışmadan çok vicdani bir mesele.” Bu sonuç, özellikle İlahiyat, Mimarlık ve Mühendislik ve Eğitim Fakültelerinde okuyan öğrencilerin empatik ve insani bir duyarlılık geliştirdiklerini göstermektedir.

3.2.Dinî Yaklaşım

Katılım gösteren öğrencilerin önemli bir kısmı, Filistin meselesini İslâmî bir sorumluluk ve ümmet bilinci bağlamında değerlendirmiştir. Bu öğrenciler için Filistin, yalnızca coğrafi olarak değil; Müslüman kimliğin, adalet arayışının ve din kardeşliğinin sembolüdür. Özellikle İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde bu yaklaşımın baskın olduğu görülmüştür. “Orası bizim ilk kiblemiz, Mescid-i Aksâ sadece Filistinlilerin değil, bütün Müslümanların davasıdır.” “Filistin meselesine duyarsız kalmak, din kardeşliğinin ruhuna aykırı olur.” Bu ifadeler, öğrencilerin meseleyi siyasî bir çatışmadan ziyade inanç temelli bir dayanışma alanı olarak algıladıklarını göstermektedir.

3.3.Siyasî Yaklaşım

Katılımcı öğrencilerin sınırlı sayısı ise Filistin meselesini devlet politikaları, uluslararası güç dengeleri ve medya söylemleri bağlamında değerlendirmiştir. Bu öğrenciler, dinî duygulardan ziyade siyasi çıkar çatışmalarına dikkat çekmiştir. “Bu mesele aslında dinle değil, güçle ilgili. Kimin sözü geçiyorsa o haklı sayılıyor.” “Medya ve politikalar yönlendiriyor, insanlar neye inanacaklarını bilemiyor.” Bu bulgular, özellikle Mühendislik Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerinin daha rasyonel ve siyasal bir bakış açısıyla baktıklarını ortaya koymaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, gündemde olan Filistin meselesinin arka planında neyin/nelerin olduğunun incelenmesi, konu hakkında bireylerin bakış açılarının araştırılması ve esasen meselenin arka planında dini bir argümanın olup olmadığının tespit edilmesine odaklanmıştır. Sinop Üniversitesi öğrencileriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda, öğrencilerin Filistin sorununa yönelik tutumlarının büyük ölçüde fakülte türü ve değer yönelimleri tarafından şekillendiği görülmüştür. Çalışma sonucunda, Filistin meselesine dair farkındalık ve duyarlılığın fakültelerden fakültelere değiştiği, ancak genel manada tüm öğrencilerin adalet, özgürlük ve insan onuru kavramlarının ortak bir değer olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda şu hususlar önerilmektedir:

1. Üniversitelerde farkındalık etkinlikleri (panel, seminer, vb.) düzenlenerek öğrencilerin Filistin meselesinin tarihî ve dinî boyutları hakkında detaylı bilgi edinmeleri.
2. Medyada Filistin meselesine dair içeriklerin eleştirel analizi ve buna bağlı olarak yapılabilecek seminer veya sempozyumlar aracılığıyla öğrencilerde bilgi temelli bir farkındalık geliştirilmesi.
3. Ülkemizin Filistin ile tarihi ve kültürel bağlarına dikkat çekilmesi
4. Bu araştırmanın benzerinin, farklı üniversitelerde ve daha geniş örneklemelerle yürütülerek karşılaştırmalı sonuçlar elde edilmesi.

KAYNAKÇA

Awaisı, A. F., & Ataman, M. (Ed.). (2020). *Kudüs: Tarih-Din-Siyaset* (2. bs.). Seta Yayınları.

- Aydın, F. (2018). Yahudiler/Yahudilik açısından Kudüs. *Eskiye: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*, (37), 109–125.
- Aydın, M. (2017). Kudüs: Barış isteyen bir şehrin dinî arka planı. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 9–17.
- Arslantaş, N. (2011). İslâmî dönemde (638–1099) Filistin’e Yahudi göçü (Aliya). *Belleten*, 75(274), 641–689.
- Batuk, C., & Mert, R. (2017). Çatışan kutsalların ortasındaki şehir: Kudüs. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 17(2), 129–149.
- Buzpınar, T. Ş. (2011). Filistin’e Yahudi göç meselesi (1878–1908). *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, 5, 191–213.
- Buzpınar, T. Ş. (2015, Ekim). *Filistin meselesi ve Siyonizm*. I. Dünya Savaşı’nın 100. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, Türkiye.
- Cebe, A. (2017). Semavi dinlerin oluşturduğu kültürlerde Kudüs ve kutsallık kavramı. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(13), 370–384.
- Coşkun, R. (2022). Nitel araştırmalarda sorunlar: Seçilmiş makalelerin eleştirel bir incelemesi ve bazı öneriler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 165–189.
- Çetinkaya, B. A. (2018). Hükümdar peygamberler şehri, dinlerin merkezi Kudüs. *Eskiye: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*, (36), 99–113.
- Çınar, B. (2024). Nisâ Suresi 75. ayeti bağlamında son Filistin-İsrail gerilimine ilişkin bir değerlendirme. *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 1–19.
- Dadaşova, R. B. K. (2017). Filistin sorunu. *Yeni Türkiye Dergisi*, 23(97), 619–626.
- Karakaş, N. (2016). Hedef Kudüs: İngiliz askeri ve siyasi stratejisinde Filistin harekâtı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 31(2), 471–487.
- Karaköse, H. (2018). Filistin ve Kudüs meselesine genel bir bakış (XIX. yüzyılın ortasından XX. yüzyıl ortalarına kadar). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 150–165.
- Karaman, M. L. (1996). Filistin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 13, ss. 89–103). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti’nin kuruluşuna kadar geçen süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in gelişimi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 35–64.
- Köftürcü, H. (2020). Semavi dinler bağlamında Kudüs. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 1–8.
- Küçük, A. (1992). Beytülahm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 6, ss. 86–88). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurt, Y. (2013, Kasım). *Osmanlı Devleti’nde Yahudilerin Filistin’de toprak edinmesi*. Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi, İstanbul, Türkiye.

- Kutsal Kitap. (2019). (Çev. Yeni Dünya). Watchtower Bible and Tract Society of New York.
- Loewenstein, A. (2024). *Filistin laboratuvarı: İsrail işgal teknolojilerini dünyaya nasıl ihraç ediyor?* (Çev. E. Alp). Metis Yayınları.
- Öke, M. K. (2006). Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin sorunu (1880–1914). *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 261–270.
- Örücü, S. (2018). Yahudi diasporasının Filistin’e göçü ve İsrail Devleti’nin kuruluşu. *Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 202–233.
- Özmen, S. (2018). Dinî ve hukuki perspektife göre geçmişten günümüze Kudüs’ün önemi. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 42–61.
- Pierre Filiu, J. (2016). *Gazze tarihi* (Çev. E. Alp). Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Polat, A. (2022). Nitel araştırmalarda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları: Soru form ve türleri, nitelikler ve sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 161–182.
- Tellioğlu, Ö. (2024). *Filistin’e Musevi göçü ve Siyonizm (1880–1914)*. Kitabevi Yayınları.
- Toynbee, A. J. (1967). Filistin meselesi (Çev. C. Kutay). *İslam Medeniyeti*, 1(4), 17–19.
- Üzüm, H. (1994). *Tevrat ve Talmud’a göre Yahudi olmayanların statüsü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAĞLIKLI BESLENME VE TÜKETİM BİLİNCİNDE DİNİ REFERANSLAR¹

AYŞE SUHEYLA BİÇEN
Doç. Dr. CEYDA GÜRMAN

Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, aysesuheyabcn@gmail.com - 0009-0005-8507-1768

Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, cgurman@sinop.edu.tr - 0000-0002-4136-9766

ÖZET

Beslenme, insanın yaşamını sürdürebilmesi için temel gereksinimlerinden biridir. Allah, insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için doğayı onların hizmetine sunmuştur. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde ifade edilmiştir (el-Bakara 2/29, 168, 172). Ancak doğada insanın faydasına olan gıdalar bulunduğu gibi zararlı ve temiz olmayanlar da vardır. Bu noktada Kur'an'ın "helal" ve "temiz (tayyib)" kavramları ön plana çıkmaktadır (el-Bakara 2/173; el-Mâide 5/3; el-En'âm 6/145; en-Nahl 16/115). İslam'da helal dairesi geniş tutulmuş, haramlar ise sınırlı sayıda belirlenmiştir. Bu yaklaşım, Allah'ın kullarına olan merhametini ve insan fitratının doğayla olan uyumunu göstermektedir. Günümüzde sağlıksız ve dengesiz beslenmenin çeşitli hastalıklara ve ölümlere yol açması, temiz ve güvenilir gıdaya ulaşma arayışını daha da önemli hâle getirmiştir. Uluslararası sağlık kuruluşlarının önerdiği sağlıklı beslenme ilkeleri ile İslam dininin tavsiyeleri büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki yaklaşım da temiz, güvenilir ve ölçülü beslenmeyi öngörmektedir. Bu çerçevede "israf" kavramı ile "tüketim bilinci" kavramları arasında anlam yakınlığı bulunmaktadır. Tüketim bilinci, bireyin alışverişte, beslenmede ve günlük yaşamda dengeli davranarak aşırılıktan kaçınmasıdır. İsrâf ise gereksiz harcama ve ölçsüzlük anlamına gelir. Araştırmanın önemi, sağlıklı beslenme, tüketim bilinci ve dinî referanslar arasındaki ilişkinin Kur'an merkezli bir yaklaşımla ele alınmasında yatmaktadır. Bu çalışma, modern beslenme ilkeleriyle İslam'ın helal-temiz anlayışını karşılaştırarak, din temelli tüketim bilincine yönelik literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Sağlıklı Beslenme, Tüketim Bilinci, Helal Gıda.

¹ Bu tebliğ, TÜBİTAK 2209-A Öğrenci Projesi kapsamında desteklenen aynı isimli araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

RELIGIOUS REFERENCES IN HEALTHY NUTRITION AND CONSUMER AWARENESS²

Sinop University, Faculty of Theology, aysesuheyabcn@gmail.com - 0009-0005-8507-1768

Sinop University, Faculty of Theology, cgurman@sinop.edu.tr - 0000-0002-4136-9766

ABSTRACT

Nutrition is one of the fundamental requirements for sustaining human life. God has made nature available to humanity so that people may meet their basic needs. This fact is expressed in many verses of the Qur'ān (al-Baqara 2/29, 168, 172). However, while there are foods in nature that are beneficial to humans, there are also those that are harmful and impure. At this point, the Qur'ānic concepts of ḥalāl (lawful) and ṭayyib (pure and wholesome) come to the fore (al-Baqara 2/173; al-Mā'ida 5/3; al-An'ām 6/145; al-Naḥl 16/115). In Islam, the lawful domain is broad, while prohibitions are limited. This approach reflects God's mercy toward His creation and the harmony between human nature and the natural world. Today, the fact that unhealthy and unbalanced nutrition leads to various diseases and even death has made the pursuit of clean and reliable food increasingly important. The principles of healthy nutrition proposed by international health organizations are largely in line with the dietary recommendations of Islam. Both approaches emphasize cleanliness, reliability, and moderation in nutrition. In this context, the concepts of waste (isrāf) and consumer awareness bear close resemblance. Consumer awareness refers to maintaining balance and avoiding excess in all actions, including shopping, eating, and daily behavior, whereas waste denotes unnecessary expenditure and extravagance. The significance of this study lies in its Qur'ān-centered exploration of the relationship between healthy nutrition, consumer awareness, and religious references. By comparing modern nutritional principles with Islam's concepts of ḥalāl and ṭayyib, the research aims to fill a gap in the literature concerning faith-based consumer consciousness.

Keywords: Tafsīr, Qur'ān, Healthy Nutrition, Consumer Awareness, Halāl Food.

Giriş

Bu araştırma, çağımızın en önemli küresel sorunlarından biri olan açlık, sağlıksız beslenme, israf ve gıdaya erişim gücü gibi problemlere odaklanmaktadır. Çalışmada; sağlıklı beslenme, helal ve temiz gıda, tüketim bilinci, gıda kontrol mekanizmaları (GKM) ve bunlarla bağlantılı dinî kavramlar (helal-haram, tayyib-habîs, israf-cömertlik vb.) ele alınmaktadır. Kavramların tanımlarında farklı görüşlerin bulunması durumunda, bilim dünyasında en yaygın kabul gören açıklamalar esas alınmış; gerektiğinde Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın kriterlerinden yararlanılmıştır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlar sağlıklı yaşamı korumaya büyük önem vermektedir. Bu yaşamın en temel unsurlarından biri olan beslenme, yalnızca fiziksel sağlığı korumakla kalmaz, aynı zamanda yaşam kalitesini artırmada da belirleyici bir rol oynar.

² This paper has been prepared based on the data obtained from the research project of the same title, supported within the scope of the TÜBİTAK 2209-A Research Projects Support Program for Undergraduate Students.

Kur'ân-ı Kerîm'de insanın yeryüzündeki nimetlerden helal ve temiz olanları tüketmesi emredilmiştir (el-Bakara 2/168, 172; el-Mâide 5/3). Bu yaklaşım, modern tıbbın önerdiği sağlıklı beslenme ilkeleriyle dikkat çekici bir paralellik göstermektedir. Kur'an'da "helal" ve "tayyib" olarak nitelendirilen gıdalar sağlıklı beslenmenin temelini oluştururken, haram kılınan gıdalardan uzak durulması da dinî ve fizyolojik açıdan korunmanın bir gereği olarak vurgulanmaktadır (el-Bakara 2/173).

Literatürde sağlıklı beslenme üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Örneğin Yılmaz (2003), sağlıklı beslenmenin tanımı ve besin gruplarının özellikleri üzerine nicel verilerle açıklamalarda bulunmuştur. Bu çalışmada ise, söz konusu bulgulara ek olarak Kur'an'da "helal" ve "tayyib" kavramlarının incelenmesi, bu kavramlara ilişkin hükümler ve "helal beslenme" ile "sağlıklı beslenme" arasındaki ilişki ele alınacaktır. Çeker'in (2021) doyma, beslenme ve helal gıdanın ekonomik-dinî boyutlarını irdeleyen çalışmasından kavramsal düzeyde yararlanılacak; bununla birlikte araştırmada değinilmeyen GKM'nin yapısı ve önemi ayrıca tartışılacaktır. Okur'un (2009) helal-haram âyetlerini yorumladığı çalışmadan farklı olarak, bu çalışmada konu belirli bir şehirle sınırlandırılmamış; mesele küresel bağlamda ele alınmış ve GKM tabloları açık, anlaşılır biçimde sunularak bilgilendirici broşürler aracılığıyla yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın ikinci ana eksenini tüketim bilincidir. Köroğlu'nun (2009) anket yöntemiyle yürüttüğü araştırmada tüketim alışkanlıklarının çeşitli boyutları nicel olarak incelenmiştir. Bu çalışmada ise tüketim olgusu, özellikle "israf" kavramı üzerinden değerlendirilmekte; modern tüketim çılgınlığına karşı dinî referanslara dayalı çözüm önerileri sunulmaktadır. Erdem'in (2014) tüketim ve çevre ilişkisini konu edinen araştırmasından yararlanılarak, israfın yalnızca çevreye değil, birey ve toplum sağlığına olan etkileri de tartışılmıştır. Ayrıca tüketim bilinci ile sağlıklı beslenme arasındaki ilişkinin altı çizilerek, bu bilinci kazanmış bireyin hem fiziksel hem ekonomik hem de manevi açıdan olumlu sonuçlar elde edeceği vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, mevcut literatürde sağlıklı beslenmenin önemi, katkı maddelerinin zararları ve tüketim çılgınlığının önlenmesi üzerine çeşitli araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Ancak bu çalışma, söz konusu konuları birbirinden kopuk biçimde değil; dini referanslar zemininde bütüncül bir yaklaşımla ele almayı amaçlamaktadır. Böylelikle tüketim bilincine sahip bir bireyin beslenme alışkanlıklarının da sağlıklı ve dengeli olacağı; aynı şekilde helal ve tayyib ilkesine uygun beslenmenin bireyde doğal olarak bir tüketim bilinci oluşturacağı varsayımı, çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

1. Sağlıklı ve Helal Beslenme

Sağlıklı olmak, bireyin fiziksel, ruhsal, zihinsel ve sosyal yönden tam bir denge ve huzur içinde bulunması hâlidir (World Health Organization, 2025). Sağlık kavramı, bütüncül bir perspektiften ele alındığında yalnızca hastalıktan uzak olmayı değil; zihinsel istikrarı, ruhsal uyumu ve toplumsal ilişkilerdeki dengeyi de kapsayan çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkar (Kaplan, 2016). Bu çerçevede sağlıklı yaşamın en temel unsurlarından biri olan beslenme hem bireysel sağlığın korunması hem de yaşam kalitesinin artırılması açısından belirleyici bir role sahiptir.

Yılmaz (2003) ve Yörükoğlu'na (2023) göre "beslenme, açlık hissini bastırmak veya yalnızca karın doyurmak değil; sağlığı korumak, geliştirmek ve yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla, vücudun gereksinim duyduğu besin öğelerini yeterli miktarlarda ve uygun

zamanlarda bilinçli bir biçimde alma davranışdır.” Bu anlamda beslenmenin bireysel etkileri arasında bağışıklık sisteminin güçlenmesi, zihinsel ve fiziksel performansın artması, büyüme ve gelişmenin sağlıklı biçimde sürdürülmesi gibi unsurlar sayılabilir. Öte yandan beslenme yalnızca bireysel bir eylem değil; toplumsal sağlık politikalarının, sürdürülebilir kalkınmanın ve çevresel dengenin de temel taşlarından biridir. Sağlıklı beslenme, yeterli ve dengeli besin alımının yanı sıra aynı zamanda bu besinlerin temiz, güvenilir ve helal olmasını da içerir.

Pek çok inanç sisteminde olduğu gibi İslâm dininde de sağlıklı beslenme, helal ve temiz gıdayı merkeze alır. “Helal” kavramı, Kur’an’da çeşitli anlamlarda geçmekle birlikte genel olarak “dinen yapılması ve yiyilip içilmesi yasak olmayan şey” anlamına gelirken, “haram” kavramı “Allah’ın yasak kıldığı fiilleri” ifade eder (Şentürk & Yazıcı, 2019, s. 383). Allah’ın yarattığı her şey esasen helal ve mübahtır; haram kılınanlar ise istisnâ ve sınırlıdır. Dolayısıyla haram olanların dışında kalan her şey, insanın faydasına sunulmuş helal kapsamına dâhildir (Şentürk & Yazıcı, 2019, s. 383).

Kur’ân-ı Kerîm’de haram kılınan gıdalar dört âyette açıkça belirtilmiştir: el-Bakara 2/173, el-Mâide 5/3, el-En’âm 6/145 ve en-Nahl 16/115. Bu âyetlerde; “leş, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, darp edilerek, düşme veya boynuzlanma sonucu ölmüş, yırtıcı hayvanlarca parçalanmış veya putlar adına kurban edilmiş hayvanların” (el-Mâide 5/3) yenilmesinin yasaklandığı bildirilmektedir. Kur’an, helal ve temiz beslenme konusunda büyük bir titizlik göstermiştir. “*Ey peygamberler! Temiz (tayyib) olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin. Şüphesiz ben yaptıklarınızı çok iyi bilirim.*” (el-Mü’minûn 23/51) buyruğu bu hassasiyetin bir örneğidir. Allah Teâlâ, helal dairesini geniş, haramları ise sınırlı tutarak insanın fitratına uygun, kolaylaştırıcı bir yaşam biçimi önermiştir. Bu durum yalnızca dinî bir düzenleme değil; aynı zamanda evrensel düzeyde sağlıklı beslenmeyi, ölçülülüğü ve yaşam kalitesini artıran bir ilke olarak değerlendirilebilir.

2. Sağlıklı Beslenme Kriterlerinin Mukayesesi

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve T.C. Sağlık Bakanlığı’nın benimsediği sağlıklı beslenme kriterleri ile dini referanslardan, Kur’an ve hadislerin benimsediği sağlıklı beslenme kriterleri benzerlik göstermektedir. Bu iki referans arasındaki sağlıklı beslenmeye dair ortak olan temel tavsiyeler şöyle sırlanabilir:

Gıdaların helal ve temiz olması: En temel sağlıklı beslenme kriterlerinden birisi gıdaların helal ve temiz olmasıdır. Temiz gıdadan maksat, pis olmayan, hijyeni tam olan ve güvenilir kaynaklardan alınan-üretilen gıdalar olmasıdır. Buna ek olarak Kur’an helal kavramını da koyar. Zira helal gıda temiz gıdayı da bünyesinde barındırır. “*Ey insanlar! Yeryüzündeki helal ve temiz olan şeylerden yiyin. Şeytanın izinden yürümeyin! Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.*” (el-Bakara 2/168) Âyette belirtildiği gibi yeryüzünde bulunan gıdalardan helal ve temiz olan tüketilmelidir. Başka bir âyette ise şöyle buyrulmaktadır: “*Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah’a kulluk ediyorsunuz, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah’a şükredin.*” (el-Bakara 2/172) Ambalajlı gıda ya da açıkta satılan gıdalar burada bahsedilen gıdaların güvenli olması prensibini engellemektedir. Bu yüzden özellikle paketli gıda tüketiminde daha dikkatli olunması gerekmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de haram gıdalar şöyle zikredilmektedir: “*Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında-*

yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır. Bugün, kâfirler dininize karşı (mücadelede) ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslamiyet'i beğendim. Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (el-Mâide 5/3) Görülüyor ki İslam dini, sağlık kuruluşlarının istediği temiz gıdalarla beslenme kriterini helal bağlamında karşılamış bulunmaktadır. Sonuç olarak besinlerin üretiminden tüketime kadar olan tüm aşamalarda temizliğe dikkat edilmesi, mikroplardan, toksinlerden ve zararlı kimyasallardan korunması, çeşitli gıdalar tüketilmesi, ölçülü beslenmeye riâyet edilmesi ve en önemlisi de gıdaların temiz-helal ve güvenilir olması sağlıklı beslenmenin temel koşullarıdır.

Dengeli ve yeterli beslenme: Dengeli ve yeterli beslenmede bireyden vücuduna uygun olan miktarda besin tüketmesi beklenir. Yani beslenmede fazlalık ve eksikliğe yer verilmemelidir. Her vücudun yapısına uygun miktarda beslenme şekli vardır. Bu sebeple her birey kendine uygun ölçüde besin tüketmelidir. Ayrıca tek tip yiyeceklerle değil çeşitli yiyeceklerle beslenilerek dengeli olunmalıdır. Vücutta denge sağlanmalıdır. Eğer denge sağlanamazsa organlar olumsuz etkilenir ve hayat yaşanılması güç bir zorluğu getirir. Oysa ki doğa insanlığın istifadesine sunulmuştur ve onlardan yararlanılması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de pek çok âyette geçmektedir (el-Bakara 2/168). İslam dininde gıdalardan ve dahi gerçekleştirilen tüm eylemlerde ölçülü olunması gerektiği belirtilmektedir (el-A'raf 7/31), Hadis-i şerifte ölçülü beslenmeyle ilgili şöyle buyrulmaktadır: "Âdemoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Âdemoğluna belini doğrultacak birkaç lokma yeterlidir. Mutlaka (çok yemesi) gerekiyorsa; midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de nefesine (boşluğa) bıraksın." (Tirmizî, Zühd, 47; İbn Mâce, Et'ime, 50) Sağlık kuruluşlarının yeterli ve dengeli beslenme kriteri İslam dininde ölçülü beslenmek ile örtüşmektedir.

Aşırılıktan kaçınma ve israf yapmamak: Kur'an-ı Kerim'de aşırılık 'israf' kavramı ile açıklanmaktadır. İsfraf etmek tüketimde aşırılığa kaçmakla aynı anlama gelmektedir. "Ey Adem'in evlatları! Her namaz vaktinde mescide giderken süsünüzü takının (elbisenizi giyin). Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez." (Kur'an, A'raf 7/31) Âyette belirtildiği gibi verilen nimetlerden faydalanılmalı fakat ihtiyaç dahilinde faydalanılmalıdır. İhtiyaçtan fazlası kullanılmamalıdır. Sadece ihtiyaç dahili gözetilip gereksiz fazlalıklar yapılmadığında aşırılıktan kaçınılmış olunur ve israf yapılmamış olunur. Tüketim; harcamak manasına gelirken israf; harcamada haddi aşmamak manasına gelmektedir. Aşırılık ile ilgili bir Hadis-i Şerif'te şöyle ifade edilmektedir: "Çok yemek kalbi öldürür; az yemek ise kalbi diriltir." (İbn Mâce, Et'ime, 50) Helal ve temiz beslenen bireyler israftan kaçınır ve tüketimde bilinçli olur. Böylelikle dünya genelinde yaşanan açlık, yoksulluk, eşitsizlik gibi olumsuz durumlar en az seviyeye indirgenmiş hale gelecektir.

3. Tüketim Bilinci ve İsfraf

Tüketim, "Belirli bir ihtiyacımızı tatmin etmek için bir ürünü ya da hizmeti edinme, sahiplenme, kullanma ya da yok etme olarak tanımlanabilir. Bu eylemi yapan birey ise tüketicisi olarak adlandırılabilir." (Köroğlu, 2009). Bu anlamıyla tüketim, insanoğlunun varlığını devam ettirebilmesi için yaptığı doğal bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketim aslında ihtiyaçlarımızı almak, harcamaktır fakat günümüz dünyasında çok harcayan çok tüketen üstün

görülüyor algısı oluşmaya başlamıştır. Hal böyle olunca tüketim faaliyeti ihtiyaçlarımızı almanın ve harcamanın oldukça dışına çıkılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüketim bilinci ise kişinin tüketim faaliyetini yaparken sadece kendi ihtiyaçlarını değil aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği, toplumsal faydayı ve yaşadığı toplumdaki etik değerleri gözeterik yaptığı tüketim davranışlarıdır (Köroğlu, 2009). Topluma zarar veren, ülke ekonomisine katkı sağlamayan her türlü tüketime zararlı tüketiciye de mutlaka dokunacaktır. Bundan ötürü tüketimde bilinçli olmak bireysel ve toplumsal olarak en önemli sorumluluklardandır.

Gıda tüketimi insanlık için oldukça önem arz eden konulardan biridir. İnsan varlığını sürdürebilmek için yiyip içmek zorundadır. Fakat bu ölçülü olmalıdır. İhtiyacımız kadarını almalıyız fazlasını almamalıyız. Tüketime çılgınlığa dönüştüğü anda sadece tüketici ve çevresi etkilenmez dünyanın herhangi yerinde yoksullukla mücadele eden, açlıktan ölen insanları da etkilemektedir. Günümüzde her akşam 795 milyon insan yatağa aç girmektedir. Bu sayının 2050'ye kadar iki milyar daha artacağı düşünülmektedir. (Küresel Amaçlar, Açlığa Son, 2025) İşte bu noktada hem helal, temiz ve güvenilir beslenmenin önemi ortaya çıkmaktadır hem de tüketim bilinci ve israftan kaçınma durumları ile paralellik görülmektedir.

İsraf, malı ve yiyecekleri tasarrufta, ölçüyü aşmak, boş yere tüketim yapmak diye tarif edilmektedir (Doğdu, 1972). İsraf etmemek, malı hiçbir surette harcamamak, elinde bulundurmak demek değildir. Bu durum cimriliktir ve İslam'da cimriliğin yeri yoktur. İslam dini her durumda olduğu gibi tüketim de de orta yollu olmayı öğütler. Haddi aşarak israf yapmayı ya da hiç vermeyerek cimrilik etmeyi de emretmez (el- A'raf 7/31). Aşırı tüketim, tüketim bilinçsizliği ve israf aynı manaları taşımaktadır. Gıdada, giyimde, enerji kullanımında, kozmetikte, alışverişte, zaman kullanımında ve daha pek çok alanda tüketim yapılırken bilinçli olunması gerekmektedir. Bilinçsiz yapılan her tüketim üretimi daha da hızlandırmakta ve elde olan kaynakların azalmasına sebep olmaktadır. Bu durum elde olan kaynaklara bir daha ulaşmamızı imkansızlaştırmaktadır. Aşırı üretim ve rekabet hırsı yüzünden zararlı, kimyasal atıklar doğaya bırakılınca atmosfer dengesi bozulmakta ve doğada yaşayan bitkiler, hayvanlar, ormanlar zarar görmekte ve bazı hayvan ve bitki türleri sırf bu bilinçsiz tüketimden dolayı nesli yok olmakla karşılaşılıyor. İsraf eylemi bireye, topluma, toplumda canlı olan her şeye ve çevreye büyük zararlar vermektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de besinlerin korunması ve güvenilir olması önemli meseleler arasında yer almıştır. Besinlerde kullanılan gıda katkı maddelerinin bilinmesi ve bireylerin bu konuda bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle, başta iş hayatı olmak üzere ve hemen her alanda değişimler başlamıştır. Bu değişikliklerden gıda da nasibini almıştır. Evde üretilip tüketilen doğal gıdalar yerini hazır-yarı hazır gıdalara bırakmaya başlamıştır. İnsanlar işe giderken, okula giderken veya herhangi bir meşguliyeti varken yemek yapmakla uğraşmak istemiyor ya da yemek yapmaya daha az vakit ayırmak istiyor. Bu istekler karşısında gıda katkı maddelerinin kullanımı kaçınılmaz olmaktadır.

4. Tüketim Bilinci ve İsraf Kavramlarının Mukayesesi

Tüketim, fitri bir ihtiyaç iken günümüzde yapılan tüketim çılgınlığı nedeniyle adeta israf kavramı ile özdeşleşmiş hale gelmektedir. Nitekim günümüzde insanlar tüketimi her alanda her koşulda kullanmaktadır. Modern çağ yaşayanları tüketimi temel işlevinden uzaklaştırıp

ihtiyaçlardan ziyade istek, arzu, statü, ilgi odağı gibi sebeplerden ötürü bu faaliyeti yeniden şekillendirmişlerdir. İlerleyen teknolojiyle tüketim ürünlerinin çeşitliliği ve adedinin artması ve ulaşım kolaylığı gibi nedenlerde tüketim çılgınlığının cabası olmaktadır. Tüketim denilince akla sadece gıda gelmemelidir. Tüketimin, gıda başta olmak üzere giyim-kuşam, alışveriş, eşya, kozmetik gibi başlıkları da kapsadığını bilmek gerekmektedir. Aynı zamanda gereksiz harcamalar ekonomik kaynakların hızla tükenmesine sebep olmaktadır. Hızla tüketilen her ürünün hızla üretilmesi gerektiğinden hem maliyet hem zaman hem iş gücü dengesi bozulmaktadır. Aşırı tüketim doğrudan ve dolaylı olarak çevresel maliyetlerin artmasına yol açar ve bu sadece bulunan küçük çevreyi etkilemekle kalmaz. Dünyanın her yerinde tüketim ürünlerine ulaşabilen veya ulaşamayan herkesi etkilemektedir. Günümüzde her akşam 795 milyon insan yatağa aç girmektedir. Bu sayının 2050'ye kadar iki milyar daha artacağı düşünülmektedir (Küresel Amaçlar, Açlığa Son, 2025). Kişi kendinde fazla tüketim yaptığında bir beis görmeyip dünyada gıdasızlıktan ölen milyarlarca insanı hiçe saydığına hem ekonomik anlamda hem de ruhsal tatmin ve manevi huzurun bozulmasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda tüketimde bilinçli olmak insanlığın asli görevlerindendir.

Tüketimde haddi aşmak ile İslam dininde ki israf kavramı aynı manalara gelmektedir. Zira israf, gereksiz yere harcama yapmak, saçıp savurmak manalarına gelmektedir. Allah'ın yeryüzünde kurmuş olduğu düzen ve nizam israfıya yol açmazken insanlar bu düzeni bozmakta ısrar etmektedirler. Oysa ki Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: *"Aşırı gitmeyin, doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez."* (el-Bakara 2/190) Yapılan her israf sadece bireye zarar vermekle kalmamaktadır. Toplumu da etkilemektedir. Örneğin çok fazla tahıl tüketen bir ülke olarak Türkiye'de üretilenler tüketilene yetiştirememektedir ve bundan dolayı yetiştiremeyen ürünlerde ithal etmek zorunda kalınmaktadır. İthal edilen her ürün için yüksek rakamlarla ödeme yapılmaktadır. Bu durum ülke ekonomisini zora sokmaktadır. Ülke ekonomisinin kalkınması ve refah seviyesine ulaşılabilmesi için halktan vergiler ve daha çok istihdam gücüne ihtiyaç doğmaktadır. Görüldüğü gibi bir kişi kendi içinde az görerek yapmış olduğu israfta hem ülke ekonomisine hem de kendisine zarar vermiş olmaktadır. Ayrıca böyle düşünen kişi ben bir kişiyim benim israfımdan ne zarar gelecek ki düşüncesiyle yaptığı durumu milyonların söylediği düşünülürse bu durum içinden çıkılmaz bir noktaya varacaktır.

Tüketim bilinci ve israftan kaçınmak, bireyin ahlaki duruşunu, toplumsal sorumluluğunu ve çevresine karşı duyarlılığını yansıtan bir yaşam tarzıdır. İslam, israfı yasaklayıp (el-A'râf 7/31), helal ve temiz olanı tavsiye ederek (el-Bakara 2/168), ölçülü tüketimi teşvik etmiştir. Bu bağlamda bilinçli tüketim, ortak yaşam alanımız olan dünyaya daha duyarlı olmayı sağlamakla beraber Müslümanlar için kulluk bilincini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tüketim bilinci kazanmış bir birey sağlıklı ve helal besleneceğini bilir ve ona göre tüketimini yapar böylelikle hem kendi ekonomisine katkı sağlar hem de ülke ekonomisine katkı sağlamış olur. Aynı zamanda birey ruhsal ve manevi yönden de kendini selamette hissetmiş olur.

5. Gıda Katkı Maddeleri

Gıda katkı maddeleri, "tek başına gıda olarak tüketilmeyen, gıda hammaddesi veya yardımcı maddesi olarak kullanılmayan; tek başına besleyici değeri olan veya olmayan; seçilen teknoloji gereği kullanılan işlem sırasında kalıntı veya türevleri mamul maddede bulunabilen; gıdanın hazırlanması, tasnifi, işlenmesi, ambalajlanması, taşınması, depolanması ve dağıtımı

sırasında gıda maddesinin tat, koku, görünüş, yapı ve diğer niteliklerini korumak, düzeltmek veya istenmeyen değişikliklere engel olmak amacıyla kullanılmasına izin verilen maddelerdir” (Çayıroğlu, 2015).

Bu katkı maddeleri, temel olarak gıdaların raf ömrünü uzatmak, renk ve görünümünü canlı göstermek, lezzet ve koku özelliklerini güçlendirmek, dokusunu iyileştirmek veya ürünün fiziksel bütünlüğünü korumak amacıyla kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra kaliteli içerik üretmek, ambalaj estetiğine önem vererek tüketici ilgisini artırmak, ürün çeşitliliğini çoğaltmak ve gıdaların taşınabilirliğini kolaylaştırmak gibi gerekçeler de gıda katkı maddelerinin kullanımını yaygınlaştıran etkenler arasında yer almaktadır. Günümüzde market raflarında yer alan unlu ve sütü mamullerden işlenmiş et ürünlerine, gazlı içeceklerden hazır gıdalara, dondurulmuş ürünlerden dondurmalara kadar neredeyse her kategoride gıda katkı maddesine rastlamak mümkündür (Çayıroğlu, 2015).

Gıda katkı maddeleri, kaynak ve içerik bakımından farklı türlere ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmada doğal katkı maddeleri ile yapay (sentetik) katkı maddeleri birbirinden ayrılır. Doğal katkı maddelerinin bir kısmı uygun dozda kullanıldığında insan sağlığı açısından risk oluşturmazken, bazı sentetik katkı maddeleri doğrudan zararlı etkilere yol açabilmektedir. Nitekim gıda endüstrisinde sıklıkla kullanılan bazı renklendiriciler —örneğin şekerlemelerde, kozmetik ürünlerinde ve çeşitli hazır gıdalarda kullanılan karmin— “*Dactylopius coccus*” adlı bir böcek türünden elde edilmektedir. Dini açıdan böcek kökenli maddelerin kullanımı caiz görülmemekte, tıbbî açıdan da karminin bazı alerjik reaksiyonlara, mide-bağırsak rahatsızlıklarına ve uzun vadede kanser riskine yol açabileceği belirtilmektedir (Özgen & Hazarhun, 2019).

Bu çerçevede, Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği kapsamında izin verilen katkı maddeleri ve miktarlarına riayet edildiğinde, söz konusu maddeler genel sağlık kriterleri açısından güvenli kabul edilmekte ve İslâm hukuku açısından da haram sayılmamaktadır. Bununla birlikte, özellikle dini hassasiyetleri yüksek bireyler için, bu maddelerin kaynağı ve kullanım şekline ilişkin titiz bir tercih süreci önem arz etmektedir. Bu bağlamda, helal gıda sertifikası veren kurumlar tarafından yayımlanan listelerde veya ilgili internet sitelerinde “helal kabul edilen E-kodları” ayrıntılı biçimde paylaşılmakta; böylece tüketicilerin bilinçli tercih yapmaları kolaylaştırılmaktadır. Bu çalışmada da konunun somut biçimde anlaşılabilmesi amacıyla örnek teşkil eden E-kodları tablolastırılarak sunulmuş; helal gıda bilincini güçlendirmeye yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir.

Bedenin Senin Emanetin Ona İyi Davran!

Tüketilmesi Uygun Olmayan Gıda Katkı Maddeleri

E-904; Şellak:	Çeşitli böceklerden elde edilmektedir. Gıdalara canlılık vermektedir.	Hükmü: Böcek salgısı arının bal yapımında ki salgısı gibi düşünüldüğünde helal kabul edilir fakat üretimde salgının yanında çözücü alkol kullanılır. Bu sebeple Şüpheli kabul edilmektedir. (GİMDES)
E-920/ 921; Sistein-Sistin:	İnsan saçı, domuz kılı, kuş tüyü gibi kılardan üretilmektedir.	Hükmü: Genelde domuzdan üretildiği için Haramdır. (GİMDES)
E-951; Aspartam:	Suni tatlandırıcıdır.	Hükmü: Hayvansal köken içermemektedir. Fakat üretim sürecinde alkolün kullanılabilmesi güçlü ihtimaldir. Bu sebeple Şüpheli kapsamındadır. (GİMDES)
E-1510; Etonal Etil Alkol:	Çözücü alkoldür.	Hükmü: Sarhoş edici etkisi olma ihtimalinden dolayı Şüpheli kapsamındadır. (GİMDES)
E-102; Tartrazin:	Limon sarısı rengi vermektedir. Hiperaktiviteyi arttırmaktadır.	Hükmü: Yardımcı maddeler ve alkolün birleşmesiyle Şüpheli kapsamına girmektedir. (GİMDES)

Helal Sertifikalı Bazı Markalar

- Afia
- Balpamak
- Tatarası
- Milat Çikolata
- Değer Çikolata
- Maraş Dövmelim
- Akdo Dondurma
- Erpiliç
- Has Tavuk
- Lezita
- Sinangil Un
- Selva Un
- Gedik Tavuk
- Baktav
- D&G
- Tadıbu
- M. Özkaymak
- Helvanı
- Şenbağ
- Dutpınar
- Tatşen

GİMDES'İN paylaştığı diğer tüm helal sertifikalı ürünlere buradaki linkten ulaşabilirsiniz

Tablo 1. GKM Hakkında Hazırlanan Broşür 1, 2025

Lokman senin aynandır: Temiz ye, temiz yaşa

E-904	Şellak	Böceklerden elde edilmektedir.
E-920	L-Kistein	İnsan saç, hayvan kılı ve tavuk tüyünden elde edilmektedir.
E-1100	Amilas	Enzimdir. Küf mantarı ve domuz pankreasından elde edilmektedir.
E-1510	Etanol	Çözücü alkoldür.

GİMDES'in resmi sitesinde paylaştığı kökeni çoğunlukla domuz olan tatlandırıcı ve parlaticı kategorisinde bulunan gıda katkı maddeleri yandaki tabloda paylaşılmıştır.

GİMDES'in resmi sitesinde paylaştığı sağlık için tehlikeli olan bazı gıda katkı maddeleri aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

E-924	Potasyum Bromat	Un işleme ajanıdır. Bulantı kusma yapar.
E-925	Klorin	Un işleme ajanıdır. Kanserojendir.
E-926	Azodikarbonnamid	Un işleme ajanıdır. Kanserojendir.
E-954	Sakkarinler	Suni tatlandırıcıdır. Kanserojendir.

Tablo 2. GKM Hakkında Hazırlanan Broşür 2, 2025

Etiketin Ötesine Bak Sağlığını Sen Yönet

E-297	Fumarik Asit: Antioksidandır.	Keklerde kullanılmaktadır.
E-301	Sodyum L Askorbat: Sentetik antioksidandır.	Gıdaların vitaminini zenginleştirir. Kahvaltılık sos, sucuk, sosis ve tahıllarda kullanılmaktadır.
E-558	Bentonit: Topaklanmayı önler.	Meyve suları, aromalar ve kozmetik ürünlerde kullanılmaktadır.

Hayvan Kökenli GKM**İnceltici GKM****GİMDES GKM****Tablo 3. GKM Hakkında Hazırlanan Broşür 3, 2025**

E-120	Karmin, Koşineal	Böceklerden renklendirici elde edilmektedir. Kozmetiklerde, şekerlemelerde, şampuanlarda kullanılmaktadır. Üremede bozukluk, kanser riski oluşturmaktadır.
E-320 E-321	Butili Hidroksi Anisol	Hayvansal yağ ve yağ ürünlerinin acılaşmasını engelleyen koruyuculardandır. Sakız, cips, tuzlu çubuk, sos, kızartma yağları, patates mamullerinde kullanılmaktadır. Kanserojen içermektedir
E-422	Gliserin, Gliserol	Kıvam arttırıcı, nemlendirici ayrışmalarıyla ilgilidir. Domuz türü hayvanlardan da elde edilmektedir. Mide bulantısı, baş ağrısı, susuzluk, ishal, yüksek tansiyon, yüksek kan şekeri rahatsızlıkları ortaya çıkmaktadır.
E-904	Şellak	Çeşitli bitki ve böceklerden elde edilmektedir. Gıdaların topaklanmasını engellemekte ve canlılık vermektedir

Tablo 2. GİMDES'in Paylaşmış Olduğu Tehlikeli Gıda Katkı Maddeleri

Sonuçlar ve Değerlendirme

Sağlıklı beslenme, insan yaşamının her döneminde önemini koruyan evrensel bir gerekliliktir. Bireyin fiziksel, ruhsal ve toplumsal dengesini sürdürebilmesi, bilinçli beslenme alışkanlıklarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle bireylerin tükettikleri gıdaların içeriğini tanımaları, helal-haram sınırlarını bilmeleri ve sağlıklı beslenmeyi bir yaşam kültürü hâline getirmeleri büyük önem taşımaktadır.

İslam dini, helal dairesini geniş, haramları ise sınırlı tutarak insana fıtratına uygun bir beslenme anlayışı sunmuştur. Modern sağlık kurumlarının benimsediği ilkeler ile Kur'ân-ı Kerîm'in ortaya koyduğu esaslar arasında dikkate değer bir paralellik bulunmaktadır. Kur'an ve hadislerin daha kapsayıcı olduğu söylenebilir. Nitekim sağlık otoriteleri beslenmeyi genellikle sadece fizyolojik açıdan ele alırken, Kur'an bu konuyu ahlaki ve manevi boyutlarıyla da bütünleştirir. Bununla birlikte her iki yaklaşımda da ölçülülük, aşırılıktan kaçınma, doğal ve temiz gıdalara yönelme, yeterli ve dengeli beslenme gibi temel ilkeler ortak bir zeminde buluşmaktadır.

Bu çalışmada, bireylerin sağlıklı ve helal beslenme konusunda bilinçlenmelerinin yaşam kalitesini artıracağı, aynı zamanda çevreye duyarlı ve sürdürülebilir bir yaşam biçimini teşvik edeceği sonucuna ulaşılmıştır. Gıdalarda kullanılan katkı maddeleri ve E-kodları hakkında doğru bilgiye sahip olmak hem sağlık açısından hem de dinî duyarlılık bakımından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında bu konuda farkındalık oluşturmak amacıyla temel bilgilendirmeler yapılmış, helal ve sağlıklı beslenme arasındaki bütüncül ilişki değerlendirilmiştir. Allah'ın insana emanet ettiği bedeninin korunması dinî ve de etik bir sorumluluktur. Bu sorumluluk, yalnızca bireysel sağlığı değil; toplumsal refahı, ekonomik istikrarı ve çevresel dengeyi de kapsar. Sağlıklı ve helal beslenme bilincine sahip birey, aynı zamanda tüketim bilincine de sahip olacak; böylece ölçülü davranarak israftan uzak duracak,

kişisel ve toplumsal düzeyde ekonomik dengeye katkı sağlayacaktır. İsraftan kaçınmak, bireyin ahlaki olgunluğunu ve çevreye karşı duyarlılığını yansıtırken, Müslüman açısından da kulluk bilincinin bir göstergesidir.

Helal ve sağlıklı beslenme, tüketim bilinci ve israftan kaçınma konularında gösterilecek hassasiyet, üretim ve tüketim arasında doğal bir denge kurulmasına, dolayısıyla ekonomik ve toplumsal kalkınmanın desteklenmesine zemin hazırlamaktadır. Bu bilinç aynı zamanda yoksulluk, açlık ve eşitsizlik gibi küresel sorunların azaltılmasına da katkı sağlayacaktır. Sonuç olarak, helal ve sağlıklı beslenme yalnızca bireysel bir tercih değil; toplumsal, ekonomik ve manevi boyutlarıyla insanlığın ortak sorumluluğudur. Bu bilincin yerleşmesi hem dini vecibenin yerine getirilmesini hem de daha adil ve yaşanabilir bir dünyanın inşasını mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, S. S., *Kur'an-ı Kerim'in Gıda ve Beslenme Konusuna Yaklaşımı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2022.
- Akbulut, M., "Gıda Katkı Maddeleri: Fonksiyonları ve Kaynakları", *I. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi (Gıda Katkı Maddeleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri) Bildiri Kitabı*, s. 59-68, Pozitif Tanıtım Hizmetleri, Ankara, 2011.
- Boğa, A. ve Binokay, S., "Gıda Katkı Maddeleri ve Sağlığımıza Etkileri", *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 19(3), 141-154, 2010.
- Çayıroğlu, Y., "İslâm Hukukuna Göre Gıda Katkı Maddeleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 26, 331-368, 2015.
- Çeker, O., "Helal Gıda Anlayışımız", *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 1-10, 2021.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, "Helal Ürün ve Hizmet", 1 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır: <https://kurul.diyanet.gov.tr/Ana-Konu-Detay/1070/helal-urun-ve-hizmet>
- Doğdu, S., "İsraf", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 3, 176-179, 1972.
- Erdem, H., "İsraf, Tüketim Çılgınlığı ve Çevre Kirliliği", *Çevre ve Ahlak Sempozyumu*, Gaziantep Üniversitesi, ss. 285-300, 2014.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, *Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*, 1 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141124-1.htm>
- GİMDES, "Helal Gıdaya Dikkat Ediyor Muyuz?", 2013. <https://www.gimdes.org/helal-gidaya-dikkat-ediyor-muyuz.html> (Erişim Tarihi: 01.11.2024).
- GİMDES, 1 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır: <https://gimdes.com/>
- Güneş, Z. S. ve Yetim, H., "Helâl Gıda Üretimi ve Tüketimi", *Journal of Halal Life Style*, 2(2), 70-94, 2020. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1348762>
- Kaplan, M., "Kültürel Bir İnşa Süreci Olarak Sağlık: Kavramsal ve Tarihsel Bir Bakış", *Dört Öge*, 5, 11-16, 2014.
- Köroğlu, C. Z., *Tüketim Kültürü ve Din*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.
- Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, (nşr. İbrahim M. Ramazan), Beyrut, 1408/1989.

- Okur, K. H., “İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler”, *Usûl*, 11, 7-40, 2009.
- Özgen, İ. ve Hazarhun, E., “Gıda Etiketlerindeki E-Kodlu Katkı Maddelerinin Helal Gıda Kapsamında İncelenmesi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(41), 481–502, 2019.
- Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı, *Sağlıklı Beslenme*, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Yayını, 2018.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S., *İslâm İlmi-hali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, *Bağışıklık Sistemi ve Sağlığımız*, <https://www.saglik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 01.11.2024).
- Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar: Açılış Son*, 2 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır: <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/amaclari/acligi-bitirmek/>
- World Health Organization, *Healthy Diet*, https://www.who.int/health-topics/healthy-diet#tab=tab_1 (Erişim Tarihi: 01.11.2024).
- Yazır, E. H., *Hak Dini Kur'an Dili: Yeni Meâlli Türkçe Tefsir*, İstanbul, 1979.
- Yılmaz, C., “Sağlıklı Beslenme ve Özellikleri”, *Sosyoloji Dergisi* (Gençlik Özel Sayısı), 65-76, 2003.
- Yörükoğlu, Y., *30 Günde 10 Yıl*, Hayykitap, İstanbul, 2023.

OTİZMLİ ÇOCUKLARA DEPREM ÇANTASI HAZIRLAMA BECERİSİNİN ÖĞRETİMİNDE VIDEO MODELLE ÖĞRETİMİN ETKİLİLİĞİ

Lisans Öğrencisi, Fatma Özge KEŞ¹, Lisans Öğrencisi, Saadet Nur GÜNER², Lisans Öğrencisi, Sıla SEVİNDİ³, Lisans Öğrencisi, Lisans Öğrencisi, Kübranur KAHRAMAN⁴, Dr. Öğr. Üyesi Serap DOĞAN ASLAN⁵

¹Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, kesfatmaozge@gmail.com

²Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, nur.gnr.2003@gmail.com

³Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, Silasevindi0@gmail.com

⁴Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, Kubranurk072@gmail.com

⁵Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, serapdogan@gantep.edu.tr, 0000-0003-4045-7825

ÖZET

Yıkıcı ve ağır sonuçları olsa da depremin olumsuz etkilerini azaltmak ve oluşabilecek riskleri en aza indirmek deprem öncesinde önlem almak ve deprem hazırlığıyla sağlanabilir. Pek çok hazırlığı içeren önlemlerden biri de deprem çantası hazırlamadır. Bireylerin deprem sonrasında ihtiyaçlarının olabileceği su, paketli gıda, battaniye, el feneri, düdük gibi malzemelerin darbelere ve hava koşullarına dayanıklı özel bir çantaya uygun biçimde yerleştirilmesi bu önlemin alınması anlamına gelir. Tüm bireyler için oldukça kolay ve basit bir biçimde hazırlanan deprem çantası, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireyler için karmaşık ve anlaşılması güç olabilir. Bu güçlüğü yanında OSB olan bireylerin eğitim programlarında güvenlik becerilerinin yeterince yer almaması, ailelerin depremle ilgili becerilerde OSB olan çocuklarının bağımsızlaşamayacaklarını düşünmeleri de OSB olan çocuklarına depremle ilgili becerilerin öğretimini engellemektedir. Oysa depremle ilgili beceriler ihmal edilemeyecek kadar önemli ve gereklidir. Tek-denekli araştırma yöntemlerinden katılımcılar arası çoklu yoklama modeliyle desenlenen bu çalışmanın amacı yaşları 8-9 arasında değişen ikisi erkek biri kız OSB tanılı üç çocuğa deprem çantası hazırlama becerisinin öğretiminde video modelle öğretimin etkililiğini sınamaktır. Araştırmada katılımcıların hedef beceriyi araç-gereçler arası genellemelerini ve öğretim bittikten 1 ve 2 hafta sonra da sürdürüp sürdürmediklerini inceledik. Araştırma bulguları katılımcıların hedef beceriyi edindiklerini, farklı araç-gereçlere genellediklerini ve öğretim bittikten 1 ve 2 hafta sonra da sürdürdüklerini göstermektedir.

Ayrıca katılımcılar, öğretmenler ve ebeveynlerden toplanan sosyal geçerlik verileri de onların çalışmadan memnun olduklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Otizm spektrum bozukluğu, deprem güvenliği, depreme hazırlık, deprem çantası hazırlama.

THE STRAIT OF HORMUZ: RESHAPING REGIONAL ALLIANCES IN 2025**Khalid, Muhammad Munib¹**

Minhaj University Lahore. Faculty of Social Sciences & Humanities, School of Political Science, Lahore, Pakistan.

¹ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1299-3448>
munibkhalid@mul.edu.pk

Husnain Naseer²

² Minhaj University Lahore. Faculty of Social Sciences & Humanities, School of Political Science, Lahore, Pakistan.
chhusnainnaseer@gmail.com

Amjad Ata³

³ PSE Law College, Lahore, Pakistan.
onlineincharge@gmail.com

Abstract

The Strait of Hormuz—through which nearly 20% of the world’s petroleum is transported—continues to serve as a critical maritime chokepoint and strategic flashpoint. In 2025, renewed Iranian threats to close the Strait, alongside the intensification of covert maritime hostilities involving Israel, have amplified regional instability and disrupted traditional patterns of energy security. The purpose of this study is to examine how maritime insecurity is driving new diplomatic, infrastructural, and strategic realignments in the Gulf and beyond. It focuses on how Gulf states and external actors are responding to the evolving geopolitical risks through energy diversification and corridor-based connectivity initiatives. This paper employs a qualitative geopolitical analysis grounded in primary source documents, strategic policy reports, and open-source intelligence. Key sources include publications from the International Institute for Strategic Studies (IISS), Chatham House, and the International Energy Agency (IEA). The methodology involves comparative case analysis of maritime security developments and infrastructure responses in the UAE, Saudi Arabia, and the broader Gulf Cooperation Council (GCC), alongside emerging interregional partnerships such as the India–Middle East–Europe Economic Corridor (IMEC). The research finds that maritime insecurity in the Strait of Hormuz has significantly accelerated diversification measures among Gulf states. Notable examples include the UAE’s Port of Fujairah and Saudi Arabia’s Petroline pipeline system, both designed to circumvent Hormuz. At the same time, the rise of alternative transit corridors—most prominently IMEC—signals a paradigm shift in regional connectivity and alliance-building. These responses are not merely infrastructural but represent broader shifts in geopolitical alignment, particularly in relation to U.S., Indian, Chinese, and European policy engagement in the Middle East. The findings underscore that threats to the Strait of Hormuz are no longer isolated or tactical but form part of a strategic recalibration in global energy and security governance. Maritime insecurity has become a transformative force, prompting new diplomatic

alignments and infrastructural priorities in the Gulf and adjacent regions. The study concludes that regional actors must institutionalize cooperative maritime security frameworks and diversify economic dependencies to mitigate the long-term risks posed by chokepoint vulnerabilities. These developments represent a move toward a more distributed and resilient regional architecture in Middle Eastern diplomacy and energy logistics.

Keywords:

Strait of Hormuz; Maritime Security; Energy Diplomacy; Gulf States; Regional Alliances; Iran-Israel Conflict; IMEC; Oil Transit; UAE Port of Fujairah; Saudi Pipelines; Geopolitical Realignment; 2025 Middle East Strategy

TÜRKİYE’DE GIDA YARDIMLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Erdoğan GÜNEŞ¹ Tayfun KALSIN²

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü,
egunes@agri.ankara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4416-3405,

² Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Güvenliği ABD-
tayfun.kalsin@kizilay.org.tr

ORCID ID: 0000-0001-6388-9079

ÖZET

Son yıllarda artan iklim değişikliği, savaşlar, ekonomik dalgalanmalar ve kitlesel göç hareketleri dünya genelinde gıda güvenliğini tehdit eden en önemli unsurlar haline gelmiştir. Bu süreç, gıda yardımlarını yalnızca kriz anlarında başvurulacak geçici bir araç olmaktan çıkararak, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle doğrudan ilişkili yapısal bir politika alanına dönüştürmüştür. Dünya Gıda Programı (WFP), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) gibi uluslararası kuruluşlar, son yıllarda yürüttükleri çalışmalarda gıda yardımlarını yerelleştirme, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırmaktadır.

Türkiye, afet yönetiminde sahip olduğu güçlü kurumsal kapasite, bölgesel lojistik avantajı ve insani diplomasi faaliyetleriyle hem bölgesel hem de küresel düzeyde önemli bir aktör konumundadır. Özellikle 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi sonrasında Türk Kızılay ve AFAD koordinasyonunda yürütülen gıda yardımları, kısa sürede milyonlarca kişiye ulaşmış ve Türkiye’nin afet sonrası gıda tedarik zincirinde yüksek bir operasyonel kapasiteye sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, sahada yapılan gözlemler; mükerrer yardımların önlenememesi, kurumlar arası veri paylaşımında gecikmeler ve dijital izleme sistemlerinin yetersizliği gibi konularda sistemin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu çalışma, küresel ve ulusal düzeyde gıda yardımı sistemlerini sürdürülebilirlik, dijitalleşme, yerel üretim ve faydalancı katılımı ekseninde incelemektedir. Literatür taraması, uluslararası kuruluş raporları ve saha gözlemleri aracılığıyla elde edilen bulgular, gıda yardımının yalnızca kriz dönemlerinde değil, uzun vadeli toplumsal dayanıklılık ve kalkınma süreçlerinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Elde edilen veriler, yerel üreticilerle iş birliği, kültürel uygunluk, gıda güvenliği, dijital takip sistemleri ve sürdürülebilir finansman modellerinin gıda yardımlarında kalıcılığı ve verimliliği artırdığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye, tekrarlayan doğal afetler ve özellikle depremler karşısında edindiği deneyim sayesinde afet yönetimi alanında kurumsal kapasitesini belirgin biçimde geliştirmiştir. Bu birikimin gıda yardımı ekosistemine yansıtılması için dijital izleme ve erken uyarı sistemlerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilir ve çeşitlendirilmiş finansman modellerinin oluşturulması ile yerel üretim ağları ve tedarik zincirleriyle entegrasyonun artırılması kritik önemdedir. Bu koşulların sağlanması, Türkiye’nin hem ulusal düzeyde gıda güvencesini

sağlamlaştırmasına hem de bölgesel ölçekte çağdaş, kanıta dayalı ve hızlı tepki verebilen bir gıda yardımı mimarisi geliştirmesine olanak tanıyacaktı.

Anahtar Kelimeler: Gıda yardımı, sürdürülebilirlik, afet yönetimi, tedarik zinciri, dijitalleşme, Türkiye

EVALUATIONS ON FOOD AID AND ITS SUSTAINABILITY IN TÜRKİYE

Erdoğan GÜNEŞ¹, Tayfun KALSIN²

¹ Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics
e-mail: egunes@agri.ankara.edu.tr — ORCID ID: 0000-0002-4416-3405

² Master Science, Ankara University, Graduate School of Natural and Applied Science,
Department of Food Safety
e-mail: tayfun.kalsin@kizilay.org.tr- ORCID ID: 0000-0001-6388-9079

ABSTRACT

In recent years, the combined impact of climate change, armed conflicts, economic fluctuations, and mass migration has become one of the most critical threats to global food security. These multidimensional crises have transformed food assistance from a short-term humanitarian measure into a structural policy instrument directly linked to the goals of sustainable development.

Global humanitarian actors such as the World Food Program (WFP), the Food and Agriculture Organization (FAO), and the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC) have redefined the framework of food aid through principles of localization, digitalization, and sustainability. The growing use of digital monitoring systems, blockchain-based traceability tools, and cash-based transfer models has improved both the transparency and efficiency of global food assistance operations.

Within this international landscape, Turkey has emerged as a regional and global actor with significant logistical capacity, institutional experience, and humanitarian diplomacy strength. Following the 6 February 2023 Kahramanmaraş Earthquakes, the Turkish Red Crescent (Türk Kızılay) and the Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) coordinated one of the largest food aid operations in the country's history. Millions of people received food packages and hot meals in a short period of time, reflecting Turkey's strong emergency logistics infrastructure. Nevertheless, field observations revealed certain weaknesses such as duplication of aid, delays in data sharing, and limited interoperability between institutions, underlining the need for enhanced digital coordination and planning systems.

This paper analyzes global and national food aid systems through the lenses of sustainability, digitalization, local production, and beneficiary participation. The study is based on literature review, institutional reports, and field observations, drawing from the experiences of FAO, WFP, IFRC, AFAD, TÜİK, and the Turkish Red Crescent. Findings demonstrate that sustainable food assistance extends beyond crisis response, functioning as a long-term investment in community resilience and human development. Integration with local producers,

ensuring food safety and cultural compatibility, improving data-based planning, and creating sustainable financing mechanisms are identified as key components of an effective food aid system.

In conclusion, Turkey has significantly enhanced its institutional capacity in disaster management through experience accumulated in response to recurrent natural disasters, particularly earthquakes. To translate this accumulated expertise into the food assistance ecosystem, it is critical to strengthen digital monitoring and early-warning systems, establish sustainable and diversified financing models, and increase integration with local production networks and supply chains. Meeting these conditions will enable Turkey to reinforce food security at the national level and to develop, at the regional scale, a contemporary, evidence-based, and rapid-response architecture for food assistance.

Keywords: Food aid, sustainability, disaster management, supply chain, digitalization, Turkey

1. GİRİŞ

Gıda yardımı, toplumsal dayanışmanın, sosyal adaletin ve sosyal devlet anlayışının en somut göstergelerinden biridir. Yoksullukla mücadelede olduğu kadar afet, savaş ve ekonomik kriz dönemlerinde de gıda yardımları, toplumun en kırılgan kesimlerine ulaşarak sosyal istikrarın korunmasına katkı sağlamaktadır (UNDP Türkiye, 2024) Türkiye’de gıda yardımları hem sosyal politika mekanizmalarının hem de afet yönetimi sisteminin temel bileşenlerinden biri olarak uzun bir geçmişe sahiptir.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, özellikle kıtlık ve ekonomik darboğaz dönemlerinde, devletin gıda tedariki ve yardımı konusundaki rolü belirgin olmuştur. 1930’lu yıllarda belediye aşevleri ve Halkevleri aracılığıyla yürütülen toplumsal destek uygulamaları, gıda yardımlarının kurumsallaşmasına yönelik ilk adımları oluşturmuştur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). 1970’li yıllardan itibaren sosyal yardımların yaygınlaşmasıyla birlikte, dar gelirli hanelere düzenli gıda destekleri verilmeye başlanmıştır; 2000’li yıllardan sonra ise sosyal yardım politikaları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altında bütünleştirilmiştir. Bu dönemde, yoksullukla mücadele ve sosyal refahın artırılması amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) güçlendirilmiş, gıda yardımlarının dağıtımı il ve ilçe düzeyinde sistematik hale getirilmiştir. Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS)’in devreye alınmasıyla birlikte, faydalanicıların ekonomik, demografik ve sosyal verileri merkezi olarak izlenmeye başlamış; yardımların mükerrerliğinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024)

Afet yönetimi alanında ise Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ile gıda yardımları ulusal koordinasyon sisteminin bir parçası haline gelmiştir (AFAD, 2023) Bu planla AFAD koordinasyonunda yürütülen beslenme hizmetleri, Türk Kızılay başta olmak üzere kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör ve gönüllü kuruluşlarla birlikte uygulanmaktadır. Türk Kızılay, afet dönemlerinde yürüttüğü mobil mutfak, aşevi ve Kızılay Kart uygulamalarıyla hem sıcak yemek hem de nakdi destek sağlayarak afet sonrası beslenme güvenliğinde temel bir rol üstlenmektedir (Türk Kızılay, 2023; Türk Kızılay & IFRC, 2023)

Son yıllarda gıda yardımı uygulamaları, sadece insani bir refleks olmaktan çıkarak, sürdürülebilir sosyal yardım politikalarının bir parçası haline gelmiştir. Bu dönüşümde iki temel dinamik belirleyici olmuştur:

- Dijitalleşme: Yardımların planlanması, izlenmesi ve raporlanmasında bilgi sistemlerinin kullanımı artmış; veri tabanları arasında entegrasyon sağlanmıştır.
- Sürdürülebilirlik: Gıda yardımının sadece krizlere yanıt olarak değil, uzun vadeli toplumsal dayanıklılığı güçlendiren bir araç olması gerektiği anlayışı öne çıkmıştır.

Bu bağlamda Kızılay Kart Programı, Türkiye’de dijital tabanlı sosyal yardım modellerinin öncüsü olarak öne çıkmaktadır (Türk Kızılay & IFRC, 2023). Program, faydalanıcıların temel gıda ihtiyaçlarını onur temelli bir biçimde karşılamasına olanak tanımakta; yardım süreçlerini ekonomik dolaşıma dâhil ederek yerel üretimi de desteklemektedir.

Özellikle 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Depremi sonrasında yürütülen geniş ölçekli gıda yardımı operasyonları, Türkiye’nin afet dönemlerindeki koordinasyon kapasitesini ve lojistik gücünü göstermiştir. Türk Kızılay ve AFAD koordinasyonunda yürütülen bu operasyonlar sayesinde milyonlarca kişiye kısa sürede ulaşılmış, sıcak yemek ve temel gıda desteği sağlanmıştır. Ancak süreç, aynı zamanda sistemin sürdürülebilirliğini etkileyen bazı yapısal sorunları da ortaya çıkartarak görünür kılmıştır (FAO Türkiye Ofisi, 2023; WFP Türkiye, 2024)

Başlıca sorunlar; kurumlar arası veri paylaşımındaki gecikmeler, mükerrer yardımların önüne geçilememesi, dijital izleme altyapısının kurumlar arasında parçalı kalması ve sürdürülebilir finansman modellerinin sınırlı oluşudur. Bu tablo, Türkiye’nin gıda yardımı alanında güçlü bir operasyonel kapasiteye rağmen, sürdürülebilirlik, izlenebilirlik ve koordinasyon boyutlarında mevcut durumda yetersiz kaldığını; dolayısıyla sistemin iyileştirme ve kurumsal bütünleşme açısından önemli bir gelişim potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

Dolayısıyla, bu çalışma Türkiye’de gıda yardımının mevcut yapısını, kurumsal aktörlerini, afet dönemlerindeki uygulama biçimlerini ve sürdürülebilirliğe ilişkin gelişim alanlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel varsayımı, Türkiye’nin mevcut gıda yardım kapasitesinin yalnızca acil durumlara yanıt vermekle kalmayıp, sosyal refahın korunması ve toplumun uzun vadeli dayanıklılığının artırılmasında stratejik bir rol oynadığıdır.

2. YÖNTEM / METODOLOJİ

Bu araştırma nitel yöntemle yürütülmüştür. Temel amaç, Türkiye’de gıda yardımı sisteminin yapısını, işleyişini, sürdürülebilirliğini ve gelişim alanlarını analiz etmektir. Çalışma, betimsel analiz yaklaşımıyla tasarlanmış; mevcut uygulamaların güçlü ve zayıf yönlerini görünür kılmayı hedeflemiştir.

2.1 Veri Kaynakları

Araştırmada kullanılan başlıca veri kaynakları; Türk Kızılay, AFAD, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile TÜİK tarafından yayımlanan faaliyet, istatistik ve izleme raporlarını içeren resmî kurum dokümanları; 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin ardından yürütülen gıda yardımı süreçlerine ilişkin kurumsal düzeyde gerçekleştirilen saha gözlemleri ve değerlendirmeler; ayrıca Türkiye’de sosyal yardım, gıda güvenliği, sürdürülebilirlik ve afet yönetimi konularında yayımlanan akademik çalışmalara dayalı kapsamlı bir literatür taramasıdır.

2.2 Yöntemsel Yaklaşım

Veriler, belge incelemesi ve içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Bulguların yorumlanmasında üç analitik eksen esas alınmıştır:

- (i) **Kurumsal yapı:** Gıda yardımlarının hangi kurumlar tarafından, hangi mevzuat ve planlama çerçevesinde yürütüldüğü;
- (ii) **Operasyonel uygulamalar:** Planlama, dağıtım, izleme ve raporlama süreçlerinde karşılaşılan başarılar ile sorunlar;
- (iii) **Sürdürülebilirlik boyutu:** Yardımların uzun vadede finansal, çevresel ve sosyal açıdan nasıl kalıcı kılındığı. Elde edilen bulgular, ulusal strateji belgeleri ve saha uygulamalarından edinilen kanıtlarla karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Küresel Gıda Yardımları ve Türkiye'nin Rolü

Dünya genelinde gıda yardımı; yerel ve bölgesel çatışmalar, iklim krizleri, ekonomik krizler ve dalgalanmalar, zorunlu yerinden edilmeler nedeniyle artan akut gıda güvensizliğine karşı en kritik insani müdahalelerden biri olarak ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler raporları, 2023 yılında küresel açlıkla karşı karşıya olan insan sayısının yaklaşık 733 milyon olduğunu; sağlıklı beslenmenin maliyetinin ve yüksek gıda enflasyonunun özellikle düşük gelirli grupların erişimini zayıflattığını göstermektedir (FAO, 2025). FAO aynı dönemde akut gıda güvensizliği olarak belirtilen acil eylem gerektiren düzeydeki durumun çok sayıda ülkede kalıcılaştığını, 2024'te 295 milyondan fazla insanı etkilediğini belirtmektedir (GRFC, 2025). WFP'nin küresel görünüm notları da 2024 sonu itibarıyla 343 milyon kişinin akut gıda güvensizliği yaşadığını, finansman açıklarının ise programları baskıladığını ortaya koymaktadır (WFP, 2025). Son aylarda bağışçı kesintileri nedeniyle WFP'nin hedef kitlelere erişiminde daralma riski yükselmiş; bu durum özellikle çatışma ve afet bölgelerinde acil açlık düzeylerinin tırmanmasına yol açmaktadır (AP, 2025).

Politika ve uygulama düzeyinde, gıda yardımı yalnızca acil gıda paketleri ya da sıcak yemeklerle sınırlı değildir; nakit-temelli transferler, gıda kuponları, beslenme destekleri, okul beslenme programları ve geçim kaynaklarını koruyucu müdahaleler bu ekosistemin parçasıdır. Küresel krizlerin doğası (iklim, çatışma, fiyat şokları) ülkeden ülkeye değişse de kanıtlar bütün şokların üst üste gelmesiyle gıda güvenliğini daha kırılgan hâle getirdiğini onaylamaktadır.

Türkiye'de gıda yardımı sistemi hem ulusal sosyal yardım mekanizmaları hem de uluslararası ortaklıklarla şekillenmektedir. 2012 yılından bu yana Dünya Gıda Programı (WFP) ile Türk Kızılay'ın yürüttüğü programlarla gıda yardımları, özellikle geçici koruma altındaki nüfus için e-kart/nakit temelli çözümleri yaygınlaştırmıştır (WFP 2024). Türkiye, son on yılda insani yardım alanında küresel ölçekte görünürlüğünü artırmış ve 2023'te "insani yardım sağlayıcıları arasında ikinci büyük aktör" olarak rapor edilmiştir. Bu konum, hem bütçe kompozisyonunda insani yardımın yüksek payı hem de kırılgan bağlamlara odaklı coğrafi yönelimle ilişkilidir (OECD, 2025). Kurumsal düzeyde AFAD hızlı insani müdahalelerin koordinasyonunu; **Türk Kızılay** (Kızılay) gıda kolileri, sıcak yemek, un ve temel gıda malzemeleri tedarikini; **TİKA** ise kalkınma iş birliği projeleri içinde gıda güvenliği odaklı destekleri yürütmektedir. Çok taraflı iş birliklerinde **Dünya Gıda Programı (WFP)** ile kurulan tedarik-lojistik ilişkisi, Türkiye'yi yalnızca bağışçı değil, aynı zamanda **küresel gıda yardımı** hâline getirmiştir (WFP, 2025). WFP, 2020–2024 arasında Türkiye'den **1,1 milyar ABD doları üzerinde** gıda ürünü (un, yağ,

bakliyat) satın almış; stratejik konum, liman verimliliği ve işlenmiş gıda kapasitesi bu rolü güçlendirmiştir (WFP, 2025)

Gıda yardımı konusunda Türkiye’de Sosyal Uyum Yardımı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı liderliğinde, WFP ve Türk Kızılay iş birliğiyle dünyanın en büyük nakdi yardım programlarından biri olarak açıklanmıştır 6 Şubat 2023 depremlerinin ardından ise sıcak yemek, gıda kolisi ve nakit desteği gibi acil müdahale araçları uygulanmış, WFP’nin Türkiye için yayımladığı bilgi notları, kamplara ve barınma alanlarına yönelik gıda yardımlarının kapsamını ve finansman ihtiyacını ayrıntılı ortaya koymuştur (WFP 2024).

Türkiye’nin güçlü lojistik ve kurumsal kapasitesi, gıda yardımlarında operasyonel etkinliğini desteklerken; sürdürülebilirlik, izlenebilirlik ve koordinasyon boyutlarını güçlendirmek için üç stratejik hat öne çıkmaktadır:

- (i) Dijital izleme ve erken uyarı sistemlerinin kurumlar arası bütünleşik bir mimaride işletilmesi;
- (ii) Çeşitlendirilmiş ve öngörülebilir finansman (çok yıllık fonlar, şoklara duyarlı sosyal koruma, nakit temelli programların ölçeklenmesi);
- (iii) Yerel tedarik ve üretim (kooperatifler, küçük üreticiler, yerel KOBİ’lerle) ve entegrasyonun artırılması.

Bu yaklaşım hem ulusal gıda güvencesini sağlamlaştırmış hem de Türkiye’nin bölgesel ölçekte kanıta dayalı, hızlı tepki verebilen bir gıda yardımı mimarisine katkısını artırmıştır (WFP 2025; GRFC 2025).

Sonuç olarak, dünyada gıda yardımlarının karşı karşıya olduğu temel deneme süreci finansman, erişim ve güvenlik üçgeninde düğümlenirken; Türkiye örneği, kurumsal kapasite ile uluslararası ortaklıkların nakit-temelli, sayısal izleme odaklı çözümlerle nasıl ölçeklenebileceğini göstermiştir. Orta ve uzun vadede, iklim riskleri ve gıda enflasyonu göz önüne alındığında bu sorunların sosyal koruma ve gıda yardımı entegrasyonuna rağmen devamlılığı kritik öneme sahip olmuştur (FAO 2024, AP 2025).

3.2 Kurumsal Yapı ve İşleyiş

Türkiye’de gıda yardımları, farklı kurumların eşgüdüm içinde yürüttüğü çok katmanlı bir sistemdir ve gıda yardımları, afet ve sosyal yardım politikalarının kesişim noktasında konumlanmaktadır. Özellikle 2000’li yıllardan sonra Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla yürütülen sistematik yardımlar, Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) üzerinden dijitalleştirilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024). Afet dönemlerinde ise Türk Kızılay, mobil mutfaklar ve Kızılay Kart programı ile hem sıcak yemek hem de nakdi destek sağlayarak gıda güvenliğinde kilit rol oynamıştır (Türk Kızılay & IFRC, 2023). Gıda yardımları sistemi içinde Türkiye’de üç temel kurum yer almaktadır. Bunlar:

- Türk Kızılay: Afet ve kriz dönemlerinde hem sıcak yemek hem de kuru gıda kolisi dağıtımını yapmaktadır. Ayrıca, Kızılay Kart programı ile ihtiyaç sahiplerine nakdi destek sunarak faydalanıcının kendi ihtiyacına göre harcama yapmasını sağlamaktadır (Türk Kızılay, 2023).
- AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı): Afet dönemlerinde gıda tedarik zincirini yönetmekte, mobil mutfak ve lojistik depolar aracılığıyla kitlesel beslenme hizmeti yürütmektedir (AFAD, 2023).

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) üzerinden düzenli gıda yardımları yapmakta, hane bazlı destekleri koordine etmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024).

Bu üç kurum, Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) çerçevesinde birbirine bütünleşik çalışarak görev ve sorumluluk alanları açık şekilde tanımlanmıştır. (AFAD, 2023)

3.3. Gıda Yardımları Deneyimi (2023 Yılı): Kahramanmaraş Depremi

6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli deprem, Türkiye'deki gıda yardımı sisteminin kapasitesini en geniş ölçekte test etmesine neden olmuştur. İlgili kayıt ve kaynaklarda deprem sonrası operasyonel çalışmalar ve etkileri şu şekilde belirtilmiştir.

- Türk Kızılay, deprem sonrası ilk 72 saatte 40'tan fazla ilde 72 mobil mutfak, 54 lojistik depo ve 300'den fazla aşevi ile hizmet vermiştir.
- Günde ortalama 1,2 milyon öğün sıcak yemek üretilmiş; toplamda 45 milyon porsiyon sıcak yemek ve 3,6 milyon gıda paketi dağıtılmıştır.
- Aynı süreçte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 1,17 milyon haneye doğrudan gıda desteği sağlamıştır.

Bu veriler, Türkiye'nin afet dönemlerinde geniş bir mobilizasyon kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak saha gözlemleri bazı sorun alanlarını da ortaya koymuştur. Bunlar saha gözlemine dayalı olarak şu şekilde ifade edilmiştir:

- Mükerrer yardımların önlenememesi,
- Kurumlar arası veri paylaşımında gecikme,
- Dijital takip sistemlerinin tam entegre çalışmaması,
- Yerel üreticilerin yeterince sürece dahil edilememesi.

Bu durum, sistemin operasyonel açıdan güçlü olmasına rağmen sürdürülebilirlik açısından gelişmeye açık yönleri bulunduğunu ve belirtilen konulara çözüm önerileri alınmasının zorunluluğunu göstermektedir.

3.4 Sosyal Yardım Programlarının Kalıcılığı

Türkiye'de gıda yardımları güçlü bir kurumsal ve lojistik altyapıya dayanmakla birlikte, sürdürülebilirlik, şeffaflık ve veri entegrasyonu boyutlarında gelişmeye ihtiyaç duymaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2024 verilerine göre, 3,25 milyon hane sosyal yardımlardan faydalanmış; bunların yaklaşık %36'sı gıda yardımı almıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024). Bu destekler, ekonomik kriz dönemlerinde ailelerin beslenme güvenliğini korumada kritik rol oynamaktadır. Ancak sistemin kalıcı hale gelebilmesi için finansman, izleme ve yerel katılım bileşenlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de gıda yardımının sürdürülebilirliğini etkileyen başlıca unsurlar şu şekilde özetlenebilir:

- Finansal Sürdürülebilirlik: Gıda yardımlarının büyük bölümü kamu bütçesi ve bağışlarla finanse edilmektedir. Uzun vadede finansal istikrar sağlamak için özel sektörle iş birlikleri, bağış platformları ve toplumsal dayanışma ağları artırılmalıdır.

- Dijitalleşme ve İzlenebilirlik: SOYBİS, Kızılay Kart ve AFAD Lojistik Yönetim Sistemleri gibi dijital altyapılar entegre edilmelidir. Ortak bir “Ulusal Yardım Yönetim Platformu” kurularak veri paylaşımı kolaylaştırılmalıdır (Türk Kızılay & IFRC, 2023; AFAD, 2023).
- Yerel Üretimle Entegrasyon: Gıda paketleri ve sıcak yemek menülerinde yerel üreticilerden tedarik yapılması hem ekonomik sürdürülebilirliği hem de karbon ayak izinin azaltılmasını sağlayacaktır (FAO Türkiye Ofisi, 2023; UNDP Türkiye, 2024).
- Çevresel Sürdürülebilirlik: Yardım süreçlerinde kullanılan ambalajların geri dönüştürülebilir olması, gıda atığının azaltılması ve fazla gıdanın yeniden dağıtımını çevre dostu politikaların temelinde yer almalıdır (TÜİK, 2023).
- Faydalancı Katılımı: Gıda yardımlarının planlanması ve dağıtımında yardım alan kişilerin geri bildirimleri alınmalı, toplumsal onuru koruyan “onur temelli yardım” anlayışı benimsenmelidir (Türk Kızılay & IFRC, 2023).
- Kültürel Uygunluk: Yardım paketlerinin içeriği bölgesel beslenme alışkanlıkları ve dini duyarlılıklar dikkate alınarak belirlenmelidir.

Bu unsurlar, Türkiye’nin mevcut güçlü sistemini uzun vadeli dayanıklılık temelinde yeniden yapılandırmak için yol gösterici olacaktır. Araştırma bulguları ve uygulamalar doğrultusunda aşağıda belirtilen politikalar önerilebilir:

- Ulusal Dijital Yardım Platformu kurulmalıdır. Bu kapsamda tüm kurumların entegre olacağı bir veri tabanı ile yardım süreçleri izlenebilir hale getirilmelidir (WFP Türkiye, 2024).
- Yerel üretici destek programları oluşturulmalıdır. Bu süreçte gıda yardımlarında kullanılan ürünlerin yerel üreticilerden alınması teşvik edilmelidir (FAO Türkiye Ofisi, 2023).
- Sürdürülebilir finansman modeli geliştirilmeli ve bu amaçla kamu, özel sektör ve sivil toplum arasında ortak fon mekanizmaları kurulmalıdır (UNDP Türkiye, 2024).
- Atık yönetimi stratejisi uygulanmalı ve gıda bankacılığı sistemleri güçlendirilerek fazla ürünlerin yeniden değerlendirilmesi sağlanmalıdır (TÜİK, 2023).
- Faydalancı geri bildirim sistemi aktif hale getirilerek sistemde Kızılay Kart ve e-Devlet portalı üzerinden kullanıcı memnuniyet anketler yoluyla düzenlemeler ve geliştirmeler sürekli olmalıdır.
- Kapasite geliştirme ve eğitim programları kapsamında yerel personel ve gönüllüler için sürdürülebilir yardım yönetimi eğitimleri düzenlenmelidir.

Bu öneriler, Türkiye’de gıda yardımı sisteminin yalnızca afet dönemlerinde değil, sosyal refahın sürekliliğini sağlayacak biçimde dönüşümüne katkı sağlayacaktır.

4. SONUÇ

Gıda yardımı, Türkiye’de sosyal dayanışmanın en güçlü araçlarından biridir. Küresel ölçekte talep artışı ve yüksek gıda enflasyonu ortamında, Türkiye’nin gıda yardımlarını büyütmesi; çok yıllık finansman, tedarik-lojistik zincirini güçlendirmesi, öngörüye dayalı eylem ve şeffaf raporlama eksenlerinde stratejik uygulama gerektirmektedir. Türkiye’nin coğrafi konumu, sanayi/liman kapasitesi ve WFP ile kanıtlanmış tedarik iş birliği bu uygulamaları gerçekçi ve uygulanabilir kılmaktadır.

Ayrıca yurt içi yardımlarda Türk Kızılay, AFAD ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kurumların koordineli çalışmaları, kriz dönemlerinde sorunların çözümü için hızla hareket edilebilmeyi kolaylaştırmakta ve bununla düzenli sosyal destek sistemleri yaratılarak toplumsal refah korunmaya çalışılmaktadır. Ancak uzun vadeli sürdürülebilirlik için sistemin dijitalleşme,

veri yönetimi, çevresel sorumluluk ve yerel katılım boyutlarında güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu dönüşüm, Türkiye'nin gıda yardımı sistemini yalnızca insani bir refleks olmaktan çıkararak, planlı, izlenebilir ve sürdürülebilir bir toplumsal kalkınma aracı haline getirecektir. Türkiye, sahip olduğu kurumsal kapasite, gönüllü ağı ve lojistik gücüyle, sürdürülebilir gıda yardımı alanında örnek bir ulusal model oluşturma potansiyeline bu yolla katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- AFAD (2023). *2023 Yılı İdare Faaliyet Raporu*. Ankara: İçişleri Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Erişim adresi: <https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *2023 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: ASHB Yayınları. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/160427/faaliyet-raporu-2023.pdf>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *Sosyal Yardım İstatistikleri Raporu 2024*. Ankara: ASHB Yayınları. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/ss/yayinlar/istatistikler/>
- AP (2025). News. WFP: Bağışçı kesintileri milyonları açlığa itiyor. (2025).
- FAO Türkiye Ofisi. (2023). *Türkiye'de Gıda Güvenliği Durumu Raporu 2023*. Ankara: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü. Erişim adresi: <https://www.fao.org/turkiye/tr>
- FAO (2024). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2024: Financing to end hunger, food insecurity and malnutrition in all its forms*. FAO. <https://doi.org/10.4060/cd1254en>
- FAO (2025). Hunger Hotspots: FAO–WFP early warnings on acute food insecurity (2025). fightfoodcrises.net
- GRFC (Global Report on Food Crises) (2025). FSIN. <https://www.fsinplatform.org/grfc2025>
- OECD (2025). *Development Co-operation Profiles: Türkiye*. “Türkiye 2023'te insani yardımlarda 2'nci büyük sağlayıcı” bulgusu.
- TÜİK. (2023). *Gıda İsrafi ve Atık Raporu*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/>
- Türk Kızılay. (2023). *2023 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Türk Kızılay Yayınları. Erişim adresi: <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turkiye-kizilay-dernege-2023-yili-faaliyet-raporu--24052024-30-05-2024-99286421.pdf>
- Türk Kızılay & IFRC. (2023). *Kızılay Kart Programme Annual Report 2023*. Ankara: Türk Kızılay ve Uluslararası Kızılhaç Kızılay Federasyonu (IFRC). Erişim adresi: <https://platform.kizilaykart.org/en/rapor.html>
- UNDP Türkiye. (2024). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları İlerleme Raporu 2024*. Ankara: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP). Erişim adresi: <https://www.undp.org/tr/turkiye>
- WFP Türkiye. (2024). *Türkiye Ülke Strateji Belgesi 2023–2027*. Ankara: Dünya Gıda Programı Türkiye Ofisi. Erişim adresi: <https://www.wfp.org/countries/turkey>
- WFP (2025). https://www.wfp.org/countries/turkiye?utm_source=chatgpt.com

GELECEĞİN GIDA JEOPOLİTİĞİ: GÜVENLİK, YÖNETİŞİM VE KÜRESELLEŞME EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Erdoğan GÜNEŞ

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

e-mail: egunes@agri.ankara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4416-3405

ÖZET

Gıda jeopolitiği, gıdanın üretimi, ticareti ve tüketiminin güç ilişkileri, güvenlik, iklim ve finansla kesiştiği bir alan olarak tanımlanır. Bu çalışma, 21. yüzyılda gıda güvenliğinin artan stratejik önemini jeopolitik bir perspektiften incelemektedir. Gıda, salt bir beslenme kaynağı olmaktan çıkarak uluslararası ilişkilerde, ulusal güvenlik politikalarında ve küresel yönetimde merkezi bir role sahip olmuştur. İklim değişikliği, demografik hareketlilik, jeopolitik çatışmalar, teknolojik gelişmeler ve korumacı ticaret politikaları gibi çok boyutlu faktörler, küresel gıda sistemleri üzerinde benzeri görülmemiş bir baskı oluşturmaktadır. Bu araştırma, gıda üretimini, dağıtımını ve güvenliğini etkileyen temel dinamikleri analiz ederek, bu zorluklar karşısında dayanıklı bir gıda jeopolitiği inşa etmenin stratejik yollarını araştırmaktadır. Bulgular, tek bir faktörden ziyade krizlerin (iklim, çatışma, enerji) etkisinin gıda güvenliğini tehdit ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak, ulusal ve uluslararası düzeyde sürdürülebilir tarım teknolojilerine yatırım yapılması, tedarik zincirlerinin çeşitlendirilmesi, uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi ve gıda kaybı ile israfının azaltılması gibi bütüncül politika önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gıda Jeopolitiği, Gıda Güvenliği, Küresel Gıda Sistemleri, İklim Değişikliği, Uluslararası İlişkiler.

THE FUTURE OF FOOD GEOPOLITICS: AN ASSESSMENT BASED ON SECURITY, GOVERNANCE, AND GLOBALIZATION

Erdoğan GÜNEŞ

Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics

e-mail: egunes@agri.ankara.edu.tr -ORCID ID: 0000-0002-4416-3405

ABSTRACT

Food geopolitics is defined as the sphere in which the production, trade, and consumption of food intersect with power relations, security, climate, and finance. This study examines the growing strategic importance of food security in the twenty-first century from a geopolitical perspective. Food has moved beyond being merely a source of nutrition to assume a central role in international relations, national security policies, and global governance. Multidimensional factors-such as climate change, demographic mobility, geopolitical conflicts, technological developments, and protectionist trade policies-are exerting unprecedented pressure on global food systems. By analyzing the key dynamics that affect food production, distribution, and

safety, this research explores strategic pathways for building resilient geopolitics of food in the face of these challenges. The findings indicate that food security is threatened not by a single factor, but by the compounded effects of crises (climate, conflict, energy). Accordingly, the study presents holistic policy recommendations at national and international levels, including investment in sustainable agricultural technologies, diversification of supply chains, strengthening international cooperation, and reducing food loss and waste.

Keywords: Food Geopolitics; Food Security; Global Food Systems; Climate Change; International Relations

1. GİRİŞ

Küresel nüfusun Birleşmiş Milletler (BM) projeksiyonlarına göre 2050 yılına kadar 9,7 milyara ulaşması beklenirken (UN, 2022), bu nüfusu besleme zorunluluğu, gıdayı 21. yüzyılın en stratejik varlıklarından biri haline getirmiştir. **Gıda jeopolitiği**, gıdanın üretimi, dağıtımı ve tüketimiyle ilgili faaliyetlerin uluslararası ilişkiler, siyaset ve ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen bir disiplin olarak giderek önem kazanmaktadır (Pop, 2016). Gıda, artık yalnızca bir insani yardım veya kalkınma konusu değil, aynı zamanda bir ulusal güvenlik sorunu ve ülkeler arasında bir güç aracı olarak da görülmektedir.

Son yıllarda yaşanan gelişmeler, küresel gıda sistemlerinin ne denli kırılgan olduğunu açıkça ortaya koymuştur. İklim değişikliğinin tetiklediği kuraklık ve sel gibi aşırı hava olayları tarımsal verimliliği düşürmekte, Rusya-Ukrayna krizi gibi jeopolitik çatışmalar küresel tahıl tedarik zincirlerini sekteye uğratmakta ve Hindistan gibi büyük üreticilerin ihracat kısıtlamaları gibi korumacı politikaları küresel gıda fiyatlarında ani dalgalanmalara neden olmaktadır (FAO, 2023). COVID-19 pandemisi ise tedarik zincirlerindeki aksamaların gıda güvenliği üzerindeki etkileyici etkisini gözler önüne sermiştir. Son dönemlerde bölgesel istikrarsızlıklar ve nüfus hareketliliği gibi toplumsal değişimler de gıda güvenliği sistemini bozmaktadır.

Bu çalışma, gıda jeopolitiğini etkileyen güncel gelişmeleri ve temel sorunları analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak gıda sektörünü şekillendiren temel dinamikler ele alınacak, ardından bu dinamiklerin gıda güvenliği üzerindeki etkileri güncel örneklerle tartışılacaktır. Son olarak, gelecekte daha dayanıklı, sürdürülebilir ve güvenli bir küresel gıda sistemi inşa etmek için ulusal ve uluslararası düzeyde atılması gereken adımlara yönelik stratejik öneriler sunulacaktır.

2. METODOLOJİ

Bu çalışma, gıda jeopolitiğinin güncel dinamiklerini ve geleceğe yönelik stratejilerini derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma paradigması çerçevesinde tasarlanmıştır. Araştırmanın metodolojik yaklaşımı, birbiriyle bütünleşik iki temel süreci doküman analizi ve bu analizi temel alan kavramsal literatür sentezi içermektedir. Bu çalışma, nitel bir araştırma deseni temelinde kurgulanmıştır. Araştırmanın temel metodolojisini, konu ile ilgili genel kavramlar, tematik başlıklar ve yorumsamacı bir analiz oluşturmaktadır. Bu ilk analizden elde edilen kavramsal çerçeve, gıda güvenliği, uluslararası ilişkiler, iklim değişikliği ve tarım politikaları disiplinlerindeki güncel akademik literatür, Birleşmiş Milletler (BM) ve Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gibi uluslararası kuruluşların teknik raporları aracılığıyla teorik ve ampirik bir zemine oturtularak derinleştirilmiştir.

Analizde ayrıca mevcut akademik tartışmalar ışığında yorumlar sentezlenmiştir. Bu yaklaşım, iklim değişikliği, jeopolitik çatışmalar, teknolojik gelişmeler ve ticaret politikaları gibi birbirinden farklı görünen temaların gıda güvenliği üzerindeki kesişimsel etkilerini ortaya koyan bütüncül bir jeopolitik anlatı oluşturmayı mümkün kılmıştır. Çalışma, yeni ampirik veri üretmekten ziyade, mevcut bilgileri ve güncel olayları sistematik bir çerçevede bir araya getirerek konuya dair derinlemesine ve bütüncül bir bakış açısı sunmayı ve bu sentezlenmiş anlayışa dayalı olarak geleceğe yönelik stratejik politika önerileri geliştirmeyi hedeflemiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1.Yirmi Birinci Yüzyılda Küresel Gıda Sistemini Etkileyen Temel Dinamikler

Gıda sektörü, birbiriyle ilişkili ve karmaşık birçok faktörün etkisi altındadır. Bu dinamikler, gıda arz ve talebini, fiyatlarını ve gıdaya erişilebilirliğini doğrudan etkilemektedir (Tablo 1).

Küresel gıda sisteminin kırılganlıkları, eşzamanlı ve birbirini güçlendiren bir dizi yapısal ve çevresel dinamik tarafından belirlenmektedir. İlk olarak, üretim şokları gıda arzının en belirgin ve öngörülmesi güç bileşenidir. İklim değişikliğine bağlı kuraklık ve aşırı yağış rejimleri, artan sıcak dalgaları ve hidro-meteorolojik afetler, tarımsal verim ve kalite üzerinde doğrudan baskı yaratırken; hayvan ve bitki sağlığına ilişkin salgın hastalıklar (ör. kuş gribi) ile küresel finansal dalgalanmalar krediye erişim ve girdi fiyatları kanalıyla üretim kararlarını bozmaktadır (IPCC, 2021). Bu şoklar, yalnızca hasat dönemlerinde değil, tohum ve girdi temininden hasat sonrası işleme ve depolamaya kadar uzanan tedarik zincirinin tüm halkalarında belirsizliği ve maliyetleri artırarak arz istikrarsızlığına neden olmaktadır (IPCC, 2021).

Demografik dönüşüm, talep cephesindeki en güçlü belirleyicidir. Dünya nüfusunun artışı toplam tüketimi büyütürken, kentleşme ve gelir artışıyla birlikte beslenme tarzı protein ağırlıklı ve daha fazla işlenmiş gıdaya yönelmekte; bu değişim, yemlik tahıllar ve yağlı tohumlar başta olmak üzere ara girdilere olan talebi hızlandırarak birim arazi başına üretim baskısını yükseltmektedir (UN, 2022). Talep yapısındaki bu değişim, tarımsal ekosistem hizmetlerinin sınırları ile gıda güvencesi hedefleri arasındaki gerilimleri daha görünür kılmaktadır (UN, 2022).

Sektörler arası talep dinamikleri, özellikle enerji-tarım etkileşiminde, fiyat oluşum mekanizmalarını yeniden tanımlamaktadır. Biyoyakıt üretimindeki genişleme, mısır ve soya gibi temel ürünlerin gıda dışı amaçlarla kullanımını artırdığında, gıda ve yem piyasalarında arz esnekliği düşmekte ve fiyatlar yukarı yönlü, daha oynak bir patikaya girmektedir; “food ya da fuel” tartışmasının merkezinde ikame ve rekabet ilişkisi yer almaktadır (Müller vd., 2008). Bu çerçevede, politika tasarımının hem enerji güvenliği hem de gıda güvenliği hedefleri arasında tutarlı dengeleyici araçların geliştirmesini zorunlu kılmaktadır (Müller vd., 2008).

Maliyet yönlü baskılar, son yıllarda gıda fiyat düzeyi ve oynaklığının kalıcı bir bileşeni haline gelmiştir. Enerji fiyatlarındaki artış, doğrudan tarla operasyonlarını ve sulama maliyetlerini etkilerken; gübre ve tarımsal kimyasalların üretiminde enerji girdisinin yüksek payı nedeniyle girdi fiyatları hızla yükselmektedir. Lojistik ve navlun maliyetlerindeki artışlar ise özellikle uzak pazarlara yönelen ürünlerde tüketici fiyatlarına gecikmeli fakat güçlü bir şekilde yansımaktadır (FAO, 2023). Bu bileşim, küçük üreticilerin finansmana erişimini ve kârlılık eşliğini zorlayarak üretimden çekilmeleri veya girdi kullanımını kısımları gibi uyum davranışlarını tetikleyebilmektedir (FAO, 2023).

Tablo 1: 21. Yüzyılda Gıda Sektörünü Etkileyen Temel Gelişmeler ve Etkileri

Gelişmeler	Etkileri	Kaynakça
Üretim Şokları	İklim değışikliği (kuraklık, sel), salgın hastalıklar (örn. Kuş gribi) ve küresel krizler (örn. Finansal krizler) tarımsal üretimi ani ve olumsuz bir şekilde etkileyerek arz istikrarsızlığına yol açmaktadır.	(IPCC, 2021)
Demografik Değişim	Artan dünya nüfusu toplam gıda talebini artırırken, kentleşme ve gelir seviyesindeki artışlar talep yapısını (daha fazla protein ve işlenmiş gıda) değiştirmektedir.	(UN, 2022)
Sektörler Arası Talep	Biyoyakıt üretiminin artması, mısır ve soya gibi temel gıda ürünlerinin gıda dışı amaçlarla kullanımını artırarak gıda fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturmaktadır (food vs. fuel tartışması).	(Müller vd., 2008)
Maliyet Artışları	Enerji fiyatlarındaki artışlar, gübre ve tarımsal kimyasalların maliyetlerini ve lojistik (taşıma) giderlerini artırarak gıda üretim maliyetlerini yükseltmektedir.	(FAO, 2023)
Teknolojik Gelişmeler	Dijital tarım, hassas tarım ve biyoteknoloji gibi yenilikler verimliliği artırma potansiyeli taşıırken, bu teknolojilere erişimdeki eşitsizlikler ülkeler arası makası açmaktadır.	(WEF, 2018)
Ticaret Politikaları	Gıda ihracatına yönelik teşvikler, kısıtlamalar (kotalar, vergiler) ve yerleşme (kendi kendine yeterlilik) hareketleri, küresel gıda ticaretinin akışını ve fiyat istikrarını doğrudan etkiler.	(Fellmann vd., 2014)

Teknolojik gelişmeler bu tabloya çift yönlü bir etkide bulunmaktadır. Dijital ve hassas tarım uygulamaları ile biyoteknolojideki yenilikler, su ve besin maddesi kullanım verimliliğini artırarak birim alandan daha yüksek ve daha istikrarlı üretim alınmasını mümkün kılmakta; ancak bu teknolojilere erişim maliyetleri ve kurumsal kapasite farklılıkları, ülkeler ve üretici grupları arasında bir “teknoloji uçurumu” yaratarak verimlilik makasını açabilmektedir (WEF, 2018). Dolayısıyla teknoloji politikalarının yalnızca AR-GE ve ticarileştirme boyutuna değil, ölçeklenebilirlik, yayım ve kapsayıcı finansman mekanizmalarına da odaklanması gereklidir (WEF, 2018).

Ticaret politikaları ise küresel gıda akışlarının zamanlaması ve yönü üzerinde belirleyici etkide bulunmaktadır. İhracata yönelik teşvikler veya geçici ihracat kısıtlamaları, gümrük vergileri ve kotalar fiyat sinyallerini hızla değiştirebilmekte; yerleşme ve kendi kendine yeterlilik hedefleri arz güvenliği tartışmalarını yeniden çerçeveleyebilmektedir. Bu tür düzenlemeler, kısa vadede iç fiyat istikrarını amaçlasa da orta vadede küresel ölçekte fiyat oynaklığını artırma ve ticaretin yönünü saptırma riski taşımakta ve bu nedenle öngörülebilirlik, şeffaflık ve karşılıklı tanıma ilkeleri, ticaret mimarisinin refah etkilerini maksimize etmek açısından kritik öneme sahip olmaktadır (Fellmann vd., 2014).

Sonuç olarak, üretim okları, demografik ve sektörler arası talep değişimleri, maliyet yönlü baskılar, teknolojik ilerleme ve ticaret politikaları birbirini besleyen bir ağ üzerinden gıda güvenliğini şekillendirmektedir. Etkili bir politika karışımı; iklim uyumunu ve risk azaltımı yaklaşımlarını üretim kararlarına içselleştirirken, talep tarafında beslenme kalıplarını sürdürülebilir tüketim ilkeleriyle uyumlu hle getirmelidir. Enerji-tarım etkileşiminde dengeleyici araçlar geliştirmeli, maliyet şoklarına karşı girdi piyasalarında evik ve kapsayıcı finansman çözümleri sunmalıdır. Teknolojik dönüşümün kapsayıcılığını güvence altına almalı ve ticarete öngörülebilir-şeffaf kuralları güçlendirmelidir (IPCC, 2021; UN, 2022; Müller vd., 2008; FAO, 2023; WEF, 2018; Fellmann vd., 2014). Bu bütüncül yaklaşım, yalnızca fiyat istikrarı ve arz srekliği hedeşlerine değil, aynı zamanda ekolojik sınırlar ve toplumsal eşitlik boyutlarına da duyarlı, dirençli bir gıda sistemi inşa etmenin ön koşulu olarak değerlendirilmelidir.

3.2. Gıda Jeopolitiğinin Güncel Boyutları ve Krizler

Günümüz dünyasında gıda güvenliğini tehdit eden krizler izole bir şekilde ortaya çıkmamakta, aksine birbirini tetikleyen ve derinleştiren bir yapı sergilemektedir.

İklim Deėiřikėi ve Su Kaynakları: Hkmetler arası İklim Deėiřikėi Paneli (IPCC) raporları, aşırı hava olaylarının sıklığının ve şiddetinin arttığını, bunun da tarımsal üretimi doğrudan tehdit ettiğini doğrulamaktadır (IPCC, 2021). Sunumda verilen Panama Kanalı'ndaki su seviyesinin kuraklık nedeniyle düşmesi rneği, iklim deėiřikėisinin sadece üretimi değil, aynı zamanda gıda lojistiğini de nasıl etkileyebileceğinin somut bir göstergesidir. Su kaynakları üzerindeki rekabet, özellikle Nil, Fırat-Dicle gibi sınır aşan havzalarda uluslararası gerginliklere yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Çatışmalar ve Ticaret Savaşları: Rusya-Ukrayna krizi, dünyanın en önemli tahıl ihracatlarından ikisinin savaş halinde olmasının küresel gıda güvenliği üzerindeki yıkıcı etkisini göstermiştir. Bu kriz, yalnızca tahıl ticaretini aksatmakla kalmamış, aynı zamanda gübre pazarını da derinden sarsarak küresel tarım maliyetlerini artırmıştır. Benzer şekilde, Hindistan'ın 2022'de buğday, 2023'te ise pirinç ihracatına getirdiği kısıtlamalar, ulusal gıda güvenliğini koruma amacı güderken küresel piyasalarda fiyatların artmasına ve ithalata bağımlı yoksul ülkelerin gıdaya erişiminin zorlaşmasına neden olmuştur (Reuters, 2023). Bu durum, ticaretin bir jeopolitik silah olarak kullanılmasının tipik bir örneğidir.

Teknolojik Yenilikler ve Potansiyeller: Zorlukların yanı sıra teknoloji, çözümler için de önemli bir potansiyel sunmaktadır. Sunumda bahsedilen "Elektro-Tarım" gibi yapay ışık kaynakları ve elektrikle bitki büyümesini teşvik eden yenilikçi yöntemler, kontrollü ortamlarda tarım yapma imkanı sunarak gelecekte gıda üretimini iklim koşullarından daha bağımsız hale getirebilir (Chandran vd., 2022). Bununla birlikte, dijital ve hassas tarım teknolojilerinin yaygınlaşması, veri güvenliği ve teknolojiye erişimde adalet gibi yeni yönetişim sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

3.2.Gıda Jeopolitiğini Sağlamada Yönetişimin Rolü: Çok Aktrl ve çok Katmanlı Bir Yaklaşım

Gıdanın bir g unsur olarak uluslararası ilişkilerde oynadığı rolü ve gıda sistemlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve stratejik boyutlarını inceleyen disiplinler arası bir alan olarak gıda jeopolitiğinin etkin bir şekilde yönetilmesi, küresel ve ulusal düzeyde gıda güvencesinin

sağlanması, istikrarın korunması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması açısından hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda yönetim, gıda jeopolitiğini şekillendiren temel mekanizmaları, aktörleri ve politikaları kapsayan kritik bir kavram olarak öne çıkmaktadır (Yıldırım, 2025). Etkin bir gıda jeopolitiği yönetimi, uluslararası kuruluşlardan devletlere, özel sektörden sivil toplum örgütlerine kadar geniş bir aktör yelpazesinin koordineli ve çok katmanlı bir yaklaşım benimsemesini gerektirmektedir.

3.2.1. Küresel Yönetişim Mekanizmaları ve Uluslararası Kuruluşların Rolü

Küresel düzeyde gıda jeopolitiği yönetimi, uluslararası normların, anlaşmaların ve kuruluşların faaliyetleri aracılığıyla şekillenmektedir. Bu alanda Birleşmiş Milletler (BM) ve ona bağlı uzman kuruluşlar merkezi bir rol oynamaktadır. Özellikle Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Gıda Programı (WFP) ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) gibi kuruluşlar, küresel gıda güvencesi durumunu izlemekte, krizlere müdahale etmekte, teknik destek sağlamakta ve politika önerileri geliştirmektedir. Bu kuruluşlar, gıdanın bir insan hakkı olarak tanınmasını teşvik ederken, aynı zamanda uluslararası gıda ticaretinin ve yardımlarının koordine edilmesinde önemli bir işlev görmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), tarım ürünleri ticaretini düzenleyen anlaşmalar yoluyla gıda jeopolitiğinde etkili bir diğer önemli aktördür. DTÖ'nün tarım müzakereleri, gümrük tarifeleri, sübvansiyonlar ve pazara erişim gibi konuları düzenleyerek küresel gıda akışını ve dolayısıyla ülkelerin gıda güvencesi stratejilerini doğrudan etkilemektedir (Kıymaz ve Şahinöz, 2010). Gıda rejimleri teorisi, küresel gıda sistemlerinin tarihsel olarak belirli hegemonik güçler ve bu güçlerin çıkarları doğrultusunda şekillendiğini ve uluslararası kuruluşların bu rejimlerin sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığını ileri sürmektedir (Çelik, 2019).

3.2.2. Ulusal Düzeyde Yönetişim: Devletin Stratejik Rolü ve Politikaları

Gıda jeopolitiğinin yönetiminde en temel aktör devlettir. Devletler, ulusal gıda güvencesini sağlamak, tarımsal üretimi desteklemek, piyasaları düzenlemek ve uluslararası arenada kendi çıkarlarını korumak için çeşitli stratejiler ve politikalar geliştirirler. Etkin bir ulusal gıda stratejisi, gıda üretiminin artırılmasından tedarik zincirlerinin güçlendirilmesine, stratejik stok yönetiminden ticaret politikalarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamalıdır. Türkiye gibi ülkeler için tarımsal üretim potansiyelini kullanarak bölgesel bir gıda gücü olma hedefi, jeopolitik stratejilerin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Devletlerin gıda jeopolitiğindeki rolü, sadece üretim ve ticaretle sınırlı değildir. Aynı zamanda, "çiftlikten sofraya" gıda güvenliğini sağlamak, gıda kalitesini denetlemek ve tüketicileri korumak da devletin temel görevleri arasındadır (Beykaya, 2025). Gıda güvenliği mevzuatının oluşturulması ve etkin bir şekilde uygulanması, bir ülkenin hem iç istikrarı hem de uluslararası ticaretteki rekabet gücü açısından kritik öneme sahiptir. İklim değişikliği, su kıtlığı ve jeopolitik istikrarsızlıklar gibi artan tehditler karşısında devletlerin dirençli ve sürdürülebilir gıda sistemleri inşa etme sorumluluğu daha da artmaktadır.

3.2.3. Yönetişimde Diğer Aktörler: Özel Sektör ve Sivil Toplum

Gıda jeopolitiği yönetimi, sadece kamu aktörleriyle sınırlı bir alan değildir. Çok uluslu tarım ve gıda şirketleri, küresel tohum, gübre ve tarım ilacı piyasalarını kontrol ederek ve uluslararası tedarik zincirlerini yöneterek gıda sistemleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu şirketlerin

yatırım kararları, üretim stratejileri ve lobi faaliyetleri hem küresel hem de ulusal gıda politikalarını şekillendirebilmektedir (Çelik, 2019). Bu nedenle, özel sektörün faaliyetlerinin şeffaflığı ve hesap verebilirliği, etkin bir yönetim için temel bir unsurdur.

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar), üretici birlikleri ve tüketici örgütleri de gıda jeopolitiği yönetiminde giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Bu aktörler, politika oluşturma süreçlerine katılarak, kamuoyu oluşturarak, savunuculuk faaliyetleri yürüterek ve alternatif gıda sistemlerini (örneğin adil ticaret, yerel gıda ağları vb.) teşvik ederek yönetim mekanizmalarının daha kapsayıcı ve adil olmasını sağlamaya çalışırlar. Özellikle gıda egemenliği hareketi gibi akımlar, yerel toplulukların kendi gıda sistemleri üzerinde kontrol sahibi olmaları gerektiğini savunarak küresel gıda rejimine yönelik eleştirel bir perspektif sunmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Geleceğin gıda jeopolitiği, belirsizlikler ve risklerle dolu karmaşık bir yapıya sahiptir. Gıda güvenliği, artık sadece tarımsal üretim meselesi olmaktan çıkmış; iklim, enerji, su, ticaret ve uluslararası güvenlik politikalarının kesişim noktasında yer alan çok boyutlu bir stratejik alana dönüşmüştür. Analizler, küresel gıda sistemlerinin şoklara karşı dayanıklılığının artırılması gerektiğini ve tek taraflı korumacı politikaların uzun vadede küresel istikrarsızlığı derinleştirdiğini göstermektedir. Gıda güvenliğini sağlamak, ancak küresel iş birliği, teknolojik yatırımlar ve sürdürülebilir politikalardan oluşan bütüncül bir yaklaşımla mümkün olabilir.

Dayanıklı bir gıda jeopolitiği inşa etmek için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde stratejik adımlar atılması gerekmektedir. Buna ilişkin politika önerileri Tablo 2’de maddeler halinde belirtilmiştir

Kriz, afet, çatışma ve piyasa şoklarında gıda arzının sürekliliği yalnızca üretim kapasitesine değil, erişimin hızı ve hazır kapasiteye dayanmaktadır ve bu nedenle ulusal stratejik gıda stokları ürün karması (tahıl, yağ, bakliyat, bebek beslenmesi), çok bölgeli depo ağı, kalite güvencesi ve düzenli rotasyonla yönetilmeli, komşu ülkeler ve çok taraflı kuruluşlarla kurulacak bölgesel ortak rezervler ise karşılıklı serbest bırakma protokolleri, hızlandırılmış gümrük süreçleri ve insani koridor düzenlemeleriyle işler hâle getirilmelidir.

Barış zamanında verimliliği artırırken doğal kaynakları korumak, iklim etkilerine uyum sağlamak ve çiftçi gelir istikrarını güçlendirmek için su verimliliği odaklı basınçlı sulama ve tarla içi su hasadı yatırımları, hassas tarım uygulamaları (uydu/IoT tabanlı izleme, değişken doz gübreleme, karar destek sistemleri) ve agro ekolojik yöntemler (ürün çeşitlendirme, örtü bitkisi, toprak organik maddesi artışı) birlikte yaygınlaştırılmalı, yatırım hibeleri, vergi teşvikleri, kamu-özel Ar-Ge fonları ve güçlü yayım programlarıyla desteklenmelidir.

Tedarik zincirinde tek kaynağa ya da tek güzergâha bağımlılığı azaltmak için liman-demiryolu entegrasyonu, soğuk zincir kapasitesi ve uzun dönemli çerçeve anlaşmaları devreye alınmalı; ticarete şeffaflığı artıran veri paylaşımı, menşe ve kalite standartlarının karşılıklı tanınması ile dijital gümrük “tek pencere” uygulamaları teslim sürelerini ve maliyet oynaklığını düşürmelidir.

Uluslararası ölçekte FAO, WFP ve bölgesel platformlarda aktif rol almak, iklim-akıllı üretim, su yönetimi, tohum ve dijital tarım alanlarında ortak projeler ve eş-finance mekanizmaları

kurmak, ayrıca çok yıllık esnek katkılarla insani gıda yardımının ön konumlandırılmış depo ve çok modlu hatlar üzerinden hızla devreye girmesini sağlamak Türkiye'nin etki kaldırıcını büyütecektir.

Tablo 2. Sürdürülebilir ve Güvenli Gıda Sektörü Yaratmada Stratejik Politika Önerileri

Politika Alanı	Amaç	Stratejik Hedef ve Eylemler
Acil Durum ve Stok Yönetimi	Kriz zamanlarında gıda arzını güvence altına almak.	- Stratejik gıda stokları oluşturmak ve yönetmek - Bölgesel krizler için ortak gıda rezervleri oluşturmak.
Sürdürülebilirlik ve Dijital Tarım	Verimliliği artırırken doğal kaynakları korumak ve iklime uyum sağlamak.	- Su tasarrufu sağlayan sulama teknolojilerine yatırım yapmak. - Hassas tarım ve dijital tarım teknolojilerinin kullanımını teşvik etmek. - İklim dostu ve agro ekolojik tarım uygulamalarını yaygınlaştırmak.
Tedarik Zinciri ve Ürün Ticareti	Tek bir kaynağa veya zincire bağımlılığı azaltmak.	- Tedarikçi ülke ve lojistik alternatiflerini yaratmak - Gıda ticaretini kolaylaştıran ve şeffaflığı artıran uzun vadeli ticaret anlaşmaları imzalamak.
Uluslararası İş Birliği	Sorunlara karşı ortak çözümler geliştirmek.	- FAO, WFP gibi uluslararası organizasyonlar ilişkilerde aktif rol oynamak. - Tarım teknolojisi ve iklim dostu üretim konularında uluslararası ortak projeler geliştirmek.
Gıda Kaybı ve İsrafının Azaltılması	Mevcut gıda kaynaklarını daha verimli kullanmak.	- BM Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 12.3 hedefi doğrultusunda gıda kaybı ve israfını azaltmaya yönelik ulusal stratejiler geliştirmek.

Tarladan sofraya gıda kaybı ve israfının azaltılması ise ilave üretim gerektirmeden erişilebilir gıda miktarını artıracaktır. Hasat, depolama, taşıma ve perakende aşamalarında uygun ambalaj ve depolama teknolojileri, soğuk zincir, sözleşmeli standardizasyon, eğitim ve tüketici farkındalığı programları bir arada yürütülmelidir.

Tüm bu alanlarda yönetim, finansman ve dijital altyapı yatay bileşenlerdir. Bakanlıklar arası kalıcı bir gıda güvencesi ve tedarik kurulu düzenli risk değerlendirmesi ve senaryo çalışmaları yapmalı, çok yıllık ve performansa dayalı bütçeleme iklim ve verimlilik hedeflerine bağlanmalıdır. Ulusal “tarımsal veri uzayı” ile çiftçi dijital kimliği, arazi-su-verim verilerinin güvenli paylaşımı, erken uyarı sistemleri ve izlenebilirlik (parti/lot) standart hâline gelmelidir.

İlerlemeyi izlemek için stok devir hızı, hızlı teslim hedefi, kayıp/bozulma oranı, hektar başına su kullanımı, girdi verimliliği, dijital hizmet aboneliği, karbon ayak izi, tedarik güvenilirlik endeksi, navlun/ton maliyeti, bozulabilir ürün israf oranı, ortak program hacmi ve gıda kaybı/israf göstergeleri düzenli olarak raporlanmalı; böylece kriz anında hızlı tepki, olağan dönemde sürdürülebilir verimlilik ve uluslararası ölçekte ortak çözüm üretme kapasitesi aynı stratejik çerçevede pekiştirilmelidir.

Sonuç olarak bu çerçeve; kriz anlarında hızlı, ölçülebilir ve düşük kayıplı müdahaleyi; barış zamanında ise kaynak verimliliğini, iklim uyumunu ve piyasa istikrarını birlikte güvence altına alabilir. Stratejik stok ve ortak rezervler “erişim hızını”, sürdürülebilirlik ve dijital tarım “üretim kalitesini”, tedarik ve ticaret düzenlemeleri “kesintisiz akışı”, uluslararası iş birliği ise “ölçek ve kaldıraç etkisini” güçlendirir. Gıda kaybı ve israfının azaltılması, yeni üretim baskısı oluşturmada erişilebilir arzı artırarak tüm politika alanlarının etkisini artırabilir. Yatay olarak önerilen yönetim, çok yıllık finansman ve dijital altyapı, kararların kanıta dayalı olmasını ve performans göstergelerinin düzenli izlenmesini sağlar. Böylece Türkiye, hem ulusal gıda güvencesini dayanıklı kılar hem de bölgesel ve küresel ölçekte kanıta dayalı, hızlı ve şeffaf bir gıda yardımı mimarisinde belirleyici bir aktör hâline gelmektedir. Türkiye gibi jeopolitik öneme sahip ülkelerin, bu dinamik ve zorlu alanda proaktif bir rol üstlenmesi, hem kendi ulusal gıda güvenliğini teminat altına alması hem de bölgesel ve küresel istikrara katkıda bulunması açısından hayati önem taşımaktadır.

Bu arada gıda jeopolitiğini sağlamada yönetim, çok katmanlı ve çok aktörlü bir yapıyı ifade etmektedir. Küresel düzeyde uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalar normları belirlerken, ulusal düzeyde devletler stratejik politikalarla gıda güvencesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu süreçte özel sektörün ekonomik gücü ve sivil toplumun artan etkisi, yönetim dinamiklerini daha karmaşık hale getirmektedir. Gelecekte iklim değişikliği, nüfus artışı ve jeopolitik gerilimler gibi küresel zorluklarla başa çıkabilmek için bu aktörler arasında daha etkin bir koordinasyon ve iş birliğine dayalı, şeffaf ve adil yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Beykaya, M. (2025). *Gıda güvenilirliği ve Türkiye'de gıda denetim sisteminin stratejik planlaması*. Ankara Nobel Tıp Kitabevleri.
- Çelik, T. (2019). Gıda rejimi teorisi ve Türkiye'nin tarımsal yapısında meydana gelen dönüşüm. *Fiscaoeconomia*, 3(2), 128-160.
- Chandran, D., El-kadi, A., Favennec, J. L., Le-Bihan, T., & Guermazi, S. (2022). A review of electro-culture and its applications in agriculture. *Journal of Electrostatics*, 115, 103664.
- FAO (2023). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2023*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Fellmann, T., Hélaine, S., & Nekhay, O. (2014). Harvest failures, temporary export restrictions and global food security: The example of wheat. *Food Security*, 6(5), 681-692.
- IPCC (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press.
- Kıymaz, T. ve Şahinöz, A. (2010). Dünya ve Türkiye-gıda güvencesi durumu. *Ekonomik Yaklaşım*, 21(76), 1-30.
- Koç, A. A. ve Uzmay, A. (2015). Gıda güvencesi ve gıda güvenliği: Kavramsal çerçeve, gelişmeler ve Türkiye. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1), 1-12.

- Müller, A., Schmidhuber, J., Hoogeveen, J., & Steduto, P. (2008). Some insights in the effect of growing bio-energy demand on global food security and natural resources. *Water Policy*, 10(S1), 83-94.
- Pop, I. M. (2016). The geopolitics of food. *Journal of Social and Economic Statistics*, 5(2), 65-80.
- Reuters. (2023). *India's rice export ban traps vessels at ports, pushes up global prices*. Retrieved from reuters.com.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2017). *Türkiye'nin gıda güvenliği ve GDO: Mevcut durum ve gelecek stratejileri*. MİSAK- Millî Strateji Araştırma Kurulu.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2022). *World Population Prospects 2022: Summary of Results*. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3.
- World Economic Forum (WEF) (2018). *Innovation with a Purpose: The role of technology innovation in accelerating food systems transformation*. Cologny/Geneva: World Economic Forum.
- Yıldırım, U. D. (2025). Çoklu krizler çağında Türkiye'de dirençli kentsel gıda sistemlerinde yeni politikalar, eğilimler ve deneyimler. *Planlama Dergisi*, 35(1), 1-17.

THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE ON EMPLOYEE SILENCE IN LOCAL GOVERNMENT: A CASE STUDY OF A DISTRICT MUNICIPALITY

YEREL YÖNETİMLERDE ÖRGÜTSEL ADALETİN ÇALIŞAN SESSİZLİĞİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR İLÇE BELEDİYESİNDE UYGULAMA

Öğr. Gör. NUR ÇAMLICA ŞENDEMİR ¹, Arş. Gör. DUYGU ÖZKAN ²,

Prof. Dr. OZAN BÜYÜKYILMAZ³

¹ Karabük Üniversitesi, Safranbolu Şefik Dizdar Meslek Yüksekokulu,

nurcamlica@karabuk.edu.tr – 0000-0002-7459-867X

² Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, duyguozkan@karabuk.edu.tr – 0000-0002-7430-0685

³ Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ozanbuyukyilmaz@karabuk.edu.tr – 0000-0001-5499-1485

Abstract

The main purpose of this research is to examine the effect of municipal employees' perceptions of organizational justice (distributive, procedural, interactional) on the different dimensions of organizational silence behavior (acquiescent and passive silence, opportunistic silence, prosocial silence). The study is framed within Social Exchange Theory and Equity Theory, based on the premise that employees with high perceptions of justice will avoid negative silence behaviors but may tend to exhibit prosocial silence due to their commitment to the organization. The data used in the analyses were obtained via an online survey from 123 personnel working in a district municipality in Karabük. The collected data were analyzed using confirmatory factor analysis, reliability analysis, and multiple regression analysis to test the hypotheses.

The findings confirmed that all dimensions of organizational justice (distributive, procedural, interactional) have a statistically significant and negative effect on acquiescent and passive silence and on opportunistic silence. On the other hand, only interactional justice was found to have a significant and positive effect on the dimension of prosocial silence. No significant effect of distributive or procedural justice was detected on this dimension. The research results reveal that in the public sector, ensuring fairness in resource distribution and processes alone may not be sufficient to encourage employee voice. The respect and courtesy shown by managers in their one-on-one interactions with employees are also critical, at least as much as the other dimensions.

Keywords: Organizational Justice, Organizational Silence, Public Sector, Municipal Employees.

Özet

Bu araştırmanın temel amacı, bir ilçe belediyesinde çalışan personelin örgütsel adalet algılarının (dağıtımsal, işlemsel, etkileşimsel), örgütsel sessizlik davranışlarının farklı boyutları (kabullenici ve pasif sessizlik, fırsatçı sessizlik, örgüt yararına sessizlik) üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma, Sosyal Değişim Teorisi ve Eşitlik Teorisi çerçevesinde kurgulanmıştır. Adalet algısı yüksek olan çalışanların olumsuz sessizlik davranışlarından kaçınacağı, ancak örgütlerine duydukları bağlılık nedeniyle örgüt yararına sessizlik gösterme eğiliminde olabilecekleri varsayımına dayanmaktadır. Analizlerde kullanılan veri, Karabük'te bir ilçe belediyesinde görev yapan 123 personelden online anket yoluyla sağlanmıştır. Toplanan veriler, doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirlik analizi ve hipotezlerin testi için çoklu regresyon analizi ile analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular, örgütsel adaletin tüm boyutlarının (dağıtımsal, işlemsel, etkileşimsel) kabullenici ve pasif sessizlik ile fırsatçı sessizlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir etkisi olduğunu doğrulamıştır. Öte yandan, örgüt yararına sessizlik boyutunda sadece etkileşimsel adaletin anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu görülmüştür. Dağıtımsal ve işlemsel adaletin bu boyut üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Araştırma sonuçları, özellikle kamu sektöründe, çalışan sesinin teşvik edilmesi için sadece kaynak dağıtımının ve süreçlerin adil olmasının yeterli olmayabileceğini, yöneticilerin çalışanlarla olan bire bir etkileşimlerinde gösterdikleri saygı ve nezaketin de en az diğer boyutlar kadar kritik olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Adalet, Örgütsel Sessizlik, Kamu Sektörü, Belediye Çalışanları.

INTRODUCTION

The motivation, commitment, and performance of human resources which are an organization's most valuable asset are largely shaped by their perceived sense of justice within the institution. In this context, organizational justice, which refers to employees' perceptions of how fairly they are treated concerning the distribution of rewards, decision-making processes, and interpersonal interactions, constitutes a cornerstone of organizational behavior research (Colquitt, 2001; Greenberg, 1990). On the other hand, organizational silence, defined as the conscious withholding of ideas, concerns, or suggestions by employees, emerges as an insidious enemy of productivity and innovation for organizations (Morrison & Milliken, 2000; Pinder & Harlos, 2001). In today's competitive and dynamic work environments, where employee voice is considered a critical driver of creativity and continuous improvement, questions regarding how justice perceptions either encourage or suppress this voice are gaining increasing importance.

Organizational justice is typically examined across three fundamental dimensions named as distributive (fair allocation of rewards and resources), procedural (fairness of decision-making processes), and interactional (honesty and respect demonstrated during the implementation of decisions) (Colquitt, 2001; Niehoff & Moorman, 1993). Each of these dimensions directly affects employees' social and psychological contracts with the organization. It is well-established that a high perception of justice enhances job satisfaction, organizational citizenship

behavior, and performance, whereas a low perception triggers turnover intention, cynicism, and various deviant behaviors (Aryee, Budhwar, & Chen, 2002; Colquitt, Conlon, Wesson, Porter, & Ng, 2001). Organizational silence, however, is not a monolithic behavior. It is divided into dimensions based on different motivations, such as acquiescent and passive silence (remaining silent due to helplessness), opportunistic silence (remaining silent for personal gain), and prosocial silence (remaining silent to protect the organization) (Çavuşoğlu & Köse, 2019; Knoll & van Dick, 2013). This multidimensionality shows that silence is not always a negative phenomenon, suggesting that prosocial silence can sometimes even be functional.

The literature contains empirical studies that have examined the relationship between organizational justice and silence across different sectors and cultures (Aküzüm, 2014; Erdogdu, 2018; She, Zhang, Li, Mei, & Li, 2023; Tan, 2014). Overall, research indicates that organizational justice may have a negative effect on acquiescent and passive silence and opportunistic silence, while potentially having a positive effect on prosocial silence. However, examining this relationship within hierarchical structures that provide public services, such as municipalities, is important for addressing a relative gap in the literature.

The primary objective of this study is to investigate the direct effect of municipal employees' perceptions of organizational justice (distributive, procedural, interactional) on their organizational silence behaviors (acquiescent and passive, opportunistic, prosocial). Thus, by elucidating the link between employee voice and justice perceptions under the unique conditions of the public sector, this research aims to contribute to theoretical discussions and offer practical recommendations for managers.

THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL JUSTICE AND ORGANIZATIONAL SILENCE

Organizational justice is a fundamental management concept referring to employees' perceptions of being treated fairly in the workplace. This concept is generally examined across three main dimensions. Distributive justice signifies the fair distribution of rewards and resources, procedural justice refers to the fairness of decision-making processes, and interactional justice entails demonstrating respect and honesty in interactions with managers (Colquitt, 2001; Niehoff & Moorman, 1993). Organizational justice has a critical impact on employee motivation, commitment, and performance, while a low perception of justice can lead to negative behaviors (Aryee et al., 2002; Colquitt et al., 2001). On the other hand, organizational silence is defined as the conscious withholding of ideas, concerns, or suggestions by employees (Morrison & Milliken, 2000). This behavior is divided into dimensions such as acquiescent and passive silence (remaining silent out of acceptance/resignation), opportunistic silence (remaining silent for personal gain), and prosocial silence (remaining silent to protect the organization) (Çavuşoğlu & Köse, 2019; Knoll & van Dick, 2013).

The relationship between organizational justice and silence has been investigated in various studies within the literature, emphasizing that justice perceptions shape silence (Kıranlı Güngör & Potuk, 2018; Nemati-Vakilabad, Mostafazadeh, & Mirzaei, 2024; Wang & Jiang, 2015). Furthermore, this relationship can be explained by different theories. One of the most

commonly used theories is Social Exchange Theory (Blau, 1964). This theory posits that employees view their relationship with the organization as a reciprocal exchange. Within this framework, the perception of being treated fairly (high organizational justice) encourages employees to raise their voices, whereas the perception of injustice turns silence into a defense mechanism. For instance, low distributive justice may cause employees to resort to passive silence due to a sense of resource deprivation. Similarly, Equity Theory (Adams, 1965) argues that individuals compare their inputs and outcomes and adjust their behaviors in situations of imbalance. According to this theory, in a state of injustice, employees may perceive voicing their opinions as futile and may trigger silence as a means of restoring balance. These theories generally predict that justice negatively influences silence, but it may also exert a positive effect on dimensions such as prosocial silence.

The literature contains empirical studies on the relationship between organizational justice and organizational silence conducted in various sectors. Tan (2014) found that among teachers, the perception of justice showed a negative relationship with acquiescent and defensive silence, but a positive relationship with prosocial silence. Similarly, Aküzüm (2014) determined that among primary school teachers, distributive, procedural, and interactional justice were negatively related to acquiescent and defensive silence, and positively related to prosocial silence. (Erdogdu, 2018) working with sports science academics, revealed that a high perception of justice reduced organizational cynicism and, given the positive relationship between silence and cynicism, demonstrated that justice indirectly influences silence. She et al. (2023) showed that among nurses, ethical leadership reduced silence through the mediation of justice. The mediation analysis confirmed that justice partially explained the negative effect on silence. Collectively, these studies emphasize that justice generally negatively affects acquiescent and passive silence and opportunistic silence, but can create a positive effect in the case of prosocial (organization-oriented) silence.

H1: The three dimensions of organizational justice perception (H1a: distributive justice, H1b: procedural justice, H1c: interactional justice) have a negative effect on the acquiescent and passive silence dimension of organizational silence.

H2: The three dimensions of organizational justice perception (H2a: distributive justice, H2b: procedural justice, H2c: interactional justice) have a negative effect on the opportunistic silence dimension of organizational silence.

H3: The three dimensions of organizational justice perception (H3a: distributive justice, H3b: procedural justice, H3c: interactional justice) have a positive effect on the prosocial silence dimension of organizational silence.

METHODOLOGY

Population and Sample

The population of this study consisted of a total of 448 personnel working in a district municipality located in the province of Karabük. Data were collected through an online questionnaire distributed to these employees. Voluntary participation was ensured via a question

at the beginning of the survey asking, “Do you voluntarily agree to participate in this research?” Individuals who selected “no” did not proceed to complete the questionnaire.

The questionnaire comprised three main sections: The first section contained questions to gather participants’ demographic information. The second section included items assessing the dimensions of organizational justice (distributive, procedural, and interactional justice). The third section contained statements designed to measure the dimensions of organizational silence (acquiescent and passive silence, opportunistic silence, and prosocial silence). Ethical approval for the study was obtained from the Karabük University Social Sciences and Humanities Research Ethics Committee prior to data collection (Date: 28.01.2025, Decision No: 2025/02). The survey link was sent to the email addresses of the municipal personnel. A total of 123 responses were received, resulting in a final sample size of 123 participants.

Measures

This study investigated the concepts of organizational justice and organizational silence. To measure these constructs, two scales with established validity and reliability in the literature were employed. These scales were selected for their suitability to the research purpose and sample characteristics and were integrated into the online survey form.

Organizational justice scale developed by Niehoff and Moorman (1993) was used to measure organizational justice. This scale is designed to assess three dimensions of organizational justice: distributive justice (5 items), procedural justice (6 items), and interactional justice (9 items). Comprising 20 items in total, the scale measures employees’ perceptions of justice. Responses to the scale items were recorded on a 5-point Likert-type scale, ranging from 1 = Strongly Disagree to 5 = Strongly Agree. The scale contains no reverse-scored items. Higher scores on the scale indicate that participants perceive a higher level of justice in the respective dimension. In the original scale, Niehoff and Moorman (1993) reported Cronbach’s alpha reliability coefficients of 0.74 for distributive justice, 0.85 for procedural justice, and 0.92 for interactional justice. The scale was adapted into Turkish by Yildirim (2007), who reported Cronbach’s alpha values of 0.81 for distributive justice, 0.89 for procedural justice, and 0.95 for interactional justice in this adaptation. These values demonstrate the scale’s high internal consistency.

Organizational silence scale developed by Knoll and van Dick (2013) was used to measure organizational silence. This scale is designed to evaluate three sub-dimensions of organizational silence: acquiescent and passive silence (10 items), opportunistic silence (3 items), and prosocial silence (2 items). The scale consists of 15 items in total and measures employees’ silence behaviors. Responses were collected on a 5-point Likert-type scale ranging from 1 = Strongly Disagree to 5 = Strongly Agree. The scale contains no reverse-scored items. Higher scores indicate that participants exhibit a higher level of silence behavior in the respective dimension. In the original scale, Knoll and van Dick (2013) reported Cronbach’s alpha values of 0.88 for acquiescent and passive silence, 0.80 for opportunistic silence, and 0.82 for prosocial silence. The scale was adapted into Turkish by Çavuşoğlu and Köse (2019) who reported Cronbach’s alpha coefficients of 0.915 for acquiescent and passive silence, 0.792 for

opportunistic silence, and 0.715 for prosocial silence in this adaptation. These values indicate that the scale demonstrates high internal consistency.

Analysis Method

In this research, validity and reliability analyses of the employed scales were conducted first, followed by hypothesis testing. To assess the construct validity of the scales, Confirmatory Factor Analysis (CFA) was performed separately for each scale. This analysis was conducted to verify the fit between the scales' theoretical structure and the collected data. To determine the internal consistency levels of the scales, Cronbach's alpha (α) coefficient was calculated, and reliability analyses were completed. To test the hypotheses, multiple regression analysis was chosen to examine the relationships between the dependent and independent variables. This method was used as an appropriate tool for evaluating the statistical significance of the effects between the variables.

FINDINGS

Demographic Findings

The study sample consists of a total of 123 municipal employees. The demographic characteristics of the participants were examined based on the variables of gender, age, marital status, professional role, education level, and tenure. These characteristics are summarized in Table 1.

Table 1. Demographic Distribution

Variable	Category	N	%
Gender	Female	51	41.5
	Male	72	58.5
Age (Mean=39)	28 and below (Gen Z)	10	8.1
	29-45 years (Gen Y)	90	73.2
	46 and above (Gen X)	23	18.7
Marital Status	Married	80	65.0
	Single	43	35.0
Professional Role	Non-Managerial Employee	99	80.5
	Managerial Staff	24	19.5
Education Level	High School or below	37	30.1
	Associate Degree	31	25.2
	Bachelor's Degree	39	31.7
	Graduate Degree	16	13.0
Tenure (Mean= 12 yıl)	1 year or less	4	3.3
	2-5 years	25	20.3
	6-10 years	34	27.6
	11 years or more	60	48.8
TOTAL		123	100

Of the participants, 58.5% (n=72) were male and 41.5% (n=51) were female. A majority of the participants, 65.0% (n=80), were married, while 35.0% (n=43) were single. In terms of professional roles, 80.5% (n=99) were non-managerial employees, and 19.5% (n=24) held managerial positions.

The mean age of the participants was 39 years. The youngest participant in the sample was 26 years old, and the oldest was 55 years old. Regarding age distribution, participants aged 29-45 (Generation Y) constituted the vast majority of the sample at 73.2% (n=90), while those aged 46 and above (Generation X) were represented at 18.7% (n=23), and those aged 28 and below (Generation Z) at 8.1% (n=10).

In terms of educational attainment, bachelor's degree holders formed the largest group at 31.7% (n=39). Participants with a high school education or less and those with an associate degree were represented at similar proportions of 30.1% (n=37) and 25.2% (n=31), respectively. Individuals with a graduate degree constituted the smallest group at 13.0% (n=16).

The average tenure of the participants was determined to be 12 years. The shortest tenure was 1 year, and the longest was 45 years. In the tenure distribution, participants with 11 years or more of experience formed the largest group at 48.8% (n=60). This was followed by those with 6-10 years (27.6%, n=34), 2-5 years (20.3%, n=25), and 1 year or less of tenure (3.3%, n=4).

Validity and Reliability Analysis

The construct validity and factor structure of the organizational justice and organizational silence scales used in the study were examined using Confirmatory Factor Analysis (CFA). In this context, CFA was applied to each scale separately. The results of the CFA indicated that all factor loadings for the items in both scales were above 0.50. Consequently, no items that could negatively affect the scale structure were excluded from the analysis, and the CFA was applied directly. The findings are summarized in Table 2.

According to the analysis results, all standardized factor loadings for the items in both the organizational justice and organizational silence scales are above 0.50, and all factor loadings are significant at the 0.01 level ($p < 0.01$). This indicates that the items in the scales are appropriate for measuring the intended constructs. Factor loadings range from 0.804 to 0.964 for the organizational justice scale and from 0.803 to 0.913 for the organizational silence scale.

An examination of the goodness-of-fit indices for the organizational justice scale shows a χ^2/df ratio of 1.899. A value below 3 indicates a good model fit. The values for NFI=0.930, TLI=0.938, and CFI=0.954 fall within acceptable fit thresholds, supporting the model's consistency with the data. The GFI value was 0.817. (Byrne, 2016; Kline, 2023; Whittaker & Schumacker, 2022). However, the RMSEA value was found to be 0.086, which is noted for being above the 0.08 threshold. This is thought to be attributable to the sample size. Overall, these results confirm the validity of the three-dimensional structure of the organizational justice scale via CFA.

Table 2. Confirmatory Factor Analysis Results

Variable	Standardized Loadings	Standard Error	t value	α			
Organizational Justice	<i>Distributive Justice</i>				0.952		
	dist_just1	0.930**	-	-			
	dist_just2	0.804**	0.064	12.791			
	dist_just3	0.930**	0.050	18.898			
	dist_just4	0.841**	0.059	14.189			
	dist_just5	0.932**	0.051	19.089			
	<i>Procedural Justice</i>				0.978		
	proc_just1	0.924**	-	-			
	proc_just2	0.942**	0.037	27.050			
	proc_just3	0.926**	0.055	18.754			
	proc_just4	0.963**	0.050	21.665			
	proc_just5	0.939**	0.052	19.697			
	proc_just6	0.929**	0.053	18.911			
	<i>Interactional Justice</i>				0.956		
	int_just1	0.955**	-	-			
	int_just2	0.939**	0.036	25.389			
	int_just3	0.934**	0.043	22.829			
	int_just4	0.947**	0.040	23.674			
	int_just5	0.964**	0.041	23.425			
	int_just6	0.932**	0.043	21.888			
	int_just7	0.908**	0.047	19.657			
	int_just8	0.942**	0.040	23.016			
	int_just9	0.941**	0.041	23.068			
	Goodness-of-Fit Indices		χ^2/df	NFI	GFI	TLI	CFI
		1.899	0.930	0.817	0.938	0.954	0.086
Organizational Silence	<i>Acquiescent & Passive Silence</i>				0.960		
	acq_pas_sil1	0.816**	-	-			
	acq_pas_sil2	0.886**	0.038	27.330			
	acq_pas_sil3	0.807**	0.056	16.684			
	acq_pas_sil4	0.878**	0.058	17.483			
	acq_pas_sil5	0.838**	0.053	18.551			
	acq_pas_sil6	0.850**	0.055	17.245			
	acq_pas_sil7	0.808**	0.054	18.020			
	acq_pas_sil8	0.832**	0.056	17.496			
	acq_pas_sil9	0.851**	0.053	19.153			
	acq_pas_sil10	0.803**	0.053	18.651			
	<i>Opportunistic Silence</i>				0.905		
	opp_sil1	0.872**	-	-			
	opp_sil2	0.911**	0.039	25.833			
	opp_sil3	0.835**	0.044	22.624			
	<i>Prosocial Silence</i>				0.874		
pro_soc_sil1	0.913**	-	-				
pro_soc_sil2	0.851**	0.090	10.771				
Goodness-of-Fit Indices		χ^2/df	NFI	GFI	TLI	CFI	RMSEA
		2.130	0.910	0.846	0.939	0.967	0.094

Note: * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; $N = 123$; α = Cronbach's alpha

Evaluation of the goodness-of-fit indices for the organizational silence scale revealed a χ^2/df ratio of 2.130. A value lower than 3 indicates a sufficient model fit. The $NFI = 0.910$, $TLI = 0.939$,

and CFI=0.967 values are within accepted fit limits, demonstrating the model's consistency with the data. The GFI value was 0.846 (Byrne, 2016; Kline, 2023; Whittaker & Schumacker, 2022). Nonetheless, the calculated RMSEA value of 0.094, being above 0.08, is notable. This situation is also thought to be related to the sample size. The findings confirm the validity of the three-dimensional structure of the organizational silence scale based on the CFA results.

Reliability analyses were assessed using Cronbach's alpha (α) coefficients. A Cronbach's alpha value above 0.70 is generally considered acceptable for reliability (Nunnally & Bernstein, 1994). As shown in Table 2, the α values were 0.952 for distributive justice, 0.978 for procedural justice, and 0.956 for interactional justice. For the organizational silence dimensions, the α values were 0.960 for acquiescent and passive silence, 0.905 for opportunistic silence, and 0.874 for prosocial silence. Since all Cronbach's alpha values for the dimensions of both scales are well above 0.70, it is concluded that the scales are reliable (Nunnally & Bernstein, 1994).

Hypothesis Testing

This study investigated the effect of municipal employees' perceived organizational justice on organizational silence behavior. It was hypothesized that perceived justice would have a negative effect on acquiescent and passive silence and opportunistic silence behaviors, while exerting a positive effect on prosocial silence behavior. The formulated hypotheses were tested using multiple regression analyses. Prior to hypothesis testing, data screening procedures were conducted to ensure the data's suitability for parametric tests. This involved assessing the normality of the data and examining potential multicollinearity among the independent variables (Tabachnick & Fidell, 2013).

To evaluate data normality, skewness and kurtosis values were calculated for the dependent and independent variables. For the normality assumption to be met, skewness and kurtosis values should fall within the range of -1.5 to +1.5 (Tabachnick & Fidell, 2013, p. 79). The analysis results indicated that the skewness and kurtosis values for all variables were within this range, confirming that the data met the assumption of normal distribution.

The presence of multicollinearity among the independent variables was examined using Variance Inflation Factor (VIF) and tolerance values. To avoid multicollinearity issues, VIF values should be less than 10 and tolerance values should be greater than 0.100 (Hair, Black, Babin, & Anderson, 2019; Kline, 2023; Sekaran & Bougie, 2016). For the study's independent variables, the VIF and tolerance values were: distributive justice (VIF=2.320, Tolerance=0.431), procedural justice (VIF=2.773, Tolerance=0.361), and interactional justice (VIF=2.891, Tolerance=0.346). These values indicate the absence of multicollinearity concerns (Table 3).

The findings from the regression analyses conducted to determine the effect of perceived organizational justice dimensions on organizational silence dimensions are presented in Table 3.

Table 3. Regression Analysis Results

Variables	Dependent Variables		
	<i>Acquiescent & Passive Silence</i> β	<i>Opportunistic Silence</i> β	<i>Prosocial Silence</i> β
Control Variables			
Gender	-0.052	-0.001	-0.121
Age	-0.046	-0.129	-0.054
Marital Status	0.075	-0.345	-0.159
Professional Role	0.028	-0.061	-0.009
Education Level	-0.041	-0.170	-0.099
Tenure	0.077	0.012	0.059
Independent Variables			
<i>Distributive Justice</i> (VIF=2.320; Tolerance=0.431)	-0.221* (p=0.012)	-0.213* (p=0.024)	0.167 (p=0.165)
<i>Procedural Justice</i> (VIF=2.773; Tolerance=0.361)	-0.386** (p=0.001)	-0.318** (p=0.002)	-0.011 (p=0.931)
<i>Interactional Justice</i> (VIF=2.891; Tolerance=0.346)	-0.292** (p=0.003)	-0.217* (p=0.039)	0.497** (p=0.001)
F Value	21.633**	17.225**	5.540**
R²	0.633	0.578	0.306
Adjusted R²	0.604	0.545	0.251
Durbin-Watson	2.158	2.098	1.749

Note: *p<0.05; **p<0.01; N=123

Table 3 displays the results of the regression analyses examining the effects of perceived organizational justice dimensions (distributive, procedural, interactional) on the three dimensions of organizational silence (acquiescent and passive silence, opportunistic silence, prosocial silence).

According to the findings, distributive justice has a significant negative effect on acquiescent and passive silence (H1a: $\beta=-0.221$, $p=0.012$). Procedural justice demonstrates a stronger negative effect (H1b: $\beta=-0.386$, $p=0.001$), and interactional justice also shows a significant negative effect (H1c: $\beta=-0.292$, $p=0.003$). These results confirm the hypotheses, indicating that all dimensions of organizational justice reduce acquiescent and passive silence. The regression model explains 60.4% of the variance in acquiescent and passive silence (Adjusted $R^2=0.604$), demonstrating the model's strong explanatory power.

Analysis further revealed that distributive justice has a significant negative effect on opportunistic silence (H2a: $\beta=-0.213$, $p=0.024$). Procedural justice again shows a stronger negative effect (H2b: $\beta=-0.318$, $p=0.002$), and interactional justice also has a significant negative effect (H2c: $\beta=-0.217$, $p=0.039$). These findings confirm that all dimensions of organizational justice reduce opportunistic silence. The regression model explains 54.5% of the variance in opportunistic silence (Adjusted $R^2=0.545$), indicating the model's substantial explanatory capability.

Regarding prosocial silence, the findings show that distributive justice has no significant effect (H3a: $\beta=0.167$, $p=0.165$), and procedural justice also shows no significant effect (H3b: $\beta=-0.011$, $p=0.931$). However, interactional justice has a significant positive effect on prosocial silence (H3c: $\beta=0.497$, $p=0.001$). These results indicate that only interactional justice increases

prosocial silence, while the other related hypotheses are not supported. The regression model explains 25.1% of the variance in prosocial silence (Adjusted $R^2=0.251$). Consequently, organizational justice's explanatory power for prosocial silence is lower compared to the other silence dimensions.

Based on the regression analysis, the effect of organizational justice on acquiescent and passive silence accounts for 60.4% of the explained variance (Adjusted $R^2=0.604$). The explained variance was 54.5% for opportunistic silence (Adjusted $R^2=0.545$) and 25.1% for prosocial silence (Adjusted $R^2=0.251$). The higher explained variance ratio in the acquiescent and passive silence dimension suggests that organizational justice has a stronger effect on this particular dimension.

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study examined the effect of organizational justice perceptions on the different dimensions of organizational silence among personnel working in a district municipality. The findings largely supported the hypotheses, revealing that organizational justice plays a determining role in the nature and direction of employee silence. These results align with previous research indicating that fair treatment forms the foundation of the employee-organization relationship and shapes behavioral outcomes (Colquitt et al., 2001; Morrison & Milliken, 2000).

First, the results indicate that all dimensions of organizational justice (distributive, procedural, interactional) have a significant and negative relationship with acquiescent and passive silence. This finding strongly supports Social Exchange Theory (Blau, 1964). When employees perceive fair treatment from the organization, they reciprocate this positive behavior by avoiding silence stemming from helplessness or indifference. This situation demonstrates that when resource allocation and procedural justice are high, employees feel that voicing their opinions is neither meaningless nor risky. Similarly, the negative effect of all justice dimensions on opportunistic silence can be explained by Equity Theory (Adams, 1965). A perception of injustice increases employees' tendency to remain silent for personal gain by "exploiting" the system, whereas a high perception of justice prevents such opportunistic behaviors.

One of the most striking findings of the research emerged in the dimension of prosocial silence. While distributive and procedural justice had no significant effect on this dimension, interactional justice had a strong and positive effect, revealing the complexity of employee voice motivations. This finding indicates that employees' decision to remain silent to protect the organization is directly linked to the interpersonal, respect-based relationship they have with their managers (interactional justice), rather than tangible outcomes like salary or promotion (distributive justice) or formal procedures (procedural justice). In practice, an employee who feels valued, respected, and listened to carefully by a manager may choose to voluntarily withhold certain criticisms or ideas to protect the organization's reputation or harmony. This is not negative silence but a loyalty-based, "pro-social" silence.

This study makes several important contributions to literature. First, it expands the existing theoretical framework by examining the relationship between organizational justice and silence

using a multidimensional approach within the hierarchical and rule-based context of the public sector. Second, the unique and powerful effect of interactional justice on prosocial silence strengthens the theoretical distinction by demonstrating that “silence” is not always a suppressed phenomenon but can be a voluntary and strategic behavior.

The findings also offer significant practical implications for public administrators and policymakers. Primarily, ensuring transparency and fairness in resource distribution (distributive justice) and decision-making processes (procedural justice) is critical to preventing employees from remaining silent out of helplessness or for personal gain. The objectivity of performance appraisal and reward systems is vital in this regard. Secondly, employees’ willingness to remain silent for the organization’s benefit or to speak up when necessary largely depends on how their managers treat them. Training managers in open communication, honest feedback, and coaching skills will build an environment of trust and mutual respect, enabling employees to ultimately exhibit the right behavior for the organization’s good. Furthermore, leaders should be made aware that their daily interactions with subordinates (a thank you, active listening, valuing ideas) have a direct impact not only on morale but also on the dynamics of organizational silence/voice.

The findings of this study are limited by the use of a cross-sectional design and data collected from a single municipality, which constrains causal inferences and may affect generalizability. Future research could employ longitudinal or experimental designs to test these relationships within a causal framework. Furthermore, comparative studies with employees in different sectors (private sector, civil society) could be conducted. Researchers could investigate the long-term consequences of prosocial silence (e.g., its impact on innovativeness or organizational learning). Mediating variables such as organizational trust and psychological ownership, and moderating variables such as cultural intelligence and leadership styles, could provide a better understanding of this complex relational network.

REFERENCES

- Adams, J. S. (1965). Inequity in Social Exchange. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 2, pp. 267-299). New York: Academic Press.
- Aküzüm, C. (2014). The Effect of Perceived Organizational Justice on Teachers’ Silence: A Practice in Primary Education Institutions. *International Journal of Social Sciences and Education*, 5(1), 95-107.
- Aryee, S., Budhwar, P. S., & Chen, Z. X. (2002). Trust as a Mediator of the Relationship Between Organizational Justice and Work Outcomes: Test of a Social Exchange Model. *Journal of Organizational Behavior*, 23(3), 267-286. doi:10.1002/job.138
- Blau, P. M. (1964). *Exchange and Power in Social Life*. New Brunswick, USA: Transaction Publishers.
- Byrne, B. M. (2016). *Structural Equation Modeling with Amos: Basic Concepts, Applications, and Programming* (3. ed.). New York: Routledge.
- Colquitt, J. A. (2001). On the Dimensionality of Organizational Justice: A Construct Validation of A Measure. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 386-400. doi:10.1037/0021-9010.86.3.386
- Colquitt, J. A., Conlon, D. E., Wesson, M. J., Porter, C. O. L. H., & Ng, K. Y. (2001). Justice at the Millennium: A Meta-Analytic Review of 25 Years of Organizational Justice Research. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 425-445. doi:10.1037/0021-9010.86.3.425

- Çavuşoğlu, S., & Köse, S. (2019). Örgütsel Sessizlik Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması. [Adaptation of the Organizational Silence Scale to Turkish]. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 365-387. doi:10.11616/basbed.v19i47045.485266
- Erdogdu, M. (2018). Effect of Organizational Justice Behaviors on Organizational Silence and Cynicism: A Research on Academics from Schools of Physical Education and Sports. *Universal Journal of Educational Research*, 6(4), 733-741. doi:10.13189/ujer.2018.060416
- Greenberg, J. (1990). Organizational Justice: Yesterday, Today, and Tomorrow. *Journal of Management*, 16(2), 399-432. doi:10.1177/014920639001600208
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). *Multivariate Data Analysis* (8. ed.). Andover, Hampshire, UK: Cengage Learning.
- Kıranlı Güngör, S., & Potuk, A. (2018). Öğretmenlerin Mobbing, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Sessizlik Algıları ve Aralarındaki İlişki. [Teachers' Perceptions of Mobbing, Organizational Justice, and Organizational Silence and Interrelatedness]. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 723-742. doi:10.16986/HUJE.2018036553
- Kline, R. B. (2023). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (5. ed.). New York: The Guilford Press.
- Knoll, M., & van Dick, R. (2013). Do I Hear the Whistle...? A First Attempt to Measure Four Forms of Employee Silence and Their Correlates. *Journal of Business Ethics*, 113(2), 349-362. doi:10.1007/s10551-012-1308-4
- Morrison, E. W., & Milliken, F. J. (2000). Organizational Silence: A Barrier to Change and Development in a Pluralistic World. *The Academy of Management Review*, 25(4), 706-725. doi:10.2307/259200
- Nemati-Vakilabad, R., Mostafazadeh, P., & Mirzaei, A. (2024). Investigating the Impact of Organizational Justice on the Relationship Between Organizational Learning and Organizational Silence in Clinical Nurses: A Structural Equation Modeling Approach. *Journal of Nursing Management*, 2024(1), 7267388. doi:10.1155/2024/7267388
- Niehoff, B. P., & Moorman, R. H. (1993). Justice as a Mediator of the Relationship between Methods of Monitoring and Organizational Citizenship Behavior. *The Academy of Management Journal*, 36(3), 527-556. doi:10.2307/256591
- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory* (3. ed.). New York: McGraw-Hill Inc.
- Pinder, C. C., & Harlos, K. P. (2001). Employee Silence: Quiescence and Acquiescence As Responses To Perceived Injustice. In G. R. Ferris (Ed.), *Research in Personnel and Human Resources Management*, Vol 20. (pp. 331-369). Oxford, UK: Elsevier Science Ltd.
- Sekaran, U., & Bougie, R. (2016). *Research Methods for Business: A Skill-Building Approach* (7. ed.). Chichester, West Sussex, UK: John Wiley & Sons.
- She, J., Zhang, R., Li, Y., Mei, Y., & Li, H. (2023). Effect of Ethical Leadership on Nurses' Organizational Silence: The Mediating Role of Organizational Justice. *Journal of Nursing Management*, 2023(1), 9929435. doi:10.1155/2023/9929435
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6. ed.). Boston, MA: Pearson International Edition.
- Tan, Ç. (2014). Organizational Justice as a Predictor of Organizational Silence. *Educational Research and Reviews*, 9(21), 1190-1202. doi:10.5897/ERR2014.1891
- Wang, R., & Jiang, J. (2015). How Abusive Supervisors Influence Employees' Voice and Silence: The Effects of Interactional Justice and Organizational Attribution. *The Journal of Social Psychology*, 155(3), 204-220. doi:10.1080/00224545.2014.990410

- Whittaker, T. A., & Schumacker, R. E. (2022). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling* (5. ed.). New York: Routledge.
- Yildirim, F. (2007). İş doyumu ile örgütsel adalet ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(1), 253-278.

A STUDY ON MAKING LAHMACUN WITH SOY MINCED MEAT AND GREEN LENTILS FOR PEOPLE WHO PREFER A VEGAN DIET

Dr. Öğr. Üyesi FATMA YALINIZ¹

¹ Gaziantep University, Tourism Faculty , Gastronomy and Cluinary Art Department,
Gaziantep, Turkey, albak@gantep.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0002-2002-3037>

Abstract

When it comes to vegan or vegetarian diets, vegetable soy minced meat is usually used in meals. In this study, green lentils were used instead of classic soy minced meat to make lahmacun for the vegan diet, which has emerged as a diet all over the world and is preferred by people. Soybean mince is a product with high protein value. However, it has various disadvantages such as not being a local product and requiring many processes to obtain soybean mince from soybeans. Soybean mince is a costly product. In this study, the question of whether green lentils, a local legume with high protein value, can be an alternative to soybean mince was sought. The same recipe was used to prepare lahmacun using soy mince, green lentils and meat. The lahmacun made with classic meat was used as standard. The panelists were selected from people who were not vegetarians or vegans. Since the standard was the classic lahmacun made with meat, the panelists were not required to be vegans so that the difference could be fully understood. 10 panelists were asked if there was a difference. They were asked whether the difference was good or bad and whether they would consume lahmacun made with lentils even if they were not vegan or vegetarian. As a result of the study, it was concluded that there was a difference between the lahmacun made with classic meat and the one made with soy minced meat and green lentils, but the difference was in a good way. It was concluded that the vegan lahmacun made with green lentils was preferred more than the one made with soy minced meat and that it was a food that could be consumed as a meal even if they did not prefer a vegan diet.

Keyword: vegan, diet, lentil, soy, meat

TEKİRDAĞ /SÜLEYMANPAŞA İLÇESİ NAİPKÖY'ÜNÜN TARIMSAL TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YAREN ŞAHİN ¹, Prof. Dr. TUĞBA KİPER ²

¹ Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, yarensahin21573@gmail.com

-0009-0006-1569-5417

² Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,

tkiper@nku.edu.tr 0000-0003-3396-5661

ÖZET

Tarım turizmi, günümüz modern koşullarında doğa ve kırsal yaşamla bütünleşme isteği, geleneksel değerleri keşfetme arayışı ve tarımsal faaliyetlere yönelik artan ilginin bir sonucu olarak, turizmin hızla gelişen alt dallarından biri haline gelmiştir. Bu süreçte, doğal ve kırsal çevrenin korunması, canlandırılması ile tarım ve sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesinde stratejik bir araç olmuştur. Bu durum, sürdürülebilir bir tarımsal turizm geliştirme sürecini destekleyerek, tarımsal turizm potansiyelinin araştırılması ile strateji geliştirme yaklaşımlarının önemli bir gereksinim olduğunu göstermiştir. Bu çerçevede, bildiri ana konusunu; yerel ölçekte bir kırsal yerleşim örneğinde tarım turizmi gelişme potansiyelinin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bildiri ana konusu kapsamında; çalışmada Tekirdağ/Süleymanpaşa Naipköy'ünün doğal, sosyo-kültürel ve tarımsal peyzaj değerlerine yönelik tarım turizmi potansiyeli çerçevesinde ana eğilim ve fırsatlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, geliştirilen çalışma yöntemi; konu özelinde gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası ölçekli literatür taramaları, arazi gözlemleri ve büro çalışmalarına dayanan nitel bir yaklaşıma yönelik değerlendirme sürecini içermektedir. Yöntem süreci; literatür verileri, arazi gözlemleri ile Swot Analizi tekniğine dayanarak geliştirilmiştir. Elde edilen veriler, ArcGIS, Photoshop gibi programlar aracılığı ile harita ve görsellerle desteklenerek değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, Naipköy'ün tarımsal üretim faaliyetleri, doğal ve sosyo-kültürel değerleri ve kırsal yaşam pratikleri ile tarımsal anlamda turistik bir köy olma potansiyeli oluşturduğu saptanmıştır. Çalışmadan elde edilecek sonuçlar; Naipköy'ünün sürdürülebilir tarım turizmine yönelik gelişimini teşvik etmede, doğal, tarımsal ve sosyo-kültürel kaynak değerlerinin önemini vurgulayarak, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için öneriler sunmada etkili olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tarım Turizmi, Swot Analizi, Turizm Potansiyeli, Tekirdağ/Süleymanpaşa/ Naipköy

1. GİRİŞ

Tarım turizmi kavramsal olarak, kırsal alanlarda yürütülen çeşitli turistik etkinlikleri kapsayan ve ziyaretçilere, çalışan bir çiftlik ortamında tarımsal faaliyetlerle doğrudan etkileşimde bulunarak deneyim kazanma olanağı sağlayan çok boyutlu bir uygulama olarak tanımlanmaktadır (Srisomyong, 2010; Sharon vd., 2014). Bunu destekler nitelikte, Just vd., (2025)'nin çalışmalarında da, tarım turizmi; rekreasyon, kırsal alanda aktif katılım, eğitim, gastronomi ve sağlık tanıtımını içeren çok boyutlu bir sektör olarak tanımlanmıştır. Ayrıca aynı çalışmada, tarım turizmi, kırsal çevre, el sanatları, dinlenme, sağlık ve beslenme gibi unsurlarla ilişkilendirilmiştir (Just vd., 2025). Benzer bir şekilde Ahmadova (2024)'nın çalışmasında da; tarım turizmi kavramının, kırsal alanlardaki kültürel, etnografik, eğitimsel, gastronomik, tarımsal, ekolojik gibi turizm türlerini ve aktivitelerini kapsadığı belirtilmiştir.

Tanımlarda da belirtildiği üzere, tarımsal faaliyetlerin turizm deneyimleriyle birleştirildiği tarım turizmi, devam eden ve dinamik bir gelişim süreci çerçevesinde özellikle Avrupa'da yaygın bir uygulama haline gelmiştir (Rakhimberdinova vd., 2022; Wang vd., 2023). Öyleki, Forris vd. (2020) de; doğa ile bütünleşme arzusu, geleneksel değerlerin yeniden keşfi ve sürdürülebilir yaşam pratiklerine yönelik artan eğilimlerin bir yansıması olarak tarım turizminin, Avrupa Birliği kapsamında en dinamik gelişim gösteren turizm alt sektörlerinden biri haline geldiğini vurgulamıştır. Ahmadova (2024)'nın çalışmasında da; tarım turizmi, modern koşullarda küresel turizm sektörünün dinamik olarak gelişen bir kolu olduğu belirtilmiştir. Bu süreçte, tarım turizmi, küresel olarak kırsal kalkınmaya, sürdürülebilir tarıma ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunarak, kırsal kültürün canlandırılması ve tanıtımını destekler konumda yer almıştır (Rakhimberdinova vd., 2022; Wang vd., 2023). Bununla birlikte, tarım turizmi geleneksel tarım yöntemlerinin ve doğal manzaraların yerel özelliklerinden yararlanarak, sürdürülebilir kalkınmayı ve kırsal canlandırmayı geliştirmede bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır (Kim vd., 2019; Milojević vd., 2024). Özellikle de bazı çalışmalarda, tarım turizminin Covid 19 sonrası dönemde; kırsal toplulukların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunan otantik bir turizm biçimi olarak algılanarak önemli bir büyüme yaşadığı vurgulanmıştır (Zhu ve Deng, 2020; Turtureanu vd., 2025). Dolayısıyla, günümüz küresel bağlamında, kentleşme ve gelişen tarım uygulamaları kırsal manzaraları yeniden şekillendirirken, tarım turizmi kentsel ve kırsal yaşam ile çevreler arasında bir köprü görevi görerek (Dimitrovski ve Crespi Vallbona, 2018), doğal ve kırsal çevre ile tarım ve sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkılar sunmuştur (Ingrassia vd., 2023; Turtureanu vd., 2025). Aynı zamanda, bazı çalışmalarda; iklim değişikliği, toprak bozulması ve artan nüfus için gıda güvenliğinin sağlanması gerekliliği gibi zorluklarla mücadelede kırsal alanların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında tarım turizminin alternatif bir çözüm oluşturacağı tartışılmıştır (Rahul vd., 2025; Turtureanu vd., 2025; Bhatta, vd., 2025). Bu durum, bölgesel ve yerel düzeyde tarım turizminin geliştirilmesi ve uygulanmasının stratejik bir gereksinim olduğunu göstermektedir. Bu noktada; tarım turizminin sürdürülebilir gelişiminde öncelikle tarımsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi önemli olacak olup, tarımsal turizm potansiyelinin belirlenmesi; kırsal kalkınmanın desteklenmesi, doğal ve kültürel değerlerin korunması, sürdürülebilir turizm planlaması ile destinasyon çeşitliliğinin artırılmasında etkili

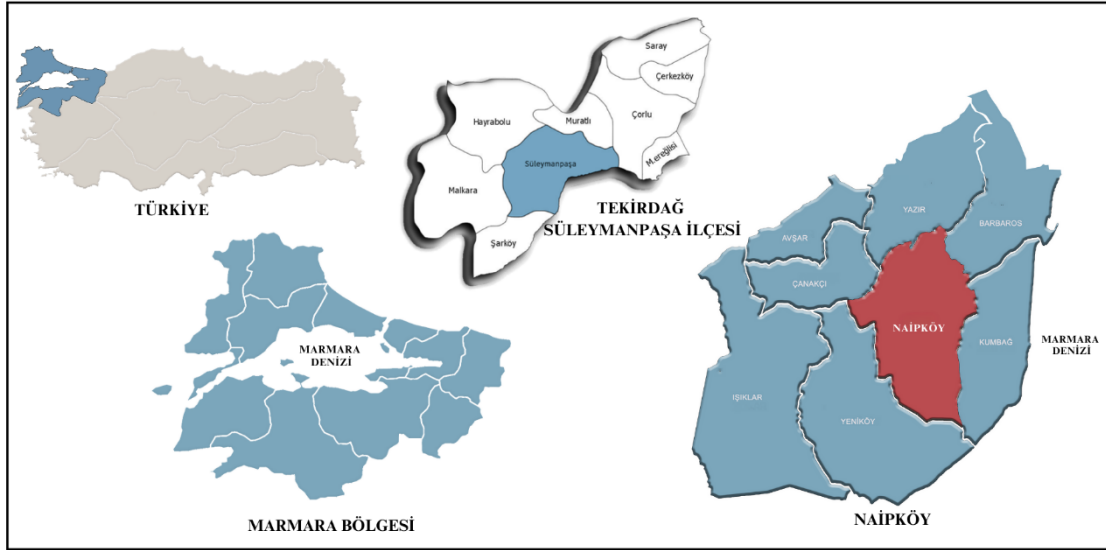
olacaktır. Bhatta vd. (2020)'nin çalışmalarında da; sürdürülebilir bir tarımsal turizm geliştirme sürecinde, tarımsal turizm potansiyelinin araştırılması ile geliştirme yaklaşımlarının ve stratejilerinin keşfedilmesinin önemli gereksinim olduğu belirtilmiştir. Bahodirhon vd. (2024)'ün çalışmalarında da; tarımsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesinin, bölgelerin tarımsal turizm imajının oluşturulması ve bölgesel tarımsal turizm geliştirme modelinin iyileştirilmesi gibi alanlarda bilimsel araştırmaların derinleştirilmesinin önem taşıdığı vurgulanmıştır.

Bu çerçevede bildiri çalışmasında; Tekirdağ Naipköyü'nün tarımsal turizm potansiyelinin incelenerek, ilgili potansiyele yönelik ana eğilim ve fırsatların belirlenmesi amaçlanmıştır. Tekirdağ Naipköyü özelinde tarım turizmi üzerine araştırma ve istatistiksel verilerin sınırlı bulunabilirliği göz önüne alındığında, bu çalışma, yerel ölçekte tarım turizmi gelişme potansiyellerini özetlemek ve analiz etmek açısından özellikle önemli olacaktır. Bununla birlikte; Tekirdağ Naipköyü'nün sürdürülebilir tarım turizmine yönelik gelişimini teşvik etmede, doğal, tarımsal ve sosyo-kültürel kaynak değerlerinin önemini vurgulayarak, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için öneriler sunmada etkili olabilecektir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde yer alan Tekirdağ Süleymanpaşa ilçe merkezine yaklaşık 14 km uzaklıktaki Naipköy'ünde yürütülmüştür. Naipköyü, coğrafi konumu (Tekirdağ il merkezine 14 km, İstanbul il merkezine 165 km, Kırklareli il merkezine 122 km, Edirne il merkezine 151 km), mikroklimatik iklim özelliği, tarımsal ürün çeşitliliği (Ayçiçeği, buğday, zeytin, üzüm, kiraz), tarımsal üretim çeşitliliği ve kırsal yaşam kültürünün devamlılığı gibi tarımsal turizme yönelik potansiyel teşkil ettiği için seçilmiştir. Naip Köyü, 40° 52' 32.9808" Kuzey ve 27° 25' 14.2176" Doğu koordinatları arasında yer almakta olup, 17,863km²'lik (URL 1, 2025) yüzölçümüne sahiptir. 2024 yılı itibarı ile 426 kişilik nüfusu içermektedir (TÜİK, 2025). Marmara Denizi'ne 3,5 km mesafede olup,

Süleymanpaşa ilçesinin Kumbağ, Çanakçı, Avşar, Barbaros kırsal mahalleleri ile çevrelenmiştir. Çalışma alanı konumu Görsel 1. de sunulmuştur.

Görsel 1. Çalışma Alanı Konumu

Naipköy'ün sahip olduğu tarımsal üretim faaliyetleri, doğal ve kültürel değerleri ve kırsal yaşam pratikleri ile turistik bir köy olma potansiyeli olmasına rağmen, potansiyeli henüz tam olarak değerlendirilememiştir. Bu nedenle, Naipköy'nün tarımsal odaklı bir turizm merkezi haline gelebilmesi için turistik değerlerini belirlemek ve geliştirmek amacıyla derinlemesine bir potansiyelin araştırılması gerekmektedir. Bu çerçevede; Naipköy'ünün doğal, sosyo-kültürel ve tarımsal değerlerine yönelik tarım turizmi potansiyelinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İlgili amaç kapsamında geliştirilen çalışma yöntemi, konu özelinde gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası ölçekli literatür taramaları, arazi gözlemleri ve büro çalışmalarına dayanan nitel bir yaklaşıma yönelik değerlendirme sürecini içermektedir. Yöntem süreci; literatür verileri, arazi gözlemleri ve CBS destekli haritalara dayalı olarak geliştirilen dört ana temel üzerinde kurgulanmıştır.

- 1. Aşama: Literatür Taraması:** Tarımsal turizm konulu ulusal ve uluslararası ölçekli akademik çalışmaların incelenerek değerlendirildiği bölümdür. Bu aşama; konu ile ilgili mevcut bilginin, kavramsal çerçevenin ve yöntem kurgusunun oluşturulmasında etkili olmuştur. Bu süreçte, makale ve konferans bildirileri, kurumlardan (Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, Tekirdağ Süleymanpaşa İlçe Belediyesi, Tekirdağ Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, Tekirdağ Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, TÜİK, Meteoroloji Genel Müdürlüğü) temin edilen sayısal-istatistik veriler ve haritalar ile arazi gözlemleri sırasında elde edilen görseller araç olarak kullanılmıştır.
- 2. Aşama: Çalışma Alanının Tarımsal Turizm Potansiyeline Yönelik Doğal, Sosyo-Kültürel ve Tarımsal Peyzaj Özelliklerinin Belirlenmesi:** Bu aşama, Naipköy'ünün tarımsal turizm potansiyelinin saptanması açısından etkili olmuş olup, kendi içerisinde üç alt bölümden oluşmuştur. Her bir alt bölüm literatür taraması aşamasından elde edilen verilerin ArcGIS, Photoshop gibi programlar aracılığı ile harita ve görsellerle desteklenerek değerlendirilmesi esasına dayandırılmıştır.

Doğal peyzaj özelliklerinin belirlenmesi aşamasında; topoğrafya, toprak yapısı ile çevresel değerler (manzara noktaları, doğa yürüyüşü, vista noktaları, şelale, vb.) saptanmıştır. **Sosyo-kültürel peyzaj özelliklerinin belirlenmesi aşamasında;** tarihi ve mimari değerler, kırsal yaşam ve uygulamalar (gelenekler, el sanatları, yerel üretim teknikleri, yerel yemekler), sosyal ve kültürel etkinlikler (festival ve şenlikler) değerlendirilmiştir. **Tarımsal peyzaj özelliklerinin belirlenmesi aşamasında;** tarım alanları ve ürün çeşitliliği (sebze, meyve, bağ ürünleri), organik üretim veya geleneksel tarım uygulamaları, üretim yöntemleri (geleneksel üretim teknikleri); ürünlerin turizmle entegrasyonu (ürün toplama etkinlikleri, tadım ve atölye çalışmaları, yerel ürünlerin satış ve pazarlama potansiyeli) değerlendirilmiştir. Bu aşama, çalışma alanının tarımsal turizm potansiyeline yönelik çekiciliklerinin, özgünlüklerinin ve etkinlik alanlarının tanımlanmasında etkili olmuştur.

3. **Aşama: SWOT Analizi:** Bu aşamada; Naipköy özelinde bir önceki aşamadan elde edilen verilerden yararlanarak, tarım turizmi gelişimini etkileyen güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditleri belirlemek için SWOT analizi tekniğinden yararlanılmıştır. SWOT analizi; turizm gelişimi bağlamında güçlü ve zayıf yönler ile fırsatlar ve tehditlere yönelik destinasyon geliştirme stratejilerinin formüle edilmesinde iç ve dış faktörleri belirlemek için kullanılan, çevresel dinamikleri anlamaya ve mevcut koşullara göre eylemleri önceliklendirmeye yardımcı stratejik bir araç (Kotler ve Keller, 2016; Hanif ve Widodo, 2024; Widodo ve Manurung, 2025) olmuştur. Bu aşama, çalışma alanının sürdürülebilir tarım turizmine yönelik gelişimini teşvik etmeye yönelik strateji geliştirmede etkili olmuştur.
4. **Aşama: Sonuç ve Öneriler:** Bu aşamada, çalışma alanının tarımsal turizm potansiyeline yönelik güçlü yönlerini destekleyerek, fırsatlarını değerlendirecek stratejiler ile zayıf yönlerini ve tehditlerini azaltacak önlemler geliştirilmiştir. Bu aşama, çalışma alanına yönelik sürdürülebilir tarım turizmi gelişiminde politika yapıcılar ve uygulayıcılar için değerli öneriler sunmada etkili olabilecektir.

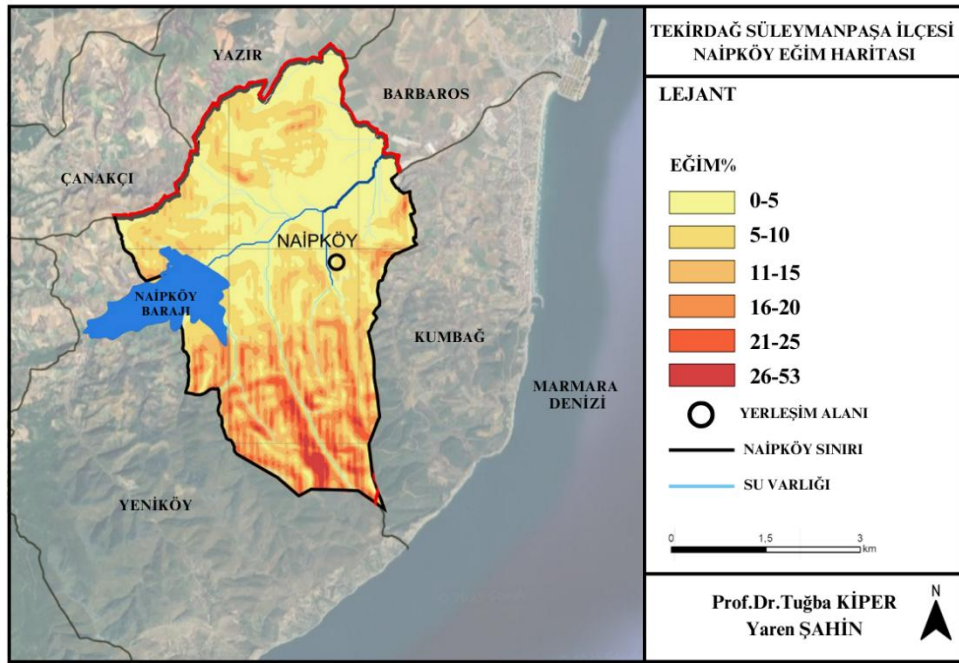
3. ÇALIŞMA ALANININ TARIMSAL TURİZM POTANSİYELİNE YÖNELİK DOĞAL, SOSYO-KÜLTÜREL VE TARIMSAL PEYZAJ ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Literatürün önemli bir bölümünde; tarımsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi çalışmalarında doğal, sosyo-kültürel ve tarımsal peyzaj değerlerinin saptanmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Örneğin, Shen vd., (2020)'nin çalışmalarında; köy temelli kültürel miras ve kırsal yaşamla birlikte; tarımsal ve doğal manzara çeşitliliği, ulaşım erişilebilirliği, marka bilinirliği ve kaynak çeşitliliğinin tarım turizminin gelişiminde önemli değerler olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde, Obeidat, (2022) de; iklim, arazi çeşitliliği, manzara değeri, su varlığı, coğrafi konum gibi doğal değerlerin tarım turizmi geliştirme alanlarının belirlenmesinde dikkate alınması gerekliliğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, Filho vd. (2023); tarım turizminde, kırsal alanların doğal, tarımsal, kültürel ve tarihi

kaynaklarının kullanıldığını, Ahmadova, (2024) da; coğrafi konum, kültürel miras unsurları, doğal ve etnografik değerler, manzaralar, el sanatları, festivaller, gastronomik değer ve ürünler gibi unsurların doğrudan tarım turizmiyle ilişkili olduğunu vurgulamışlardır.

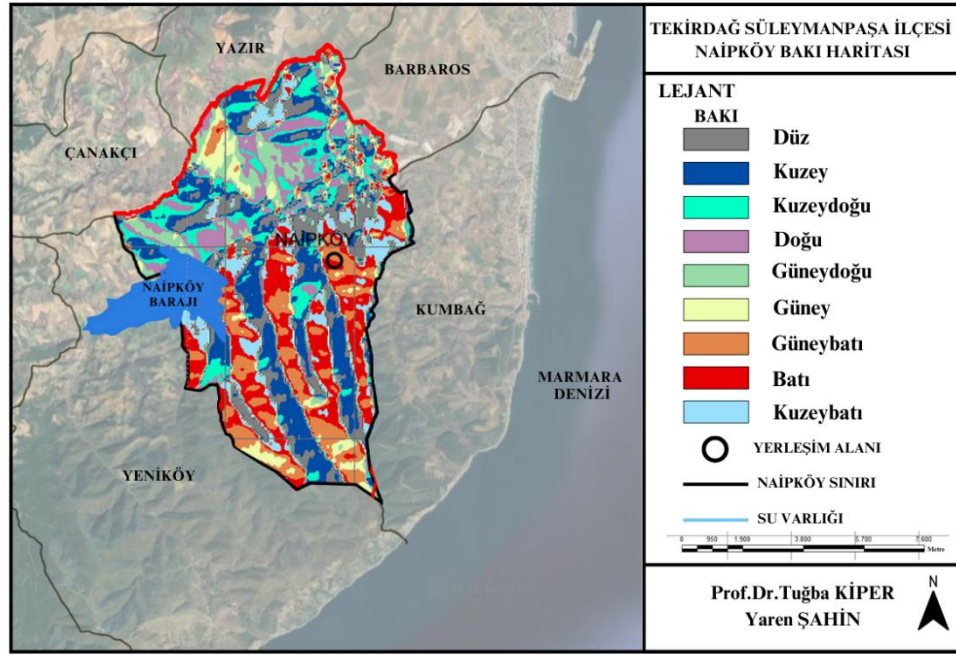
3.1. Çalışma Alanının Tarımsal Turizm Potansiyeline Yönelik Doğal Peyzaj Özelliklerinin belirlenmesi

Bu bölümde, Naipköy'ün topoğrafya, toprak yapısı ile çevresel değerleri incelenerek, haritalar şeklinde analiz edilerek değerlendirilmiştir (Görsel 2, Görsel 3, Görsel 4, Görsel 5, Görsel 6, Görsel 7).

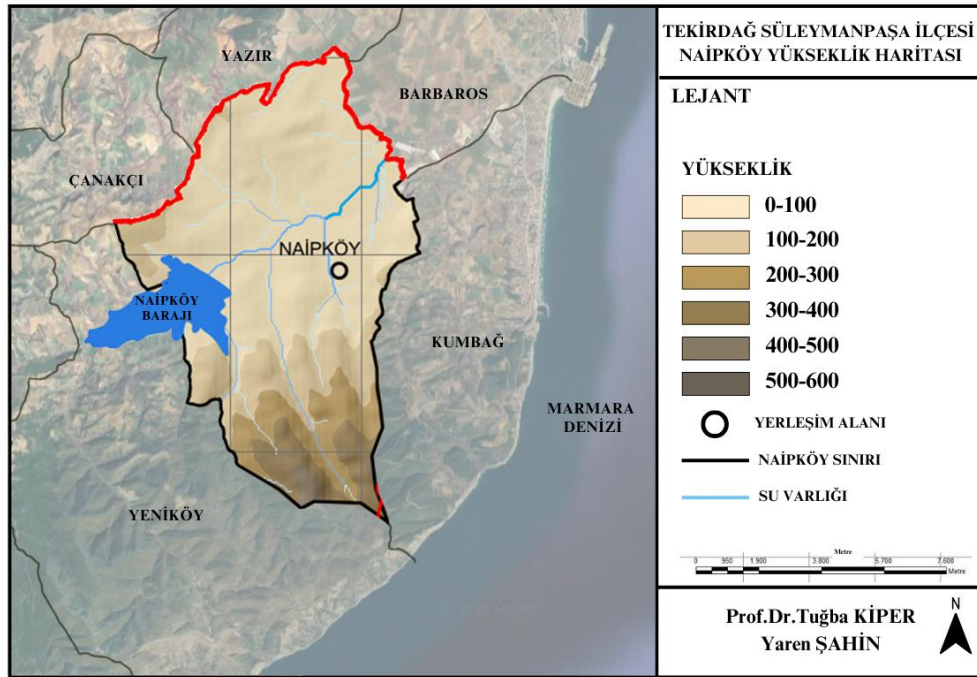
Görsel 2. Naipköy eğim haritası (orijinal)

Naipköy'ün kuzey ve doğu kesimleri nispeten düşük eğimli (0–10%), batı kesimi nispeten orta eğimli (5–15%) iken, güney ve güneybatı kesimlerinde ise yüksek eğimli (15–26% ve üzeri) engebeli araziler dikkat çekmektedir (Görsel 2)

Görsel 3. Naipköy baki haritası (orijinal)

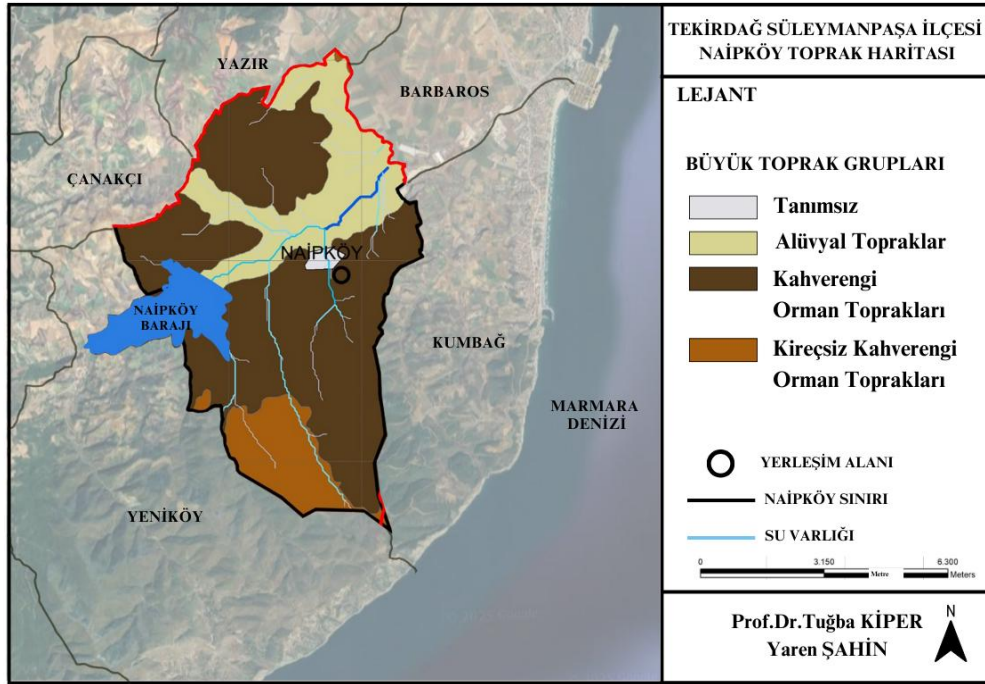
Naipköy yerleşim alanı içerisinde kuzey ve batı yönlerinin hâkim olduğu görülmektedir (Görsel 3)

Görsel 4. Naipköy yükseklik haritası (orijinal)

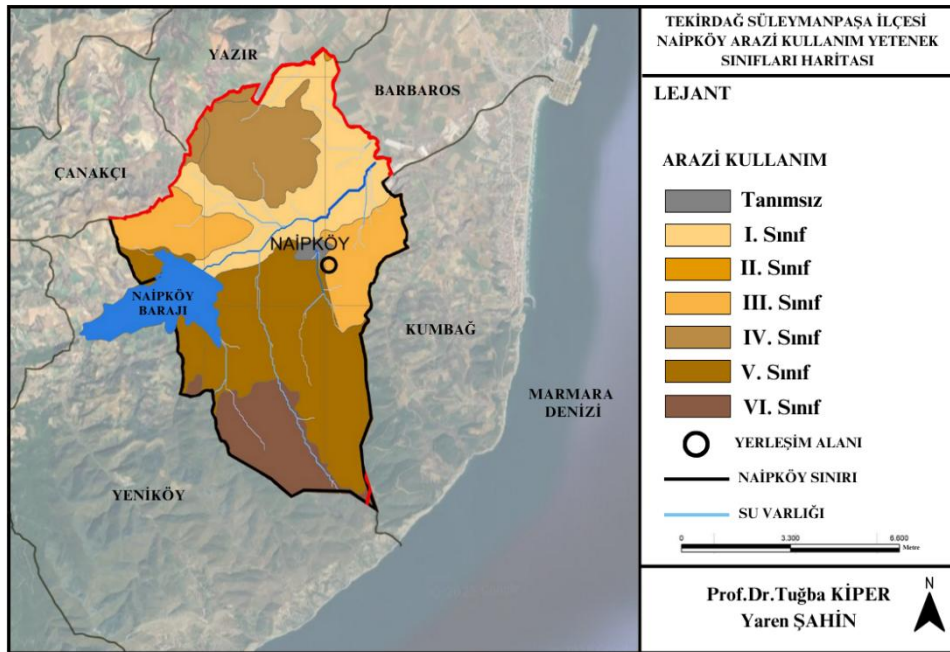
Naipköy'ün doğu ve kuzeydoğusu 0–100 metre yükseltiyle alçak düzlüklerden oluşurken, köy merkezi 100–200 metre kuşağında yer almaktadır. Batıya doğru yükselti 200–300 metreye

çıkmakta, güney ve güneybatıda ise 400 metreyi aşarak engebeli bir görünüm kazanmaktadır (Görsel 4).

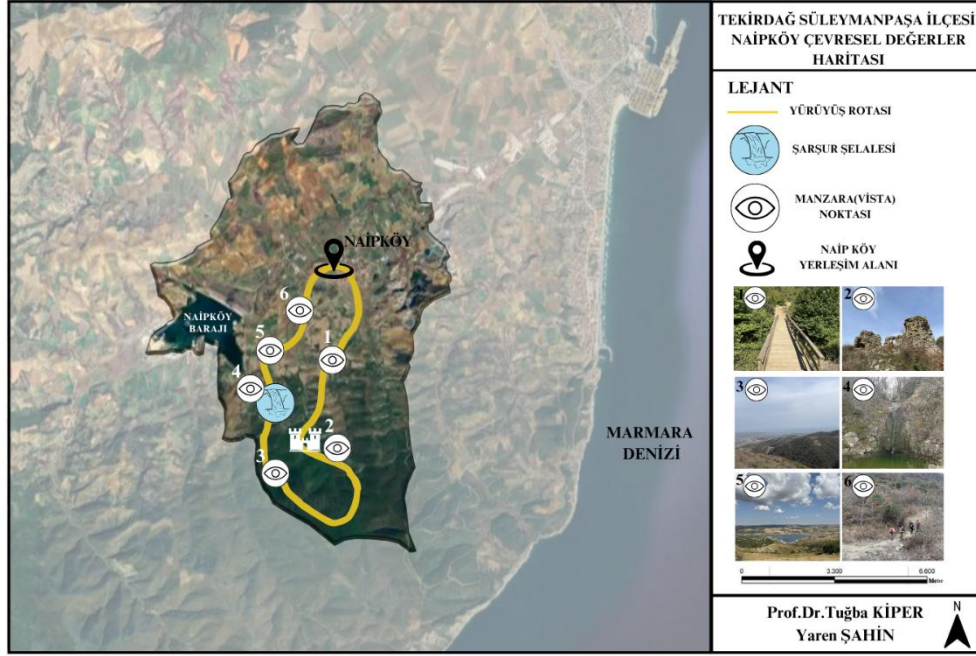
Görsel 5. Naipköy toprak grupları haritası (orijinal)

Naipköyün doğu ve kuzeydoğu kesimlerinde alüvyal topraklar yer almakta olup, tarımsal üretim için elverişli alanları oluşturmaktadır. Batı ve kuzeybatı, güney ve güneybatı kesimlerinde kahverengi orman toprakları hâkimdir (Görsel 5).

Görsel 6. Naipköy arazi kullanım yetenek sınıfları haritası (orijinal)

Naipköy'ün arazi kullanım yetenek sınıfları durumu incelendiğinde; tarım için elverişli I. Sınıf toprakların özellikle kuzey doğu bölümlerinde ve barajın doğu kısımlarında yoğunlaştığı görülmektedir (Görsel 6).

Görsel 7. Naipköy çevresel değerler haritası (orijinal)

Çevresel değerler haritası; manzara noktaları, doğa yürüyüşü rotası, vista noktaları, ve Şarşur Şelalesini içermektedir (Görsel 7). Yürüyüş rotasının, 200-500 m yükseklikteki, orta ve dik eğimli alanları içerdiği görülmüştür.

3.2. Çalışma Alanının Tarımsal Turizm Potansiyeline Yönelik Sosyo-Kültürel Peyzaj Özelliklerinin belirlenmesi

Naipköy'ün tarihi, mimari değerleri, kırsal yaşam ve uygulamaları (gelenekler, el sanatları, yerel üretim teknikleri, yerel yemekler) ile sosyal ve kültürel etkinliklerine (festival ve şenlikler) ilişkin değerlendirmelerde arazi gözlemleri ve yerel halk ile yapılan görüşmeler etkili olmuştur.

Naipköy, Osmanlı öncesine uzanan tarihiyle, dar sokakları ve ahşap evleriyle eski bir Rum yerleşimidir. 20. yüzyıl başında Rum Ortodoks yerleşimi olarak kurulmuştur. 1923'teki nüfus mübadelesi sonrası köyün demografik yapısı değişmiştir. 1922' de Ayios Efthýmios, 1901' de Naipköy ismini almıştır (URL-2 ,2025).

Köy içinde sokaklar düzensiz, kıvrımlı ve topografyaya uyumlu biçimde kurgulanmıştır. Yapılaşma biçimi genellikle, tek katlı ya da yarı katlı yapılar ile küçük bahçe-bostanlardan oluşmuştur. Yerleşim merkezinde yol kavşaklarının yoğunlaştığı bir meydan oluşmuştur.

Yollar meydandan ışınsal şekilde dışarı doğru açılmıştır. Yapılaşma dış taraftan, merkeze doğru yoğunlaştığı gözlemlenmiş olup, çeperde tarım arazileri ile bağ ve bostanlar yer almıştır (Görsel 8)

Görsel 8. Naipköy yapılaşma düzeni görselleri

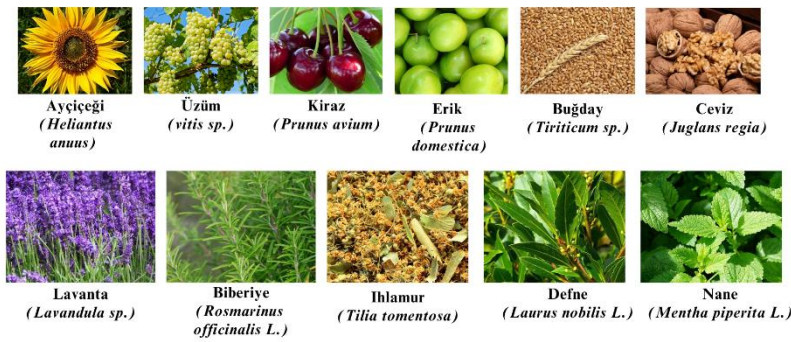
Köyün ekonomisinde tarım ve hayvancılık temel rol oynamıştır. Buğday, ayçiçeği, kiraz, üzüm ve ceviz bölge ekonomisinde önemli bir yer tutmuştur. Hasat dönemlerinde el ile toplama yaygındır. Köy ekmeği ve tandır ekmeği kültürü köy mutfağında öne çıkmıştır. Naip mutfağı, yoğurtlu ve sulu yemeklerin ağırlıkta olduğu, tatlılarda ceviz, pekmez ve meyve kullanımının yaygınlaştığı, aynı zamanda etli ana yemeklerin geleneksel pişirme teknikleriyle yapıldığı zengin bir kültürü yansıtmaktadır. Özellikle kuzu tandır, manca, tarhana çorbası, zerde, kuskus gibi karakteristik yemekler olarak öne çıkmaktadır.

3.3. Çalışma Alanının Tarımsal Turizm Potansiyeline Yönelik Tarımsal Peyzaj Özelliklerinin belirlenmesi

Bu bölümde, Naipköy'ün tarım alanları ve ürün çeşitliliği (sebze, meyve, bağ ürünleri), organik üretim veya geleneksel tarım uygulamaları, hayvancılık faaliyetleri (süt, yumurta üretimi, arıcılık vb.), üretim yöntemleri (geleneksel üretim teknikleri); ürünlerin turizmle entegrasyonu (ürün toplama etkinlikleri, tadım ve atölye çalışmaları, yerel ürünlerin satış ve pazarlama potansiyeli çeşitli görsellerle desteklenerek değerlendirilmiştir.

Tekirdağ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2024 verilerine göre Naipköy'de farklı ürün çeşitlerinden oluşan toplam 6323,433 da ekili alan yer almıştır (Tekirdağ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Tarım verileri, 2024). Bu durum, tarımsal turizm açısından oldukça önemlidir. Öyleki yılın farklı dönemlerinde yetişen ürünler; mevsimsel üretim desenini oluşturmakta (Karadeniz, 2018) ve renk çeşitliliği sağlamaktadır. Soykan (2003)'ın da belirttiği gibi; tarımsal

ürünlerin mevsimine göre oluşturduğu renk çeşitliliği, ziyaretçiler için estetik açıdan çekici bir ortam oluşturarak; fotoğrafçılık, doğa yürüyüşü ve hasat şenlikleri gibi turizm faaliyetleri için görsel bir değer sağlayabilmektedir. Aynı zamanda Demirtaş (2021) da; ürün çeşitliliğinin, yerel mutfak kültürünün zenginleşmesine katkı sağlayarak, turizm için fırsatlar sunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte; yerel üreticilerin ürünlerini pazarlara ulaştırmasında ve ekonomik gelirlerini çeşitlendirmelerinde etkili olmaktadır (Özkan, 2024). Bu kapsamda Naipköy incelendiğinde; mevsimine göre farklı sebze-meyve çeşitleri yetiştirilmekte ve bu ürünler ilçedeki pazarlarda satışa sunulmaktadır. Özellikle yaz aylarında, kiraz, üzüm, kavun, karpuz, çilek, biber, domates, patlıcan, salatalık ve vişne gibi ürünler yetiştirilmektedir. Kış aylarında ise pekmez, tarhana, ceviz ve yumurta gibi ürünler pazarlarda yer almaktadır. Yetiştirilen ürünlere ilişkin genel bir şekil Görsel 9. da sunulmuştur.

Görsel 9. Naipköy tarımsal değerlerine ilişkin genel görsel

4. SWOT ANALİZİ

Bu bölümde, Naipköy'ün tarımsal turizm potansiyeline ilişkin genel değerlendirmeler Swot Analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Buna göre; özellikle tarla bitkileri ile meyve üretim potansiyeli ve çeşitliliği öne çıkmıştır. Örtü altı üretim faaliyetleri de çeşitlilik sağlamıştır. Bununla birlikte, pazarlama, planlama ve alt yapıya yönelik çalışmalar nispeten güçlü potansiyelin değerlendirilmesini nispeten zayıflatmıştır. Bölgenin çekim gücü ile tarımsal turizme yönelik genel ilginin artması fırsat olurken, sosyal-ekolojik ve ekonomik anlamdaki bazı kısıtlar da dış kaynaktaki olumsuz etkileri oluşturmuştur (Çizelge 1).

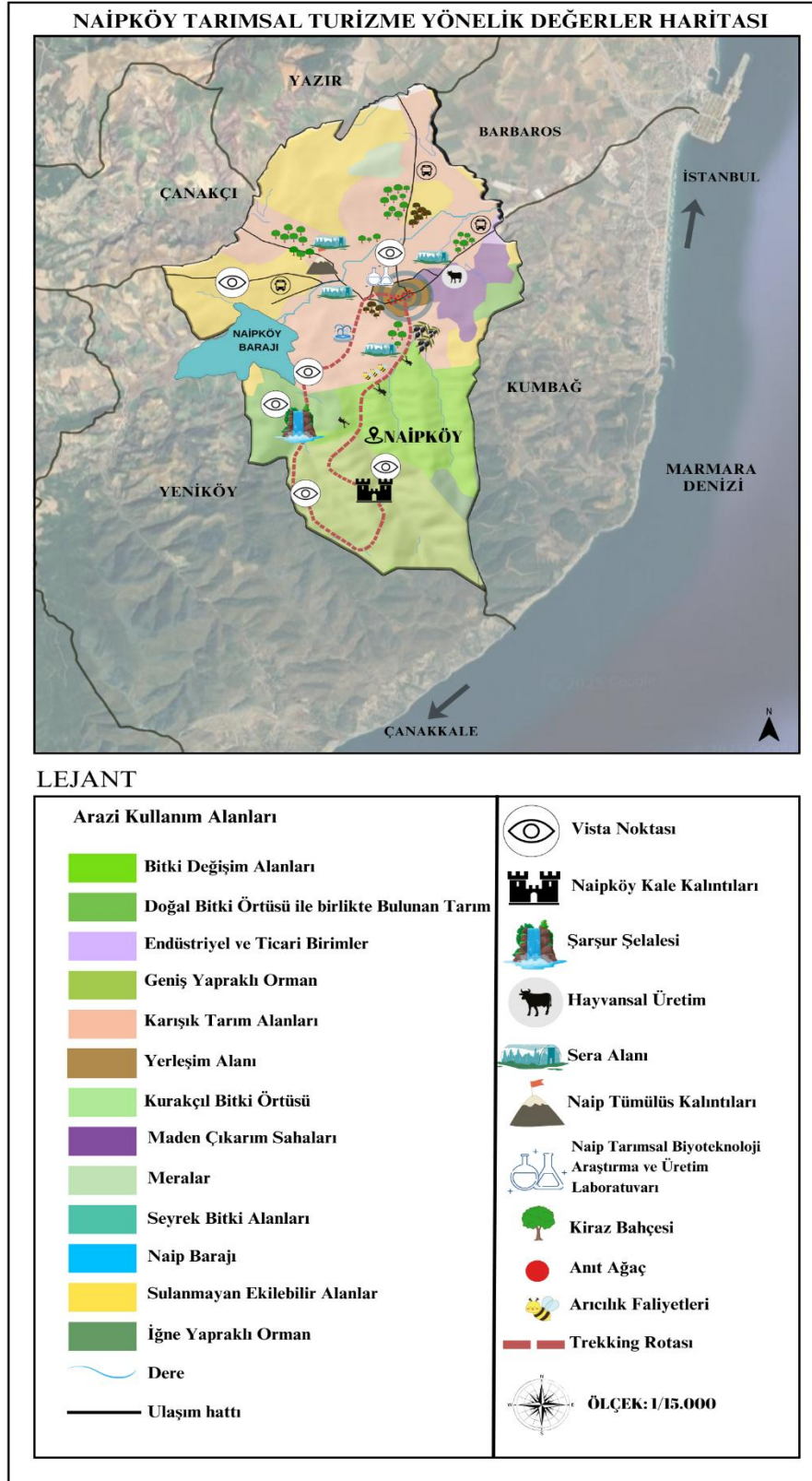
Çizelge 1. Tarımsal turizme ilişkin SWOT analizi sonuçları (Naipköye özgün değer)

Güçlü Yönler	• Ayçiçeği, buğday, arpa gibi tarla bitkileri üretim potansiyeli • Zeytin, üzüm, kiraz gibi meyve üretim çeşitliliği • Mısır, patlıcan, domates gibi sebze üretim varlığı • Örtü altı üretim faaliyetleri • Kiraz festivali başlangıç noktası • Tarımsal ürün deseni ve görsel çeşitlilik • Tarımsal toprak verimliliği • Topografik yapı çeşitliliği
Zayıf Yönler	• Tarımsal ürünlerin pazarlanmasına yönelik yetersizlikler • Tarımsal turizme yönelik planlamanın yapılmamış olması • Tarımsal turizme yönelik altyapı yetersizliği
Fırsatlar	• Tarımsal turizme yönelik potansiyel çekim gücü

	• Tarımsal turizmin ilgisinin giderek yaygınlaşma potansiyeli • Bölgesel ve yerel ölçekte ziyaretçi çekebilme gücü
Tehditler	• Merkez ilçeye göç verme durumu • İklim değişikliğinin tarımsal üretime etkisi • Hammadde ve girdi konusunda fiyat dalgalanmaları

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, Naipköy'ü. doğal, tarımsal ve sosyo-kültürel değerleri, turist çekmek için güçlü bir temel oluşturarak, tarım turizmi açısından cazip bir fırsat sunmaktadır. Bu anlamda Naipköy, tarımsal üretim alanları ve ürün çeşitliliği ile ziyaretçilere mevsimsel tarım deneyimleri ve ürün toplama imkânları sağlayabilir. Baraj, şelale ve dere gibi su kaynaklarının varlığı, rekreasyonel etkinlikler için önemli bir çekicilik oluşturarak, tarımsal turizmin desteklenmesini güçlendirebilir. Köy ve çevresindeki yerleşim alanları, yöresel yaşam ve kültürel etkileşim fırsatları sunarak ziyaretçilere kırsal yaşam deneyimi kazandırabilir. Buradan yola çıkarak Naipköy tarımsal turizme yönelik CORINE 2018 altlık haritası kullanılarak genel değerler haritası oluşturulmuştur (Görsel 11). Bununla birlikte, çalışma bulguları çerçevesinde, Naipköy'ün doğal, kültürel ve tarımsal değerleri ile tarımsal turizme yönelik çeşitli faaliyetler öngörülmüştür (Çizelge 2).

Görsel 10. Naipköy tarımsal turizme yönelik değerler haritası (orijinal)

Çizelge 2. Naipköy’ün doğal, kültürel ve tarımsal değerleri ile tarımsal turizme yönelik potansiyel faaliyetleri

Turizm değerleri	Alt Kriter	Naipköy’e Özgü Değerler	Tarımsal Turizme Yönelik Potansiyel Faaliyetler
Doğal Peyzaj Değerleri	Su Kaynakları	Naipköy deresi, Şarşur şelalesi	Doğa-manzara deneyimleme, doğa koruma ve farkındalık faaliyetleri, yürüyüş ve gözlem, fotosafari
	Topografya ve manzara	Hafif eğimli topografya, üzüm bağları ve meyve bahçeleri	Trekking, doğa-manzara deneyimleme, fotoğrafçılık, bitki tanıma yürüyüşleri, hasat etkinlikleri, tadım, tarımsal faaliyetleri deneyimleme
	Flora	Doğal bitki türleri, anıt ağaç	Anıt ağaç ve doğal bitki dokusunu gözlemlene, yürüyüş, fotoğrafçılık
Sosyo-kültürel Peyzaj Değerleri	Gelenekler ve El Sanatları	Yöreye özgü dinletiler, Naip yöresel giyim (çember, çetlik vb.)	Deneyim ve fotoğraf çekimi, geleneksel yaşam hakkında bilgi edinme
	Festivaller ve Yerel Etkinlikler	Kiraz festivali, Naipköy düğünleri	Yerel kültürel yaşamı keşfetme ve deneyimleme, festival ve yerel şenliklere katılım
	Mimari Ögeler	Geleneksel köy evleri	Konaklama, geleneksel mimariyi tanıma, yöre halkı ile iletişim kurma
	Yerel Ürünler ve Gastronomi	Geleneksel yemek kültürü (Naipköy ekmeği, tandır, kuskus, tarhana, kabak böreği, salça, turşu), reçel, pekmez, bal	Yerel yaşamı keşfetme ve deneyimleme, yerel ürün satın alma-tadım, yerel ürün ve gastronomi temalı atölyelere katılım ve deneyimleme
Tarımsal Peyzaj Değerleri	Ürün Çeşitliliği ve Tarımsal Yapı	Meyve türleri (üzüm, kiraz, erik, kayısı vb.) ayçiçeği, ceviz, tıbbi aromatik bitkiler (kekik, ihlamur, lavanta vb.)	Çiftçilik üzerine eğitim ve uygulama faaliyetleri, hasat çalışmalarına katılım, geleneksel tarım teknikleri deneyimi (eski teknik tarım, sabanla sürme, sulama gibi uygulamalı deneyimler), meyvelerden yan ürün elde etme faaliyetleri, tıbbi-aromatik bitkileri tanıma, yürüyüş

Naipköy’de tarımsal turizme yönelik öneriler aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir.

- Hasat etkinlikleri ve tadım günleri, ziyaretçilere yöresel ürünleri deneyimleme fırsatı sunulabilecektir.
- Reçel, salça, tarhana yapımı gibi uygulamalı atölyeler ile, tarımsal turizmde eğitsel ve katılımcı bir deneyim sağlanabilir.
- Lavanta, adaçayı ve kekik gibi tıbbi-aromatik bitkilerin üretimi ve bunların aromaterapi, kokulu bahçe gezileri gibi turizm aktiviteleriyle entegrasyonu, ürün çeşitliliğini artırabilir ve ziyaretçilere yenilikçi fırsatlar sunulabilir.
- Köyde kurulan pazarlar ile, ürünlerin doğrudan satışı mümkün kılınarak ekonomik fayda sağlanacak ve üretici-tüketici ilişkisi güçlendirilebilir.
- Bağ, bahçe ve doğal alanlar üzerinden düzenlenen doğa yürüyüşleri ve ürün toplama etkinlikleri, ziyaretçilere hem tarımsal üretimi gözlemlene hem de doğal ortamda rekreatif deneyim yaşama imkânı tanıyabilir.

- Tarımsal turizmin geliştirilmesi, yerel üreticilerin ekonomik gelirlerini artırırken, köyün kültürel değerlerini ve doğal kaynaklarını sürdürülebilir biçimde turizmle bütünleştirme fırsatı sağlayabilir.

Sonuç olarak Tekirdağ/Süleymanpaşa Naipköyü doğal, sosyo-kültürel ve tarımsal peyzaj değerlerine yönelik önemli bir tarımsal turizmi potansiyeli taşımaktadır. Bu potansiyel tarımsal turizme yönelik değerlerin bilimsel kriterler çerçevesinde analiz edilmesine dayalı olarak planlanmasına dayalı olarak geliştirilmelidir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar; Naipköy'ünün sürdürülebilir tarım turizmine yönelik gelişimini teşvik etmede, doğal, tarımsal ve sosyo-kültürel kaynak değerlerinin önemini vurgulayarak, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için değerli öneriler sunmada etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- [1] Ahmadova, G.A. (2024). Assessment of ecological factors of agrotourism. *Social and Technical Sciences Series*, 4, 33-39. <https://doi.org/10.54414/YDAM2882>
- [2] Bahodirhon, S., Amirov, A., Mansurova, N., Hassan, T.H., Hasanov, H., Peres, A.C., Bilalov, B., Turdibekov, K. (2024). Prospects of agrotourism development in the region. *Economies*, 12 (321). <https://doi.org/10.3390/economies12120321>
- [3] Bhatta, K., Barbieri, C., Birendra, K.C., Roman, M. (2025). Agritourism and sustainability: advancing the Sustainable Development Goals (SDGs). *Tourism Review*. <https://doi.org/10.1108/TR-10-2024-0900>.
- [4] Bhatta, K., Ohe, Y., Ciani, A. (2020). Which human resources are important for turning agritourism potential into reality? SWOT Analysis in Rural Nepal. *Agriculture*, 10(6), 197. <https://doi.org/10.3390/agriculture10060197>.
- [5] Demirtaş, M. (2021). Gastronomi turizmi ve yerel ürünlerin destinasyon pazarlamasındaki rolü. *Gastronomi ve Turizm Dergisi*, 5(3), 25–38.
- [6] Dimitrovski, D. ve Crespi Vallbona, M. (2018). Urban food markets in the context of a tourist attraction—La Boqueria market in Barcelona, Spain. *Tourism Geographies*, 20(3), 397–417. <https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1399438>
- [7] Filho, W.L., Ng, A.W., Sharifi, A., Janov'a, J., Özuyar, P.G., Hemani, C., Heyes, G., Njau, D., Rampasso, I. (2023). Global tourism, climate change and energy sustainability: Assessing carbon reduction mitigating measures from the aviation industry. *Sustainability Science*. 18, 983–996 <https://doi.org/10.1007/s11625-022->
- [8] Foris, D., Rivza, B., Kruzmata, M., Comanescu, I.S., Foris, T. *Agritourism in the Context of Sustainable Tourism Development*. International Conference Economic Science For Rural Development, 12-15 May 2020, 109-115, Jelgava, 2020.

- [9] Hanif, SM. ve Widodo, S. (2024). SWOT Analysis of Indonesian coastal tourism destination marketing in the international office. <https://journal.sinergi.or.id/index.php/Economics/article/view/207>.
- [10] Ingrassia, M., Bacarella, S., Bellia, C., Columba, P., Adamo, M.M., Altamore, L., Chironi, S. (2023). Circular economy and agritourism: A sustainable behavioral model for tourists and farmers in the post-COVID era. *Front. Sustain. Food Syst.*, 7, 1174623. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.1174623>.
- [11] Justs, I., Vīksna, T., Pole, V., Vīksna, J., Miklašēvičs, Z.. *The Potential of Agritourism in the Rural Environment of Latvia*. Environment. Technology. Resources. Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference, 261-265, Rezekne, Latvia, 2025
- [12] Karadeniz, C. (2018). Tarımsal üretimde mevsimsellik ve sürdürülebilirlik: Türkiye örneği. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 33(1), 45–56.
- [13] Kim, S., Lee, S.K., Lee, D., Jeong, J., Moon, J. (2019). The effect of agritourism experience on consumers' future food purchase patterns. *Tourism Manag.*, 70, 144-152. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.08.003>
- [14] Kotler, P. ve Keller, K.L., *Marketing Management* (15th ed.). Pearson, 2016.
- [15] Milojević, Milena, Suzana Knežević, and Maja Došenović Marinković. 2024. *The Potential for the Development of Agrotourism and Ecotourism in the Territory of the Mačva District*. Tourism International Scientific Conference, 269–79, Vrnjačka Banja.
- [16] Obeidat, B. (2022). Assessing agritourism potential in a Jordanian village based on farmer-specific and location-based factors. *Cogent Engineering*, 9, 2119531. <https://doi.org/10.1080/23311916.2022.2119531>
- [17] Özkan, G. (2024). Katma değerli tarım, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma: Ekonomik, çevresel ve sosyal perspektifler. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6(3), 287–298. <https://doi.org/10.53472/jenas.1587727>
- [18] Rahul, V., Saxena, R., Agarwal, C., Deepak, D. (2025). Agri-tourism and sustainable farming: A synergetic approach for rural development and environmental conservation. *Indian Journal of Natural Sciences*, 16 (89), 9088- 90893. www.tnsroindia.org.in
- [19] Rakhimberdinova, M., Nurekenova, E., Ordabayeva, M., Konyrbekov, M., Saifullina, Y., Kuttybaeva, N. 2022. Role of Development of the Agro-Industrial Complex to Create Areas of Agritourism. *J. Environ. Manage. Tour.* 13, 2311–2319. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1114629>.
- [20] Sharon, F., Blackstock, S., Hunter, C. (2014). Agritourism from the perspective of providers and visitors: A typology based study. *Tourism Management*, 40, 394–405. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.07.00>
- [21] Shen, CC., Chang, YR., Liu, D.J. (2020). Rural tourism and environmental sustainability—A Study on a model for assessing the developmental potential of organic agritourism. *Sustainability*, 12(22), 9642, <https://doi.org/10.3390/su12229642>
- [22] Soykan, F. (2003). *Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi*. Ankara: Turizm Bakanlığı Yayınları.
- [23] Srisomyong, N., *Agritourism, Rural Development and Related Policy Initiatives in*

Thailand. Sheffield Hallam University, United Kingdom, 2010

- [24] Tekirdağ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024. Naipköy 2024 Tarım Verileri.
- [25] Turtureanu, AG., Cretu, CM., Pripoaie, R., Marinescu, ES., Sîrbu, CG., Talaghir, LG. (2025). Sustainable development through agritourism and rural tourism: research trends and future perspectives in the pandemic and post-pandemic period. *Sustainability*, 17, 3998. <https://doi.org/10.3390/su17093998>.
- [26] TÜİK. (2025). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları*. Türkiye İstatistik Kurumu, <https://www.tuik.gov.tr>.
- [27] URL-1, 2025. https://www.haritatr.com/naipkoy-koyu-haritasi-m9f1d#google_vignette.
- [28] URL-2, 2025. <https://www.nisanyanyeradlari.com/?y=Naipk%C3%B6y&ul=Hepsi&o=c&s=1&n=0>
- [29] Wang, Y., Zhao, Z., Xu, M.; Tan, Z., Han, J.; Zhang, L., Chen, S. (2023). Agriculture–tourism integration’s impact on agricultural green productivity in China. *Agriculture*, 13, 1941. <https://doi.org/10.3390/agriculture13101941>.
- [30] Widodo, S. ve Manurung, L. (2025). Swot analysis of tourism development in Pematang Serai Village, langkat regency: Towards an alternative tourist destination in North Sumatra *Sinergi International Journal of Management and Business*, 3(3), 170-181. <https://doi.org/10.61194/ijmb.v3i3.816>.
- [31] Zhu, H. ve Deng, F. (2020). How to influence rural tourism intention by risk knowledge during COVID-19 containment in China: Mediating role of risk perception and attitude. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 17, 3514. <https://doi.org/10.3390/ijerph17103514>.

VARSAYILAN SEÇENEĞİN GÜCÜ: TÜKETİCİ ÖZERKLİĞİ Mİ PATERNALİSTİK PAZARLAMA MI?

Dr. Kader EROL¹, Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR²

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Meslek Yüksekokulu, kkizilerol@nku.edu.tr,
0000-0002-9143-2946

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Saray Meslek Yüksekokulu, sezengungor@nku.edu.tr,
0000-0001-8388-6350

Özet

Bu çalışma, varsayılan seçeneklerin tüketici kararları üzerindeki etkilerini davranışsal ekonomi perspektifi ile incelemektedir. Statükoyu koruma yanlılığı (status quo bias), default effect ve otomatik kayıt sistemleri gibi davranışsal mekanizmalar, tüketicilerin çoğunlukla mevcut durumu değiştirmeme eğilimini kullanmaktadır. Pazarlama uygulamalarında otomatik abonelik yenilemeleri, önceden işaretlenmiş ek sözleşme onay kutuları ve varsayılan ödeme planları gibi stratejiler, hem tüketici refahını artıran pozitif dürtmeler hem de manipülatif kullanım riski taşıyan sömürücü araçlar olarak işlev görebilir. Çalışma, varsayılan seçeneklerin etik tasarımı, düzenleyici çerçeveler ve tüketici farkındalığı bağlamında değerlendirilmesini önermektedir. Bulgular, etik ve şeffaf varsayılan uygulamalarının bireysel özerkliği koruyarak uzun vadeli refahı artırabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Varsayılan seçenekler, davranışsal ekonomi, tüketici refahı, etik pazarlama, otomatik abonelikler

Abstract

This study examines the impact of default options on consumer decision-making from a behavioral economics perspective. Behavioral mechanisms such as status quo bias, the default effect, and automatic enrollment systems leverage consumers' tendency to maintain the current state. Marketing practices including automatic subscription renewals, pre-checked contract consent boxes, and default payment plans function both as nudges that can enhance consumer welfare and as potentially manipulative tools. The study emphasizes the importance of ethical design, regulatory frameworks, and consumer awareness in the application of default options. Findings indicate that transparent and ethically designed defaults can protect individual autonomy while promoting long-term consumer welfare.

Keywords: Default options, behavioral economics, consumer welfare, ethical marketing, automatic subscriptions

1. Giriş

Davranışsal ekonomi ve karar bilimi literatürü, bireylerin karar alma süreçlerinde sistematik bilişsel önyargılar sergilediğini ve bu önyargıların pazarlama stratejileriyle etkileşime girebileceğini ortaya koymaktadır. Statükoyu koruma yanlılığı (status quo bias) ve varsayılan seçeneklerin etkisi (default effect), bireylerin çoğu zaman mevcut durumu değiştirmeme eğiliminden yararlanarak kararlarını yönlendirebilme kapasitesine sahip davranışsal mekanizmalardır (Kahneman, Knetsch & Thaler, 1991).

Pazarlama pratiğinde bu mekanizmalar, otomatik abonelik yenilemeleri, önceden işaretlenmiş ek sözleşme onay kutuları, varsayılan ödeme planları ve dijital platformlarda önceden seçilmiş ürün seçenekleri gibi uygulamalarda yoğun biçimde gözlemlenmektedir (Thaler & Sunstein, 2008). Bu tür varsayılan ayarlamalar, bireylerin karar yükünü azaltarak bilişsel çabayı minimize eder ve doğru kurgulandığında tüketici refahını artıran bir “dürtme” (nudge) işlevi görebilir; örneğin çevre dostu ürünlerin varsayılan olarak seçilmesi veya sağlıklı beslenme seçeneklerinin önceden işaretlenmesi, bireylerin uzun vadeli çıkarlarıyla uyumlu davranışları teşvik edebilir (Johnson, Bellman & Lohse, 2012).

Bununla birlikte, varsayılan seçeneklerin manipülatif biçimde kullanılması, özellikle bilgilendirme eksikliği, karmaşık sözleşme yapıları ve şeffaf olmayan ücretlendirme modelleri ile birleştiğinde, tüketicinin özerkliğini sınırlandıran ve sömürücü bir pazarlama stratejisi olarak işlev görebilir (Sunstein, 2014). Dolayısıyla, varsayılan seçeneklerin etik sınırları, yalnızca davranışsal ekonomi perspektifi ile değil, aynı zamanda tüketici hakları, regülasyon ve kurumsal sorumluluk çerçevesinde de değerlendirilmelidir. Literatür, tüketici özerkliğinin korunması ve refahın artırılması için varsayılan ayarların şeffaf, açık ve tüketici lehine tasarlanmasının kritik olduğunu vurgulamaktadır (Thaler & Sunstein, 2008).

Etik açıdan, varsayılanlar yalnızca bireylerin bilişsel yükünü azaltan bir kolaylaştırıcı araç olarak kullanılmalı ve işletmelerin kısa vadeli kazanç hedefleri doğrultusunda tüketiciyi yönlendiren manipülasyon biçimlerine dönüştürülmemelidir. Bu bağlamda, düzenleyici politikalar ve kurumlar, varsayılan ayarların tasarımında tüketici lehine şeffaflığı ve etik standartları garanti altına alacak yönergeler geliştirmelidir. Ayrıca, tüketici farkındalığını artıracak eğitim programları ve bilgilendirme kampanyaları, bireylerin varsayılanlara karşı bilinçli kararlar almasını sağlayarak özerkliklerini güçlendirmekte ve davranışsal tuzaklardan kaçınmalarına yardımcı olmaktadır.

Pazarlamacılar açısından, varsayılan seçenekler, yalnızca tüketici çıkarlarıyla uyumlu olduğunda uzun vadeli marka güveni ve sürdürülebilir müşteri ilişkileri oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu çerçevede, varsayılan seçeneklerin kullanımı, hem bireysel refahı destekleyen davranışsal bir strateji hem de etik ve düzenleyici sınırlar içinde kalındığında sürdürülebilir bir pazarlama aracı olarak görülebilir.

Nihai olarak, varsayılan seçenekler ikili bir işlev görmektedir: Bir yandan tüketici özerkliğini destekleyen ve refahı artıran bir “dürtme” mekanizması, diğer yandan şeffaf olmayan uygulamalar ile sömürücü bir pazarlama stratejisi. Kritik soru, bu araçların tasarımında hangi etik, psikolojik ve düzenleyici kriterlerin önceliklendirileceğidir.

2. Paternalizm ve Liberteryan Akımlarla Pazarlamayı Anlamak

Paternalizm, bireylerin kendi iyilikleri veya uzun vadeli çıkarları doğrultusunda, bazen onların rızası dışında kararlarının yönlendirilmesini savunan bir yaklaşım olarak literatürde tanımlanmaktadır. Klasik ekonomi perspektifinde, bireyler rasyonel ve kendi çıkarlarını en iyi şekilde değerlendiren aktörler olarak görülürken, davranışsal ekonomi çalışmaları, bilişsel sınırlamalar, önyargılar ve bilgi asimetrisi nedeniyle tüketicilerin sıklıkla hatalı kararlar alabildiğini göstermektedir (Thaler & Sunstein, 2008). Bu bağlamda, paternalistik yaklaşımlar, tüketicilerin hatalı veya suboptimal seçimler yapma olasılığını azaltmak amacıyla varsayılan seçenekler, uyarıcı mesajlar ve otomatik yönlendirme mekanizmaları gibi araçları kullanabilir.

Libertaryan paternalizm kavramı, bireylerin seçim özgürlüğünü korurken, aynı zamanda refahlarını artıracak şekilde davranışlarını yönlendirmeyi hedefler. Bu yaklaşım, bireylerin özerkliğini ihlal etmeden, onları bilinçli ve uzun vadeli faydaya yönlendiren varsayılan ayarları ve “dürtmeleri” meşru kılar. Örneğin, emeklilik fonlarına otomatik katkı planları veya sağlıklı beslenme seçeneklerinin varsayılan olarak sunulması hem bireysel refahı artırmakta hem de özgürlüğü korumaktadır (Sunstein, 2014).

Paternalistik ve libertaryan yaklaşımlar arasındaki temel fark, müdahale yoğunluğu ve bireysel özerklik üzerindeki etkilerde ortaya çıkar. Klasik paternalizm, bireyin seçim özgürlüğünü sınırlayarak “en doğru” kararı dayatmayı amaçlarken, libertaryan paternalizm, varsayılan seçenekler aracılığıyla yönlendirme yaparken bireylerin rızasını ve alternatifleri değerlendirme kapasitesini korur. Pazarlama literatüründe, bu fark, varsayılan seçeneklerin tasarımı etik ve tüketici odaklı karar verme süreçleriyle ilişkilendirilir (Johnson, Bellman & Lohse, 2012).

Sonuç olarak, pazarlamada paternalizm ve libertaryan akımlar, varsayılan seçeneklerin kullanımını açıklayan ve yönlendiren teorik çerçeveler sunar. Etkili pazarlama stratejileri, bu yaklaşımların davranışsal ekonomi ilkeleri ile dengeli biçimde uygulanmasıyla hem tüketici refahını artırabilir hem de etik ve sürdürülebilir bir uygulama alanı yaratabilir.

3. Teorik Çerçeve

Varsayılan seçeneklerin etkisi, bireylerin bilişsel yükünü azaltmak ve karar alma süreçlerini basitleştirmek için kullanılan temel davranışsal araçlardan biri olarak literatürde önemli bir yere sahiptir. Statükoyu koruma yanlılığı (status quo bias), bireylerin mevcut durumu değiştirmeme eğilimi göstermesi ve kayıptan kaçınma (loss aversion) gibi psikolojik mekanizmalarla yakından ilişkilidir (Kahneman, Knetsch & Thaler, 1991). Statükoyu koruma yanlılığı, bireylerin alternatifleri değerlendirme maliyetini minimize etme ve mevcut duruma bağlı kalma eğiliminden doğar. Bu bağlamda, varsayılan seçenekler, bireylerin karar alma maliyetini azaltarak bilişsel çabayı en aza indirir ve “otomatik tercihler” üretir.

Varsayılan seçenek etkisi (default effect), davranışsal ekonominin merkezinde yer alan bir olgudur ve bireylerin çoğunlukla varsayılan ayarlara uyum gösterme eğilimini açıklar. Bu etki, bireylerin bilgi asimetrisi, dikkat eksikliği ve karar yorgunluğu gibi bilişsel sınırlamalarından beslenir. Literatürde, varsayılanların güçlü etkisi, özellikle karmaşık karar ortamlarında veya bilgi eksikliğinin yüksek olduğu durumlarda daha belirgin hale gelir (Johnson, Bellman & Lohse, 2012). Bu bağlamda, varsayılan seçenekler, bireylerin uzun vadeli çıkarlarıyla uyumlu davranışları teşvik edebilecek “pozitif dürtmeler” olarak da tanımlanabilir. Örneğin, çevre dostu ürünlerin veya sağlıklı beslenme seçeneklerinin önceden işaretlenmiş olması, bireylerin bilişsel yükünü azaltır ve toplumsal faydayı destekler.

Bununla birlikte, varsayılan seçeneklerin manipülatif kullanımı, etik bir ikileme işaret eder. Bilgilendirme eksikliği, karmaşık sözleşme yapıları ve şeffaf olmayan ücretlendirme modelleri, bireylerin rızası dışında karar vermelerine yol açabilir (Sunstein, 2014). Bu durum, varsayılan seçenekleri yalnızca bir davranışsal araç olarak değil, aynı zamanda potansiyel bir sömürü mekanizması olarak da ele almayı gerektirir. Literatürde, etik kullanım çerçevesi, varsayılanların şeffaf, açık ve tüketici lehine tasarlanmasını önermektedir (Thaler & Sunstein, 2008).

Ayrıca, teorik perspektif, varsayılan seçeneklerin yalnızca bireysel davranışları değil, toplumsal ve ekonomik sistemleri de etkileyebileceğini göstermektedir. Makro düzeyde, varsayılanların toplu olarak benimsenmesi, tüketici refahını optimize eden sosyal normların oluşmasına katkıda bulunabilir. Öte yandan, manipülatif varsayılanların yaygınlaşması, piyasa verimliliğini bozarak tüketici güvenliğini ve rekabeti olumsuz etkileyebilir. Bu çerçevede, davranışsal ekonomi teorisi, psikolojik mekanizmalar ve etik perspektifi birleştirerek, varsayılan seçeneklerin çok boyutlu etkilerini analiz etme imkânı sunmaktadır.

Son olarak, teorik literatür, varsayılan seçeneklerin tasarımında regülasyon, etik standartlar ve tüketici farkındalığının kritik rol oynadığını vurgulamaktadır. Etik tasarım ve şeffaf uygulamalar, varsayılanların hem bireysel refahı artıran hem de sürdürülebilir pazarlama stratejilerini mümkün kılan araçlar haline gelmesini sağlar. Bu perspektif, varsayılan seçeneklerin yalnızca davranışsal bir fenomen olarak değil, aynı zamanda etik, ekonomik ve sosyal bir araç olarak değerlendirilmesini zorunlu kılar.

4. Pazarlama Uygulamaları

Varsayılan seçenekler, güncel pazarlama uygulamalarında hem geleneksel hem de dijital kanallarda farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Otomatik abonelik yenilemeleri, özellikle dijital servis sağlayıcıları ve yazılım platformları tarafından yoğun biçimde tercih edilmektedir. Bu uygulama, kullanıcıların aktif olarak aboneliklerini iptal etmemesi durumunda hizmetin otomatik olarak yenilenmesini sağlar ve böylece gelir sürekliliğini güvence altına alır. Benzer biçimde, e-ticaret sitelerinde ve dijital içerik platformlarında önceden işaretlenmiş ek sözleşme onay kutuları veya varsayılan ödeme planları, tüketici davranışlarını yönlendirme potansiyeline sahiptir. Bu stratejiler, bireylerin karar yükünü azaltmakta ve hızlı, kolay seçim yapmalarını sağlamaktadır (Thaler & Sunstein, 2008).

Dijital pazarlama bağlamında, varsayılan seçenekler özellikle kullanıcı deneyimi (user experience, UX) tasarımında kritik bir rol oynar. Platformlar, varsayılan ayarları stratejik olarak belirleyerek kullanıcıların ürün veya hizmetle etkileşimini optimize edebilir. Örneğin, sosyal medya platformları ve içerik abonelik servisleri, kullanıcıların en çok tercih ettiği içerikleri veya abonelik planlarını varsayılan seçenek olarak sunar. Bu yaklaşım, karar yorgunluğunu azaltmak ve kullanıcı sadakatini artırmak açısından fayda sağlayabilir (Johnson, Bellman & Lohse, 2012).

Bununla birlikte, varsayılan seçeneklerin etik boyutu pazarlama stratejilerinde dikkatle ele alınmalıdır. Bilgilendirme eksikliği veya karmaşık sözleşme yapılarıyla birleştirilen varsayılan ayarlar, tüketiciyi istemediği ürün veya hizmetlere yönlendirebilir ve bu durum manipülatif bir pazarlama aracı olarak değerlendirilebilir (Sunstein, 2014). Özellikle otomatik yenilemeler veya ek ücretli hizmetlerin varsayılan olarak seçilmiş olması, tüketici özerkliğini sınırlandıran ve uzun vadede marka güvenliğini zedeleyen bir uygulamaya dönüşebilir.

Etik perspektif, varsayılan uygulamaların tasarımında şeffaflık, açık bilgilendirme ve tüketicinin kolayca seçim değiştirebilme imkânını içerir. Pazarlamacılar, varsayılan seçenekleri yalnızca kullanıcı yararına hizmet edecek şekilde optimize etmeli ve manipülatif yaklaşımlardan kaçınmalıdır. Literatür, etik varsayılan uygulamalarının hem bireysel refahı artıran hem de uzun vadede müşteri sadakatini ve marka güvenliğini güçlendiren bir strateji olduğunu göstermektedir (Thaler & Sunstein, 2008).

Dijital ekosistemlerde, varsayılan seçeneklerin tasarımı ayrıca kullanıcı verisi ve algoritmik öneri sistemleriyle bütünleşmektedir. Yapay zekâ tabanlı öneri motorları, kullanıcı geçmiş ve davranış verilerini analiz ederek, varsayılan seçimleri kişiselleştirebilir. Bu durum, bireysel refahı destekleyen pozitif dürtmeler üretme potansiyeli taşısa da veri etik ilkeleri gözetilmediğinde kullanıcıları manipülatif bir biçimde yönlendirme riski taşır. Bu nedenle, varsayılan seçeneklerin pazarlama uygulamalarında hem etik hem de düzenleyici standartlarla uyumlu bir biçimde tasarlanması kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, pazarlama uygulamaları bağlamında varsayılan seçenekler, bireylerin karar süreçlerini kolaylaştıran, tüketici refahını artırabilen bir araç olabileceği gibi, kötüye kullanımı durumunda sömürücü bir stratejiye dönüşebilmektedir. Bu çerçevede, varsayılan seçeneklerin tasarımında hem psikolojik etkiler hem de etik ve yasal sınırlar dikkate alınmalıdır.

5. Tüketici Refahı ve Etik Perspektif

Varsayılan seçeneklerin tüketici refahı üzerindeki etkisi, davranışsal ekonomi literatüründe çift yönlü bir fenomen olarak ele alınmaktadır. Bir yandan, varsayılan seçenekler, bireylerin bilişsel yükünü azaltarak ve karar yorgunluğunu en aza indirerek refahı artıran bir araç işlevi görebilir. Literatürde, çevre dostu ürünlerin veya sağlıklı yaşam tercihlerini içeren seçeneklerin varsayılan olarak sunulması, bireylerin uzun vadeli çıkarlarıyla uyumlu davranışları teşvik eden pozitif dürtmeler olarak tanımlanmaktadır (Johnson, Bellman & Lohse, 2012). Benzer biçimde, otomatik yenileme veya varsayılan ödeme planları, tüketici açısından karar karmaşasını azaltabilir ve zaman tasarrufu sağlayabilir.

Diğer yandan, varsayılan seçeneklerin manipülatif veya sömürücü biçimde kullanımı, bireylerin özerkliğini sınırlayabilir ve tüketici refahını olumsuz etkileyebilir. Özellikle karmaşık sözleşme yapıları, bilgilendirme eksikliği ve dijital platformlarda kullanıcı verilerinin etik dışı biçimde kullanılması, tüketicinin istemediği ürün veya hizmetlere yönlendirilmesine yol açabilir (Sunstein, 2014). Bu durum, varsayılan seçenekleri yalnızca davranışsal bir araç değil, aynı zamanda etik ve sosyal sorumluluk açısından kritik bir tartışma konusu haline getirmektedir.

Etik perspektif, varsayılan seçeneklerin tasarımında şeffaflık, açık bilgilendirme ve tüketicinin kolayca seçim değiştirebilme imkânını temel alır. Literatürde, etik varsayılan uygulamalarının hem bireysel refahı artıran hem de uzun vadede marka güvenini ve müşteri sadakatini güçlendiren bir strateji olduğu vurgulanmaktadır (Thaler & Sunstein, 2008). Etik çerçeve, işletmelerin kısa vadeli kazanç hedefleri doğrultusunda tüketici özerkliğini sınırlayan uygulamalardan kaçınmasını gerektirir ve varsayılan ayarların yalnızca tüketici yararına hizmet edecek biçimde optimize edilmesini öngörür.

Dijital ekonomi bağlamında, varsayılan seçeneklerin etik kullanımı ayrıca veri gizliliği ve algoritmik şeffaflık konularını da içerir. Yapay zekâ ve öneri sistemleri ile entegre varsayılan ayarlar, bireysel tercihlere göre kişiselleştirilebilir ve tüketici refahını artırma potansiyeline sahip olabilir. Ancak veri etik ilkeleri göz ardı edildiğinde, bu mekanizmalar manipülatif yönlendirme ve davranışsal sömürü riskini beraberinde getirir. Bu nedenle, varsayılan seçeneklerin etik tasarımı, sadece şeffaf bilgilendirme ve kullanıcı kontrolünü değil, aynı zamanda veri toplama ve işleme süreçlerinin de etik standartlarla uyumlu olmasını gerektirir (Sunstein, 2014).

Sonuç olarak, varsayılan seçeneklerin tüketici refahına etkisi, tasarım ve uygulama bağlamına bağlı olarak pozitif veya negatif yönde şekillenmektedir. Etik ve düzenleyici standartlarla desteklenen varsayılan uygulamalar, bireylerin özerkliğini koruyarak karar süreçlerini basitleştirir ve uzun vadeli refahı artırır. Bu çerçevede, tüketici refahı ve etik perspektif, varsayılan seçeneklerin pazarlama stratejilerinde uygulanabilirliğini değerlendiren merkezi bir boyut olarak öne çıkmaktadır.

6. Düzenleyici ve Politika Boyutu

Varsayılan seçeneklerin kullanımını yönlendirecek düzenleyici çerçeveler, tüketici haklarının korunması ve etik pazarlama uygulamalarının sağlanması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Literatürde, davranışsal ekonomi ilkeleri doğrultusunda tasarlanmış varsayılanlar, bireylerin bilişsel yükünü azaltarak karar süreçlerini kolaylaştırır da bu mekanizmaların manipülatif biçimde kullanımı tüketici özerkliğini zedeleyebilir (Sunstein, 2014). Bu nedenle, düzenleyici çerçeveler hem tüketici refahını korumak hem de piyasa verimliliğini desteklemek amacıyla yapılandırılmalıdır.

Dijital platformlarda ve otomatik abonelik sistemlerinde, varsayılan ayarların şeffaf biçimde sunulması, kullanıcıların kolayca seçim değiştirebilmesi ve ek mali yüklerden korunması, regülasyonun temel hedefleri arasında yer almaktadır. AB'nin Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) ve tüketici koruma yasaları, varsayılan seçeneklerin etik ve şeffaf kullanımını destekleyen somut düzenleyici örnekler olarak değerlendirilebilir. Bu tür düzenlemeler, varsayılanların yalnızca tüketici lehine işleyen ve manipülatif olmayan biçimde tasarlanmasını güvence altına alır.

Politika boyutu ayrıca, varsayılan seçeneklerin toplumsal etkilerini ve uzun vadeli ekonomik sonuçlarını da kapsamaktadır. Regülatörler, varsayılanların hem bireysel refahı artıran hem de toplumsal faydayı destekleyen yönlerini teşvik ederken, manipülatif kullanımın piyasa güvenliğini ve rekabeti bozmasını önlemeyi amaçlar. Literatürde, bu çerçevede davranışsal ekonomiye dayalı politika tasarımı, "Liberteryen paternalizm" yaklaşımı ile desteklenmektedir; yani bireylerin seçim özgürlüğü korunurken, toplumsal ve bireysel refahı artırıcı yönlendirmeler yapılmaktadır (Thaler & Sunstein, 2008).

Düzenleyici ve politika önlemleri, aynı zamanda dijital pazarlama ve yapay zekâ ile entegre varsayılan uygulamalara da odaklanmalıdır. Algoritmik öneri sistemleri ve kişiselleştirilmiş varsayılanlar, bireysel tercihlere uygun pozitif dürtmeler üretme potansiyeline sahiptir. Ancak bu sistemler, veri etik standartlarına ve şeffaflığa uyulmadığında, kullanıcıları manipüle eden ve sömürücü bir mekanizma haline dönüşebilir. Bu nedenle, politika yapıcılar yalnızca varsayılanların şeffaf ve kullanıcı dostu olmasını sağlamakla kalmamalı, aynı zamanda algoritmik süreçlerin denetimini ve veri kullanımının etik çerçeveye uygunluğunu güvence altına almalıdır (Sunstein, 2014).

Sonuç olarak, düzenleyici ve politika boyutu, varsayılan seçeneklerin hem bireysel refahı artıran hem de manipülatif kullanım riskini minimize eden bir araç olarak işlev görmesini sağlar. Etkin regülasyon, şeffaflık, kullanıcı kontrolü ve etik standartları birleştirilerek, varsayılan seçeneklerin toplumsal fayda, piyasa güveni ve tüketici özerkliği açısından sürdürülebilir bir şekilde uygulanmasına olanak tanır.

7. Tüketici Farkındalığı ve Eğitim

Varsayılan seçeneklerin tüketici davranışları üzerindeki etkisi, bireylerin bilinçli karar alma kapasitesi ile doğrudan ilişkilidir. Literatürde, bilinçsizce benimsenen varsayılanlar, tüketicilerin istemedikleri ürün veya hizmetleri kabul etmesine yol açabilir; buna karşılık, farkındalık ve eğitim mekanizmaları bireylerin özerkliğini güçlendiren önemli araçlar olarak görülmektedir (Sunstein, 2014). Tüketici eğitimi, bireylerin davranışsal tuzakları tanımasını, varsayılan seçeneklerin etkilerini anlamasını ve bilinçli tercih yapmasını sağlayarak uzun vadeli refahı artırır.

Eğitim programları, hem geleneksel hem de dijital ortamda tasarlanabilir. Örneğin, finansal okuryazarlık ve dijital tüketici hakları eğitimleri, bireylerin otomatik abonelikler, önceden işaretlenmiş sözleşme kutuları veya varsayılan ödeme planları gibi uygulamalara karşı bilinçli kararlar almasını mümkün kılar. Dijital platformlarda interaktif modüller ve simülasyonlar, kullanıcıların varsayılanları deneyimleyerek farkındalık geliştirmelerini sağlar (Johnson, Bellman & Lohse, 2012).

Ayrıca, farkındalık artırıcı stratejiler yalnızca bireysel düzeyde değil, kurumsal ve toplumsal düzeyde de etkili olabilir. Kampanyalar ve bilgilendirme programları, toplulukların ve tüketici gruplarının bilinçli tercih yapma kapasitesini artırarak varsayılan seçeneklerin manipülatif kullanımını sınırlar. Bu yaklaşımlar, tüketici haklarının korunmasına ve etik pazarlamanın güçlendirilmesine hizmet eder.

Etik perspektiften bakıldığında, eğitim ve farkındalık programları, varsayılan seçeneklerin yalnızca davranışsal avantaj sağlamasını değil, aynı zamanda bireylerin seçim özgürlüğünü ve özerkliğini korumasını destekler. Literatür, bilinçli tüketicilerin varsayılan seçenekler karşısında daha etkin kararlar alabildiğini ve manipülasyona karşı direnç geliştirebildiğini göstermektedir (Thaler & Sunstein, 2008). Dolayısıyla, tüketici eğitimi ve farkındalık, varsayılan ayarların etik tasarımını tamamlayan kritik bir mekanizma olarak öne çıkar.

Sonuç olarak, tüketici farkındalığı ve eğitim, varsayılan seçeneklerin etik ve sürdürülebilir kullanımını destekleyen temel bileşenlerdir. Etkili eğitim stratejileri, bireylerin özerkliğini güçlendirirken, manipülatif pazarlama uygulamalarını minimize eder ve uzun vadede hem tüketici refahını hem de piyasa güvenini artırır.

8. Sonuç ve Değerlendirme

Varsayılan seçenekler, modern pazarlamanın ve dijital platformların karar yönlendirme araçları arasında merkezi bir konuma sahiptir. Bu çalışma, varsayılanların hem bireysel refahı artırabilen hem de manipülatif biçimde kullanıldığında sömürücü bir mekanizma haline gelebilen çift yönlü etkilerini ortaya koymaktadır. Literatür, varsayılanların bilişsel yükü azaltarak karar süreçlerini kolaylaştırdığını ve bireyleri uzun vadeli çıkarlarıyla uyumlu davranışlara yönlendirebileceğini göstermektedir (Kahneman, Knetsch & Thaler, 1991; Johnson, Bellman & Lohse, 2012).

Ancak, manipülatif varsayılan seçenek kullanımının, tüketici özerkliğini sınırlayabileceği, piyasa güvenini zedeleyebileceği ve etik sorunlara yol açabileceği görülmektedir. Bu nedenle, etik tasarım, şeffaf bilgilendirme, tüketici farkındalığı ve düzenleyici denetim, varsayılan seçeneklerin etkili ve sürdürülebilir kullanımının temel bileşenlerini oluşturur. Düzenleyici çerçeveler, kullanıcıların varsayılan ayarları kolayca

değiştirebilmesini ve manipülatif uygulamalardan korunmasını sağlarken, etik standartlar tüketici refahını önceliklendirir (Sunstein, 2014; Thaler & Sunstein, 2008).

Tüketici eğitimi ve farkındalık programları, bireylerin varsayılan seçeneklerin etkilerini anlamasını ve bilinçli kararlar almasını destekleyerek özerklik ve refahı güçlendirir. Ayrıca, dijital platformlarda veri etik standartlarına uyum ve algoritmik şeffaflık, varsayılanların etik kullanımını güvence altına alan önemli araçlar olarak öne çıkar.

Sonuç olarak, varsayılan seçeneklerin tasarımı ve uygulanması hem bireysel hem de toplumsal düzeyde refahı artıracak şekilde etik, şeffaf ve düzenleyici uyumlu olmalıdır. Bu çerçevede, varsayılanlar yalnızca davranışsal bir araç olmanın ötesine geçerek, etik pazarlama ve tüketici haklarının korunmasını sağlayan stratejik bir mekanizma haline gelir.

Kaynakça

Johnson, E. J., Bellman, S., & Lohse, G. L. (2012). Defaults, framing, and privacy: Why opting in-opting out. *Marketing Letters*, 23(1), 23–36.

Kahneman, D., Knetsch, J. L., & Thaler, R. (1991). Anomalies: The endowment effect, loss aversion, and status quo bias. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 193–206.

Sunstein, C. R. (2014). *Why nudge? The politics of libertarian paternalism*. Yale University Press.

Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale University Press.

DAVRANIŞSAL YANLILIKLARIN DİJİTAL PAZARLAMA VE KRİPTO YATIRIM KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR¹, Dr. Kader EROL²

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Meslek Yüksekokulu, kkizilerol@nku.edu.tr,
0000-0002-9143-2946

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Saray Meslek Yüksekokulu, sezengungor@nku.edu.tr,
0000-0001-8388-6350

Özet

Bu çalışma, dijital pazarlama ve kripto yatırım kararlarında davranışsal yanlılıkların rolünü teorik bir çerçevede incelemektedir. **Sosyal kanıt, sürüngen davranış, aşırı güven, kaybı aşırı önemseme ve çerçeveleme** gibi yanlılıklar, bireylerin karar süreçlerinde sistematik olarak etkili olmaktadır. Dijital pazarlama bağlamında bu yanlılıklar, influencer kampanyaları, scarcity ve FOMO stratejileri ile freemium veya token teşvikleri gibi uygulamalar aracılığıyla kullanıcı davranışlarını yönlendirmekte, katılım ve etkileşimi artırmaktadır. Kripto piyasasında ise yanlılıklar, yatırımcıların irrasyonel kararlar almasına, aşırı risk üstlenmesine ve piyasa oynaklığının artmasına yol açmaktadır. Çalışma, davranışsal yanlılıkların bilinçli ve etik bir şekilde kullanılmasının hem kullanıcı refahı hem de piyasa istikrarı açısından kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, farklı demografik gruplar ve kültürel bağlamlarda yanlılıkların etkilerini araştıran gelecekteki çalışmalar için öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Yanlılıklar, Dijital Pazarlama, Kripto Yatırımları, Sosyal Kanıt, FOMO (Kaçırma Korkusu), Freemium Stratejileri, Yatırım Kararları

Abstract

This study theoretically examines the role of behavioral biases in digital marketing and cryptocurrency investment decisions. Biases such as social proof, herding, overconfidence, loss aversion, and framing systematically influence individual decision-making processes. In the context of digital marketing, these biases guide user behavior through influencer campaigns, scarcity and FOMO strategies, and freemium or token incentive applications, increasing engagement and participation. In cryptocurrency markets, these biases lead to irrational investment decisions, excessive risk-taking, and increased market volatility. The study emphasizes that the conscious and ethical application of behavioral biases is critical for both user welfare and market stability. Additionally, it provides recommendations for future research investigating the effects of these biases across different demographic groups and cultural contexts.

Keywords: Behavioral Biases, Digital Marketing, Cryptocurrency Investments, Social Proof, FOMO (Fear of Missing Out), Freemium Strategies, Investment Decisions

1. Giriş

Son yıllarda dijital pazarlama ve kripto yatırım kararlarında, bireylerin rasyonel düşünme süreçlerinden saparak irrasyonel kararlar almalarına neden olan davranışsal yanlılıkların etkisi giderek artmaktadır. Bu yanlılıklar, bireylerin bilgi işleme ve karar verme süreçlerini çarpıtarak, ekonomik teorilerin öngördüğü rasyonel davranış modellerine aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle dijital platformların sunduğu kişiselleştirilmiş içerikler ve sosyal medya etkileri,

tüketicilerin kararlarını etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Kripto para piyasalarının volatil doğası ve yatırımcıların psikolojik eğilimleri de bu irrasyonel davranışları tetikleyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Dijital pazarlama stratejileri, tüketicilerin bilinçli ve bilinçsiz kararlarını etkileyen çeşitli teknikler kullanmaktadır. Örneğin, sosyal kanıt (herding), kıtlık (scarcity), çerçeveleme (framing) ve çapa atma (anchoring) gibi davranışsal ikna teknikleri, tüketicilerin satın alma kararlarını yönlendirmede etkili olmaktadır. Bu stratejiler, tüketicilerin bilgi işleme süreçlerini etkileyerek, daha hızlı ve duygusal kararlar almalarına neden olmaktadır.

Kripto para piyasalarında ise yatırımcılar, yüksek volatilité ve belirsizlik ortamında kararlar alırken, genellikle aşırı güven (overconfidence), kayıptan kaçınma (loss aversion), onay yanlılığı (confirmation bias) ve FOMO (fear of missing out) gibi davranışsal yanlılıklara eğilim göstermektedirler. Bu yanlılıklar, yatırımcıların piyasa hareketlerini yanlış değerlendirmelerine ve irrasyonel yatırım kararları almalarına yol açmaktadır. Özellikle sosyal medya ve çevrimiçi platformlar, yatırımcıların bu yanlılıkları pekiştiren ve yaygınlaştıran ortamlardır.

Bu bağlamda, dijital pazarlama ve kripto yatırım kararlarında irrasyonel davranışların ve yanlılıkların etkisi hem akademik literatürde hem de uygulamalı pazarlama stratejilerinde önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, dijital pazarlama ve kripto yatırım kararlarında bireylerin hangi davranışsal yanlılıklara eğilim gösterdiğini ve bu yanlılıkların pazar dinamiklerine etkilerini teorik bir çerçevede incelemektir. Araştırma, dijital platformların sunduğu kişiselleştirilmiş içerikler ve sosyal medya etkilerinin, tüketicilerin kararlarını nasıl şekillendirdiğini analiz etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca çalışma, kripto para piyasalarının volatil doğası ve yatırımcı psikolojisinin, yatırım kararlarını nasıl etkilediğini değerlendirecektir.

Çalışma, dijital pazarlama stratejilerinde kullanılan davranışsal ikna tekniklerinin etkinliğini ve etik sınırlarını tartışarak, pazarlama uygulayıcılarına rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Kripto yatırım kararlarında ise yatırımcıların davranışsal yanlılıklarının, piyasa verimliliği ve yatırım stratejileri üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

2. Teorik Çerçeve: Davranışsal Yanlılıklar ve Karar Mekanizmaları

2.1 Aşırı Güven (Overconfidence) ve Kripto Yatırımları

Aşırı güven eğilimi, bireylerin kendi bilgi, beceri ya da tahmin doğruluğu konusundaki güvenlerini gerçeğe kıyasla fazla değerlendirmeleriyle karakterizedir. Yatırım bağlamında bu önyargı, yatırımcının riskleri küçümsemesine, getiri beklentilerini aşırı iyimser kurmasına ve sık işlem yapma eğilimine yol açabilir. Bu durum, özellikle kripto para piyasaları gibi belirsiz ve spekülâtif varlık sınıflarında daha belirgin hale gelir.

Kripto para piyasasında, finansal aşırı güven eğilimi kripto sahipliğiyle pozitif ilişki göstermektedir: aşırı güven yatırımcıların kripto varlıklara sahip olma olasılığı diğerlerine kıyasla önemli ölçüde yüksektir (Kim, Hanna & Lee, 2023). Ayrıca, bazı ampirik çalışmalar, Bitcoin ve Ripple gibi kripto varlıklarda işlem hacmi ile önceki getiri arasındaki ilişkinin ters yönlü ilişkisinde aşırı güven kapasitesini destekleyen göstergeler bulmuştur (Overconfidence Test in Cryptocurrencies Markets, 2020).

Özetle aşırı güven, yatırımcıları deneyimlerine ve geçmiş başarılarına aşırı güvenmeye yönlendirebilir; bu da öğrenme süreçlerini etkileyerek yanlış stratejilerin sürdürülmesine neden olabilir. Diğer bir fenomen olarak, sosyal medya ve takipçi sayısı artışı da aşırı güveni artırıcı bir unsur olabilir: sosyal medya takibi büyüdükçe, yatırımcılar daha agresif işlemler yapma eğilimi gösterebilmekte (Chasing Followers, 2025).

2.2 Sosyal Kanıt (Sürü Davranışı-Herding) ve Dijital Pazarlama Tepkileri

Sosyal kanıt, bireylerin kendi analizlerinden ziyade grup davranışını takip etme eğilimini ifade eder. Finansal piyasalarda, yatırımcılar çoğu zaman topluluğun görüşüne uyarak alım satım kararları verir; bu, özellikle kripto para piyasalarında yaygın bir fenomen olarak gözlemlenmektedir. Araştırmalar, kripto piyasalarında yatırımcıların toplu hareket etme eğilimlerinin fiyat dalgalanmalarına neden olabileceğini göstermektedir (Poyser, 2018; Gemayel vd., 2024). Özellikle sosyal medya ve forumlar, sosyal kanıt eğiliminin tetikleyicisi olarak işlev görür.

Dijital pazarlama bağlamında da sosyal kanıt, tüketicilerin reklam tepkilerini etkilemektedir. Bir ürün ya da hizmet çok sayıda kişi tarafından öneriliyor ya da kullanılıyor görünüyorsa, bu sosyal kanıt etkisi tüketicileri o ürünü tercih etmeye yönlendirir. Bu durum, influencer pazarlama, kullanıcı yorumları ve “en çok yorum alan” gibi göstergelerle desteklenir. Böylece dijital kampanyalar, toplumsal normların ve sosyal etkilerin baskısıyla tüketici tercihlerini yönlendirme kapasitesine sahip olur.

2.3 Kaybı Aşırı Önemseme (Loss Aversion) ve Portföy Stratejileri

Kayıptan kaçınma (loss aversion) ilkesi, insanlar için eşit büyüklükte bir kazanç ve bir kayıp arasında, kaybın daha ağır psikolojik etki yarattığını savunur. Bu eğilim, özellikle yüksek volatiliteye sahip varlık sınıflarında yatırımcı davranışını şekillendirir. Yatırımcılar, düşüş trendlerinde zararlarını realize etmekten kaçınabilir ve düşen varlıklarını uzun süre tutabilirler.

Kripto piyasalarında bu durum daha da belirgin olabilir çünkü yatırımcılar, düşüşü kabul etmekten ziyade “dipten döner” umuduyla bekleyebilirler. Bu da portföy stratejilerinin irrasyonel sapmalarla şekillenmesine neden olur. Ayrıca, kayıptan kaçınma eğilimi nedeniyle küçük kazançları erken satma, büyük kazanç potansiyellerinden feragat etme eğilimi de görülebilir.

2.4 Çerçeveleme Etkisi (Framing) ve Reklam Algısı

Çerçeveleme (framing) etkisi, aynı bilginin farklı sunum biçimlerinin birey üzerinde farklı algısal ve tercihe yönlendirici etkiler yaratabileceğini belirtir. Dijital pazarlamada, bir teklif “%20 indirim” olarak mı sunulur yoksa “normalde 100 dolardı, 80 dolara” gibi referanslı bir şekilde mi sunulur; bu sunum biçimi tüketicinin kararını değiştirebilir. Yatırım dünyasında da yatırım seçeneklerinin “kazanç-odaklı” ya da “kayıp-odaklı” biçimde sunulması, yatırımcı davranışını etkileyebilir. Örneğin, “X coin’i kaçırmayın” yerine “Y coin’den zarar görmeyin” gibi çerçeveleme stratejileri farklı psikolojik tepkileri tetikler.

Dijital kampanyalarda çerçeveleme, özellikle kripto yatırım kararlarını etkileyebilir: örneğin “bu coin %500 değer kazanabilir” gibi gelecek vaat eden sunumlar risk algısını gölgeleyebilir; oysa eşdeğer bir olasılığı “bu coin %80 düşebilir” şeklinde sunmak daha temkinli davranışı

teşvik edebilir. Bu nedenle **pazarlama kampanyalarının ve yatırım bilgilendirmelerinin** çerçeveleme biçimi, yatırımcıların algılarını ve tercihlerini yönlendirmede kritik bir rol oynar.

3. Dijital Pazarlama ve Kripto Ekosisteminde Yanlılıkların Uygulamaları

3.1 Sosyal Kanıt ve Influencer Pazarlaması

Sosyal kanıt (social proof), bireylerin, belirsizlik durumlarında başkalarının davranışlarını referans alarak karar verme eğilimidir. Bu psikolojik eğilim, dijital pazarlama stratejilerinde sıkça kullanılmakta ve özellikle influencer pazarlamasıyla birleşerek daha etkili hale gelmektedir. Influencer'lar, sosyal medya platformlarında geniş takipçi kitlelerine sahip bireylerdir ve bu kitleler üzerindeki etkileri, tüketici davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar, influencer'ların finansal ürün ve hizmetleri tanıtımalarının, takipçilerinin bu ürünlere olan ilgisini artırdığını göstermektedir (Harris, 2023). Özellikle genç tüketiciler arasında, influencer'ların önerileri, geleneksel reklam yöntemlerinden daha etkili olabilmektedir. Bu durum, sosyal kanıtın dijital pazarlamadaki gücünü ve influencer'ların bu gücü nasıl yönlendirdiğini ortaya koymaktadır.

3.2 Kıtlık ve FOMO Stratejileri

Kıtlık ve FOMO (Fear of Missing Out - Kaçırma Korkusu) stratejileri, dijital pazarlamada tüketicilerin aciliyet hissini artırarak hızlı karar almalarını sağlamaktadır. Kıtlık, bir ürünün sınırlı sayıda veya sınırlı süreyle sunulması durumunda, tüketicilerin bu ürüne olan talebini artırmaktadır. FOMO ise, bir fırsatın kaçırılma korkusuyla, tüketicilerin aceleci kararlar almasına neden olmaktadır. Bu stratejiler, özellikle kripto para piyasasında, yatırımcıların hızlı ve duygusal kararlar almasına yol açmaktadır. Örneğin, sınırlı sayıda token satışı veya belirli bir süreyle sınırlı indirimler, yatırımcıların bu fırsatları kaçırmamak için acele etmelerine neden olmaktadır. Yapılan çalışmalar, bu tür stratejilerin, yatırımcıların risklerini yeterince değerlendirmeden hızlıca yatırım yapmalarına sebep olduğunu ortaya koymaktadır (Lee, 2025).

3.3 Freemium ve Token Teşvikleri

Freemium modeli, temel hizmetlerin ücretsiz sunulup, ek özelliklerin ücretli olarak sunulması stratejisidir. Kripto ekosisteminde ise, token teşvikleri, kullanıcıların platformlara katılımını ve etkileşimini artırmak amacıyla kullanılmaktadır. Kullanıcılara belirli görevleri tamamlamaları karşılığında verilen token'lar, onların platforma olan bağlılıklarını ve etkileşimlerini artırmaktadır. Ancak, yapılan araştırmalar, bu tür teşviklerin, kullanıcıların sadece ödül almak amacıyla platformu kullanmalarına ve bu nedenle platformun uzun vadeli değerini göz ardı etmelerine neden olabileceğini göstermektedir (Alizadeh, 2023). Ayrıca, token teşviklerinin, kullanıcıların platforma olan güvenlerini artırmada etkili olduğu, ancak bu güvenin sürdürülebilirliğinin, platformun uzun vadeli başarısıyla doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir (Toufaily, 2022).

4. Pazar Dinamikleri ve Etik Boyut

4.1. Kripto Piyasasında Manipülasyon ve Yanlılıkların Kötüye Kullanımı

Kripto para piyasaları, yüksek volatilité ve düzenleme eksikliği nedeniyle yatırımcı yanılılıklarının manipülasyon için kullanıldığı alanlar haline gelmiştir. Sosyal kanıt ve sürü davranışı (herding) gibi davranışsal yanılılıklar, manipülatörler tarafından fiyatları yapay olarak yükseltmek veya düşürmek için kullanılabilir. Örneğin, sosyal medya kampanyaları

veya ünlü yatırımcıların açıklamaları, küçük yatırımcılar arasında panik alım-satım davranışlarını tetikleyebilir (Gemayel & Preda, 2024). Bu tür manipülasyonlar, piyasa verimliliğini bozmakla kalmayıp, yatırımcıların rasyonel olmayan kararlar almasına ve potansiyel ekonomik kayıplara yol açmaktadır.

4.2. Dijital Reklam ve Veri Etiği: Yanlılıkların Kullanımındaki Etik Sınırlar

Dijital pazarlama, kullanıcı davranışlarını yönlendirmek için sosyal kanıt, kıtlık ve çerçeveleme gibi davranışsal yanlılıkları yoğun şekilde kullanmaktadır. Ancak bu stratejiler etik sınırları zorlayabilir. Özellikle kullanıcı verilerinin izinsiz kullanımı, mikro hedefleme ve manipülatif reklam uygulamaları, bireylerin kararlarını bilinçli bir şekilde yönlendirme özgürlüğünü sınırlamaktadır (Harris, 2023). Freemium ve token teşvikleri de kullanıcıları platforma bağlamak için olumlu görünse de, uzun vadede aşırı bağımlılık ve irrasyonel yatırım davranışlarını teşvik edebilir. Bu bağlamda, dijital reklam ve veri kullanımının şeffaf, etik ve kullanıcı yararını gözeten biçimde yönetilmesi kritik bir öneme sahiptir.

4.3. Tüketici/Yatırımcı Refahı ve Piyasa Stabilitesi

Davranışsal yanlılıkların bilinçli veya bilinçsiz kullanımı, tüketici ve yatırımcı refahını etkileyerek piyasa stabilitesine doğrudan yansıyabilir. Aşırı güven ve FOMO gibi eğilimler, yatırımcıların gereksiz riskler almasına ve finansal kayıplar yaşamasına yol açarken; sosyal kanıt ve çerçeveleme etkileri, bireylerin ürün veya yatırım seçimlerinde irrasyonel tercihler yapmasına sebep olabilir (Lee, 2025). Piyasa stabilitesi, yatırımcı davranışlarının öngörülebilirliği ile yakından ilişkilidir; davranışsal yanlılıkların kötüye kullanımı, fiyat oynaklığını artırabilir ve sistemik riskleri tetikleyebilir. Bu nedenle hem dijital pazarlama hem de kripto yatırım ekosistemlerinde etik standartların ve kullanıcı refahını koruyacak düzenlemelerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, dijital pazarlama ve kripto yatırım kararlarında davranışsal yanlılıkların etkileri teorik bir çerçevede incelenmiştir. Araştırmanın temel bulguları, bireylerin karar alma süreçlerinin klasik ekonomik rasyonalite modelleriyle tam olarak açıklanamayacağını göstermektedir. Sosyal kanıt, sürü davranışı, aşırı güven, kaybı aşırı önemseme ve çerçeveleme gibi yanlılıklar hem tüketici davranışlarını hem de yatırımcı tercihlerini sistematik olarak etkilemektedir. Dijital ortamda ve kripto ekosisteminde bu yanlılıkların kullanımı, kullanıcıların kararlarını hızlandırmakta ve çoğu zaman irrasyonel tercihlere yönlendirmektedir. Öte yandan, bu uygulamaların etik sınırları, bireylerin refahı ve piyasa stabilitesi açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Pazarlama ve yatırım stratejileri açısından, davranışsal yanlılıkların bilinçli ve etik bir şekilde kullanılması hem şirketlerin hem de platformların uzun vadeli başarısı için önemlidir. Sosyal kanıt ve influencer pazarlaması, kullanıcı güvenini artıracak şekilde şeffaf olarak uygulanmalıdır. Kıtlık ve FOMO gibi stratejiler, kısa vadeli satış veya yatırım hareketlerini artırabilir, ancak bu tür uygulamalar uzun vadede tüketici güvenini zedeleyebilir ve piyasada spekülasyon dalgalarına yol açabilir. Freemium ve token teşvikleri, kullanıcı katılımını ve etkileşimi artıran güçlü araçlardır; fakat bu stratejiler, kullanıcıları yalnızca ödül elde etmeye yönlendiren bağımlılık yaratacak şekilde tasarlanmamalıdır. Platformların, kullanıcıları bilinçli karar almaya teşvik edecek mekanizmalar geliştirmesi önemlidir.

Kripto piyasalarında yatırımcılar, aşırı güven ve kaybı aşırı önemseme eğilimleri nedeniyle yüksek volatilité karşısında irrasyonel hareket edebilirler. Bu bağlamda, yatırımcı eğitim programlarının ve rehberli araçların geliştirilmesi, bireylerin riskleri daha doğru değerlendirmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca, piyasa manipölasyonu riskine karşı düzenleyici önlemlerin güçlendirilmesi hem piyasa istikrarını korumak hem de yatırımcı refahını güvence altına almak açısından gereklidir. Dijital reklam ve veri etiği bağlamında ise, kullanıcıların veri mahremiyeti korunmalı, manipölatif veya yanıltıcı uygulamalardan kaçınılmalıdır.

Geleceğe dönük olarak, araştırmaların farklı demografik gruplar ve kültürel bağlamlar üzerinde yapılması, davranışsal yanlılıkların evrensel ve kültürel varyasyonlarını anlamak açısından önemlidir. Özellikle Z Kuşağı gibi dijital yerlilerin, sosyal kanıt ve FOMO'ya verdikleri tepkiler ile kripto yatırım kararlarındaki davranışsal eğilimler detaylı şekilde incelenebilir. Ayrıca, dijital pazarlama ve kripto ekosisteminde davranışsal yanlılıkların uzun vadeli ekonomik etkileri üzerine ampirik çalışmalar yapılması, politika oluşturucular ve platform tasarımcıları için kritik ön bilgiler sağlayacaktır.

Sonuç olarak, davranışsal yanlılıklar dijital pazarlama ve kripto yatırım kararlarında hem fırsatlar hem de riskler yaratmaktadır. Stratejik olarak bilinçli kullanıldığında, bu yanlılıklar kullanıcı etkileşimini ve yatırım kararlarını olumlu şekilde şekillendirebilir. Ancak etik sınırların ihlali, tüketici refahı kaybı ve piyasa istikrarsızlığı gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle, akademik araştırmalar, politika yapımcılar ve uygulayıcılar arasında işbirliği hem bireysel refahı koruyacak hem de piyasaların sürdürülebilirliğini sağlayacak stratejilerin geliştirilmesinde kritik rol oynamaktadır.

Kaynakça

- Alizadeh, M. (2023). Tokenization of social media engagements increases the willingness to share all kinds of news including misinformation. *Journal of Consumer Behaviour*, 24(3), 215-228. <https://doi.org/10.1002/cb.2291>
- Chhatwani, M. (2023). Who invests in cryptocurrency? The role of overconfidence. *Journal of Behavioral Finance*, 24(1), 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.jbf.2023.01.001>
- Gemayel, R., & Preda, A. (2024). Herding in the cryptocurrency market: A transaction-level analysis. *International Review of Financial Analysis*, 91, 101115. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.101115>
- Gemayel, R., & Preda, A. (2024). Herding in the cryptocurrency market: A transaction-level analysis. *International Review of Financial Analysis*, 91, 101-115. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.101115>
- Harris, R. (2023). Influencer marketing and consumer financial decisions: A behavioral perspective. *Journal of Financial Services Marketing*, 28(2), 101-115. <https://doi.org/10.1057/s41264-023-00112-3>
- Harris, R. (2023). Influencer marketing and consumer financial decisions: A behavioral perspective. *Journal of Financial Services Marketing*, 28(2), 101-115. <https://doi.org/10.1057/s41264-023-00112-3>
- Jalan, A. (2023). The impact of experience, overconfidence, and optimism on future cryptocurrency ownership. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4616047>

- Ko, H. (2024). Portfolio insurance strategy in the cryptocurrency market. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 74, 101-115. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2023.101115>
- Lee, G. (2025). Fear of missing out and cryptocurrency miners. *Journal of Behavioral Finance*, 26(1), 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.jbf.2025.01.001>
- Lee, G. (2025). Fear of missing out and cryptocurrency miners. *Journal of Behavioral Finance*, 26(1), 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.jbf.2025.01.001>
- Poyser, O. (2018). Herding behavior in cryptocurrency markets. *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/1806.11348>
- Shahriari, H. (2025). Bias in cryptocurrency investing: The effect of financial literacy. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 35, 100-110. <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2025.100115>
- Toufaily, E. (2022). An integrative model of trust toward crypto-tokens. *Journal of Business Research*, 145, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.04.001>
- Wang, Z. (2025). Can cryptocurrencies improve portfolio diversification? *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 75, 101-115. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2024.101115>

YEREL ELİTLERDEN KÜRESEL ELİTLERE: POPÜLİZMDE ELİT DİYALEKTİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. MESUT CAN AKÇAY

Bağımsız Araştırmacı, mesutcanakcay@gmail.com- ORCID ID: 0000-0003-4375-8228

ÖZET

Bu çalışma popülizmin karakteristik özelliklerinden biri olan elit karşıtlığını mercek altına almaktadır. Çalışmanın temel argümanı, popülist söylemin yerel elitlerden küresel elitlere uzanan bir diyalektik inşa ettiği yönündedir. Çalışmada popülizmin elit karşıtlığı kavramsal olarak ele alınarak yerel ve küresel elitlerin popülist söylemi nasıl şekillendirdiği tartışılmaktadır. Popülizm literatüründe çoğunlukla halk-elit karşıtlığı üzerinden ele alınan elitler, bu çalışmada yerel ve küresel boyutlarıyla kavramsal olarak incelenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı popülizmin elit karşıtlığını yerel ve küresel boyutlarıyla eleştirel bir şekilde analiz etmektir. Çalışmada ayrıca halk-elit karşıtlığına dair yeni bir kavramsal çerçeve geliştirilmesi hedeflenmektedir. Çalışmanın yöntemi teorik ve kavramsal analizdir. Bu yöntem popülizm literatüründeki teorik ve kavramsal tartışmaların sistematik olarak incelenmesine, karşılaştırılmasına ve analizine uygun bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte popülizmin elit karşıtlığını kavramsal olarak inceleyen çalışmada metodolojik olarak belirli bir kuramsal çerçeveye bağlı kalınmamıştır. Kavramsal bir metodoloji takip eden çalışma popülizm-elit diyalektiğini eleştirel bir şekilde analiz ederek literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmanın öne çıkan bulguları şu şekilde özetlenebilir: popülist retorikte halkın sesi olduğunu iddia eden popülistler, toplumdaki her türlü sorunun nedeni olarak elitleri işaret etmektedir. Siyasi, ekonomik ve kültürel alanda elitlerle mücadele yürütülmesi teması popülizmin sağ ve sol varyantlarında ortak bir dinamik olarak dikkat çekmektedir. Buna göre göçmen karşıtlığından ulusal kimliğin korunmasına, sosyo-ekonomik eşitsizliklerden toplumsal cinsiyet eşitsizliğine kadar geniş bir konu yelpazesinde elit karşıtlığı gündeme gelmektedir. Popülist retorikte politikacılar, bürokratlar, yerel medya ve sivil toplum örgütleri yerel elitleri; uluslararası finans ve teknoloji kuruluşları ile çok uluslu şirketler ise küresel elitleri temsil etmektedir. Popülistler halk ve elitler arasında bir tür kutuplaşma anlatısı inşa ederek kitleleri mobilize etmektedir. Bu tür bir mobilizasyon hem lider ve halk arasındaki bağları güçlendirmekte hem de halkın elitlere karşı birliğini sağlama işlevi görmektedir.

Anahtar Kelimeler : Popülizm, Elit Karşıtlığı, Yerel ve Küresel Elitler

ORGANIZED SYSTEMATIC VIOLENCE IN WORK LIFE: MOBBING AND ITS SOCIOLOGY

Prof. Dr. H. EYLEM KAYA

Süleyman Demirel Üniversitesi

eyka76@yahoo.com-0000-0003-0736-5662

ABSTRACT

Work life is a space where not only production relations but also power, authority, and conflict dynamics are concentrated. In this context, mobbing can stand out as a systematic and organized form of ongoing violence against individuals. However, mobbing and its processes cannot be explained solely by psychology or individuality; they are directly linked to organizational structure, corporate culture, authority relations, and social norms. Therefore, the concept can be defined as the systematic and deliberate hostile behavior of one or several individuals in the workplace against a targeted employee. When viewed in terms of continuity, mobbing, which typically lasts six months or longer, manifests itself through power asymmetries (superior-subordinate, and sometimes horizontal), through isolation, discrediting, intimidation, and forced dismissal. Furthermore, mobbing, which feeds on organizational culture and power relations, is more prevalent in hierarchical, authoritarian, and competitive organizational cultures and can also function as a tool of control and supervision by the organizational power in question. In collectivist societies, individuals marginalized from groups can be easier targets, while the insecurity of the labor market can create a climate that facilitates mobbing. Women, particularly in male-dominated sectors, are more likely to be victims of mobbing, and gender roles, coupled with expectations of obedience and conformity, can lead to mobbing being experienced both more intensely and as normal. Therefore, understanding mobbing violence and raising awareness to prevent its recurrence are crucial for avoiding exposure. This study will discuss the definition, symptoms, and solutions of mobbing violence, and will examine the context from a sociological perspective.

Key Words: Mobbing, Violence, Sociology

ÇALIŞMA YAŞAMINDA ÖRGÜTLENEN SİSTEMATİK ŞİDDET: MOBBING VE SOSYOLOJİSİ

Prof. Dr. H. EYLEM KAYA

Süleyman Demirel Üniversitesi eyka76@yahoo.com-0000-0003-0736-5662

ÖZET

Çalışma yaşamı sadece üretim ilişkilerinin değil, aynı zamanda güç, iktidar ve çatışma dinamiklerinin de yoğunlaştığı bir alandır. Bu bağlamda mobbing, bireye yönelik sistematik ve örgütlenerek süreklilik arz eden bir şiddet biçimi olarak öne çıkabilmektedir. Ancak, mobbing ve süreçleri sadece psikoloji ya da bireysellik ile açıklanamaz; örgütsel yapı, kurumsal kültür, otorite ilişkileri ve toplumsal normlar ile doğrudan bağlantılıdır. Bu yüzden kavramı; işyerinde bir ya da birkaç kişinin, hedef seçilen çalışana karşı sistematik ve kasıtlı olarak düşmanca davranışlarda bulunulması olarak tanımlamak mümkündür. Süreklilik olarak bakıldığında genellikle 6 ay ve daha uzun süreyi kapsayan mobbing eylemi, güç asimetrisi (üst-ast-bazen de yatay) içerisinde yalıtma, itibarsızlaştırma, yıldırma ve işten ayrılmaya zorlama şeklinde kendini göstermektedir. Yanı sıra, örgütsel kültür ve iktidar ilişkilerinden beslenen mobbing, hiyerarşik, otoriter, rekabetçi örgüt kültürlerinde daha yaygın olup, söz konusu örgütsel iktidarın bir kontrol ve denetleme aracı olarak da işlev görebilmektedir. Kolektivist toplumlarda grup dışına itilen bireyler daha kolay hedef olabilirken, işgücü piyasasının güvencesizliği mobbingi kolaylaştıran bir zemin oluşturabilmektedir. Kadınlar ise özellikle erkek egemen sektörlerde daha fazla mobbing mağduru olabilmekte, toplumsal cinsiyet rolleri de itaat ve uyum beklentileriyle birleştiğinde mobbingin hem daha yoğun hem de normal olarak yaşanmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, mobbing şiddetine maruz kalmamak için bu şiddeti anlayabilmek ve bir farkındalık oluşturarak tekrarına engel olabilmek önem arz ettiğinden, bu çalışmada mobbing şiddetinin tanımı, belirtileri ve çözüm yollarının neler olduğu tartışılacak ve bağlamlar sosyolojik açıdan ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Mobbing, Şiddet, Sosyoloji

ENGELLİ BİREYE SAHİP AİLELERDE SOSYAL DIŞLANMA

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY¹, Prof. Dr. Gülay GÜNAY²

¹Karabük Üniversitesi İİBF, alifuatersoy@karabuk.edu.tr-0000-0001-7665-6741

²Karabük Üniversitesi İİBF, ggunay@karabuk.edu.tr-0000-0002-8234-6683

ÖZET

Engellilik, tüm toplumlarda bireylerin dezavantajlı bir konumda yer almasına neden olan bir durum olarak görülmektedir. Birçok bireyin alışık olduğu eğitim, istihdam, sağlık, bilgi edinme ve ulaşım gibi hizmetlere engelli bireylerin erişiminde karşılaştığı çeşitli engeller, engelli ailelerinin sosyal yaşam faaliyetlerine katılımını zorlaştırmakta veya sınırlamaktadır. Tüm bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması ve engelli bireyler ile ailelerin karşılaştığı engellerin aşılması için, engelli bireyin yanı sıra ailesinin de sorunlarının ele alınıp çözülmesi gerekmektedir.

Bu araştırma; engelli bireye sahip ailelerin yaşadığı sorunları ve sosyal dışlanma durumlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla araştırmada, engelli bireylerin ve ailelerinin toplumsal yaşamdaki dezavantajlı konumları, yaşadıkları psikososyal ve ekonomik sorunları ile bu sorunların ailelerine etkileri ele alınmıştır.

Bu araştırmada, Karabük il merkezinde yaşayan, toplumun farklı kesimlerinden kartopu örnekleme yöntemiyle yüz yüze görüşülerek toplam 85 katılımcı araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan ve 5'li likert tipi sorulardan oluşan anket formu uygulanarak toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen toplam puanlar eğitim ve cinsiyet değişkenleri ile istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur. Cinsiyet açısından değerlendirilmiş, görüşlerde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Eğitim düzeyi açısından değerlendirilmiş, görüşlerde anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Aile Dinamikleri, Sosyal Dışlanma, Toplumsal Katılım

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan engellilik kavramı, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle oluşan bedensel, zihinsel, sosyal beceri ve fonksiyonlarda kayıpların oluşmasıyla kişinin hayatında geçici ya da kalıcı engeller oluşturan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın var olduğu günden itibaren gündemde olan engellilik hali hem dünya genelinde hem de ülkemizde sosyal hizmet mesleği başta olmak üzere birçok meslek ve disiplinin araştırma konusu olmuştur (Balcı, 2019). Engelli bireylerin karşılaştıkları kayıplar ve mücadele ettikleri bu sorunlar, sadece bireyin yaşamını değil, aynı zamanda ailesinin yaşamını da derinden etkilemektedir. Aileler de engelli yakınları ile birlikte hem duygusal hem de ekonomik açıdan zorlu bir uyum sürecinden geçmektedir. Engelli bireylerin yakınları, bir yandan bireyin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, diğer yandan gelecek kaygısı ve toplumdan dışlanma gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar (Kılınçarslan, 2019). Bu

durum, engelli bireylerin ve ailelerinin toplum içinde tam ve eşit katılım sağlayabilmesi için kapsamlı sosyal politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Engellilik, yüzyıllar boyunca bütün insanlığın üzerinde durduğu, sosyal olarak inşa edilen toplumsal bir olgudur. Tarihsel süreç boyunca kimi zaman kutsal, kimi zamanda kötülük ile eşdeğer görülmüştür (Ünlü, Bağcıvan, ve Kara, 2022). Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de engelli bireyler toplumun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Son rakamlar, ülkemizde 8,5 milyona yakın engelli vatandaşımız olduğunu göstermektedir. Bu da demektir ki; Türkiye’de yaklaşık her 9 kişiden biri kısıtlayıcı engelliliğe sahiptir. Engellilik, engelli bireyi etkilemenin yanında başta ailesi olmak üzere bütün sosyal çevresini de etkilemektedir. Bu nedenle engellilik toplumun tamamını etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca bütün toplumlarda engelliliğe yönelik sıkça vurgu yapılmıştır. Tarihin her döneminde farklı uygulamaların ve farklı değerlerin odak noktasını oluşturmuştur. Engellilik sosyal ve kültürel alanlar başta olmak üzere birçok alanda tanımı yapılmış ve engelli bireyler vurgulanmıştır. Engelli bireylere ilişkin yaklaşımlar farklılık gösterse de her birinin temelinde ötekileştirme ve damgalama yer almaktadır. Toplum içinde engelli bireylere yönelik birçok olumsuz ifadeler (geri zekâlı, kör, sağır, ahraz, topal, otistik, spastik vb.) bulunmaktadır. Normalleştirilen bu olumsuz söylemler engelli bireylerin toplum tarafından ötekileştirilmesinin bir yansımasıdır. İnsanlık tarihi boyunca tüm toplumlarda engellilik, oluşan olumsuz bir durum olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Tarihsel süreç boyunca engellilere hemen hemen bütün toplumlarda acınılan, potansiyel suçlu olarak görülen, kötülüğün simgesi olarak yaklaşılan yaklaşımların günümüzde daha ılımlı, kabul edilebilir ve özel gereksinimleri olan bireyler olarak düşünülen bir yaklaşıma evrildiği görülmektedir. Ancak bazı toplumlarda değişen zamana rağmen engellilik olgusu olumsuz olarak resmedilmektedir (Öztürk, 2011; Ünlü, Bağcıvan, ve Kara, 2022)

Bireyin çeşitli şekillerde sahip olduğu engeller yaşanılan toplumda birtakım anlamlandırmalara neden olmaktadır. Engelli bireyler ile ilgili yapılan bu kültürel anlamlandırmalar sosyal etkileşim ve iletişim sonucu oluşmaktadır. Engelliliğin, toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklı anlamlar gösterebileceği gibi aynı toplumda da farklı anlamlar içerebileceğini ifade eder (Burcu, 2011). Bu nedenle engellilik olgusunu ele alırken toplumda nasıl karşılık bulunduğu, ne şekilde resmedildiği ve hangi kültürel öğelerle anlamlandırıldığını keşfetmek önem arz etmektedir. Aile, akrabalık bağlarına dayanan toplumsal bir yapıdır. Aynı ortak alanı paylaşan ve hane birliğine doğum ya da evlilikle sahip olunan geniş bir akraba ağına işaret etmektedir. Bu ağ her toplumda ya da aynı toplumlarda değişik yapı ve özelliklere sahip olabilmektedir. İşlevsel bir tanım yapılacak olursa aile; yakın ilişkiler içinde bulunan, kaynakların sağladığı geliri ve günlük hayatı paylaşan yerleşik hane grupları olarak tanımlanabilir (Uluç, 2025).

Çocuğun doğumu aile içinde rollerinin yeniden düzenlenmesi ve yeni rutinlerin oluşmasını gerektirmektedir. Ancak engeli olan bir çocuğun doğması ailede oluşan beklentilerde, planlarda ve mali konularda büyük değişiklikleri gündeme getirmektedir (Ak, 2025). Aileye engelli bir bireyin katılması ailede süregelen yaşam düzeninde ciddi değişimler meydana getirmektedir. Aile çaresizlik, hayal kırıklığı, endişe ve kaygılar yaşayabilmektedir. Engelli bir çocuğa sahip olmak birtakım özel güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Ailelerin yaşadığı güçlükler psikososyal ve ekonomik sorunlar, yaşam tarzı ve sosyal ilişkiler olarak sıralanabilir. Ebeveyn olarak anne ve baba her ne kadar birlikte sorumluluk olsa da tüm bu güçlüklerle baş etmede anne daha çok ön planda olmaktadır.

Aileye engelli bir bireyin katılmasıyla; aile düzeninin değişmesi, anne ve babaların birbirini suçlaması, ne yapacaklarını bilememeleri, bu duruma uyum sağlamada güçlük yaşamaları, aile içi ilişkilerde değişiklikler yaşanması, toplumun engelli bireye ve ailesine karşı olumsuz tutum

ve tavırları gibi birtakım güçlüklerle karşılaşmaktadır. Toplumda bazı kişi veya grupların farklı nedenlerle toplumsal yaşama katılamamalarını ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal dışlanma ile bireyler; toplumla bütünleşememe, toplumun dışına itilme, sosyal bağlarının kopması, fırsatlara erişimlerinin sınırlandırılması, temel yurttaşlık haklarına erişememe gibi birtakım süreçlerden geçmektedir (Balcı, 2019). Çeşitli sebeplerden dolayı (ırk, cinsiyet, din, engellilik vb.) toplum içerisinde dezavantajlı konumda olan bireylerin toplumdaki diğer bireylere kıyasla sosyal dışlanma riskinin daha fazla olduğu bilinmektedir. Engelli bireyler ve aileleri de sosyal dışlanmanın nesnesini oluşturmaktadır. Yaşadıkları bu sosyal dışlanma çeşitli şekillerde ortaya konulmaktadır. Bunlar; ekonomik olarak dışlanma, sosyal ilişkilerinde yaşanan dışlanma ve kurumsal dışlanma şeklinde ifade edilebilir (Ünlü, Bağcıvan, ve Kara, 2022).

Engelli bireylerin olduğu ailelerde, ebeveynler ve diğer aile üyeleri için yaşamın tüm dinamiklerinin yeniden şekillenmesi anlamına gelmekte, yani kapsamlı bir adaptasyon sürecini zorunlu kılmaktadır. Engelli bireyin özel bakım gereksinimleri ve beraberinde ortaya çıkan güçlükler, aileleri sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Sosyal dışlanma, bireylerin ve grupların toplumun ekonomik, politik, kültürel ve en önemlisi sosyal hayatına eşit ve tam katılımının engellenmesi durumu olarak tanımlanmakta olup (Durmaz ve Turan, 2021), engelli bireye sahip aileler bu dışlanmayı hem bireysel hem de kolektif düzeyde deneyimlemektedirler (Currie and Szabo, 2020).

Literatürde farklı koşullar ve engeller yaşayan bireyleri etkileyen çeşitli yapısal ve kültürel 'engelliliklerin' olduğu ifade edilmektedir (Chatzitheochari and Butler-Rees, 2022). Bu dışlanma olgusu, temelde toplumsal damgalanma ve ayrımcılık söylemleri üzerine kuruludur. Engellilik, sosyolojik literatürde, biyolojik bir durum olmaktan çok, toplumun yetersiz yapısı ve kültürel inançlar tarafından inşa edilen bir dezavantaj durumu olarak ele alınmaktadır (Alptekin, 2024; Holt vd., 2019). Engelli bireyler ve aileleri, kamusal alanlarda (hastaneler, alışveriş merkezleri, ulaşım araçları, parklar vb.) zaman zaman yargılayıcı, acıyıcı ya da tiksinierek bakan bakışlara maruz kalmakta; sözlü ya da davranışsal tacize uğrayabilmektedirler. Özellikle, çocuklarının kamusal alanda problem davranışlar sergilediği anlarda, ebeveynler hem toplumun tepkisiyle mücadele etmekte hem de kendilerini suçlu hissederek içsel bir baskı altında kalmaktadırlar (Yüksel ve Tanrıverdi, 2019). Bu damgalanma deneyimi, ailenin kendi sosyal çevresinden gönüllü olarak çekilmesine, sosyalleşme çabalarını sonlandırmasına ve toplumsal izolasyona itilmesine neden olmaktadır (Çaynak vd., 2022).

Sosyal dışlanmanın bir diğer önemli boyutu, ailelerin sosyal ve kültürel kısıtlılıklar yaşamasıdır. Engelli bireyin sürekli ilgi ve bakıma olan yüksek gereksinimi, ebeveynlerin kendi kişisel ve kültürel gelişimlerine, hobilerine ve hatta evlilik ilişkilerine yeterli zamanı ayıramamalarına neden olmaktadır (Aksakal, 2022). Yapılan çalışmalar, bu yoğun bakım yükü nedeniyle ebeveynlerin bir kısmının sosyal ilişki ve toplumsal katılımlarının önemli ölçüde etkilendiğini ve hatta sosyalleşme adına herhangi bir çabaya girmediklerini, bu nedenle ciddi bir tükenmişlik yaşadıklarını göstermektedir (Woodgate vd., 2012; Woodgate vd., 2015; Swallow vd., 2011; Yüksel ve Tanrıverdi, 2019; Green, 2007).

Engelli bireyin özel eğitim, terapi ve tıbbi bakımı için yapılan ek harcamalar, aileler için ciddi ekonomik zorluklar yaratmakta ve bu maddi yük, aile ilişkilerinden eğitim gibi diğer alanlara kadar tüm yaşamı olumsuz etkilemektedir (Katumba vd., 2023; Alptekin, 2024; Anderson vd., 2007.). Tüm bu zorluklara rağmen ailelerin, devlet ve çevreleri tarafından yeterli psikolojik ve sosyal destekten yoksun kalması, ebeveynlerde stres, yüksek kaygı düzeyleri ve depresyon gibi önemli psikososyal sorunlara yol açmaktadır (Arslan, 2022; Anonim, 2024.).

Sonuç olarak, engelli bireye sahip ailelerin yaşadığı sosyal dışlanma, sadece bir 'yoksunluk' durumu değil, aktif olarak ayrımcılığa maruz kalma ve toplumsal katılımdan menedilme durumudur. Bu sorunla mücadele edebilmek için, toplumsal bilinç düzeyini yükselterek

damgalanmayı ortadan kaldırmak, ailelere yönelik maddi, psikososyal ve hukuki destek mekanizmalarını güçlendirmek ve tüm hizmetleri sosyal içerme perspektifiyle planlamak, engelli bireyin ve ailesinin onurlu ve eşit bir yaşam sürmesinin ön koşuludur (Arslan, 2022). Engelli bireylerin çalışma yaşamına katılmakta zorluk yaşaması sebebiyle kendi hayatını sürdürebilecek maddi koşullara sahip olmaması, engelli ailelerinin ise engelli bulunan yakınının bakımını üstlenmesi nedeniyle çalışma durumunun kısıtlanması ve hem kendisinin hem de engelli yakınının hayatını idame ettirebilecek ekonomik güce sahip olmaması ekonomik dışlanma ile açıklanabilir. Bu araştırma; engelli bireye sahip ailelerin yaşadığı sorunları ve sosyal dışlanma durumlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla araştırmada, engelli bireylerin ve ailelerinin toplumsal yaşamdaki dezavantajlı konumları, yaşadıkları psikososyal ve ekonomik sorunları ile bu sorunların ailelerine etkileri ele alınmıştır.

2.YÖNTEM

Bu araştırmada, engelli bireye sahip ailelerin demografik özelliklerine göre yaşadıkları sorunlar ve sosyal dışlanma konusunun incelenmesi amacıyla nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırma iki ve daha çok sayıdaki değişkenin arasında birlikte değişiminin derecesini belirlemeyi amaçlayan betimsel türde tarama modelidir, tarama modelleri geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar (Karasar, 2008).

Karabük il merkezinde yaşayan, ailesinde en az bir engelli birey bulunan toplumun farklı kesimlerinden kartopu örnekleme yöntemiyle yüz yüze görüşülerek toplam 85 katılımcı araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 5’li likert tipi sorulardan oluşan anket formu uygulanarak toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programına aktarılarak çözümlemeler yapılmıştır. Veriler üzerinde bağımsız gruplar t-testi ve Anova tekniklerine göre analiz yapılmış, elde edilen bulgular yorumlanmış ve tartışılmıştır.

3.BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya katılanlara ilişkin demografik bulgular ve konuyla ilgili bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılanlara ilişkin demografik bulgular Çizelge 1 de verilmiştir.

Çizelge 1. Demografik Bulgular

		Sayı	%			Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	56	65,9	Yaş	30 ve altı	39	45,9
	Erkek	29	34,1		31-45	30	35,3
Eğitim Durumu	Ortaokul ve altı	20	23,5		46 ve üstü	16	18,8
	Lise	25	29,4	Gelir	Kötü	20	23,5
	Üniversite	40	47,1		Orta	44	51,7
Yakınlık	Anne	38	44,7		İyi	21	24,8
	Baba	15	17,6				
	Kardeş	32	37,7				

3.2.Konuya İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılanların ifadelerine katılım durumları ve ortalama puanları Çizelge 2’de verilerek her bir ifade ile ilgili cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkenleri ile anlamlılık durumu verilmiştir.

Çizelge 2. Cinsiyete göre engelli yakınlarının ifadelerine katılımlarına ilişkin t testi tablosu

İfadeler	Cinsiyet	N	Ort	Std. H	P
Engelli yakınım ile iletişim kurarken zorluk yaşıyorum.	Kadın	56	3,75	1,283	
	Erkek	29	3,93	1,252	,277
Engelli yakınımın ihtiyaç duyduğu imkânlara erişimini sağlama noktasında zorlanıyorum.	Kadın	56	3,29	1,423	
	Erkek	29	3,41	1,500	,621
Toplum içerisinde engelli yakınımın ayrıcalık tanındığını düşünmüyorum.	Kadın	56	2,98	1,483	
	Erkek	29	3,55	1,378	,550
Engelli yakınımın maddi ve manevi olarak ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olduğumu düşünüyorum.	Kadın	56	3,30	1,334	
	Erkek	29	3,72	1,306	,752
Engelli yakını olarak sosyal çevremden dışlandığımı düşünüyorum.	Kadın	56	3,93	1,248	
	Erkek	29	3,72	1,461	,137
Yakınımın engellilik durumundan kaynaklı bir psikolojik rahatsızlık ile karşı karşıya kaldım.	Kadın	56	3,50	1,401	
	Erkek	29	3,83	1,416	,595
Engelli yakınımın sağlanan imkânların yeterli olduğunu düşünmüyorum.	Kadın	56	2,88	1,526	
	Erkek	29	3,10	1,780	,078
Bir engelli ailesi olarak bizlere yeterli sosyal desteğin sağlandığını düşünmüyorum.	Kadın	56	2,88	1,478	
	Erkek	29	3,34	1,587	,510
Engelli bir yakınımın olması diğer engelli bireylere karşı bakış açımı büyük ölçüde etkiledi.	Kadın	56	2,30	1,572	
	Erkek	29	2,90	1,566	,899
Engelli yakınımın bakımını üstlendiğim için istihdamda yer almakta zorlanıyorum.	Kadın	56	3,02	1,578	
	Erkek	29	3,48	1,526	,931

“Engelli yakınım ile iletişim kurarken zorluk yaşıyorum.” ifadesine katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Engelli yakınım ile iletişim kurarken zorluk yaşıyorum.” ifadesine eğitim durumu açısından da bakılmış, eğitim düzeyi yükseldikçe iletişim kurmada zorluk yaşamada puanlarında artış olmuştur, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Katılımcıların büyük çoğunluğu engelli

yakınlarıyla iletişim kurarken zorluk yaşamadıklarını belirtmiştir. Bu bulgu, Uzunoğlu'nun (2019) engelli ailelerinin yaşadığı sorunları görünür kılmaya yönelik çalışmasında belirtilen iletişim zorlukları ile çelişmektedir. Bunun nedeni; katılımcıların çoğunluğunun gençlerden oluşması nedeniyle engelli yakını ile ebeveynler kadar iletişim kurma gereksinimi duymaması olabilir.

“Engelli yakınımın ihtiyaç duyduğu imkânlarla erişimini sağlama noktasında zorlanıyorum.” ifadesine katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

“Engelli yakınımın ihtiyaç duyduğu imkânlarla erişimini sağlama noktasında zorlanıyorum.” görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Katılımcılar engelli yakınlarının ihtiyaç duydukları imkanlara erişim noktasında genel olarak zorlanmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, sosyal hizmetlerin erişilebilirliğine dair olumlu bir göstergedir. Engelli bireylerin sosyal hayata katılmalarını arttırmak amacıyla yapılan yasal düzenlemeler, kamu hizmetlerinde iyileştirmeler, engelli yakınlarının bilgiye erişimlerin artması bunun nedeni olabilir. Bir diğer neden ise; katılımcıların çoğunun genç olması nedeniyle internet ve sosyal medya üzerinden daha hızlı ve kolay bilgiye erişmesi olabilir.

“Toplum içerisinde engelli yakınım ayrıcalık tanındığını düşünmüyorum.” görüşüne katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. İstatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Toplum içerisinde engelli yakınım ayrıcalık tanındığını düşünmüyorum.” görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Katılımcıların çoğu engelli yakınlarına ayrıcalık tanındığını düşünmektedir. Bu algı, toplumun engellilere yönelik farkındalık ve duyarlılık düzeyinin artmış olabileceğini göstermektedir. Sosyal yardımlar, toplu taşıma ayrıcalıkları, kamu hizmetlerinde öncelik tanınması gibi uygulamalar, engelli bireyler ve yakınları tarafından “ayrıcalık” olarak değerlendiriliyor olabilir.

“Engelli yakınımın maddi ve manevi olarak ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olduğumu düşünüyorum.” görüşüne katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. İstatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Engelli yakınımın maddi ve manevi olarak ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olduğumu düşünüyorum.” görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Gültekin ve Sergender'in (2017) çalışmasında engelli bireylerin ailelerinin sosyal dışlanma, ayrımcılık ve ekonomik yetersizliklerle karşılaştıkları belirtilmiştir. Ancak bu araştırmada katılımcılar, engelli yakınlarının maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılama konusunda yeterli olmadıklarını düşünmektedir. Bu durum, genç ve eğitilmiş bireylerin daha kapsayıcı sosyal ortamlarda yer almalarının bir yansıması olabilir.

“Engelli yakını olarak sosyal çevremden dışlandığımı düşünüyorum.” görüşüne katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından erkeklerin puanları kadınlara göre daha

fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Engelli yakını olarak sosyal çevremden dışlandığımı düşünüyorum.” görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Burcu’nun (2005) Türkiye’de engelli bireylerin sosyolojik profiline yönelik çalışmasında ailelerin sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıkları vurgulanırken, bu araştırmaya katılan bireyler sosyal çevrelerinden dışlandıklarını düşünmediklerini ifade etmiştir.

“Yakınımın engellilik durumundan kaynaklı bir psikolojik rahatsızlık ile karşı karşıya kaldım.” görüşüne katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p<0,05$). “Yakınımın engellilik durumundan kaynaklı bir psikolojik rahatsızlık ile karşı karşıya kaldım.” görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Özmen ve Çetinkaya’nın (2012) çalışmasında engelli çocuk sahibi ailelerin sosyal hayatta yaşadığı sorunlar detaylı olarak ele alınırken, bu araştırmada katılımcıların önemli bir kısmı psikolojik olarak olumsuz etkilenmediklerini ifade etmişlerdir. Bu farklılık, çalışmaya katılan bireylerin doğrudan bakım sorumluluğu üstlenmemiş olmalarından ileri gelebilir.

“Engelli yakınımın sağlanan imkânların yeterli olduğunu düşünmüyorum.” görüşüne katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Engelli yakınımın sağlanan imkânların yeterli olduğunu düşünmüyorum.” görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Katılımcılar engelli yakınlarına sağlanan imkânların yeterliliği noktasında kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, Gültekin ve Sezer’in (2017) mevcut sosyal politikaların yetersizliği ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğine dair görüşleriyle örtüşmektedir. Bu kararsızlığın nedeni, hizmetlerin niteliği ve yaygınlığı konusundaki belirsizliğin ya da bireysel deneyimlerin çeşitliliğinin bir yansıması olabilir.

“Bir engelli ailesi olarak bizlere yeterli sosyal desteğin sağlandığını düşünmüyorum.” görüşüne katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Bir engelli ailesi olarak bizlere yeterli sosyal desteğin sağlandığını düşünmüyorum.” Görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Katılımcılar engelli yakınlarına sosyal desteğin sağlanması noktasında kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, Gültekin ve Sezer’in (2017) mevcut sosyal politikaların yetersizliği ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğine dair görüşleriyle örtüşmektedir. Bireylerin sosyal destek kapsamında yaşadığı bilgi eksikliği bu kararsızlığın bir nedeni olabilir. Engelli birey ve yakınları, hakları ya da faydalanabilecekleri sosyal destek hizmetleri hakkında yeterince bilgilendirilmediklerinde, bu hizmetlerin varlığına ya da yeterliliğine dair net bir yargıya varamayabilirler.

“Engelli bir yakınımın olması diğer engelli bireylere karşı bakış açımı büyük ölçüde etkiledi.” görüşüne katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

“Engelli bir yakınımın olması diğer engelli bireylere karşı bakış açımı büyük ölçüde etkiledi.” görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırma bulgularında engelli bir yakına sahip olmanın, bireylerin diğer engelli bireylere yönelik bakış açılarını büyük ölçüde etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu durum, bireylerin empati düzeylerinin artması ve toplumsal farkındalığın güçlenmesi açısından önemli bir bulgudur. Engelli ailelerin engelli birey ile doğrudan temas halinde olması, bu bireylerin ihtiyaçlarını ve yaşadıkları zorlukları yakından gözlemleri bunun nedeni olabilir.

“Engelli yakınımın bakımını üstlendiğim için istihdamda yer almakta zorlanıyorum.” görüşüne katılanların ortalama puanlarına bakıldığında cinsiyet açısından erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Engelli yakınımın bakımını üstlendiğim için istihdamda yer almakta zorlanıyorum.” görüşüne eğitim durumu açısından da bakılmış, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak eğitim durumu ile bu görüşe katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Özmen ve Çetinkaya’nın (2012) çalışmasında engelli çocuk sahibi ailelerin sosyal hayatta yaşadığı sorunlar detaylı olarak ele alınırken, bu çalışmada katılımcıların önemli bir kısmı engelli bireylerin bakımını üstlendikleri için istihdamda yer almakta zorlanmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu farklılık, çalışmaya katılan bireylerin çoğunlukla genç ve bekar olmalarından kaynaklı olarak doğrudan bakım sorumluluğu üstlenmemiş olmalarından ileri gelebilir.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, engelli bireylerin ailelerinin yaşadıkları sorunlar ve sosyal dışlanma durumları çeşitli boyutlarıyla incelenmiştir. Araştırmaya katılan 85 bireyden elde edilen veriler doğrultusunda, katılımcıların büyük bir bölümünün engelli yakınlarıyla iletişim kurarken ciddi bir zorluk yaşamadıkları belirlenmiştir. Benzer şekilde, engelli bireylerin ihtiyaç duydukları imkânlara erişimin sağlanması noktasında da önemli bir engelle karşılaşmadıkları ifade edilmiştir. Katılımcılar, toplum içinde engelli yakınlarına belirli ayrıcalıklar tanındığını düşündüklerini belirtmiştir.

Bununla birlikte, katılımcıların çoğunluğu, engelli bireylerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz oldukları yönünde görüş bildirmiştir. Sosyal çevre tarafından dışlanma yaşamadıklarını ifade etmelerine rağmen, engellilik durumuna bağlı olarak psikolojik sorunlarla karşılaşmadıklarını belirtmeleri dikkat çekicidir. Bu durum, katılımcıların yaşadıkları sürece yönelik psikososyal dayanıklılıklarının belirli bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre, engelli bireylere sunulan hizmetlerin yeterliliği ve engelli bireye sahip ailelere sağlanan sosyal destek konusunda katılımcılar kararsız kalmıştır. Bu da mevcut hizmetlerin ve destek sistemlerinin aileler tarafından yeterince tanınmadığı ya da beklentileri tam olarak karşılamadığı şeklinde düşünülmektedir. Ayrıca, engelli bireye sahip olmanın katılımcıların diğer engellilere yönelik bakış açısını büyük ölçüde etkilediği gözlemlenmiştir.

Bununla birlikte, engelli yakınlarının bakımını üstlenmelerine rağmen istihdam süreçlerinde ciddi bir engel yaşamadıklarını ifade etmeleri olumlu bir bulgu olarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir:

- Ailelere, çocuklarının gelişim sürecinde aktif rol alabilmeleri için rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır.
- Erken müdahale programlarıyla engelli çocukların gelişimi desteklenmeli ve ailelere bu süreçte rehberlik edilmelidir.
- Sosyal destek hizmetlerinin yeterliliği konusundaki kararsızlıkların giderilmesi için ilgili kurumlar tarafından bilgilendirme ve rehberlik faaliyetleri düzenlenmelidir.
- Engelli bireylerin ailelerinin ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik detaylı araştırmalar yapılmalı, ailelerin yaşam koşullarını iyileştirecek veri temelli kamu politikaları geliştirilmelidir.
- Engelli bireylerin ve ailelerinin sağlık hizmetlerine hızlı ve eşit koşullarda ulaşabilmesi için mevcut hizmetlerin niteliği ve niceliği artırılmalıdır.
- Kırsal bölgelerde ve dezavantajlı bölgelerde mobil sağlık ekipleri ve evde sağlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Okullarda, iş yerlerinde ve kamu kurumlarında engellilik konusunda bilgilendirme eğitimleri zorunlu hale getirilmelidir.
- Engelli bireylerin maddi ve manevi ihtiyaçlarının daha etkin karşılanabilmesi için sosyal yardım mekanizmalarının kapsamı genişletilmeli ve başvuru süreçleri kolaylaştırılmalıdır.
- Ailelerin mevcut hakları konusunda daha bilinçli olmaları için bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Yasal düzenlemeler, ailelerin haklarını koruyacak şekilde geliştirilmelidir.
- Toplumda engellilik algısını dönüştürmek amacıyla geniş çaplı eğitim ve farkındalık kampanyaları düzenlenmeli; ailelerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarının önüne geçilmelidir.

Sonuç olarak, bu çalışmanın engellilik alanındaki literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Araştırma, “engelli bireylerin ailelerini” ele alarak, mikro, mezzo ve makro düzeyde yaşanan dinamiklerin daha iyi anlaşılmasına katkı sunmaktadır. Engelli bireye sahip ailelerin karşılaştıkları yapısal ve toplumsal engellerin, sadece bireysel değil sistematik boyutlarda da ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu araştırmanın, engelli bireylerin ailelerinin yaşadıkları sorunlara yönelik daha kapsamlı çalışmalar için bir öncül oluşturacağı ve bu alandaki sosyal politika ve uygulamalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksakal, E. (2024). Zorlu Bir Yaşamın Anatomisi: Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Sosyal Sorunları. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(1);1–8.
- Alptekin, H. (2024). Engelli bireylerin gündelik yaşamda karşılaştığı sosyal dışlanma pratikleri. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2);107–117
- Anderson, D., Dumont, S., Jacobs, P. and Azzaria L. (2007). The personal costs of caring for a child with a disability: a review of the literature. *Public Health Reports*, 122(1);3–16. doi: 10.1177/003335490712200102.

- Anonim (2024). Engelli çocuk ve gençlerin sosyal ve duygusal iyi olma hali. <https://velum.com.tr/engelli-cocuk-ve-genclerin-sosyal-ve-duygusal-iyi-olma-hali/>
- Arslan, K. (2022). Engelli çocuğu olan ailelerin desteklenme süreçlerinde sosyal hizmet uygulamalarının önemi. *Sosyal Hizmetler Sempozyumu Dergisi*, 6(2);223–235. doi:10.26449/sss.2751
- Balcı, S. (2019). Engellilerin sosyal dışlanma algılarının bazı sosyodemografik değişkenlere göre incelenmesi. *Araştırma Makalesi*, 1-21.
- BM. (2008). Birleşmiş milletler engellilerin haklarına ilişkin sözleşme. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm> adresinden alındı
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamaları : Ankara örneği. *Haccetepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1).
- Chatzitheochari, S. and Butler-Rees, A. (2022). Disability, social class and stigma: an intersectional analysis of disabled young people's school experiences. *Sociology*, 57(5);1156–1174. doi:10.1177/00380385221133710
- Currie, G. and Szabo, J. (2020). Social isolation and exclusion: the parents' experience of caring for children with rare neurodevelopmental disorders. *International Journal of Qualitative Studies on Health And Well-Being* 15, 1725362 doi:10.1080/17482631.2020.1725362
- Çaynak, S., Özer, Z., and Keser, İ. (2022). Stigma for disabled individuals and their family: A systematic review. *Perspectives in Psychiatric Care*. 58;1190–1199. doi:10.1111/ppc.12893
- Durmaz, S. ve Turan, T. (2021). Engelli Bireyler ve Bakım Veren Ailelerinin Yaşadıkları Zorluklar: Sosyal İçerme Perspektifi. *Bilimsel Araştırmalar ve Fiziksel Aktivite ve Spor Dergisi (BAFLAS)*, 11(2), 173–194. doi: 10.29329/baflas.2021.441.2
- Green, S.E. (2007). “We’re tired, not sad”: benefits and burdens of mothering a child with a disability. *Social Science & Medicine*, 64;150–163. doi: 10.1016/j.socscimed.2006.08.025
- Gültekin, T., ve Sezer, S. (2017). Engelli ailelerinin yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunlar. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 81-100.
- Holt, L., Sophie, B. and Lea, J. (2019) Disability, special educational needs, class, capitals, and segregation in schools: A population geography perspective. *Population, Space and Place*, 25(4); e2229. doi: 10.1002/psp.2229
- Karasar, N. (2008). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Katumba, K.R., Tann, C.J., Webb, E.L., Tenywa, P., Nampijja, M., Seeley, J. and Greco, G. (2023). The economic burden incurred by families caring for a young child with developmental disability in Uganda. *PLOS Glob Public Health*. 19;3(4):e0000953. doi: 10.1371/journal.pgph.0000953.
- Kılınçarslan, U. (2019, 12 03). *Engelli bir çocuğa sahip olmak*. Manisa / Salihli - Salihli Rehberlik ve Araştırma Merkezi : https://salihliram.meb.k12.tr/icerikler/engelli-bir-cocuga-sahip-olmak_8401515.html adresinden alındı
- Özmen, D., ve Çetinkaya, A. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 35-49.
- Öztürk, M. (2011). Türkiye’de engelli gerçeği . *Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği* : 30. <https://www.musiad.org.tr/uploads/yayinlar/cep-kitaplari/pdf/30-turkiye%E2%80%99de-engelli-gercegi.pdf> adresinden alındı
- Swallow, V., Lambert, H., Santacroce, S. and Macfadyen, A. (2011). Fathers and mothers developing skills in managing children's long-term medical conditions: how do their qualitative accounts compare? *Child Care Health Development*, 37(4);512–523. doi: 10.1111/j.1365-2214.2011.01219.x.

- Tellioglu, S. (2019). Türkiye'de engellilere yönelik sosyal hizmetlerin ve politikaların tarihçesi. *Akademik Sosyal Araştırma Dergisi*(88), 818-832. doi:10.16992
- Uluç, N. (2025). Aile, ailenin işlevi . https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/143366/mod_resource/content/0/Ders9.pdf adresinden alındı
- Uzunoglu, E. (2019). Engelli bireye sahip ailelerinin sorunları ve sosyal dışlanması üzerine nitel bir inceleme (Yüksek Lisans). *acikerisim.sakarya.edu.tr veri tabanından erişildi.*
- Ünlü, S., Bağcıvan, A., ve Kara, B. (2022). Geçmişten günümüze türk kültüründe engelli anlamlandırmaları. *Milli Kültür Araştırma Dergisi*, 6(1), 96-130.
- WHO.(2011). *Dünya engellilik raporu*. Dünya sağlık örgütü, Yönetici özeti. <http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/Dunya%20Engellilik%20Raporu%20Yonetici%20Ozeti.pdf> adresinden alındı
- Woodgate, R.L., Edwards, M. and Ripat, J. (2012). How families of children with complex care needs participate in everyday life. *Social Science & Medicine*, 75;1912–20. doi: 10.1016/j.socscimed.2012.07.037
- Woodgate, R.L., Edwards, M., Ripat, J.D., Borton, B. and Rempel, G. (2015). Intense parenting: a qualitative study detailing the experiences of parenting children with complex care needs. *BMC Pediatrics*, 15:197–215 doi:10.1186/s12887-015-0514-5
- Yüksel, H. ve Tanrıverdi, A. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlar ve baş etme yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(3), 535-559. doi: 10.21565/ozelegitimdersi.493089

YAŞLILARIN BOŞ ZAMAN TATMİNİ VE YAŞAM KALİTESİ: AKTİF YAŞ ALMA MERKEZİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY¹, Prof. Dr. Gülay GÜNAY²

¹Karabük Üniversitesi İİBF, alifuatersoy@karabuk.edu.tr-0000-0001-7665-6741

²Karabük Üniversitesi İİBF, ggunay@karabuk.edu.tr-0000-0002-8234-6683

ÖZET

Yaşlanma, hayat boyu devam eden ve doğumdan ölüme kadar süren bir yolculuktur. Bu yolculukta, yaşlanma süreci, fiziksel, zihinsel ve sosyal alanlarda bir dizi değişikliklerle gelir ve bu durum, pek çok aktiviteyi yapabilme kapasitesini etkiler. Fiziksel güç gerektiren aktivitelerin yanı sıra, psikolojik değişimler de önemli bir rol oynar. Aktif yaşlanma, yaşlılığın başladığı ilk andan yani doğumdan ölüme kadar hayat boyu devam eden bir süreçtir. Aktif yaşlılık ise kronolojik olarak yaşlılığın başladığı andan ölüme kadar süren bir aktiflik dönemidir.

Yaşlı bireyler için boş zaman tatmini yaşam kalitelerini arttırmada önemli bir yerdedir. Aktif Yaş Alma Merkez'leri ise bireylerin sosyal ilişkilerini güçlendirmek ve yeni arkadaşlıklar kurmalarına, hobi edinmelerine, fiziksel ve zihinsel aktiviteler gibi olanaklara fırsat sağlamaktadır. Bu araştırmada, yaşlı bireylerin Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılımlarının boş zaman tatmini ve yaşam kalitesine etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırma, yaşlı bireylerin aktif yaşlanma süreçlerinde kurumsal destek mekanizmalarının önemini ortaya koyması ve yerel yönetimlerin bu alandaki rolünü vurgulaması açısından önem taşımaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için araştırma kapsamına Karabük Safranbolu Belediyesi Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayan 60 yaşlı birey alınmıştır. Araştırmada, nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri yüz yüze anket formu kullanılarak toplanmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre katılımcıların Aktif Yaş Alma Merkezi'ne en önemli katılma nedenlerinden biri mesafe, bir diğeri ise memnuniyettir. Kurum beklentileri karşılamaktadır ve halka yöneliktir. Merkez'de katılımcılar zihinsel ve fiziksel aktivite düzeylerinden memnundurlar, yeterli alan vardır. Kurum katılımcıların ruhsal, fiziksel sağlıklarında, sosyal ilişki ve çevrelerinde olumlu değişimler ortaya koymuştur. Katılımcılar boş vakitlerini değerli geçirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aktif Yaş Alma Merkezi, Aktif Yaşlanma, Yaşlılık

1. GİRİŞ

Yaşlanma, hemen hemen tüm insanların deneyimlediği yaşam periyodunun son dönemidir (Zastrow ve Krist-Ashman, 2016, s.28). Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde toplam nüfus içerisinde yaşlı popülasyonunun son yıllarda hızlı bir artış eğilimine girmesi hem toplumların kendi içlerinde hem de uluslararası arenada analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve

olası sonuçlarına yönelik önlemlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Diğer bir ifade ile yaşlanan dünya ile yaşlanan nüfus küresel ölçekte mega sosyal sorunlar arasında yerini almıştır (Kalıncara, 2014, s. 24; Kalıncara, 2018; UN, 2023). Yaşlanan insanların ve yaşlanan toplumların yaşam deneyimlerinin analiz edilmesi, yaşlıların ve ailelerinin karşılaştığı sorunların daha iyi anlaşılmasını ve bu sorunların çözümüne yönelik mikro ve makro düzeyde stratejilerin oluşturulmasına yardımcı olur (Zhang, 2022 vd.; Cosco vd., 2017).

Kronolojik yaşın artması ile birlikte fiziksel ve fizyolojik olarak bazı sınırlılıkların yaşanması, kronik hastalıkların ortaya çıkması, emeklilik ve azalan sosyal aktiviteler, toplumsal statü ve rollerin kaybedilmesi, akraba ve arkadaşların ölümü, evlilik, iş veya göç nedeniyle çocuklardan ayrılma ayrımcılık, izolasyon finansal yetersizlikler gibi biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik değişikliklere bağlı olarak yaşlı bireyler kendilerini daha izole hissedebilir, ruhsal sağlık sorunlarının görülme sıklığı artabilir. Tüm bu nedenler karmaşık toplum yapısı içinde, onları çoklu risklere karşı daha savunmasız hale getirir (Mitra ve Brucker, 2020; Christensen vd., 2009; Aliaga-Díaz, 2016; Khan vd., 2024). Yaşlı bireylerin mevcut güçlüklerle başa çıkabilmeleri, bu süreci iyi bir şekilde takip edebilmeleri ve sağlıklı bir yaşam benimseyebilmeleri için hem gençlik yıllarında hem de yaşlılıkta genel yeterlilik kriterlerini dikkate almaları gerekir. Ayrıca, ideal, anlamlı hedeflere dayalı amaçlı bir hayata odaklanmalı, başkalarıyla yakın temas halinde olmalı ve benlik saygılarını geliştirmelidirler (Mendoza-Ruvalcaba ve Arias-Merino, 2015).

Bireylerin, özellikle de yaşlıların sağlık durumlarının önemli bir bileşeni yaşam kalitesidir. Yaşam kalitesi öznel bir kavram olduğundan dolayı tüm alanlar açısından ortak bir tanımının yapılması mümkün değildir. Bir kişinin yaşam kalitesi olarak algıladığı şey, bir başkasının algısına göre büyük ölçüde farklılık gösterebilir. Anca tüm tanımlardaki ortak nokta birey ve bireyin öznel değerlendirme sistemidir (Aydiner Boylu ve Paçaçoğlu, 2017). Yaşlıların yaşam kalitesi, yaşlı bireylerin yaşamlarını nasıl değerlendirdiklerini ifade eder. Bu değerlendirmeler arasında depresyon düzeyleri, algılanan sağlık durumları ve aile üyeleriyle ilişkileri, mali durumları ve cinsel aktiviteleri de dahil olmak üzere yaşamlarının çeşitli yönlerinden duydukları memnuniyet düzeyleri yer alır. Yaşam tarzı ve çevresel faktörler de dahil olmak üzere bebeklik ve yetişkinlik dönemindeki koşullar, kararlar ve olaylar, yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesini büyük ölçüde etkiler (Kim vd., 2022).

Yaşlılık dönemine geçiş ile birlikte bireylerin benlik saygılarını ve genel sağlık düzeylerini uzun süre koruyabilmeleri için yeni yaşam düzenlemelerine gereksinim duyabilirler (Sevil ve Şimşek, 2019). Dolayısıyla yaşlanma döneminde iyi ve olumlu bir yaşamı teşvik etmek yaşamdan duyulan tatmini arttırmak, mevcut yaşam kalitesini koruyabilmek veya geliştirmek önemli hale gelmektedir (Busetta, vd., 2024; Sajin, 2016; Yan, 2020). Yaşam doyumunu arttırmak ve anlamlı bir yaşam sürdürmede bağımsız hareket edebilme, boş zamanların anlamlı etkinliklerle değerlendirilme, sosyal olarak farklı gruplarla etkinlikler gerçekleştirebilme, kısaca kendini mutlu, huzurlu, anlamlı ve özgür hissetme anlamındadır (Sevil ve Şimşek, 2019).

Yaşlılıkta boş zamanların anlamlı bir şekilde değerlendirilmesi yaşam kalitesi ve yaşam doyumunun önemli bir belirleyicisidir (Tercan Kaas vd., 2023; Busetta, vd., 2024; Kim vd., 2024). Yaşlı bireylerin içinde bulundukları yaşam dönemindeki değişikliklerle birlikte yönetmeleri gereken çok fazla boş zamanları olmasının yanı sıra, boş zamanlarını kullanma biçimleri, genç yetişkinlerden farklılaşır (Marcum, 2013). Yaşlı yetişkinler için boş zaman etkinliklerine katılım, rol kaybından kaynaklanan yalnızlıklarına çözüm sağlamaya yardımcı olabilir ve benlik saygılarını ve öz güvenlerini geliştirme fırsatları sunarak daha fazla yaşam memnuniyeti ve mutluluğa katkıda bulunabilir. Yaşam memnuniyeti değerleri, günlük yaşamda deneyimlenen hedef ve beklentilere ulaşmada bireysel memnuniyetin öznel düzeyini yansıtır (Cha, 2018). Yaşlılıkta geçirilen süre uzadıkça, başarılı yaşlılık ve yaşlı yetişkinler için yaşam

kalitesini iyileştirme stratejileri konusunda artan bir endişe vardır (Dupuis ve Alzheimer, 2008). Yaşlı yetişkinlerde yaşam kalitesi üzerine yapılan çok sayıda çalışma, boş zaman aktivitelerine katılımın fiziksel sağlıklarının yanı sıra psikolojik ve zihinsel sağlıklarını da koruyup iyileştirmeye katkıda bulunduğunu ve aileleri ve toplumdaki diğer kişilerle olumlu etkileşim için iyi fırsatlar sunarak yaşam kalitelerini korumalarına ve artırmalarına yardımcı olduğunu bildirmiştir (Simone, 2013).

Kelly, boş zaman aktivitelerinin yaşam kalitesi açısından diğer deneyimlerden veya aktivitelerden daha önemli bir faktör olduğunu savunmaktadır (Kelly, 1996 akt. Cha, 2018). Adams ve arkadaşları, boş zaman aktivitelerine daha sık katılmanın yaşlı yetişkinler için daha yüksek bir yaşam kalitesi sağladığını ve daha mutlu yaşamalarını sağladığını ileri sürmüştür (Adams vd., 2011). Diğer bir ifade ile yaşlılık yıllarında bireylerin yaşam kalitesini korumak veya iyileştirmek için, fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlıklarında iyileşmeler sağlayabilecek boş zaman aktivitelerine katılma fırsatlarını artırmak önemli bir değişkendir (Chang vd., 2014). Birçok araştırmacı psikolojik sorunları azaltmak, olumlu duyguları artırmak, sosyal ağları genişletmek ve fiziksel sağlığı geliştirmek için bir araç olarak boş zaman katılımının önemini vurgulamaktadır (Callow vd., 2020; Pöllänen, 2017; Qin vd., 2020; Kim vd., 2022). Yaşlı bireylerin, yaşam memnuniyetlerini ve sağlıklarını iyileştirmek için öz bakım, boş zaman, dinlenme ve sosyal katılım dahil olmak üzere çeşitli aktiviteler için zamanlarını nasıl harcadıkları konusunda iyi bir denge sağlamalıdır (Bone vd., 2024).

Birçok çalışma, boş zaman etkinliklerine harcanan zamanın, yaşlı yetişkinler arasında yaşam memnuniyetini artırmada etkili faktörler olduğunu ortaya koymuştur (Brajša-Žganec vd., 2011; Kaliterna Lipovčan vd., 2018; Lee ve Heo, 2021; Yoshida vd., 2021; Ayhan vd., 2022). Boş zaman etkinliklerine katılmak, bireylere yalnızca keyif ve tatmin duygusu sağlamakla kalmaz, aynı zamanda sosyal bağların oluşumuna ve genel yaşam kalitesinin artmasına da katkıda bulunur (Smith ve Kawachi, 2014; Dykstra ve Fokkema, 2011). Boş zaman etkinlikleri, fiziksel egzersizlerden ve hobilerden kültürel ve sosyal uğraşlara kadar çeşitlilik gösterebilir. Birçok çalışma, boş zaman etkinliklerinin yaşlı bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlıklı üzerindeki olumlu faydalarını özellikle vurgulamıştır (Chang vd., 2012; Cheung vd., 2018; Holt-Lunstad vd., 2010). Ayrıca, güçlü sosyal ağlar ve anlamlı sosyal etkileşimler sürekli olarak daha yüksek yaşam memnuniyeti düzeyleriyle ilişkilendirilmiştir (Smith ve Kawachi, 2014; Dykstra ve Fokkema, 2011). Örneğin yaşlı bireylerin tercih ettikleri boş zaman aktivitelerine ilişkin yapılan çalışmalarda; yaşlıların pasif boş zaman aktivitelerine (televizyon izlemek ve internette gezinmek gibi) göre aktif boş zaman aktivitelerine (fiziksel hareketlilik, turistik, kültürel ve sanatsal aktiviteler gibi) katılımlarından daha çok mutluluk ve tatmin aldıkları belirlenmiştir (Lee ve Heo, 2021; Wion vd., 2022; Mukherjee vd., 2022;).

Gönüllülük, kulüpler ve dini faaliyetler gibi sosyal boş zaman aktivitelerinden hoşlanan yaşlıların daha yüksek mutluluk seviyelerine sahip olduğu görülmüştür (Saz Gil vd., 2019; Ryu ve Heo, 2018; Cho vd., 2018). Ayrıca, aktif boş zaman aktivitelerinin yanı sıra kestirmek, televizyon izlemek ve kitap okumak gibi pasif boş zaman aktivitelerinin önemini vurgulayan çalışmalar da mevcuttur (Oerlemans vd., 2011). Aynı zamanda boş zamanlarını birlikte geçirecek çok sayıda arkadaşı olan yaşlıların daha yüksek mutluluk seviyelerine sahip olduğu gösterilmiştir. Ayrıca, aile ve arkadaşlarıyla boş zaman aktivitelerine katılan yaşlıların, tek başına boş zaman aktivitelerine katılanlara göre nispeten daha mutlu olduğu analiz edilmiştir (Park, 2009; Hodge vd., 2015). Yapılan çalışmalarda açık hava boş zaman aktivitelerine daha fazla katılan yaşlıların, kapalı alan boş zaman aktivitelerine daha fazla katılanlara göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olma olasılıklarının daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (Cha, 2018). Ülkemizde de boş zaman etkinliklere katılımın yaşlı bireylerin benlik saygısı, yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğunu

rapor eden çalışmalar yer almaktadır (Hakkı ve Yıldırım, 2022; Çetiner ve Yayla, 2021; Tekin vd., 2020; Göktaş vd., 2020; Yavuzoğlu Bolu ve Yurcu, 2025).

Toplumların hızla yaşlandığı nüfus projeksiyonlarında açıkça ifade edilmektedir. Yaşlı popülasyonun topluma tam katılımlarının arttırılması, sağlık bakım hizmetlerine erişimlerinin arttırılması ve güvenlik gereksinimlerinin eksiksiz karşılanmasının yanı sıra bağımsız yaşamlarını uzun süre koruyabilecekleri yaşam doyumu ve yaşam kalitelerini yükseltmelerinde önemli etkisi olan boş zaman aktivitelerinin planlanması toplumsal refahın bir göstergesi olmasının yanı sıra yaşlı popülasyonun karşı karşıya kaldığı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına da katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda yetişkin eğitimi, toplum rekreasyonu, sanat, egzersiz ve seyahat programları gibi boş zaman eğitimlerinin gerçekleştirilmesi yaşlı bireylerin farklı yaşam tarzlarını benimsemelerine de olanak sağlayacaktır. Özellikle yaşlı yetişkinlere sunulacak olan boş zaman aktiviteleri ve programları ile yaşam tarzları, sosyal ağlar, sağlık algısı ve davranışları, yaşam ortamları yaşlı popülasyonun ortaya koyduğu bakım yükünün de hafifleyeceği açıktır. Bu nedenle bu çalışmada Aktif Yaş Alma merkezinde etkinliklere katılan yaşlı bireylerin boş zaman aktivite algılarının yaşam doyumu ve yaşam kaliteleri üzerindeki etkisi belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışma, 65 yaş üstü bireylerin Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılmalarının boş zaman tatmini ve yaşam kalitesine etkilerini incelemeyi amaçlayan nicel bir araştırmadır.

Araştırmanın evreni Karabük ili Safranbolu ilçesinin Safranbolu Belediye'sine bağlı olan Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üye 65 yaş üstü bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayan 60 yaşlı bireyden oluşmaktadır. Araştırma verileri anket formu ile yüz yüze toplanmıştır.

Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 5'li likert tipi sorulardan oluşan anket formu uygulanarak toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programına aktararak çözümlemeler yapılmıştır. Veriler üzerinde bağımsız gruplar t-testi ve Anova tekniklerine göre analiz yapılmış, elde edilen bulgular yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Araştırma için Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan (28.02.2025 tarih 2025/02 sayı ile) ve ayrıca Safranbolu Belediyesinden izin alınmıştır.

3.BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya katılanlara ilişkin demografik bulgular ve konuyla ilgili bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılanlara ilişkin demografik bulgular çizelge 1 de verilmiştir.

Çizelge 1. Demografik Bulgular (N=60)

Cinsiyet	Sayı	%		Yaş	Sayı	%
Kadın	43	71,7	Yaş Durumu	65-67	23	38,3
Erkek	17	28,3		68-70	19	31,7
Medeni Durum				71 ve üstü	18	30,0
Evli	39	65,0		İyi	9	15,0
Boşanmış	2	3,3		Orta	36	60,0

Eşi vefat etmiş	19	31,7	Gelir Durumu	Kötü	12	20,0
Kiminle Birlikte Yaşıyor				Çok kötü	3	5,0
Kendi evinde yalnız yaşıyor	17	28,3	Sağlık Durumu	Çok iyi	3	5,0
Kendi evinde eşi ile	32	53,3		İyi	27	45,0
Kendi evinde eşi ve çocukları ile	8	13,3		Orta	25	41,7
Çocuklarının yanında	3	5,1		Kötü	5	8,3

Araştırmaya katılanların %71,7'si kadın, %28,3'ü erkektir. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların yaşlarına bakıldığında; araştırmaya katılanların %38,3'ü 65-67, %31, 7'si 68-70 yaş aralığında, %30,0'ı ise 71 ve üstü yaşlardadır. Araştırmaya katılanların %65,0'ı evli, %3,3'ü boşanmış, %31,7'sinin ise eşi vefat etmiştir. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğunu evli bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların gelir durumuna bakıldığında; araştırmaya katılanların %15,0'ı iyi, %60,0'ı orta, %20,0'ı kötü, %5,0'ı çok kötüdür. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğunu gelir durumu orta olan bireyler oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılanların kim/kimlerle birlikte yaşandığına bakıldığında; araştırmaya katılanların %28,3'ü kendi evinde yalnız yaşıyor, %53,3'ü kendi evinde eşi ile yaşıyor, %13,3'ü kendi evinde eşi ve çocukları ile yaşıyor, %5,1'i ise çocuklarının evinde onlarla yaşıyordu. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğunu kendi evinde eşi ile yaşamaktadır. Araştırmaya katılanların fiziksel açıdan sağlık düzeylerine bakıldığında; araştırmaya katılanların %5,0'ı çok iyi, %45,0'ı iyi, %41,7'si orta, %8,3'ü kötüdür. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu iyi ve orta düzeyde sağlıklıdır.

3.2. Konuya İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılanların aktif yaş alma merkezi ile ilgili düşünceleri cinsiyet, yaş, gelir ve ekonomik duruma göre ele alınmış ve bu değişkenlere göre yapılan istatistiksel analizlere yer verilmiştir.

Çizelge 2. Cinsiyete Göre Aktif Yaş Alma Merkezine İlişkin Görüşlere Yönelik t Testi

İfadeler	Cinsiyet	N	Ort	SS	P
Aktif Yaş Alma Merkezi'nin evime yakın olması benim için bir avantaj olduğunu düşünüyorum.	Kadın	43	4,58	,823	,215
	Erkek	17	4,41	1,176	
Aktif Yaş Alma Merkezi'nden memnunum.	Kadın	43	4,77	,684	,184
	Erkek	17	4,59	1,004	
Aktif Yaş Alma Merkezi'nin beklentilerimi karşıladığını düşünüyorum.	Kadın	43	4,47	,984	,109
	Erkek	17	4,65	,493	

Aktif Yaş Alma Merkezi'nin bana ve yerel halka yönelik olduğunu düşünüyorum.	Kadın	43	4,53	,797	,042*
	Erkek	17	4,76	,437	
Aktif Yaş Alma Merkezi'nde zihinsel ve fiziksel aktivitelere katılmamız için yeterli alan var.	Kadın	43	3,91	1,250	,534
	Erkek	17	4,06	1,088	
Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üyeliğimden bu yana fiziksel ve zihinsel aktivitelerin düzeyinden memnunum.	Kadın	43	4,77	,480	,015*
	Erkek	17	4,41	,795	
Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üyeliğimden bu yana diyetimde düzensizlikler yaşamadım.	Kadın	43	4,77	,611	,634
	Erkek	17	4,71	,588	
Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üyeliğimden bu yana ruh sağlığımda olumlu yönde bir değişiklik olduğunu düşünüyorum.	Kadın	43	4,65	,720	,118
	Erkek	17	4,41	1,004	
Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üyeliğimden bu yana fiziksel sağlığımda olumlu yönde bir değişiklik olduğunu düşünüyorum.	Kadın	43	4,70	,599	,945
	Erkek	17	4,65	,493	
Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üyeliğimden bu yana insan ilişkilerim ve sosyal çevremde olumlu bir değişiklik oldu.	Kadın	43	4,65	,650	,213
	Erkek	17	4,53	,874	
Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üyeliğimden bu yana boş vakitlerimin değerli geçtiğini düşünüyorum.	Kadın	43	4,74	,581	,083
	Erkek	17	4,47	,800	
Aktif Yaş Alma Merkezi'nde ilk üyeliğimde olduğu kadar şu anda da mutluyum.	Kadın	43	4,79	,466	,069
	Erkek	17	4,59	,507	
Bu yılların hayatımın en iyi yılları olduğunu düşünüyorum.	Kadın	43	3,91	1,192	,145
	Erkek	17	3,76	1,562	
Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üye olarak yaşantıma göre daha iyi olduğumu düşünüyorum.	Kadın	43	4,53	,855	,664
	Erkek	17	4,59	,795	
Aktif Yaş Alma Merkezi'nde sosyal çevrem daha da genişlediğini düşünüyorum.	Kadın	43	4,74	,492	,185
	Erkek	17	4,65	,786	

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’nin evime yakın olması benim için bir avantaj olduğunu düşünüyorum.” İfadesine %3,3’ü tamamen katılmıyorum, %1,7’si katılmıyorum, %5,0’ı kararsızım, %18,3’ü katılıyorum, %71,7’si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezine düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%18,3+ %71,7=%90,0), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’nin evime yakın olmasının benim için bir avantaj olduğunu düşünüyorum.” ifadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Aktif Yaş Alma Merkezi’nin evime yakın olmasının benim için bir avantaj olduğunu düşünüyorum.” ifadesine çocuk sayısı açısından da bakılmış yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak çocuk sayısı ile katılma durumu arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Aktif Yaş Alma Merkezi’nin evime yakın olmasının benim için bir avantaj olduğunu düşünüyorum.” ifadesine yaş açısından da bakılmış yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak yaş ile katılma durumu arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). “Aktif Yaş Alma Merkezi’nin evime yakın olmasının benim için bir avantaj olduğunu düşünüyorum.” ifadesine gelir açısından da bakılmış yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda istatistiksel olarak gelir ile katılma durumu arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’nden memnunum.” ifadesine %3,3’ü tamamen katılmıyorum, %15,0’ı katılıyorum, %81,7’si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezine düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%15,0+ %81,7=%96,7), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’nden memnunum.” ifadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenleri açısından da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’nin beklentilerimi karşıladığını düşünüyorum.” İfadesine %3,3’ü tamamen katılmıyorum, %5,0’ı kararsızım, %25,0’ı katılıyorum, %66,7’si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezine düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%25,0+ %66,7=%91,7), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’nin beklentilerimi karşıladığını düşünüyorum” ifadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenleri açısından da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’nin bana ve yerel halka yönelik olduğunu düşünüyorum.” İfadesine %1,7’si tamamen katılmıyorum, %3,3’ü kararsızım, %26,7’si katılıyorum, %68,3’ü tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezine düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%26,7+ %68,3=95,0), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’nin bana ve yerel halka yönelik olduğunu düşünüyorum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). İfadeye katılma

durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’nde zihinsel ve fiziksel aktivitelere katılmamız için yeterli alan var.” İfadesine %5,1’i tamamen katılmıyorum, %8,3’ü katılmıyorum, %18,3’ü kararsızım, %23,3’ü katılıyorum, %45,0’ı tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkez’ine düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (23,3+ %45,0=%68,3), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’nde zihinsel ve fiziksel aktivitelere katılmamız için yeterli alan var.” ifadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana fiziksel ve zihinsel aktivitelerin düzeyinden memnunum.” İfadesine %1,6’sı katılmıyorum, %1,7’si kararsızım, %25,0’ı katılıyorum, %71,7’si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi’ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%25,0+ %71,7=%96,7), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana fiziksel ve zihinsel aktivitelerin düzeyinden memnunum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana diyetimde düzensizlikler yaşamadım.” İfadesine %1,7’si katılmıyorum, %3,3’ü kararsızım, %13,3’ü katılıyorum, %81,7’si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi’ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%13,3+ %81,7=%95,0), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana diyetimde düzensizlikler yaşamadım.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana ruh sağlığımda olumlu yönde bir değişiklik olduğunu düşünüyorum.” İfadesine %6,6’sı katılmıyorum, %21,7’si katılıyorum, %87,7’si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi’ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%21,7 + %71,7=%93,4), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana ruh sağlığımda olumlu yönde bir değişiklik olduğunu düşünüyorum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana fiziksel sağlığımda olumlu yönde bir değişiklik olduğunu düşünüyorum.” İfadesine %1,6’sı katılmıyorum, %26,7’si katılıyorum, %71,7’si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi’ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%26,7 + %71,7=%98,4), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana fiziksel sağlığımda olumlu yönde bir değişiklik olduğunu düşünüyorum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana insan ilişkilerim ve sosyal çevremde olumlu bir değişiklik oldu.” İfadesine %3,3’ü tamamen katılmıyorum, %3,3’ü kararsızım, %21,7’si katılıyorum, %71,7’si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi’ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%21,7 + %71,7=%93,4), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana insan ilişkilerim ve sosyal çevremde olumlu bir değişiklik oldu.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana boş vakitlerimin değerli geçtiğini düşünüyorum.” İfadesine %3,4’ü katılmıyorum, %23,3’ü katılıyorum, %73,3’ü tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi’ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%23,3 + %73,3=%96,6), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’ne üyeliğimden bu yana boş vakitlerimin değerli geçtiğini düşünüyorum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi’nde ilk üyeliğimde olduğu kadar şu anda da mutluyum.” İfadesine %1,7’si kararsızım, %23,3’ü katılıyorum, %75,0’ı tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi’ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%23,3 + %75,0=%98,3), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi’nde ilk üyeliğimde olduğu kadar şu anda da mutluyum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Bu yılların hayatımın en iyi yılları olduğunu düşünüyorum.” İfadesine %8,1’i tamamen katılmıyorum, 8,3’ü katılmıyorum, %15,0’ı kararsızım, %25,0’ı

katılıyorum, %43,3'ü tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (25,0+ %43,3=%68,3), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Bu yılların hayatımın en iyi yılları olduğunu düşünüyorum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üye olarak yaşitlarımaya göre daha iyi olduğumu düşünüyorum.” İfadesine %6,7'si katılmıyorum, %1,6'sı kararsızım, %21,7'si katılıyorum, %70,0'ı tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%21,7 + %70,0=%91,7), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üye olarak yaşitlarımaya göre daha iyi olduğumu düşünüyorum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin puanları kadınlara göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “Aktif Yaş Alma Merkezi'nde sosyal çevrem daha da genişlediğini düşünüyorum.” İfadesine %1,6'sı katılmıyorum, %1,7'si kararsızım, %20,0'ı katılıyorum, %76,7'si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu (%20,0+ %76,7=%96,7), ifadeye tamamen katılmıştır.

“Aktif Yaş Alma Merkezi'nde sosyal çevrem daha da genişlediğini düşünüyorum.” İfadesine katılanların ortalama puanlarına cinsiyet açısından bakıldığında kadınların puanları erkeklere göre daha fazladır. Yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında ise istatistiksel olarak cinsiyet ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İfadeye katılma durumu ile çocuk sayısı, gelir ve yaş değişkenlerine göre yapılan istatistiksel analizde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Aktif Yaş Alma Merkezine düzenli katılım sağlayan 65 yaş ve üzeri bireylerin bulgularına bakıldığında çalışma grubunun çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Yapılan bir çalışmada (Demir Erbil ve Hazer, 2023: 983)erkeklerin kadınlara oranla demografik değişiklikler üzerinde aktif yaşlanma ölçek skorunda anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu bulgu araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Dolayısı ile kadınlar bu tür merkezlere daha fazla ilgi göstermektedir denilebilir.

Çalışma grubunun çoğunluğu apartmanlarda ikamet etmektedir. Şehir yaşamının yaygınlaştırdığı apartman hayatı içsel motivasyonu ve sosyalleşmeyi azaltan özellikle de 65 yaş üstü bireyler için bu durumu oldukça zorlaştıran bir yapıdır. Yapılan bir çalışmada (Kurtkapan, 2017: 75) kent yaşamının yaşlı bireyler üzerindeki etkisi güvensizlik, yalnız olma duygusu, sosyal dışlanma gibi sorunları beraberinde getirdiği ve bu gibi sorunlarla yaşlı bireylerin başa çıkabilmeleri için yerel yönetimler tarafından desteklenmesi gerektiği görülmektedir. Bu nedenle Aktif Yaş Alma Merkezi'nin yaşlı bireyler için şehir hayatının olumsuz yönlerini azaltıcı bir etkisi de vardır. Apartman hayatıyla birlikte yaşlı bireylerin boş zamanlarını değerli geçirmeleri ve sosyal uğraşlar edinmelerinin hem zihinsel hem de fiziksel iyi halleri üzerinde pozitif bir etkisi olması nedeniyle bu gibi merkezler önem taşımaktadır.

Aktif Yaş Alma Merkezi'nin yaşlı bireylerin evlerine yakın olması büyük bir avantaj olmakla birlikte kuruma katılım sağlama motivasyonlarını da oldukça artırmaktadır. Merkeze düzenli katılım sağlayanların çoğunluğu yaşlılarına göre daha iyi oldukları ifadesine katılmışlardır. Yaşlı nüfusunun çoğunlukta olan bölgelerinde bu gibi merkezlerin olması yaşlı bireylerin topluma katılımına ve iyi oluş hallerine olumlu etkiler sağlayacaktır.

Yaşlılık olgusu bireylerin doğumu itibarıyla başlayarak hayat boyu devam eden deneyim, tecrübe ve olgunluklarıyla yol aldıkları bir süreçtir. Yaşlılığı yalnızca sorunlar olarak düşünmemek, yaşlanma olgusuna aktif yaşlılık olarak bakmak ve yerel yönetimlerde uygulama alanı olarak Sosyal Hizmet odağında incelemek yaşlılık dönemine farklı bir pencere açmaktadır. Bu anlamda bireylerin Aktif Yaş Alma Merkezi'ne katılımlarının boş zaman tatminleri ve yaşam kalitelerine etkisi de önem arz etmektedir. Bu kapsamda Aktif Yaş Alma Merkezi'ne düzenli katılım sağlayan 65 yaş üstü bireylerin sosyo-demografik, boş zaman tatmini ve yaşam kalitesi özellikleri incelenmiştir.

Katılımla ilgili olarak bakıldığında katılımcıların Aktif Yaş Alma Merkezi'ne en önemli katılma nedenlerinden birisi kurumun evlerine yakın olmasıdır ve kurumla ilgili memnuniyetleridir. Kurum katılımcıların beklentilerini karşılamaktadır. Katılımcılara ve yerel halka yöneliktir. Aktif Yaş Alma Merkezi'nde katılımcıların zihinsel ve fiziksel aktivitelere katılmaları için yeterli alan vardır ve aktivitelerin düzeylerinden memnundurlar. Katılımcılar diyetlerinde düzensizlik yaşamamıştır. Araştırmaya katılanların ruh ve fiziksel sağlıklarında, sosyal ilişkilerinde ve çevrelerinde olumlu bir değişiklik vardır. Katılımcılar Aktif Yaş Alma Merkezi'nde boş vakitlerini değerli geçirmektedir. Aktif Yaş Alma Merkezi'ne üye olan katılımcılar ilk üyeliklerinde olduğu kadar şu anda da mutludur ve yaşlılarına göre daha iyilerdir ve bu yıllar araştırmaya katılan bireylerin en iyi yılları olduğu söylenebilir.

Bu araştırmadan elde edilen veriler sonucunda geliştirilen öneriler:

- Yaşlılığın beraberinde getirdiği sorunlar için önleyici uygulamalar çoğaltılmalıdır.
- Yaşlı bireyler için Sosyal Hizmet mesleğindeki çalışmalar ulusal ve uluslararası boyutlarda arttırılmalı ve desteklenmelidir.
- Sosyal Hizmet mesleğinin destekleyici ve yardım edici rolünü uygulayabilecekleri aktif yaşlanma konusundaki farkındalık bireylere kazandırılmalıdır.
- 65 yaş üstü bireylerin “Aktif Yaş Alma Merkezi” projelerinden habersiz olmaları dolayısıyla projelerden yararlanmaları için sosyal belediyeçilik anlayışı desteklenmeli ve duyurulmalıdır.
- Kuşaklararası projeler daha fazla hayata geçirilmelidir. Yaşlı bireylerin topluma katılımının artırılması amaçlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adams, K. B., Leibbrandt, S. and Moon, H. (2011). A critical review of the literature on social and leisure activity and wellbeing in later life. *Ageing and Society*, 31(4);683–712. doi:10.1017/S0144686X10001091
- Aliaga-Díaz, E., Cuba-Fuentes, S. and Mar-Meza, M. (2016). Health promotion and disease prevention for active aging that preserves quality of life. *Revista Peruana de Medicina Experimental y Salud Pública (RPMESSP)* 33(2);311–20. doi:10.17843/rpmesp.2016.332.2143
- Aydiner Boylu, A. ve Paçaçoğlu, B. (2016). Yaşam kalitesi ve göstergeleri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15);137–150.
- Ayhan, C., Dugenci, A., Isik, O., Gumus, H. and Gungor, N.B. (2025). The effect of leisure involvement on happiness and successful aging in elderly. *Work*, 80(3);1157–1166. doi: 10.1177/10519815241289676.

- Bone, J.K., Bu, F., Sonke, J.K. and Fancourt, D. (2024). Leisure engagement in older age is related to objective and subjective experiences of aging. *Nature Communication*, 15;1499. doi:10.1038/s41467-024-45877-w
- Brajša-žganec A., Merkaš M. and Šverko I. (2011). Quality of life and leisure activities: How do leisure activities contribute to subjective well-being? *Social Indicators Research*, 102(1);81–91. doi:10.1007/s11205-010-9724-2
- Busetta, G., Campolo, M.G. Incognito, A.D.P. (2024). Life satisfaction and leisure time among the elderly population. *Italian Journal of Economic, Demographic and Statistical Studies*, 78(2);139–150. doi:10.71014/sieds.v78i2.261
- Callow, D. D., Arnold-Nedimala, N. A., Jordan, L. S., Pena, G. S., Won, J. et al. (2020). The mental health benefits of physical activity in older adults survive the COVID-19 Pandemic. *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 28(10), 1046–1057. doi:10.1016/j.jagp.2020.06.024.
- Cha, Y-J. (2018). Correlation between leisure activity time and life satisfaction: Based on KOSTAT time use survey data. *Occupational Therapy International* (1);5154819, doi:10.1155/2018/5154819
- Chang Y.K., Labban J.D., Gapin J.I., Etnier J.L. (2012). The effects of acute exercise on cognitive performance: a meta-analysis. *Brain Research*, 9(1453);87–101. doi:10.1016/j.brainres.2012.02.068
- Chang, P.-J., Wray, L., and Lin, Y. (2014). Social relationships, leisure activity, and health in older adults. *Health Psychology*, 33(6), 516–523. doi:10.1037/hea0000051
- Cheung D.S.K., Lai C.K.Y., Wong F.K.Y., Leung M.C.P. (2018). The effects of the music-with-movement intervention on the cognitive functions of people with moderate dementia: a randomized controlled trial. *Ageing Mental Health*, 22(3);306–315. doi:10.1080/13607863.2016.1251571
- Cho, D., Post, J. and Kim, S.K. (2018). Comparison of passive and active leisure activities and life satisfaction with aging. *Geriatrics & Gerontology International*, 18, 380–386. doi:10.1111/ggi.13188
- Christensen, K. G., Rau, D.R. and Vaupel, J. W. (2009). Ageing populations: The challenges ahead. *Lancet* 374(9696)1196–1208, doi:10.1016/S0140-6736(09)61460-4.
- Cosco, T.D., Howse, K. and Brayne, C. (2017). Healthy ageing, resilience and wellbeing. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 26:579–83. doi: 10.1017/S2045796017000324
- Çetiner, H. ve Yayla, Ö. (2021). Aktivite bağlılığının yaşam tatmini ve yaşam kalitesi üzerine etkisi: bisiklet kullanıcılarına yönelik bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42; 209–222.
- Demir Erbil, D., ve Hazer, O. (2023). Aktif Yaşlanma Belirleyicilerinin İncelenmesi: Ankara Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 974-993.
- Dupuis, S.L. and Alzheimer, M. (2008). Leisure and ageing well. *World Leisure Journal*, 50(2);91–107. doi:10.1080/04419057.2008.9674538
- Dykstra P.A., Fokkema T. (2011). Relationships between parents and their adult children: A West European typology of late-life families. *Ageing and Society*, 31(4);545–569. doi:10.1017/S0144686X10001108
- Göktaş, A., Kudret, H. Kar, İ., Uyanık, M. ve Varlı, M. (2020). Geriatrik bireylerin aktivite-rol katılımlarının yaşam kalitesi üzerine etkisi. *H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(1);13–31. doi: 10.21020/hsbfd.573393
- Hakkı, İ ve Yıldırım, İ. (2022). Emeklilerde boş zaman yönetimi, rekreatif etkinlik katılımı ve yaşam doyumunun incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6(2);116–132.

- Hodge, C., Bocarro, J., Henderson, K., Zabriskie, R., Parcel, T., and Kanter, M. (2015). Family leisure: An integrative review of research from select journals. *Journal of Leisure Research*, 47(5), 577-600. doi:10.18666/jlr-2015-v47-i5-5705
- Holt-Lunstad J., Smith T.B., Layton J.B. (2010). Social relationships and mortality risk: A meta-analytic review. *PLOS Medicine*, 7(7). e1000316. doi:10.1371/journal.pmed.1000316
- Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kalınkara, V. (2018). Demografik yaşlanma: Dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlar. 8th International Social and Applied Gerontology Symposium (Ugs 2018) October 22-23rd, 2018/Akdeniz University Conference Hall, Antalya-Turkey.
- Kaliterna Lipovčan, L., Brkljačić, T., Prizmić Larsen, Z., Brajša-Žganec, A., and Franc, R. (2018). Leisure activities and the subjective well-being of older adults in Croatia. *GeroPsych: The Journal of Gerontopsychology and Geriatric Psychiatry*, 31(1), 31–39. doi:10.1024/1662-9647/a000179
- Kelly, J. R. (1996). *Leisure* (3rd), Allyn and Becon, Boston, MA, USA.
- Khan, T.A., Addo, K.M. and Findlay, H. (2024). Public health challenges and responses to the growing ageing populations. *Public Health Challenges* 3(3);1–9. doi:10.1002/puh2.213.
- Kim, E.-J., Kang, H.-W. and Park, S.-M. (2024). Leisure and happiness of the elderly: A machine learning approach. *Sustainability*, 16(7);2730. doi:10.3390/su16072730
- Kim, J., Byon, K.K. and Kim, J. (2022). Leisure activities, happiness, life satisfaction, and health perception of older Korean adults. *International Journal of Mental Health Promotion (IJMHP)* 23(2);155–166. doi:10.32604/IJMHP.2021.015232
- Kurtkapan, H. (2017). Kentleşme Sürecinde Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Lee, H., and Heo, S. (2021). Benefits of leisure activities for the quality of life of older South Korean adults. *Leisure Studies*, 40(2), 199–211. doi:10.1080/02614367.2020.1820556
- Marcum, C.S. (2013). Age differences in daily social activities. *Research on Aging*, 35(5):612–640. doi: 10.1177/0164027512453468.
- Mendoza-Ruvalcaba, N.M. and Arias-Merino, E.D. (2015). “I am active”: Effects of a program to promote active aging. *Clinical Interventions in Aging*, 10:829–837. doi:10.2147/CIA.S79511.
- Mitra, S. and Brucker, D.L. (2020). Disability and aging: from successful aging to well-being through the capability and human development lens. *Disability and Health Journal*, 3(4):100924. doi: 10.1016/j.dhjo.2020.100924
- Mukherjee, P., Ghosh, A. and Dasgupta, S. (2022). Role of leisure activity in quality of life and meaning in life of male and female older adults. *Journal of Geriatric Mental Health* 9(4);4–8. doi: 10.4103/jgmh.jgmh_44_21
- Oerlemans, W.G., Bakker, A.B. and Veenhoven, R. (2011). Finding the key to happy aging: a day reconstruction study of happiness. *Journal Gerontology: B Psychological Sciences and Social Sciences*, 66(6):665–674. doi: 10.1093/geronb/gbr040.
- Park, K.R. The effect of leisure activities and leisure satisfaction on subjective well-being of the pre-elderly. *Korean Journal of Human Ecology*, 18(2);287–300. doi:10.5934/KJHE.2009.18.2.287
- Pöllänen, S. (2017). Elements of crafts that enhance well-being. *Journal of Leisure Research*, 47(1), 58–78. 30.
- Qin, C., Zhou, L., Hu, Z., Zhang, S., Yang, S. et al. (2020). Dysregulation of immune response in patients with coronavirus 2019 in Wuhan. *China Clinical Infectious Diseases*, 71(15),762–768. doi:10.1093/cid/ciaa248

- Ryu, J., and Heo, J. (2018). Relationships between leisure activity types and well-being in older adults. *Leisure Studies*, 37(3), 331–342. doi:/10.1080/02614367.2017.1370007
- Safranbolu Belediyesi, “*Aktif Yaş Alma Merkezi Hayatlarının Her Anında*”, Erişim tarihi: 12.02.2025, <https://www.safranbolu.bel.tr/haberler/aktif-yas-alma-merkezi-hayatlarinin-her-aninda>.
- Sajin, N.B., Dahlan, A. and Ibrahim, S.A. (2016). Quality of life and leisure participation amongst Malay older people in the institution. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 234;83–89. doi: 10.1016/j.sbspro.2016.10.222
- Saz Gil I., Gil-Lacruz, A. I. and Gil-Lacruz, M. (2019). Active aging and happiness: European senior citizen volunteers. *Sociología*, 51, 290–312.
- Sevil, T. and Şimşek, K. Y. (2019). The Analysis of Perceived Leisure Satisfaction in Elders’ Leisure Participation According to Demographic Factors. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sport Sciences*, 1(2): 54–70.
- Simone, P.M. and Haas, A.L. (2013). Frailty, leisure activity and functional status in older adults: Relationship with subjective well being. *Clinical Gerontologist*, 36(4);275–293. doi:10.1080/07317115.2013.788114
- Smith N.D.L., Kawachi I. (2014). State-level social capital and suicide mortality in the 50 US state. *Social Science and Medicine*, 120;269–277. doi:10.1016/j.socscimed.2014.09.007
- Tekin, N., Parlar, F. M., ve Ercan, Ö. (2020). Emekli Bireylerin Bir Serbest Zaman Etkinliği Olarak Fiziksel Aktivitelere Dair Görüşleri: Türkiye’nin En Yaşlı ve Mutlu İli Sinop Örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), s. 50-58. doi:10.22466/acusbd.719626
- Tercan Kaas E., Köse E. and Yerlisu Lapa T. (2023). Examination of the relationship between quality of life and leisure satisfaction by canonical correlation analysis. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 14(1);1-21. doi.org/10.54141/psbd.1198100
- Uyanık, Y., ve Başıyigit, R. (2018). Demografik Yapı İçinde Yaşlı Nüfusun Görünümü ve Aktif Yaşlanma Yaklaşımı Perspektifinde Politika Örnekleri. *İş ve Hayat*, 4(8), 273-310.
- Wion, R.K., Fazeli, P.L. and Vance, D.E. (2022). The association between leisure activity engagement and health-related quality of life in middle-aged and older people with HIV. *Gerontologist*. 12;62(7):1018–1028. doi: 10.1093/geront/gnab172.
- Yan, L., Huimin, X., Xiuyan, L., Shuangshuang, W. and Shaoshao, B. (2020). Living arrangements and life satisfaction: mediation by social support and meaning in life. *BMC Geriatrics*, 20(136):1–8. doi:10.1186/s12877-020-01541-8
- Yavuzoğlu Bolu, Ö., ve Yurcu, G. (2025). Rekreatif Faaliyetlere Katılan Yaşlı Turistlerin Boş Zaman Motivasyonu Boş Zaman Tatmini ve Mental İyilik Hallerinin Tekrar Ziyaret Etme Niyetlerine Etkisi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 12(2),38–64. doi:10.5281/zenodo.15761489
- Yoshida, Y., Iwasa, H., Ishioka, Y. and Suzukamo, Y. (2021). Leisure activity moderates the relationship between living alone and mental health among Japanese older adults. *Geriatrics & Gerontology International*, 21(5):421–425. doi: 10.1111/ggi.14151.
- Zastrow, C. ve Krist-Ashman, K.K. (2016). İnsan davranışı ve sosyal çevre – I. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zhang, K., Kan, C., Luo, Y., Song, H., Tian, Z., Ding, W., Xu, L., Han, F. and Hou, N. (2022) The promotion of active aging through older adult education in the context of population aging. *Frontiers Public Health*. 10:998710. doi: 10.3389/fpubh.2022.998710

YOKSULLUK AÇIĞININ TÜRKİYE VE KOMŞU ÜLKELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

**Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USANMAZ¹, Dr. Öğr. Üyesi Recep BOZKURT², Öğr. Gör. Dr.
Muhittin Evren³**

¹Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Patnos Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet
Bölümü, ahmetusanmaz6@gmail.com, Orcid: 0000-0001-9498-1521.

²Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet
Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi Recep Bozkurt, rbozkurt@aku.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2201-1758.

³Mardin Artuklu Üniversitesi. Savur MYO Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü
muhittinevren@artuklu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1977-3831

ÖZET

Yoksulluk, genel olarak bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçlarını (barınma, gıda, sağlık, eğitim vb.) karşılamakta güçlük çekmesi veya bu hizmetlere erişimlerinin çeşitli nedenlerle kısıtlanması durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk, yalnızca ekonomik bir yoksunluğu ifade etmekle kalmayıp aynı zamanda sosyal, kültürel ve psikolojik boyutları da bulunan çok yönlü bir olgudur. Bu boyutları bireyleri farklı yönlerden etkilemekte ve bireyin refahı aynı zamanda toplumsal refah ile doğrudan ilişkili olmaktadır. Çünkü yoksulluk sonucu bireyin toplumsal alana dahil olamaması akabinde birçok sosyal sorunu meydana getirmektedir. Özellikle yoksulluk düzeylerinin artması; suç oranlarında artış, sosyal dışlanma, aile içi şiddet, eğitime erişimde eşitsizlik, toplumsal çözülme, iç ve dış göç vb. gibi birçok sosyal sorunun ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu nedenle yoksulluk, ekonomik kalkınma ve toplumsal refahın önünde önemli bir engel oluşturarak küresel düzeyde çözüm arayışlarının merkezinde yer almaya devam etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ve komşu ülkelerde (Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan, İran ve Rusya) yoksulluk açığını Dünya Bankası'nın 2002-2022 dönemi verilerinden yararlanarak incelemektir. Çalışmada kullanılan betimsel analiz bulgularına göre; hem 4,20 dolar hem de 8,30 dolar eşik değerlerine göre yoksulluk açığının en yüksek olduğu ülke Gürcistan, en düşük olduğu ülke ise Rusya olarak belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada Türkiye'de yıllar içerisinde yoksulluk açığının genel olarak azalma eğiliminde olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, komşu ülkeler, yoksulluk açığı, betimsel analiz, dünya bankası.

ASSESSMENT OF THE POVERTY GAP IN TURKEY AND NEIGHBORING COUNTRIES

ABSTRACT

Poverty is generally defined as the situation in which individuals have difficulty meeting their basic needs (such as housing, food, health, and education) to sustain their lives or face various obstacles that limit their access to these essential services. Poverty does not only represent an economic deprivation, but it is also a multidimensional phenomenon that encompasses social, cultural, and psychological aspects. These dimensions affect individuals in different ways, and individual well-being is directly linked to societal well-being. The inability of individuals experiencing poverty to participate in social life may lead to the emergence of various social problems. In particular, increasing levels of poverty can create a basis for the rise in crime rates, social exclusion, domestic violence, inequalities in access to education, social disintegration, and both internal and external migration. Therefore, poverty continues to be a major obstacle to economic development and social welfare, remaining at the center of global policy discussions and solution efforts. The main purpose of this study is to examine the poverty gap in Turkey and its neighboring countries (Armenia, Georgia, Greece, Iran, and Russia) based on the World Bank's secondary data for the period of 2002–2022. According to the findings obtained through descriptive analysis, Georgia has the highest poverty gap at both the \$4.20 and \$8.30 poverty lines, while Russia has the lowest. Additionally, the study reveals that the poverty gap in Turkey has generally shown a decreasing trend over the years.

Keywords: Turkey, neighboring countries, poverty gap, descriptive analysis, world bank.

GİRİŞ

Yoksulluk, çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Kadınlar, engelliler, yaşlılar ve çocuklar gibi farklı sosyal grupların yoksulluk deneyimleri de birbirinden farklılık göstermektedir. Yoksulluk kavramı çok boyutlu olduğu için kesin bir tanım yapmak güçtür. Ayrıca yoksulluk, dönemlere ve mekânlara göre hem tanımsal açıdan hem de etkileri bakımından değişiklik gösterebilmektedir (Özcan, 2016: 295). Örneğin geçmiş dönemlerde yoksulluk, bireyin kaderine yazılmış bir durum olarak değerlendirilirken (Bandow & Schindler, 2014), günümüzde daha çok yapısal problemlerin bir sonucu olarak ele alındığı yönünde tartışmalar hakimdir (Erdem, 2003). Geçmişten günümüze yoksulluk hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sosyal sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Yoksulluk, Birleşmiş Milletler'den (BM) Dünya Bankası'na, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nden (OECD) Avrupa Birliği de dâhil olmak üzere birçok uluslararası kuruluş tarafından yoksulluk üzerine kapsamlı çalışmalar yürütülmüş ve bu soruna yönelik çeşitli çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır (Şahbaz vd., 2016: 1110). Yoksulluk açığı kavramı,

yoksulların ortalama gelirinin yoksulluk sınırının ne kadar altında kaldığını ifade eden bir ölçüttür. Yoksulluk sınırı ise, toplam nüfusun ortanca hane gelirinin yarısı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk açığı, bir ülkedeki yoksulluk düzeyine ilişkin önemli bir gösterge sunarak yoksulluk oranının belirlenmesine katkı sağlar. Bu gösterge, toplam nüfus için olduğu gibi 18-65 yaş ve 65 yaş üstü nüfus grupları için de ayrı ayrı hesaplanabilmektedir (OECD, 2021).

Yoksulluğun azaltılması, kalkınma politikalarının temel hedeflerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Kalkınma uygulamalarında çoğunlukla yoksulluğun azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması yönünde stratejiler ön plana çıkmaktadır (Alemdar vd., 2012: 322). Ekonomik kalkınmanın yanı sıra sürdürülebilir büyüme ve sosyal sorunların çözümü açısından da yoksulluğun azaltılması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte yoksulluk; suç, aile parçalanmaları, gecekondulaşma ve şiddet gibi sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Teorik ve ampirik literatürde yoksulluk ve yoksulluk göstergelerine ilişkin çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bu kapsamda Çağatay ve Zambak (2012), Türkiye’de hane içi kaynak dağılımının yoksul olma olasılığı ve yoksulluk açığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın bulguları, kadının eğitim düzeyi ile işgücündeki konumunun hanenin yoksulluk riskini ve yoksulluk açığını önemli ölçüde belirlediğini göstermektedir. Koca (2018) tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ise seçilmiş ülkelerde sosyoekonomik faktörlerin yoksulluk açığı üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları; doğurganlık oranı, bebek ve beş yaş altı ölüm oranları, anne ölüm oranı, yeni doğan ölüm oranı ve bulaşıcı hastalıkların, yoksulluk açığını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca anne sağlığı, doğum öncesi bakım ve beslenme koşulları ile ilgili göstergeler de yoksulluk açığının dinamiklerinde belirleyici rol oynamaktadır. Dunga (2024) ise çalışmasında, Güney Afrika’da yoksulluğu yoksulluk derinliği göstergesi üzerinden ele almıştır. En küçük kareler (OLS) regresyon analizine dayanan bulgular, hane reisinin cinsiyeti, istihdam durumu ve medeni durumunun yoksulluk derinliğindeki değişimleri açıklamada önemli faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Eslamloueyan ve Kahromi (2024) İran’da Covid-19 salgını, ekonomik yaptırımlar ve kurumsal kalite değişkenlerinin yoksulluk açığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre petrol ve finansal yaptırımlar hem kırsal hem de kentsel bölgelerde yoksulluk açığını genişletmektedir. Ayrıca Covid-19 salgınının yoksulluğu özellikle kentsel alanlarda daha fazla artırdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte ticaret açıklığının ve insan sermayesinin yoksulluk açığını daralttığı, ancak gelir eşitsizliğini artırdığı belirlenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı ise; Türkiye ile komşu ülkelerde (Ermenistan,

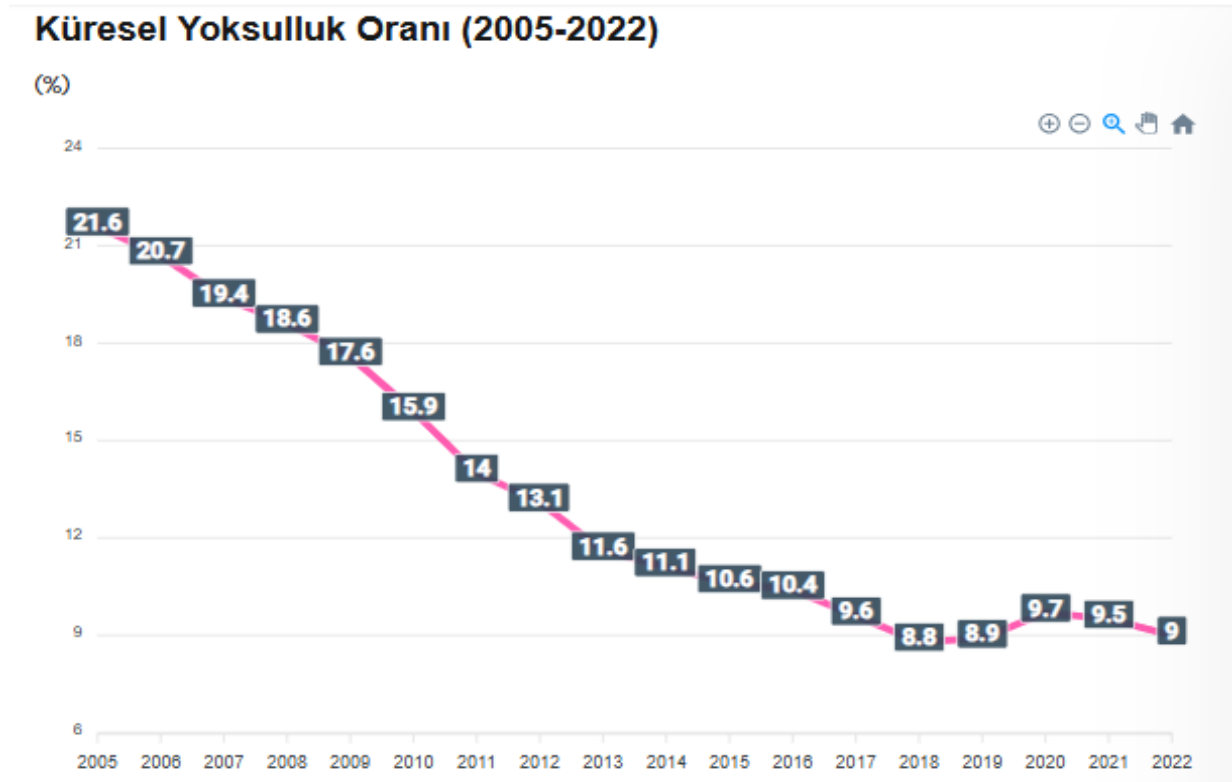
Gürcistan, Yunanistan, İran ve Rusya) yoksulluk açığını incelemektir. Analiz kapsamında, Dünya Bankası veri tabanından elde edilen 2002-2022 dönemine ait ikincil veriler kullanılmıştır. Bununla birlikte, çalışmada yalnızca ilgili döneme ilişkin verilerin erişilebilir olduğu ülkeler değerlendirmeye alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, Dünya Bankası veri tabanından elde edilen ikincil verilerin yorumlanmasında betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, özellikle tablo, grafik ve diğer görsel materyallerin sistematik biçimde açıklanması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılan bir analiz tekniğidir. Çalışmada, Dünya Bankası tarafından sunulan 4,20 dolar ve 8,30 dolar eşik değerlerine göre hesaplanan yoksulluk açığı verileri kullanılmıştır.

Araştırmanın Örneklemi ve Veri Aralığı

Bu çalışmada, Türkiye ve komşu ülkeler (Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan, İran ve Rusya) Dünya Bankası veri tabanında yer alan ikincil verilerden yararlanılarak incelenmiştir. Analizde, ilgili dönem için verileri eksiksiz olarak bulunabilen ülkeler dikkate alınmıştır. Ayrıca, çalışmada 2002-2022 döneminin tercih edilmesinin temel nedeni, ele alınan değişkenlere ilişkin veri erişiminin bu dönemle sınırlı olmasıdır.

Şekil 1: Küresel Yoksulluk Oranı

Dünya Bankası'nın hedeflerine göre; 2030 yılına kadar uluslararası yoksulluk oranının %3 seviyelerine indirilmesi idi. Ancak, 2022 yılında bu oran %9 seviyelerinde görülmüş olup hedefin oldukça gerisinde kalmıştır (Sosyal Veri, 2022).

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Şekil 1'de 2005-2022 dönemine ait küresel yoksulluk oranları verilmiştir. Şekil incelendiğinde küresel yoksulluk oranının 2019 yılına kadar düştüğü ve salgının etkisiyle 2020 ve 2021 döneminde arttığı görülmüştür.

Tablo 1: Türkiye ve Dünya İçin Yoksulluk Açığı (Günlük 4,20 ABD Doları, 2021 PPP, %), 2002–2022

Yıl	Türkiye	Dünya
2002	4,7	20,3
2003	6,1	19,3
2004	4	18,1
2005	3,9	16,9
2006	3,1	16,1
2007	2,5	15,2
2008	2,1	14,5
2009	1,8	13,9
2010	1,7	12,7
2011	1,4	11,7
2012	1,2	10,9
2013	1	9,6
2014	0,8	9,1
2015	0,9	8,5
2016	0,6	8
2017	0,7	7,7
2018	0,7	7,3
2019	0,8	..
2020	0,8	7,4
2021	0,7	7,3
2022	0,3	7

Kaynak: Dünya Bankası 2002-2022 dönemi verileri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Günlük 4,20 ABD Doları (2021 SAGP) yoksulluk açığı, bir ülkede yoksulların ortalama gelir ya da tüketim düzeylerinin yoksulluk sınırının ne kadar altında kaldığını gösteren bir ölçüttür. Diğer bir ifadeyle, yoksul olmayanların sıfır açık olarak kabul edildiği bu ölçüt, yoksulluğun yalnızca yaygınlığını değil aynı zamanda derinliğini de yansıtır (Dünya Bankası, 2022). Tablo 1, 2002-2022 döneminde Türkiye ve dünya genelinde yoksulluk açığı düzeylerini karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır. Türkiye'de yoksulluk açığının dönem boyunca genel olarak azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2003 yılı %6,1 ile en yüksek yoksulluk açığına sahip yıl iken, 2022 yılında bu oran %0,3'e kadar düşmüştür. Dünya genelinde ise yoksulluk açığının yıllar içerisinde daha yavaş fakat istikrarlı bir şekilde azaldığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin özellikle 2010 sonrası dönemde dünya ortalamasına göre daha düşük yoksulluk

açığı değerlerine sahip olması, yoksulluğun derinliğinde önemli bir gerilemeye işaret etmektedir. Bununla birlikte, 2018-2020 döneminde sınırlı artışlar görülse de son yıllarda yeniden düşüş eğilimi dikkat çekmektedir.

Tablo da dünya genelinde yoksulluğun açığının yıllar bazında artış ve azalışlar noktasında değişkenlikler gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte yoksulluk açığının en yüksek olduğu yıl 2002 (%20,3) iken en az olduğu yıl ise 2022 (%7) olmuştur.

Tablo 2: Türkiye ve Dünya İçin Yoksulluk Açığı (Günlük 8,30 ABD Doları, 2021 PPP, %), 2002–2022

Yıl	Türkiye	Dünya
2002	19,5	40,5
2003	21,8	39,5
2004	15,7	38,1
2005	14,7	36,8
2006	13	35,7
2007	11,2	34,5
2008	9,4	33,6
2009	9,3	32,7
2010	8,8	31,2
2011	7,7	29,9
2012	7,1	28,8
2013	6,4	27
2014	5,9	26
2015	6,4	25
2016	5,4	24,2
2017	4,8	23,5
2018	4,5	22,7
2019	4,8	..
2020	4,6	22,7
2021	3,6	21,9
2022	2,7	21,4

Kaynak: Dünya Bankası 2002-2022 dönemi verileri yazar tarafından düzenlenmiştir

Günlük 8,30 ABD Doları (2021 SAGP) yoksulluk açığı, bir ülkede yoksulların ortalama gelir veya tüketim düzeylerinin yoksulluk sınırının ne kadar altında kaldığını gösteren bir ölçüttür. Yoksul olmayanlar sıfır açık olarak kabul edilir ve bu ölçüt, yoksulluğun hem derinliğini hem de yaygınlığını yansıtmaktadır (Dünya Bankası, 2022). Tablo 2, 2002-2022 döneminde Türkiye ve dünya genelinde yoksulluk açığı düzeylerini karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Türkiye’de yoksulluk açığının dönem boyunca genel olarak azalma eğiliminde olduğu ve 2022 yılında en düşük seviyeye (%2,7) ulaştığı görülmektedir. Dünya genelinde ise yoksulluk açığı yıllar içinde dalgalanmalar gösterse de yüksek seviyelerini korumaktadır. Bu

durum, Türkiye’de yoksulluğun derinliğinde belirgin bir iyileşme olduğunu, ancak dünya genelinde yoksulluk açığının hâlâ önemli bir sorun olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Türkiye’ye Komşu Ülkeler İçin Yoksulluk Açığı (Günlük 4,20 ABD Doları, 2021 PPP, %), 2002–2022

Yıl	Ermenistan	Gürcistan	Yunanistan	İran	Rusya
2002	12,2	13,8	0,2	..	1,4
2003	9,8	14	0,5	..	1,5
2004	7,1	13	0,7	..	1,3
2005	4,3	13,9	0,3	2,8	1
2006	3,3	13,9	0,5	2,9	0,7
2007	2,8	14,9	0,5	..	0,4
2008	1,7	13,3	0,3	..	0,2
2009	2,5	13,3	0,6	3,1	0,1
2010	2,6	14,6	0,9	..	0,1
2011	2,5	13,7	1,2	1,7	0,1
2012	2,2	11,6	1,4	1,3	0,1
2013	2,4	9,2	1	1,4	0,1
2014	2,3	7,7	1,4	2,2	0,3
2015	2,1	6,7	1,4	2	0,3
2016	1,9	6,7	1	2	0,3
2017	1,6	7,2	0,8	1,8	0,3
2018	2,1	6,9	0,2	2,2	0,1
2019	1,9	6,3	0,7	2,8	0,2
2020	1,2	7,4	0,8	3	0,1
2021	1,6	6,6	0,6	2,5	0,2
2022	1,8	5,2	0,4	1,9	0,1

Kaynak: Dünya Bankası 2002-2022 dönemi verileri yazar tarafından düzenlenmiştir

Tablo 3’te 2002-2022 dönemi veri seti aracılığıyla 4,20 dolara göre Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan, İran ve Rusya’da yoksulluk açığı verileri sunulmuştur. Tablo incelendiğinde yoksulluk açığının Gürcistan’da daha fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yoksulluk açığının en az Rusya’da olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 4: Türkiye'ye Komşu Ülkeler İçin Yoksulluk Açığı (Günlük 8,30 ABD Doları, 2021 PPP, %), 2002–2022

Yıl	Ermenistan	Gürcistan	Yunanistan	İran	Rusya
2002	40,5	37,9	1	..	10,1
2003	38,4	37,8	0,9	..	9,6
2004	31,5	36	1,1	..	8,4
2005	26,1	37,4	0,8	13,4	7,1
2006	23	37,9	1,1	13,9	5,6
2007	19,7	39,3	0,9	..	4
2008	17,5	36,4	0,7	..	2,5
2009	21,5	36,6	0,9	13,2	2,3
2010	21,9	37,5	1,5	..	1,9
2011	20,6	36,2	2,6	11,8	1,6
2012	19,1	33,1	3,5	11	1,4
2013	18,5	29,3	3,5	11,7	1,2
2014	18	26,9	3,7	13,3	1
2015	16	25,9	3,7	13	1,2
2016	15,3	25,6	2,8	13	1,1
2017	15,7	25,3	2,3	12,1	1,1
2018	16,2	25	1,2	13,5	0,8
2019	17,2	24,5	1,8	16,1	0,8
2020	16,2	27,1	1,9	16,5	0,5
2021	16,4	25,2	1,4	14,1	0,6
2022	17	21	1,2	12,3	0,4

Kaynak: Dünya Bankası 2002-2022 dönemi verileri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 4'te 2002-2022 dönemi veri seti aracılığıyla 8,30 dolara göre Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan, İran ve Rusya'da yoksulluk açığı verilerine yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde yoksulluk açığı en çok Gürcistan'da görülürken en az Rusya olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte diğer ülkelere oranla yoksulluk açığını en az olduğu ülke Rusya'dan sonra Yunanistan olarak tespit edilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Karmaşık bir yapıya sahip ve net bir şekilde tanımlanamayan yoksulluk kavramı, küresel bir sosyal sorun olarak gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri farklı biçimlerde etkilemektedir. Literatüre çeşitli katkılar sağlaması beklenen bu çalışmanın temel

amacı, Türkiye ve komşu ülkelerde (Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan, İran ve Rusya) yoksulluk açığını günlük 4,20 ve 8,30 dolar baz alınarak incelemektir. Analiz, Dünya Bankası web sitesinden 2002-2022 dönemine ait ikincil veriler kullanılarak betimsel analiz yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın temel bulgularına göre, Türkiye'ye komşu ülkeler arasında hem 4,20 hem de 8,30 dolara göre yoksulluk açığının en yüksek olduğu ülke Gürcistan, en düşük olduğu ülke ise Rusya olarak belirlenmiştir. Ayrıca Türkiye'de yoksulluk açığının dönem boyunca giderek azaldığı tespit edilmiştir. Dünya genelinde ise yoksulluk açığının 4,20 dolara göre görece düşük, 8,30 dolara göre ise yüksek seviyelerde olduğu görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda, yoksulluk sorununu azaltabilmek için gelir dağılımının adil bir şekilde düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır. Sosyal sorunların önüne geçmek amacıyla yoksullukla ilgili yasaların ve politikaların geliştirilmesi katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, Şenses (2003: 328) ve Bilen vd., (2005: 22) tarafından önerilen önlemler şunlardır:

- (a) Yoksulluk riski altındaki bireylerin sattığı veya satın aldığı malların sübvansede edilmesi,
- (b) Asgari ücretin yoksulluk sınırı ile uyumlu bir şekilde belirlenmesi,
- (c) Yoksullara yönelik mikro kredi programlarının açılması,
- (d) İstihdamın artırılmasına yönelik projelerin geliştirilmesi,
- (e) Hem çocuklara hem de yetişkinlere yönelik eğitim ve meslek kazandırma programlarının uygulanması
- (f) Yoksullara ücretsiz sağlık hizmeti sunulması.

Bu önerilerin uygulanması, yoksulluğun derinleşmesini önleyerek azalmasını sağlayacak ve hem ülkeler arası hem de bireyler arası eşitsizliklerin olumsuz etkilerini azaltacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alemdar, T., Demirdöğen, A., & Ören, M. N. (2012). Kırsal yoksulluk ölçüm sorunu ve Türkiye. *Şu kitapta: Cennet Oğuz, Zeki Bayramoğlu, Zuhal Karakayacı (Ed.), 10, 322-329.*

- Bandow, D., & Schindler, D. (2014). *Wealth, Poverty, and Human Destiny*. Open Road Media.
- Bilen, M., Şan, M. K., & Aydın, M. K. (2005). Yoksulluk sorunu üzerine. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1-26.
- Bilen, M., Şan, M. K., & Aydın, M. K. (2005). Yoksulluk sorunu üzerine. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/29119/311518>.
- Çağatay, S., & Zambak, M. (2012). Hane İçi Kaynak Dağılımının Yoksul Olma Olasılığı ve Yoksulluk Açığı Üzerindeki Etkisi: Türkiye’de Kentsel Kesim İçin Bir Uygulama. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 1-41.
- Dunga, S. H. (2024). An Analysis of Poverty among the Poor using the Poverty Depth Measure. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 14(5), 167–176. <https://doi.org/10.32479/ijefi.16469>
- Erdem, T. (2003). Yoksulluk kimin sorunudur. *Ekonomik Yaklaşım*, 14(49), 130-149.
- Eslamloueyan, Karim and Kahromi, Hamid, The Effects of the Covid-19 Pandemic, Economic Sanctions, and Institutional Quality on the Poverty Gap: The Case of Iran (October 10, 2024). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4149337> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4149337>
- Koca, G.Ş. (2018). “Seçilmiş Ülkeler Geneline Çeşitli Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Yoksulluk Açığı Üzerine Etkisi”, *International Social Sciences Studies Journal*, 4(26): 5681-5686
- OECD.(2021).<https://www.oecd.org/en/data/indicators/povertygap.html#:~:text=Definition,poverity%20level%20in%20a%20country>. (Erişim Tarihi: 22.10.2025).
- Özcan, S. E. (2016). Yoksulluk Göstergesi Olarak Hoşnutsuzluk Endeksi, Türkiye İçin Bir Deneme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (48), 294-313.
- Sosyal Veri. (2022). <https://sosyalveri.net/grafik/2805> (Erişim Tarihi: 23.10.2025).
- Şahbaz, A, Buluş, A. & Kaleci, F. (2016). The Relationship between Openness, Foreign Direct Investment, and Poverty: The Case of Turkey. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 (4), 1106-1117. DOI: 10.21547/jss.265500

Şenses, F. (2002). Kürselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. İstanbul: İletişim.

WORLDBANK.(2022).<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SI.POV.LMIC.GP&country=#> (Erişim Tarihi: 22.10.2025).

WORLDBANK.(2022).<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SI.POV.UMIC.GP&country=#> (Erişim Tarihi: 22.10.2025).

SOSYAL BİR SORUN OLARAK GENÇ İŞSİZLİĞİNİN TOPLUMSAL SONUÇLARI: TRA2 VE TRB2 BÖLGELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USANMAZ¹, Dr. Cemalettin LEVENT²

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Patnos Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, ahmetusanmaz6@gmail.com, Orcid: 0000-0001-9498-1521.

²Dr. Bağımsız Araştırmacı, cemalettin_65@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-7147-1027.

ÖZET

Sosyal bir sorun olarak ülkelerin gelişiminin önünde önemli bir engel oluşturan genç işsizliğin toplumsal ve ekonomik sonuçları bulunmaktadır. Genç işsizliğin yaygınlaşması; intihar, sosyal dışlanma, suç, düzensiz göç ve boşanma gibi vakaların artmasına yol açmaktadır. Özellikle işsizlik sosyal izolasyonu artırdığı için intihar gibi toplumsal sonuçlara da neden olabilmektedir. Çünkü işsizlik ile intihar arasında yakın bir ilişki vardır. Bununla birlikte ailede yaşanan gelir kaybı ya da genç yaşta evli olup işsiz kalan bireylerin durumları, boşanma riskini de beraberinde getirmektedir. Genç işsizliği aynı zamanda verimlilikte azalma ve tüketim harcamalarında düşüş gibi ekonomik sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı, TRA2 (Kars, Ağrı, Iğdır ve Ardahan) ve TRB2 (Van, Muş, Bitlis ve Hakkâri) Bölgelerinde genç işsizliğin toplumsal sonuçlarını araştırmaktır. Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) 2002-2024 dönemine ait ikincil verileri kullanılmış ve bu veriler üzerinden betimsel analiz yapılmıştır. Çalışmanın temel bulgularına göre hem TRA2 hem de TRB2 Bölgelerinde genç işsizliğin arttığı yıllarda intihar ve boşanma sayılarının da arttığı görülmüştür. Özellikle 2020, 2021 ve 2022 yılları, TRA2 Bölgesinde genç işsizliğin ve intihar sayılarının en yüksek olduğu dönemler olarak belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, genç işsizliğin azaltılması ve yeni istihdam olanaklarının geliştirilmesi; ekonomik nedenlere bağlı intihar ve boşanma sayılarının düşürülmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca genç işsizliğin azaltılması, bölgesel kalkınmanın sağlanmasında da önemli bir rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Genç işsizliği, intihar, boşanma, sosyal sorun.

THE SOCIAL CONSEQUENCES OF YOUTH UNEMPLOYMENT AS A SOCIAL PROBLEM: A STUDY ON THE TRA2 AND TRB2 REGIONS

ABSTRACT

Youth unemployment, which poses a significant obstacle to countries' development as a social problem, has social and economic consequences. The spread of youth unemployment leads to an increase in cases such as suicide, social exclusion, crime, irregular migration, and divorce. Unemployment can also cause social consequences such as suicide, particularly because it increases social isolation. This is because there is a close relationship between unemployment and suicide. Furthermore, loss of income in the family or the situation of individuals who are married at a young age and become unemployed also brings with it the risk of divorce. Youth unemployment also has economic consequences, such as decreased productivity and reduced consumption expenditures. Therefore, the main objective of this study is to investigate the social consequences of youth unemployment in the TRA2 (Kars, Ağrı, Iğdır, and Ardahan) and TRB2 (Van, Muş, Bitlis, and Hakkâri) regions. The study uses secondary data from the Turkish Statistical Institute (TUIK) for the period 2002-2024 and performs a descriptive analysis based on these data. According to the main findings of the study, it was observed that both suicide and divorce rates increased in the years when youth unemployment rose in both the TRA2 and TRB2 regions. In particular, 2020, 2021, and 2022 were identified as the periods with the highest youth unemployment and suicide rates in the TRA2 region. Overall, reducing youth unemployment and developing new employment opportunities will contribute to lowering suicide and divorce rates linked to economic factors. Furthermore, reducing youth unemployment will play a significant role in ensuring regional development.

Keywords: Youth unemployment, suicide, divorce, social problems.

GİRİŞ

Genç işsizlik kavramı, 15-24 yaş grubundaki bireyin cari ücret düzeyinde çalışma gücüne sahip ve çalışmak istediği halde iş bulamaması veya kendi isteği dışında işgücünün dışında kalması durumu ifade etmek için kullanılan bir kavramsallaştırmadır (Kelleci ve Türk, 2016: 13). Küresel bir sorun olarak yer alan genç işsizlik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üzerinde durduğu önemli bir sosyal sorundur. Özellikle bu sosyal sorunun intihar, boşanma, suç, göç ve gecekondulaşma gibi birtakım toplum sonuçları ortaya çıkmaktadır. Toplumu doğrudan etkileyen genç işsizliğin toplumsal sonuçlarının yanı sıra yoksulluk, verimlilik

düşüşü, tüketim harcamalarının azalması ve ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesi gibi ekonomik sonuçları da oluşturmaktadır. Genç işsizlik oranları, ekonomik büyüme dönemlerinde bile, genellikle yaşlıların işsizlik oranlarından daha yüksek orandadır. Bu durumun temel nedeni; gençler daha az iş deneyimine ve iş arama süreçlerinde güvenebilecekleri daha sınırlı bir profesyonel ağa sahip olmaları ile kırılgan gruplar arasında yer almaktadır. Gençlerin işgücü piyasasına ve topluma katılımını sağlamak, sadece bireysel ekonomik başarıları ve refahlarıyla ilgili olmayıp aynı zamanda genel ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve sosyal uyumu güçlendirmek içindir. Gençlerin becerilerini geliştirerek, istihdam fırsatlarını artırarak ve destekleyici sosyal politikalar aracılığıyla, potansiyellerini ve gelecekteki kariyer beklentilerini gerçekleştirme imkânı elde ederler (OECD, 2024).

İşsizliğin düzensiz göç, intihar, suç oranlarında artış ve toplumsal yapıda bozulma gibi sosyal maliyetleri bulunmaktadır. İşsizlik bireyin geliri ile tüketimin azalmasına ve sosyal izolasyona sebep olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı yaşanan olumsuzluklar bireyde intihar eğilimin arttırmaktadır. Çünkü ekonomik açıdan yaşanan gelir kaybı ve sosyal izolasyonlar intihar üzerinde anlamlı bir rolü bulunmaktadır (Topbaş, 2007: 162).

Teorik ve ampirik literatürde genç işsizliğin toplumsal sonuçları farklı değişkenler üzerinden ele alınmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan biri Ali ve arkadaşları (2022) tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışma, Pakistan'ın Swabi kentinde genç işsizliğin nedenleri ve sonuçlarını incelemiştir. Anket bulgularına göre katılımcıların %36,67'si işsizliğin suç oranlarını artırdığını, %24,17'si uyuşturucu kullanımını yükselttiğini, %15,83'ü ise kayırmacılığı yaygınlaştırdığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %95'i işsizliğin sosyal yaşamı olumsuz etkilediğini ve gerginliğe neden olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'ye ilişkin çalışmalarda da benzer ilişkiler gözlemlenmektedir. Özer ve Topal (2017), Türkiye'nin Düzey-2 bölgelerinde genç işsizliğin suç, göç, intihar ve boşanma ile olan ilişkisini panel veri analizi ile incelemiş ve tüm değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Benzer şekilde Eren ve Özkılbaç (2020), Düzey-1 bölgelerinde genç işsizlik ile suç düzeyi arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu, genç işsizliğin azalmasının suç oranlarını düşürebileceğini ortaya koymuştur. Diğer yandan genç işsizliğin aile yapısı üzerindeki etkileri de literatürde ele alınmıştır. Topbaş ve Kurt (2007), 1970-2005 dönemine ilişkin verilerle yaptıkları çalışmada işsizliğin boşanmanın istatistiksel olarak anlamlı bir nedeni olduğunu belirlemiştir. Benzer şekilde Aksu (2018) ise işsizliğin suç, boşanma, intihar ve iktisadi büyüme ile olan ilişkisini Granger nedensellik testi ile incelemiş;

işsizlikten intihara ve boşanmaya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu, suç ve işsizlik arasında ise çift yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Literatürde genç işsizliğin yoksullukla ilişkisi de önemli bir başlık olarak ele alınmıştır. Bölükbaş (2018), Türkiye ekonomisinde genç işsizlik ve yoksulluğun birbirinin hem nedeni hem de sonucu olabildiğini göstermiştir. Buna ek olarak Umar (2025), Türkiye'nin Düzey-1 bölgelerinde genç işsizliğin göç ve suç üzerindeki etkilerini incelemiş ve göçün genç işsizlik oranları üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu, suçun ise genç işsizlik üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını belirlemiştir.

Genç işsizliğin intihar üzerindeki etkileri ise uluslararası ve ulusal çalışmalarda sıkça ele alınmıştır. Skinner ve arkadaşları (2023), Avustralya'da 2004-2016 dönemini kapsayan çalışmalarında işsizlik ve yetersiz istihdamın intihar ölümlerinin önemli belirleyicileri olduğunu tespit etmiştir. Türkiye bağlamında Dilber ve Uysal (2020), işsizlikten intihara doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Kızılkaya ve Kuzucu (2022), işsizlik oranındaki %1'lik artışın erkek intiharlarında %4, kadın intiharlarında ise %2 oranında artışa yol açtığını belirlemiştir. Bu doğrultuda bu çalışmanın temel amacı; TRA2 (Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan) ve TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) Bölgelerinde sosyal bir sorun olan genç işsizliğin toplumsal sonuçlarını incelemektir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada genç işsizliğin toplumsal sonuçlarını incelemek için TÜİK web sitesinden elde edilen ikincil veriler aracılığıyla Betimsel Analiz yapılmıştır. Betimsel Analiz genellikle tablo, şekil ve görselleri yorumlamak için kullanılır.

Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Örneklemi

Bu çalışmada intihar ve boşanma göstergeleri için 2002-2024 ve genç işsizlik için de 2004-2024 dönemi veri seti kullanılmıştır. Çalışma TRA2 (Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan) ve TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) Bölgelerine yönelik olarak ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Sosyal bir sorun olarak bölgesel kalkınmanın önünde ciddi bir engel olarak yer alan genç işsizliğin toplumsal sonuçları kaçınılmazdır. Bu bağlamda genç işsizliğin toplumsal sonuçlarından biri olan intihar ve boşanma göstergelerine yönelik tablolar sunulmuştur.

Tablo 1: Yaş gruplarına göre işsizlik oranı [15 yaş ve üzeri-%] : 15-24 / Toplam

Yıl	TRA2 Bölgesi	TRB2 Bölgesi
2004	5,5	20,9
2005	7,6	15,6
2006	13,8	13,8
2007	11,5	20,9
2008	11,7	23,8
2009	17,6	26,4
2010	17,4	27,1
2011	16,1	16,2
2012	12,9	13,4
2013	11,1	18,5
2014	5,9	20,7
2015	6,5	11,3
2016	10	10,7
2017	11,7	16,6
2018	7,6	30,5
2019	16,9	34
2020	21,7	32,4
2021	22,6	28,1
2022	22,4	27,7
2023	18,6	24
2024	18,1	20,9

Kaynak: TÜİK İstatistikleri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 1’de TRA2 ve TRB2 Bölgelerinde 2004-2024 dönemi veri setine ait 15-24 genç işsizlik oranına yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde TRA2 Bölgesinde genç işsizlik oranlarında yıllar itibariyle artış ve azalışların olduğu görülmektedir. Ancak 2020, 2021 ve 2022 yıllarında genç işsizlik oranlarında ciddi bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. TRB2 Bölgesinde ise genç işsizliğin yıllar itibariyle artış ve azalışlar gösterdiği ancak 2020 yılında en yüksek orana yükseldiği tespit edilmiştir.

Tablo 2: TRA2 Bölgesinde İntihar Göstergeleri

Yıl	Kaba İntihar Hızı (%)	Cinsiyet ve Yaşa Göre İntihar sayıları (15-24)	Nedene Göre İntiharlar: Geçim Zorluğu /Toplam
2002	8,84	58	12
2003	4,38	20	3
2004	6,22	31	3
2005	5,61	30	-
2006	6,32	29	6
2007	4,92	22	1
2008	6,15	30	3
2009	4,48	17	2
2010	5,64	32	3
2011	5,15	32	2
2012	5,02	32	3
2013	5,13	24	3

2014	3,85	20	2
2015	6,08	29	3
2016	5,06	22	6
2017	5,54	25	3
2018	4,55	15	3
2019	4,1	8	2
2020	5,63	27	4
2021	5,4	25	3
2022	5,77	28	4
2023	5,34	20	8
2024	4,25	17	1

Kaynak: TÜİK İstatistikleri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 2’de TRA2 Bölgesinde 2002-2024 dönemine ait intihar göstergelerine yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde 15-24 yaş arası intihar sayısında artış ve azalışların olduğu ancak 2020, 2021 ve 2022 yılında ciddi bir artış gösterdiği görülmektedir. Özellikle 2022 yılında intihar sayısı en yüksek sayıya ulaşmıştır. Bununla birlikte kaba intihar hızının da yıllara göre değişkenlik gösterdiği gözlemlenmektedir. Nedenine göre intihar sayısına bakıldığında ise ekonomik sebeplerden dolayı intihar sayısının yıllara göre değişkenlik gösterdiği ancak 2023 yılında en yüksek sayıya çıktığı görülmektedir.

Tablo 3: TRB2 Bölgesinde İntihar Göstergeleri

Yıl	Kaba İntihar Hızı (%)	Cinsiyet ve Yaşa Göre İntihar sayıları (15-24)	Nedene Göre İntiharlar: Geçim Zorluğu /Toplam
2002	3,05	28	13
2003	4,67	53	9
2004	4,9	47	1
2005	5,43	59	5
2006	7,08	70	2
2007	4,56	41	1
2008	4,86	54	2
2009	3,84	43	4
2010	4,11	37	2
2011	4,72	36	2
2012	3,88	44	4
2013	4,69	42	1
2014	4,14	42	4
2015	4,72	53	3
2016	4,1	42	-
2017	4,38	45	3
2018	4,42	38	7
2019	5,2	55	6
2020	4,63	44	6
2021	4,58	41	7
2022	4,8	40	6
2023	5,08	46	4
2024	5,22	41	5

Kaynak: TÜİK İstatistikleri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 3’te TRB2 Bölgesinde 2002-2024 dönemine ait intihar sayılarına yer verilmiştir. Tabloya göre; intihar sayılarının yıllar itibariyle artış ve azalışlar gösterdiği ancak 2006 yılında

ciddi bir sayıya ulaştığı görülmektedir. Ekonomik sebeplerden dolayı ve kaba intihar hızı oranlarının da yıllara göre artış ve azalışlar noktasında değişkenlikler gösterdiği belirlenmiştir. Ancak 2002 yılında ekonomik sebeplerden dolayı en yüksek intihar sayısının olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 4: TRA2 Bölgesinde Boşanma Sayıları

Yıl	Yaş gruplarına göre boşanma sayıları: Erkek / 20 - 24	Yaş gruplarına göre boşanma sayıları: Kadın / 20 - 24	Toplam: (20-24)
2002	63	119	182
2003	47	111	158
2004	58	98	156
2005	55	95	150
2006	38	103	141
2007	33	94	127
2008	29	94	123
2009	26	84	110
2010	30	93	123
2011	28	108	136
2012	25	101	126
2013	25	115	140
2014	40	121	161
2015	31	126	157
2016	34	122	156
2017	28	114	142
2018	42	143	185
2019	32	144	176
2020	28	126	154
2021	32	156	188
2022	43	173	216
2023	41	181	222
2024	47	179	226

Kaynak: TÜİK İstatistikleri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 4'te TRA2 Bölgesinde 2002-2024 dönemi boşanma istatistiklerine yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde erkek boşanma (20-24) sayısının yıllara göre değişkenlik gösterdiği ancak son üç yılda diğer yıllara göre arttığı gözlemlenmektedir. Kadın boşanma sayısının (20-24) ise erkek boşanma sayısına göre çok yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle son dört yılda kadın boşanma sayısının büyük ölçüde arttığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte toplam boşanma sayısının son dört yılda çok daha fazla arttığı görülmektedir.

Tablo 5: TRB2 Bölgesinde Boşanma Göstergeleri

Yıl	Yaş gruplarına göre boşanma sayıları : Erkek / 20 - 24	Yaş gruplarına göre boşanma sayıları : Kadın / 20 - 24	Toplam: (20-24)
2002	17	43	60
2003	17	54	71
2004	22	59	81
2005	10	50	60
2006	16	45	61
2007	18	54	72
2008	18	56	74
2009	24	63	87
2010	29	86	115
2011	22	72	99
2012	24	81	105
2013	22	105	127
2014	34	127	161
2015	40	119	159
2016	40	123	163
2017	32	129	161
2018	32	122	154
2019	53	164	217
2020	29	157	186
2021	46	203	249
2022	37	210	247
2023	30	192	222
2024	47	200	247

Kaynak: TÜİK İstatistikleri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 5’te TRB2 Bölgesinde boşanma istatistikleri sunulmuştur. Tablo incelendiğinde erkek boşanma sayısının yıllara göre değişkenlik gösterdiği ancak 2024 yılında en yüksek sayıya ulaştığı görülmektedir. Kadın boşanma sayısının ise erkek boşanma sayısına göre çok fazla olduğu ve son dört yılda önemli ölçüde arttığı gözlemlenmektedir. Toplam boşanma sayısının ise son dört yılda diğer yıllara göre arttığı görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde hem ekonomik hem de sosyal bir olgu olarak ifade edilen işsizlik önemli sosyal bir problemdir. Çünkü işsizlik sadece bireyin iş alanlarında uzaklaşarak maddi olarak yoksun olma durumuna karşılık gelmemektedir. Özellikle meydana gelen ekonomik krizlerin toplumsal etkilerinden dolayı iktisatçılar ile birlikte sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimcilerin de konuya ilgilerinin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla birçok neden bağlı olarak gerçekleşen işsizliğin ekonomik sonuçları ile birlikte sosyal ve psikolojik sonuçları da ortaya çıkmaktadır (Adak, 2010: 105). Bu çalışmanın temel amacı TRA2 ve TRB2 Bölgelerinde genç işsizliğin toplumsal sonuçlarını araştırmaktır. Çalışmada 2002-2024 dönemi veri seti aracılığıyla betimsel analiz yapılmıştır.

Çalışmanın temel bulgularına göre; TRA2 Bölgesinde 15-24 yaş arası intihar sayısında artış ve azalışların olduğu ancak 2020, 2021 ve 2022 yılında ciddi bir artış gösterdiği belirlenmiştir. Özellikle 2022 yılında intihar sayısı en yüksek sayıya ulaşmıştır. TRB2 Bölgesinde ise intihar sayılarının yıllar itibariyle artış ve azalışlar gösterdiği ancak 2006 yılında ciddi bir sayıya ulaştığı tespit edilmiştir. Çalışmanın diğer bulgularına göre; TRA2 Bölgesinde erkek boşanma (20-24) sayısının yıllara göre değişkenlik gösterdiği ancak son üç yılda diğer yıllara göre arttığı elde edilmiştir. Kadın boşanma sayısının (20-24) ise erkek boşanma sayısına göre çok yüksek olduğu ve son dört yılda önemli sayıda görülmektedir. TRB2 Bölgesinde ise erkek boşanma sayısının yıllara göre değişkenlik gösterdiği ancak 2024 yılında en yüksek sayıya ulaştığı görülmektedir. Kadın boşanma sayısının ise erkek boşanma sayısına göre çok fazla olduğu ve son dört yılda önemli ölçüde arttığı belirlenmiştir.

Tablo yorumlarından hareketle değişkenler arasındaki ilişki değerlendirildiğinde 2020, 2021, 2022 yıllarında TRA2 Bölgesinde genç işsizliğin ve intihar sayısının en çok gerçekleştiği yıllar olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte TRA2 ve TRB2 bölgelerinde genç işsizliğin yoğun olduğu bazı yıllarda intihar ve boşanma sayısının da arttığı görülmektedir. Özellikle TRB2 bölgesinde 2021 ve 2022 yıllarında genç işsizlik gibi en yüksek kadın boşanma sayısının olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla TRA2 ve TRB2 Bölgelerinde genç işsizliğin toplumsal sonuçların makro ve mikro nedenlerin ortadan kaldırılması için birtakım öneriler sunulmuştur.

1-İşgücü piyasasındaki dengesizliklerin giderilmesi genç işsizliğin toplumsal sonuçlarını önleyecektir.

2-İşgücü politikalarının eğitim sistemi ile uyumlu hale getirilmelidir. Dolayısıyla eğitim politikaları yeniden düzenlenmelidir.

3-Üretim ve yatırım teşvik edilerek istihdam politikalarının arttırılması

4- Genç işsizliğinin en temel nedeni olan yeterli düzeyde yeni iş olanaklarının yaratılamaması probleminin çözümünü kapsayan bir istihdam stratejisi oluşturulmalıdır (Erdayı, 2009).

5-Mesleki eğitimin arttırılması gerekir. Bununla birlikte 15-24 yaş grubuna yönelik işgücü politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak ele alındığında, genç işsizlik oranlarının düşürülmesine yönelik atılacak adımlar ve uygulamaların bütünsellik içeren politikalar ve yalnızca ekonomik istikrarı

güçlendirmekle sınırlanmamalıdır. Ek olarak toplumsal refahtan aile bütünselliğine ve gençlerin iyi olma hallerini iyileştirecek noktada önemli roller oynamalıdır.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2010). Sosyal bir problem olarak işsizlik ve sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 105-116.
- Aksu, L. (2018). İşsizlik, Suç, Boşanma, İntihar Oranları İle İktisadi Büyüme İlişkisinin; Nedensellik Testleri İle Analizi: Türkiye Örneği. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 58-100.
- Ali, M., Ahmad, S., & Hussain, S. (2022). An Analysis of the Causes and Consequences of Youth Unemployment: A Case Study of District Swabi. *Human Nature Journal of Social Sciences*, 3(2), 69-82. <https://doi.org/10.71016/hnjss/5e1jm91>
- Bölükbaş, M. (2019). Türkiye’de Genç İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi: Bölgeler Düzeyinde Bir İnceleme. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7(18), 213-233.
- Dilber, T., & Uysal, D. (2020). İşsizlik ve İntihar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(3), 729-744. <https://doi.org/10.17130/ijmeh.798469>
- Erdayı, A. U. (2009). Dünyada genç işsizliği sorununun çözümüne yönelik ulusal politikalar ve Türkiye. *Çalışma ve Toplum*, 3(22), 133-162.
- Eren, M., & Özkılbaç, S. (2020). Türkiye’de Genç İşsizliği İle Suç Düzeyi Arasındaki İlişki: Düzey 1 Bölgeleri Üzerine Bir Uygulama. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 9(17), 13-20.
- Kızılkaya, O., & Kuzucu, H. (2022). İntihar Vakalarının Ekonomik Faktörler ile İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(42), 62-80.
- OECD.(2024). <https://www.oecd.org/en/topics/youth-employment-and-social-policies.html> (Erişim Tarihi: 26.10.2025).

- Özer, U., & Topal, M. H. (2017). Genç İşsizliği, Suç, Göç, İntihar ve Boşanma Düzeyleri İle İlişkili Midir? Türkiye’den Ampirik Bir Kanıt. Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(5), 50-63.
- Skinner, A., Osgood, N. D., Occhipinti, J. A., Song, Y. J. C., & Hickie, I. B. (2023). Unemployment and underemployment are causes of suicide. *Science advances*, 9(28), eadg3758.
- Topbaş, F. (2007). İşsizlik ve İntihar İlişkisi: 1975 -2005 VAR Analizi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2007(2), 161-172.
- Topbaş, F., & Kurt, S. (2007). İşsizlik ve Boşanma İlişkisi: 1970–2005 Var Analizi. Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(7), 30-43.
- TÜİK.(2024). <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do#> (Erişim Tarihi: 25.10.2025).
- Umar, T. (2025). Türkiye’de Genç İşsizliğin Suç ve Göç Üzerindeki Etkileri: Ampirik Bir Değerlendirme. Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), 81-94. <https://doi.org/10.61524/fuuiibfdergi.1694676>
- Kelleci, S. Ü., & Türk, Z. (2016).Genç İşsizliğin İncelenmesi: OECD Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(13), 10-25.

INNOVATIVE PEDAGOGICAL APPROACHES FOR ENHANCING STUDENT ENGAGEMENT IN DIGITAL CLASSROOMS

Dr. Maria Gonzalez, Juan Alvarez, Lucia Torres, Dr. Mark Stevens

Department of Educational Sciences, University of Barcelona, Spain

Abstract

This study investigates innovative pedagogical approaches designed to enhance student engagement in digital classrooms at the tertiary level. As higher education institutions increasingly adopt blended and fully online formats, maintaining meaningful participation and deep learning has become a central challenge for educators. The research focuses on three clusters of strategies: active learning techniques (such as polls, micro-tasks, and breakout discussions), collaborative digital projects, and the intentional use of formative feedback through learning management systems. A mixed-methods design was employed, combining learning analytics from two online courses in education and psychology, focus-group interviews with students, and structured observations of synchronous sessions. Quantitative results indicated significant improvements in attendance, assignment completion, and forum activity when courses integrated structured interaction patterns, clear task scaffolding, and opportunities for student choice. Qualitative data showed that learners valued predictable routines, multimodal resources, and the feeling of social presence fostered by cameras, chat, and informal check-ins. At the same time, the study highlights challenges such as digital fatigue, unequal access to technology, and varying levels of self-regulation. The authors argue that technology alone does not guarantee engagement; rather, engagement arises from the alignment of pedagogical design, assessment practices, and student support. The article concludes with practical design principles for instructors, emphasizing intentional planning of interaction, transparent expectations, and the integration of reflective activities that help students monitor their own learning in digital environments.

Keywords: digital classrooms, student engagement, active learning, higher education

EXPLORING CRITICAL THINKING SKILLS THROUGH PROJECT-BASED LEARNING IN SECONDARY EDUCATION

Assoc. Prof. Dr. Emily Johnson

Department of Educational Sciences, University of Barcelona, Spain

Abstract

This article examines the effectiveness of project-based learning (PBL) in fostering critical thinking skills among secondary school students. Situated within a public comprehensive school context, the study responds to ongoing concerns that traditional exam-driven instruction undervalues higher-order reasoning and problem-solving. Over the course of an academic year, three cohorts of students in social studies and science engaged in interdisciplinary projects that required them to formulate research questions, gather and evaluate evidence from multiple sources, and present arguments through written reports and multimedia products. Critical thinking was operationalized using a rubric encompassing analysis, evaluation, inference, and metacognition. A quasi-experimental design compared PBL classes with control groups receiving conventional instruction. Pre- and post-tests, classroom observations, and student reflection journals were analyzed. The findings show statistically significant gains in critical thinking scores for students in the PBL condition, along with richer use of justification and counter-argument in their written work. Interviews revealed that students perceived projects as more relevant and motivating because they allowed autonomy, collaboration, and authentic problem contexts. However, implementation was not without difficulties: teachers reported time pressure, assessment complexity, and the need for sustained professional development in facilitation rather than direct instruction. The article argues that PBL can be a powerful framework for cultivating critical thinking when supported by clear criteria, scaffolded inquiry, and institutional recognition in assessment policies. It concludes with guidelines for designing manageable projects and aligning them with curriculum standards without sacrificing depth of reasoning.

Keywords: critical thinking, project-based learning, secondary education, inquiry-based instruction

EFFECTS OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON COGNITIVE AND SOCIAL DEVELOPMENT

Dr. Ahmed El-Sayed, Prof. Dr. Mona Ibrahim, Sara Khalil

Department of Early Childhood Education, Cairo University, Egypt

Abstract

This study investigates the medium-term effects of participation in structured early childhood education (ECE) programs on children's cognitive and social development in an urban Egyptian context. Recognizing that quality ECE is often promoted as a foundation for later academic success and well-being, the research aims to provide empirical evidence from a region where longitudinal data remain limited. A cohort of children who attended public and low-cost private kindergartens was followed from age 4 to age 8 and compared with a matched group who did not attend formal ECE. Standardized cognitive assessments, teacher ratings of socio-emotional competencies, and classroom observation protocols were used to capture outcomes related to language, numeracy, self-regulation, cooperation, and problem-solving. Results demonstrate that children with at least two years of ECE showed significantly higher scores in vocabulary, basic mathematics, and executive function tasks at age 8, even after controlling for socioeconomic status and parental education. Teachers also reported better peer relationships, reduced behavioral difficulties, and greater persistence in learning tasks among ECE participants. Qualitative interviews with parents highlighted perceived benefits such as improved communication skills and independence, but also raised concerns about class size, curriculum overload, and unequal quality across centers. The study underscores that not all ECE experiences are equally beneficial; program quality, teacher preparation, and family engagement emerged as critical mediating factors. Policy implications include the need for national standards, sustained investment in teacher training, and targeted support for disadvantaged communities to ensure that early childhood education fulfills its promise as an equity-enhancing intervention.

Keywords: early childhood education, cognitive development, social development, educational equity

THE IMPACT OF ART-INTEGRATED LEARNING ON CREATIVITY AND ACADEMIC PERFORMANCE

Marta Zielinska

Faculty of Education, University of Warsaw, Poland

Abstract

This article explores how art-integrated learning influences students' creativity and academic performance in primary and lower-secondary education. Drawing on theories of multiple intelligences and embodied cognition, the study conceptualizes art integration not as an extracurricular add-on but as a pedagogical approach in which visual arts, music, drama, and movement are systematically interwoven with core subjects such as language arts, mathematics, and science. The research was conducted in four schools implementing whole-school art-integration initiatives and two comparison schools with conventional curricula. Data sources included creativity tests, achievement records in language and mathematics, classroom observations, and interviews with teachers and students. Findings indicate that students exposed to art-integrated units demonstrated higher fluency and originality scores on creativity measures, as well as modest but significant gains in reading comprehension and problem-solving compared with peers in non-integrated classrooms. Observations revealed that art-rich lessons promoted risk-taking, experimentation, and multiple modes of expression, which in turn supported deeper conceptual understanding and memory retention. Teachers reported increased student motivation and participation, particularly among learners who had previously been disengaged or labeled as low achievers. Challenges included curriculum time constraints, limited resources, and some educators' lack of confidence in using artistic media. The article concludes that art-integrated learning can serve as a viable strategy to enhance both creativity and academic outcomes when supported by collaborative planning, professional development, and leadership that values the arts as central to, rather than separate from, academic learning.

Keywords: art-integrated learning, creativity, academic achievement, primary education

TEACHERS' PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS

Assoc. Prof. Dr. Peter Kowalski

Institute of Education, Jagiellonian University, Poland

Abstract

This study investigates primary school teachers' perceptions of inclusive education and how these perceptions shape classroom practices for students with diverse learning needs. Inclusive education is promoted in policy documents across Europe, yet classroom-level implementation often depends on teachers' beliefs, knowledge, and perceived self-efficacy. Using a mixed-methods design, the research surveyed 220 primary teachers and conducted in-depth interviews with 24 of them in urban and rural schools. The survey measured attitudes toward inclusion, perceived benefits and challenges, and reported use of differentiated instruction and collaborative planning. Quantitative findings suggest generally positive attitudes toward the principle of educating all children together, particularly in relation to social integration and reduction of stigma. However, many teachers expressed concerns about inadequate training, insufficient support staff, and the impact of inclusion on academic pace for the whole class. Interview analyses revealed tensions between commitment to equity and fear of being unable to meet complex needs without additional resources. Teachers who reported regular collaboration with special educators and access to ongoing professional development described more concrete inclusive practices, such as flexible grouping, adapted materials, and formative assessment strategies. The article argues that policy rhetoric alone is insufficient to realize inclusive education; instead, systemic support, school-level leadership, and communities of practice are required to transform positive perceptions into sustainable practice.

Keywords: inclusive education, teacher perceptions, primary schools, differentiated instruction

THE ROLE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN PROMOTING SELF-DIRECTED LEARNING AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Dr. Chen Wei, Prof. Dr. Li Xiumei, Zhang Hao

Department of Educational Technology, Tsinghua University, China

Abstract

This paper examines how educational technology can support the development of self-directed learning (SDL) skills among university students in large lecture-based courses. SDL is understood as the capacity to set learning goals, select strategies, monitor progress, and evaluate outcomes, competencies that are increasingly vital in rapidly changing knowledge economies. The study investigates a blended learning intervention in which learning management systems, video-based microlectures, discussion forums, and e-portfolios were intentionally designed to scaffold SDL processes rather than only deliver content. A cohort of 280 undergraduates participated in the intervention, while a comparable group continued in a traditional lecture format. Data sources included SDL readiness scales, platform usage logs, reflective journal entries, and semi-structured interviews. Results show that students in the technology-enhanced course reported higher levels of goal-setting, time management, and help-seeking behaviors by the end of the semester, accompanied by more frequent engagement with optional resources and peer feedback. Learning analytics indicated patterns of self-paced study and iterative revision consistent with deeper regulation of learning. Nonetheless, the study notes that not all students benefited equally; those with lower initial SDL readiness required more explicit guidance and check-ins to avoid disengagement. The authors conclude that educational technology can be a powerful catalyst for SDL when it is coupled with explicit instruction in metacognitive strategies and supportive course design, rather than simply adding digital tools to traditional pedagogy.

Keywords: self-directed learning, educational technology, blended learning, higher education

GENDER DISPARITIES IN SCIENCE EDUCATION: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR EQUITY

Dr. Fatima Al-Mutairi, Saeed Al-Qahtani, Layla Al-Rashid

College of Education, King Saud University, Saudi Arabia

Abstract

This article explores persistent gender disparities in science education at the secondary and early tertiary levels, focusing on patterns of participation, achievement, and self-concept among female students. Drawing on national examination data, school records, and surveys administered to 600 students and 80 science teachers, the study documents a complex picture: while girls often achieve equal or higher scores in science subjects, they remain under-represented in advanced science tracks and STEM-related university majors. Qualitative interviews reveal that students' choices are influenced by gendered expectations concerning appropriate careers, perceived difficulty of science fields, and limited exposure to female role models in STEM. Teachers report efforts to encourage all students but acknowledge that classroom interactions, examples used in teaching, and extracurricular opportunities may inadvertently reinforce stereotypes. The article reviews policy initiatives such as single-sex STEM camps, mentorship programs, and curriculum revisions that highlight contributions of women scientists. Evidence suggests that multi-layered interventions—combining school-level practices, family engagement, and media representation—are required to shift aspirations and normalize women's presence in scientific domains. The authors argue that equity in science education should be conceptualized not only as equal access but also as the creation of learning environments in which girls can see themselves as legitimate and capable participants in scientific communities.

Keywords: gender disparities, science education, STEM, educational equity

DEVELOPING ENVIRONMENTAL AWARENESS THROUGH OUTDOOR LEARNING ACTIVITIES IN ELEMENTARY EDUCATION

Assoc. Prof. Dr. Sofia Petrou, Dr. Nikos Christou, Eleni Vassiliou

Department of Primary Education, University of Athens, Greece

Abstract

This study investigates the potential of structured outdoor learning activities to foster environmental awareness and pro-environmental attitudes among elementary school students. Responding to concerns that classroom-based environmental education can become overly abstract, the research designs and implements a series of field-based modules, including school-garden projects, biodiversity walks, and local water-quality monitoring. Participants were 180 students from four public schools, divided into an intervention group and a comparison group following the standard curriculum. Pre- and post-tests assessed environmental knowledge, attitudes, and reported behaviors, while focus-group discussions captured students' experiences and reflections. Results indicate that students in the outdoor-learning group showed significantly greater improvements in understanding ecological concepts, recognizing human impacts on local ecosystems, and expressing willingness to adopt environmentally friendly practices at home and school. Observations revealed high levels of engagement, collaboration, and sense of responsibility when students were entrusted with real tasks such as planting, measuring, and documenting changes in their environment. Teachers reported that outdoor activities supported cross-curricular links with science, language arts, and mathematics, but also cited challenges including time constraints, safety concerns, and limited training in outdoor pedagogy. The article concludes that outdoor learning can be a powerful complement to classroom instruction when supported by school leadership, community partnerships, and flexible curriculum frameworks that value experiential, place-based education.

Keywords: environmental education, outdoor learning, elementary education, experiential learning

THE IMPACT OF DIGITAL CURRENCY ADOPTION ON NATIONAL MONETARY POLICY

Prof. Dr. Akihiro Tanaka, Graduate School of Economics, University of Tokyo, Japan

Dr. Emi Sato, Institute for Monetary and Financial Studies, Bank of Japan, Japan

Kenta Moriyama, Department of Economics, Kyoto University, Japan

Abstract

This paper examines how the adoption of digital currencies reshapes the design and transmission of national monetary policy. Focusing on a framework that distinguishes between privately issued cryptocurrencies, stablecoins, and prospective central bank digital currencies (CBDCs), the study explores how each form of digital money affects money demand, banking sector balance sheets, and central bank operating procedures. The analysis highlights that widespread use of digital currencies can alter the traditional relationship between policy interest rates, bank lending, and aggregate demand by changing portfolio preferences and the elasticity of money demand. In particular, CBDCs that are interest bearing can modify the effective lower bound on nominal interest rates, potentially expanding the policy space during downturns, while also intensifying competition for bank deposits. Private digital currencies and stablecoins, if used extensively for pricing and payment, may weaken the link between domestic short-term rates and real activity by encouraging currency substitution and reducing the share of transactions executed in sovereign money. The paper also considers operational implications for liquidity management, as digital currency adoption can increase the volatility of settlement flows and complicate reserve forecasting. Policy options discussed include adapting corridor and floor systems, revising reserve requirements, and redesigning standing facilities to stabilize short-term rates in a more digitized environment. The study concludes that digital currency adoption does not render conventional monetary policy instruments obsolete, but requires careful recalibration of operational frameworks and strengthened regulatory oversight to preserve financial stability and effective policy transmission.

Keywords: digital currency, monetary policy, CBDC, financial stability, interest rate transmission

GREEN ECONOMY TRANSITION AND ITS EFFECT ON INDUSTRIAL PRODUCTIVITY

Dr. Maria Gonzalez, Prof. Dr. Alejandro Ruiz, Carla Fernandez,

School of Business and Economics, Universidad de Chile, Chile

Abstract

This study investigates the relationship between green economy transition policies and industrial productivity in middle-income economies. Using a panel dataset of manufacturing sectors over a fifteen-year period, the paper evaluates how environmental regulations, carbon pricing, and green investment incentives influence productivity dynamics at the firm and sectoral level. The conceptual framework distinguishes short-run adjustment costs—such as compliance expenditure, technology retrofitting, and process disruptions—from medium- and long-run efficiency gains driven by innovation, energy savings, and improved resource allocation. Econometric results suggest that stringent environmental policies initially coincide with modest slowdowns in measured productivity in emission-intensive industries, reflecting higher input costs and capital scrapping. However, sectors with greater access to green finance, technology transfer, and targeted R&D support display significant productivity catch-up and, in many cases, outperformance relative to less regulated peers. The analysis emphasizes the role of policy design: market-based instruments combined with predictable regulatory trajectories and complementary industrial policies create stronger incentives for technological upgrading than fragmented command-and-control approaches. Case studies of renewable energy supply chains and energy-efficient equipment production demonstrate how green transition policies can foster new comparative advantages and employment opportunities. The study concludes that the trade-off between environmental ambition and industrial competitiveness is not fixed; under appropriate institutional conditions, green transition can be reconciled with, and even reinforce, sustained productivity growth.

Keywords: green economy, industrial productivity, environmental regulation, carbon pricing, green innovation

THE ROLE OF MICROFINANCE IN PROMOTING RURAL ENTREPRENEURSHIP

Amina Rahman,

School of Economics, University of Dhaka, Bangladesh

Imran Qureshi

Institute of Development Studies, University of Karachi, Pakistan

Saeed Khan

Department of Business Administration, Quaid-i-Azam University, Pakistan

Abstract

This paper analyzes the contribution of microfinance institutions (MFIs) to the promotion of rural entrepreneurship in low-income regions. Grounded in theories of credit constraints and information asymmetry, the study explores how small-scale financial services—microloans, savings products, and group lending models—affect business creation, survival, and growth among rural households. Using survey data from three agricultural districts, the authors compare entrepreneurial outcomes between clients and non-clients of MFIs, controlling for household characteristics, education, and local market conditions. Results show that access to microfinance is associated with higher rates of enterprise start-up and diversification away from subsistence agriculture into trading, food processing, and service activities. However, the impact on income, productivity, and resilience is heterogeneous: households with prior business experience, stronger social networks, and complementary training programs benefit more than first-time or highly vulnerable borrowers. The study documents the importance of non-financial services such as business development training, mentorship, and market linkage initiatives in translating credit into sustainable entrepreneurship. It also highlights risks, including over-indebtedness and market saturation in certain sectors, when credit expansion is not matched by demand growth and adequate regulation. The paper concludes that microfinance can be a powerful tool for fostering rural entrepreneurship if integrated into a broader local development strategy that includes infrastructure, education, and value-chain support, rather than being treated as a stand-alone solution to rural poverty.

Keywords: microfinance, rural entrepreneurship, credit constraints, small enterprises, financial inclusion

FINANCIAL INCLUSION THROUGH MOBILE BANKING: AN EMPIRICAL STUDY

Dr. Chinedu Okafor

Department of Banking and Finance, University of Lagos, Nigeria

Assoc. Prof. Dr. Ifeoma Nwosu

Faculty of Management Sciences, University of Nigeria, Nsukka, Nigeria

Uche Eze

Business School, Pan-Atlantic University, Nigeria

Lucia Bianchi

Business School, Pan-Atlantic University, Nigeria

Abstract

This empirical study evaluates the effectiveness of mobile banking as a driver of financial inclusion in emerging economies, with a primary focus on Nigeria and comparative insights from selected peer countries. Drawing on household survey data, transaction records from partner financial institutions, and structured interviews with users and non-users, the analysis examines how mobile banking affects account ownership, savings behavior, credit access, and usage of formal financial services among previously excluded populations. The findings indicate that mobile platforms significantly lower geographic and cost barriers by reducing the need for physical branches, enabling low-value transactions, and supporting flexible account opening procedures. Adoption is particularly strong among younger adults, informal sector workers, and rural residents with basic mobile phones. However, the study also identifies critical frictions: digital literacy gaps, unreliable network coverage, regulatory uncertainty, and persistent trust deficits toward both banks and mobile providers. Gender disparities remain notable, as women face additional obstacles related to phone ownership, documentation, and social norms. Econometric estimations suggest that sustained use of mobile banking correlates with higher savings frequency, more diversified payment patterns, and improved capacity to manage idiosyncratic shocks, though the impact on formal credit uptake is more limited. The paper concludes that mobile banking can substantially advance financial inclusion when supported by clear consumer protection rules, interoperability between providers, targeted financial-literacy initiatives, and complementary products such as micro-insurance and nano-loans that reflect the needs and risk profiles of low-income households.

Keywords: mobile banking, financial inclusion, digital finance, emerging economies, household welfare

THE INFLUENCE OF TAX REFORM ON SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE GROWTH

Marco Ricci

Department of Economics and Management, University of Rome “La Sapienza,” Italy

Assis. Prof. Dr. Sofia Moretti,

School of Economics, University of Florence, Italy

Abstract

This paper investigates how recent tax reforms affect the growth trajectories of small and medium enterprises (SMEs) in advanced and middle-income economies, with specific reference to Italian experience. The analysis focuses on three key dimensions of reform: changes in corporate income tax rates, the introduction of preferential regimes for small firms, and simplification of compliance procedures. Using firm-level panel data from manufacturing and service sectors over a ten-year period, the study estimates the impact of these reforms on investment, employment, and productivity growth, while controlling for macroeconomic conditions and sectoral trends. Findings suggest that reductions in effective tax burdens are associated with higher rates of capital formation and employment expansion among growth-oriented SMEs, particularly when combined with accelerated depreciation allowances and tax credits for research and development. Simplified regimes, such as presumptive taxation and flat-rate schemes, lower administrative costs and encourage formalization, but may also create “tax thresholds” that discourage firms from scaling beyond certain turnover levels. The paper also highlights the importance of stability and predictability in tax policy; frequent changes in rates and rules introduce uncertainty that can dampen long-term investment planning. Policy simulations indicate that balanced reforms—moderate rate cuts, targeted incentives, and streamlined compliance—can deliver meaningful growth gains without severely undermining revenue mobilization. The study concludes that tax policy, when carefully designed, is a powerful lever for SME development, but must be coordinated with access-to-finance initiatives, innovation support, and labor-market regulation to unlock the full growth potential of the sector.

Keywords: tax reform, SMEs, firm growth, investment, business environment

TRADE LIBERALIZATION AND INCOME INEQUALITY IN DEVELOPING ECONOMIES

Niran Chaiwat,

Faculty of Economics, Chulalongkorn University, Thailand

Assoc. Prof. Dr. Suthida Phanuphong

, School of Development Studies, Thammasat University, Thailand

Kritsada Wongchai,

Faculty of Political Science, Chiang Mai University, Thailand

Abstract

This study analyzes the relationship between trade liberalization and income inequality in developing economies, using a panel of countries that implemented significant tariff reductions and non-tariff barrier reforms over the last three decades. Building on Heckscher–Ohlin and new-trade theories, the paper examines how changes in trade policy influence wage dispersion, sectoral employment, and regional disparities. Employing fixed-effects and instrumental-variables estimations, the authors find that trade openness is associated with higher aggregate growth but has mixed distributional consequences: in labor-abundant countries, unskilled workers often gain in export-oriented sectors, while import-competing industries experience job losses and wage compression. The study emphasizes the role of domestic factors—such as education levels, labor-market institutions, and social protection—in conditioning these outcomes. Where human-capital gaps are large and safety nets weak, trade reforms tend to amplify income inequality, particularly between urban and rural areas and among different skill groups. Conversely, countries that accompany liberalization with active labor-market policies, targeted transfers, and investment in education show less pronounced inequality effects. Case studies from Southeast Asia illustrate how export-led growth can coexist with either rising or stable inequality, depending on policy choices. The paper concludes that trade liberalization is neither inherently pro-poor nor regressive; its distributional impact is mediated by complementary domestic policies that determine who can seize new opportunities and who is protected against adjustment costs.

Keywords: trade liberalization, income inequality, developing countries, labor markets, redistribution

EXPLORING THE ECONOMIC CONSEQUENCES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LABOR MARKETS

Dr. Hanna Weber,

Department of Economics and Management, University of Rome “La Sapienza,” Italy

Assis. Prof. Dr. Lukas Bauer,

Department of Economics and Management, University of Rome “La Sapienza,” Italy

Abstract

This paper explores the economic consequences of artificial intelligence (AI) diffusion in labor markets, with a particular focus on task substitution, job creation, and wage dynamics. Building on task-based models of technological change, the study distinguishes between routine and non-routine cognitive and manual tasks, investigating which occupations are most exposed to AI-enabled automation and augmentation. Using industry-level data from European economies, the authors construct an AI exposure index based on the technical feasibility of automating tasks and the observed adoption of AI applications across sectors. The results suggest that AI primarily displaces routine cognitive tasks in clerical, administrative, and some service occupations, while complementing high-skill analytical, creative, and managerial roles. Overall employment effects at the sectoral level are heterogeneous: certain industries experience net job losses, whereas others see new occupations emerge in data science, AI system maintenance, and human-machine interface design. Wage polarization intensifies as demand for high-skill workers rises and mid-skill routine jobs shrink, while low-skill non-routine service roles show relative resilience but limited wage growth. The study also highlights institutional and policy factors shaping these outcomes, including collective bargaining coverage, minimum wages, training systems, and active labor-market programs. The authors argue that AI's impact on labor markets is not predetermined by technology alone; it is deeply influenced by how societies govern the diffusion of AI and invest in human capital. The paper concludes that forward-looking education policies, lifelong-learning frameworks, and inclusive innovation strategies are essential to ensure that the economic gains from AI are broadly shared and that displacement costs are mitigated.

Keywords: artificial intelligence, labor markets, automation, wage polarization, human capital

INFLATION TARGETING FRAMEWORKS AND CENTRAL BANK CREDIBILITY

Assoc. Prof. Dr. John Peterson, Emily Davis, Michael Turner, Kojo Addae,

Business School, University of Ghana, Ghana

Abstract

This paper evaluates how inflation-targeting (IT) frameworks influence central bank credibility and macroeconomic performance in advanced and emerging economies. After outlining the theoretical channels—anchoring inflation expectations, clarifying policy objectives, and enhancing transparency—the study constructs a credibility index combining survey-based inflation expectations, forecast errors, and measures of communication clarity. Using data from a sample of IT and non-IT countries over two decades, the authors estimate panel models to assess whether adoption and maturation of IT regimes are associated with lower and more stable inflation, reduced output volatility, and narrower dispersion in expectations among households and firms. The results show that well-designed IT frameworks, characterized by clearly stated targets, instrument independence, and regular communication, are correlated with improved credibility and more predictable inflation dynamics. However, the benefits are not automatic: countries with weak fiscal discipline, limited central bank autonomy, or inconsistent communication often experience episodes where targets are missed and credibility erodes. Case studies highlight how credible responses to supply shocks—through gradualism, data-dependent adjustments, and clear explanation of temporary deviations—can strengthen public trust, whereas unanticipated policy reversals or politically driven rate decisions undermine it. The paper underscores the importance of institutional safeguards, including legal protections for central bank independence and mechanisms for ex-post accountability. It concludes that inflation targeting can be an effective framework for building and maintaining credibility, but only where it is embedded within a broader macroeconomic architecture that supports coherent, disciplined, and transparent policy conduct.

Keywords: inflation targeting, central bank credibility, monetary policy, expectations, macroeconomic stability

THE DYNAMICS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AFRICAN ECONOMIES

Assis. Prof. Dr. Kwame Mensah,

Department of Economics, University of Ghana, Ghana

Abena Owusu

Institute of Statistical, Social and Economic Research, University of Ghana, Ghana

Abstract

This study analyzes the determinants and macroeconomic effects of foreign direct investment (FDI) in African economies, emphasizing their heterogeneity in resource endowments, institutional quality, and integration into global value chains. Using a panel dataset covering multiple sub-Saharan and North African countries over twenty-five years, the paper investigates how factors such as market size, natural resources, infrastructure, political stability, and regulatory frameworks shape FDI inflows across sectors. The econometric results show that while resource abundance attracts significant FDI to extractive industries, market-seeking and efficiency-seeking FDI are more sensitive to the quality of governance, infrastructure, and human capital. The study further assesses FDI's impact on growth, employment, and structural transformation, distinguishing between enclave-type investments with limited linkages and those integrated into local supplier networks. Evidence suggests that FDI can contribute positively to growth and export diversification when domestic policies actively encourage technology transfer, local content, and skills development; otherwise, benefits remain confined and volatility in commodity prices can transmit instability. The paper also highlights the growing role of South–South FDI, particularly from Asian and regional African investors, in manufacturing, telecommunications, and services. Policy implications stress the need for coherent investment promotion strategies, transparent regulation, and regional integration initiatives that expand market size and reduce transaction costs. The study concludes that FDI dynamics in Africa are shaped as much by domestic policy choices and institutional reforms as by global capital flows, and that maximizing development gains requires strategic, not merely passive, engagement with foreign investors.

Keywords: foreign direct investment, Africa, economic growth, institutions, structural transformation

STRATEGIC INNOVATION MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL RESILIENCE IN POST-PANDEMIC MARKETS

Prof. Dr. Aysel Mammadova

Faculty of Economics and Administrative Sciences, Baku State University, Azerbaijan

Dr. Rashad Aliyev

Faculty of Business and Management, Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan

Assis. Prof. Dr. Ilgar Mammadli

Faculty of Business Administration, Khazar University, Azerbaijan

Abstract

This study investigates how strategic innovation management strengthens organizational resilience in post-pandemic markets characterized by high uncertainty, rapid digitalization, and evolving customer expectations. Adopting a dynamic capabilities perspective, innovation management is conceptualized as a continuous process of sensing emerging risks and opportunities, seizing them through new offerings and processes, and reconfiguring resources to support long-term adaptability. The empirical research employs a mixed-methods design that integrates survey data from medium and large enterprises with in-depth interviews conducted with senior managers across manufacturing, service, and technology-oriented sectors. The findings indicate that organizations with clearly articulated innovation strategies, formal governance structures, and cross-functional collaboration mechanisms were significantly more capable of maintaining operations, pivoting business models, and protecting critical knowledge during and after the pandemic. In contrast, firms that approached innovation as sporadic, project-based activity or as a narrow technology function experienced greater performance volatility and slower recovery. The study further highlights the importance of leadership behaviors that frame crises as opportunities for experimentation and learning, protect innovation budgets under financial pressure, and encourage calculated risk-taking. Digital technologies—such as analytics platforms, collaborative tools, and automation—are shown to act as important enablers, but only when aligned with strategic goals and supported by appropriate skills. The paper concludes that strategic innovation management is central to building resilience in post-pandemic markets and offers practical recommendations for designing innovation roadmaps, resilience indicators, and incentive systems that support continuous renewal.

Keywords: strategic innovation, organizational resilience, post-pandemic markets, dynamic capabilities, leadership

ENTREPRENEURIAL LEADERSHIP AND DIGITAL TRANSFORMATION IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES

Assoc. Prof. Dr. Narmin Guliyeva

Faculty of Business and Economics, ADA University, Azerbaijan

Abstract

This paper analyzes how entrepreneurial leadership shapes the success of digital transformation initiatives in small and medium enterprises (SMEs). While many SMEs adopt digital tools in response to competitive pressure and changing consumer behavior, outcomes vary widely depending on how leaders conceptualize and manage transformation processes. Building on entrepreneurial leadership theory, the study focuses on behaviors such as opportunity recognition, innovativeness, proactiveness, and calculated risk-taking, and examines their relationship with the implementation of e-commerce solutions, workflow automation, cloud-based collaboration, and data-driven decision-making. Using a combination of survey data and semi-structured interviews with SME owners and managers from diverse sectors, the research reveals that entrepreneurial leaders are more likely to treat digital transformation as a strategic investment rather than a one-off technology project. They articulate a clear digital vision, mobilize cross-functional teams, allocate resources for employee upskilling, and encourage experimentation with pilot projects that can be scaled if successful. Conversely, SMEs led by predominantly administrative or risk-averse leaders tend to deploy digital tools in an ad-hoc manner, limiting benefits to incremental efficiency gains and often encountering resistance from staff. The study also identifies contextual enablers, including participation in local innovation ecosystems, partnerships with technology providers, and access to advisory support, which amplify the impact of entrepreneurial leadership. The paper concludes that entrepreneurial leadership acts as a critical catalyst for converting digital opportunities into sustainable performance improvements and resilience, and proposes recommendations for leadership development programs and policy measures aimed at strengthening SME digital readiness.

Keywords: entrepreneurial leadership, digital transformation, SMEs, innovation, organizational change

CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT AND CONSUMER BEHAVIOR IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Amr El-Sayed

Faculty of Commerce, Cairo University, Egypt

Assis. Prof. Dr. Heba Mansour

Faculty of Business Administration, Ain Shams University, Egypt

Dr. Youssef Khalil

Faculty of Management Sciences, Alexandria University, Egypt

Abstract

This study explores how artificial intelligence (AI) is transforming customer relationship management (CRM) and reshaping consumer behavior across digital and omnichannel environments. Focusing on AI-based recommendation systems, chatbots, predictive analytics, and automated segmentation, the research investigates their influence on perceived personalization, convenience, trust, and purchase intention. A large-scale online survey combined with case studies of firms in retail, banking, and telecommunications is used to examine how consumers experience AI-driven interactions and how organizations integrate these tools into their CRM strategies. The findings show that AI-enabled personalization can significantly enhance satisfaction and loyalty when recommendations are perceived as relevant, transparent, and aligned with consumer preferences. However, the study also identifies a threshold beyond which excessive or opaque targeting triggers privacy concerns, perceived intrusiveness, and resistance. Consumer responses are mediated by factors such as digital literacy, prior experience with automated systems, and cultural attitudes toward data sharing. The analysis highlights that trust in AI-driven CRM depends on clear consent mechanisms, visible data-protection practices, and the availability of human support when issues arise. Organizations that communicate how algorithms work in understandable terms and allow users to control communication frequency and data use are better positioned to build long-term relationships. The paper concludes that AI does not automatically improve CRM; rather, it amplifies the quality of underlying strategies and ethics. It recommends cross-functional governance structures, continuous monitoring of customer sentiment, and responsible data-governance frameworks to ensure that AI-enhanced CRM supports both business performance and consumer well-being.

Keywords: artificial intelligence, customer relationship management, consumer behavior, personalization, data privacy

THE IMPACT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ON BRAND REPUTATION AND MARKET PERFORMANCE

Assoc. Prof. Dr. Sara Fathy

Faculty of Business and Economics, Helwan University, Egypt

Prof. Dr. Mohamed Abdelrahman

Faculty of Commerce, Cairo University, Egypt

Abstract

This paper investigates the impact of corporate social responsibility (CSR) on brand reputation and market performance, with a focus on firms operating in highly competitive consumer markets. Drawing on stakeholder theory and brand-equity models, the study develops an integrated framework that links CSR initiatives in environmental sustainability, community engagement, employee welfare, and ethical governance to consumer-based brand equity and financial indicators such as sales growth and market share. Using a panel of publicly listed companies, the research combines content analysis of CSR disclosures with survey data on consumer perceptions and secondary financial performance measures. The results indicate that consistent, well-communicated CSR activities are associated with stronger brand associations, higher levels of trust, and greater resilience during periods of market turbulence. Firms perceived as authentic in their CSR efforts experience smaller declines and faster recovery in performance during crises compared to firms whose CSR practices are viewed as symbolic or disconnected from their core operations. However, the study also shows that CSR investments yield positive returns only when they are strategically aligned with brand positioning and supported by transparent reporting. Instances of greenwashing or poorly substantiated claims lead to reputational damage and erode stakeholder confidence. The paper concludes that CSR should be integrated into strategic brand management rather than treated as a standalone philanthropic function. It offers practical recommendations for setting measurable CSR objectives, engaging stakeholders in program design, and communicating outcomes in ways that are credible and relevant for both consumers and investors.

Keywords: corporate social responsibility, brand reputation, market performance, stakeholder trust, sustainability

SUSTAINABLE BUSINESS MODELS AND GREEN ENTREPRENEURSHIP IN EMERGING ECONOMIES

Prof. Dr. Aigerim Sarsenova

Faculty of Business, Nazarbayev University, Kazakhstan

Daniyar Nurlybek

Faculty of Economics, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

Dr. Gulmira Tulegenova

Faculty of Management, KIMEP University, Kazakhstan

Abstract

This study examines how sustainable business models underpin the development of green entrepreneurship in emerging economies facing simultaneous pressures for economic growth and environmental protection. Building on business-model innovation and ecological-modernization theories, the paper analyzes how green entrepreneurs design value propositions, revenue logics, and partnership structures that generate environmental and social benefits alongside financial returns. Using multiple case studies of ventures in renewable energy, sustainable agriculture, waste management, and eco-tourism, the research identifies recurring business-model patterns such as circular resource use, sharing- and service-oriented offerings, and community-embedded operations. Data from interviews, field observations, and document analysis reveal that entrepreneurs often capitalize on local environmental problems—such as pollution or resource inefficiency—as opportunities for innovation, combining indigenous knowledge with modern technological solutions. However, they encounter significant barriers, including limited access to patient capital, weak enforcement of environmental regulations, and low consumer awareness of green products and services. The study argues that supportive ecosystems—comprising incubators, impact investors, and enabling public policies—are critical for scaling sustainable business models beyond niche markets. It concludes that green entrepreneurship can function as a catalyst for inclusive and low-carbon development if governments align regulatory frameworks with incentives for experimentation and if business education equips future entrepreneurs with sustainability competencies. Practical recommendations include designing targeted green-finance instruments, integrating lifecycle thinking into planning processes, and fostering cross-sector partnerships to diffuse successful models regionally.

Keywords: sustainable business models, green entrepreneurship, emerging economies, circular economy, environmental innovation

FINANCIAL TECHNOLOGIES AND INNOVATION STRATEGIES IN MODERN ENTERPRISES

Yerlan Kadyrov

Faculty of Finance and Accounting, Karaganda Buketov University, Kazakhstan

Dr. Ainur Kassenova

Graduate School of Business, Nazarbayev University, Kazakhstan

Assis. Prof. Dr. Murat Zhaksylykov

Faculty of Economics, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan

Abstract

This paper explores the interaction between financial technologies (FinTech) and innovation strategies in modern enterprises across banking, retail, and service industries. FinTech is conceptualized not only as a collection of tools—such as mobile payments, blockchain solutions, digital wallets, and robo-advisory platforms—but as a transformative force reshaping competitive dynamics, customer expectations, and internal capabilities. Drawing on survey data from finance and innovation managers, complemented by interviews with executives overseeing digital initiatives, the study identifies three dominant strategic responses to FinTech developments: building in-house digital platforms, partnering with startups and technology providers, and participating in open-banking ecosystems. Firms that proactively integrate FinTech into their innovation roadmaps report accelerated product-development cycles, more granular risk management, and improved customer experience through seamless, omnichannel financial services. At the same time, they face challenges linked to cybersecurity, regulatory compliance, legacy-system integration, and shortages of digital talent. The analysis underscores that ad-hoc adoption of FinTech solutions without a coherent strategy often results in fragmented IT architectures and unrealized value. Instead, successful firms align FinTech initiatives with clear strategic priorities, establish governance structures for digital innovation, and invest in capabilities for data analytics and agile project management. The paper concludes that FinTech can function as a powerful enabler of broader innovation strategies when embedded within an integrated vision of digital transformation. It offers a practical framework for enterprises to assess FinTech opportunities, manage associated risks, and measure the contribution of FinTech-driven initiatives to long-term competitiveness.

Keywords: financial technologies, innovation strategy, digital finance, open banking, competitive advantage

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE IN KNOWLEDGE-BASED ECONOMIES

Prof. Dr. Saltanat Baizakova

Faculty of Management, KIMEP University, Kazakhstan

Assis. Prof. Dr. Nurlan Kapanov

Faculty of Economics and Business, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

Aizhan Mussabek

Graduate School of Business, Nazarbayev University, Kazakhstan

Timur Yermekov

Faculty of Economics, Karaganda Buketov University, Kazakhstan

Abstract

This article investigates the relationship between human capital development and organizational performance in knowledge-based economies, where intangible assets and learning capabilities are primary drivers of competitive advantage. Human capital development is defined broadly to include formal training, continuous professional development, mentoring and coaching, talent-management systems, and practices that facilitate knowledge sharing and collaboration. Using survey data from firms in technology, higher education, and professional-services sectors, along with interviews with human-resource and line managers, the study evaluates how different bundles of development practices influence innovation output, productivity, and employee retention. The findings show that organizations that systematically invest in skill upgrading, leadership development, and cross-functional project work outperform those relying mainly on initial qualifications or ad-hoc training interventions. Knowledge-based environments amplify these effects because rapid technological change quickly erodes static skill sets, making lifelong learning a strategic imperative. The study also identifies mediating factors such as organizational climate, perceived fairness, and the availability of digital learning infrastructure, which condition the effectiveness of human-capital initiatives. Firms that use data analytics to align development programs with strategic goals and to monitor their impact on performance indicators report higher levels of engagement and lower turnover. The paper concludes that human capital development should be treated as a core element of innovation and competitiveness strategies rather than a discretionary cost. It recommends adopting evidence-based HR practices, integrating learning metrics into performance dashboards, and building partnerships with educational institutions to ensure a continuous pipeline of relevant skills.

Keywords: human capital, organizational performance, knowledge-based economy, learning and development, talent management

THE EVOLUTION AND CHALLENGES OF DIGITAL RIGHTS IN CONTEMPORARY LEGISLATION

Prof. Dr. Leyla Mammadova

Faculty of Law, Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Rauf Aliyev

Faculty of Law, Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan

Abstract

This paper examines the evolution of digital rights within contemporary legislation and analyzes the major challenges that arise as states attempt to regulate an increasingly data-driven society. The study traces the development of digital rights from early data-protection and privacy frameworks to more recent norms addressing algorithmic decision-making, platform governance, and artificial-intelligence-driven surveillance. By comparing national and regional instruments, the paper highlights how concepts such as the right to data protection, the right to be forgotten, informational self-determination, and access to the internet have gradually become recognized as extensions of classical human rights. At the same time, the research shows that legal frameworks often lag behind technological innovation, leading to gaps in protection, inconsistent enforcement, and regulatory fragmentation across jurisdictions. Particular attention is given to tensions between digital rights and other public interests, including national security, public health, and economic competitiveness. Through case studies involving large technology platforms and cross-border data flows, the paper demonstrates how asymmetries in technical expertise and resources can undermine effective oversight. It argues that rights-based approaches must be complemented by stronger institutional capacities, clear accountability mechanisms, and participatory processes that include civil society and affected communities. Ultimately, the article contends that digital rights will only be meaningful if translated into robust procedural guarantees, effective remedies, and adaptive regulatory techniques capable of responding to rapidly changing technologies.

Keywords: digital rights, data protection, privacy, internet regulation, human rights

INTERNATIONAL TRADE LAW ENFORCEMENT: OBSTACLES AND OPPORTUNITIES

Assoc. Prof. Dr. Aysel Huseynova

Faculty of International Law, Baku State University, Azerbaijan

Dr. Elchin Karimov

Faculty of Law, Khazar University, Azerbaijan

Abstract

This article analyzes the enforcement dimension of international trade law, focusing on the obstacles that states and private actors face, as well as the opportunities for strengthening compliance in a fragmented global order. The paper begins by outlining the formal mechanisms of dispute settlement within the World Trade Organization and under major regional and bilateral trade agreements. It then examines how political power asymmetries, resource constraints, and institutional deadlocks reduce the effectiveness of these mechanisms, particularly for developing and least-developed countries. Empirical illustrations show that many states underutilize formal dispute-settlement procedures due to litigation costs, diplomatic considerations, or fear of retaliation, relying instead on informal negotiations and managed trade solutions. At the same time, the proliferation of regional trade agreements and plurilateral initiatives has created overlapping legal regimes that can both complement and complicate multilateral enforcement. The paper also explores emerging opportunities, including the use of trade and sustainability chapters to promote labor and environmental standards, and the growing role of private standards and corporate due-diligence obligations in shaping trade behavior. It argues that effective enforcement in this evolving landscape requires better coordination between national authorities, enhanced technical assistance for weaker economies, and reforms that increase transparency and predictability in dispute processes. The article concludes that while the enforcement of international trade law faces significant structural challenges, innovative institutional design and greater stakeholder participation can transform enforcement from a primarily state-centric, adversarial model into a more cooperative and problem-solving-oriented system.

Keywords: international trade law, enforcement, dispute settlement, regional trade agreements, compliance

PROTECTING INTELLECTUAL PROPERTY IN EMERGING MARKETS: STRATEGIES AND LEGAL REFORMS

Dr. Omar Abdelrahman

Faculty of Law, Cairo University, Egypt

Assoc. Prof. Dr. Sara Mostafa

Faculty of Law, Ain Shams University, Egypt

Prof. Dr. Ahmed Hassan

Faculty of Commerce and Business Administration, Helwan University, Egypt

Abstract

This paper explores the challenges and strategic responses associated with protecting intellectual property (IP) in emerging markets undergoing rapid economic and technological change. It first outlines common structural features of such markets, including high levels of informality, uneven institutional capacity, and strong demand for affordable technology and cultural products. Against this backdrop, the study reviews existing IP legislation and enforcement mechanisms, identifying gaps between formal legal standards and practical protection on the ground. Case studies from the fields of pharmaceuticals, creative industries, and digital services illustrate how weak enforcement, piracy, and counterfeiting can deter foreign investment and hinder domestic innovation. At the same time, the paper emphasizes that simply transplanting stringent IP regimes from developed economies may undermine access to knowledge, essential medicines, and educational resources. The analysis therefore focuses on balanced strategies combining legal reform with policy tools such as compulsory licensing, technology-transfer incentives, and support for local research and development. Interviews with policymakers, business associations, and rights holders reveal growing interest in specialized IP courts, alternative dispute resolution, and administrative remedies as ways to improve enforcement while reducing litigation costs. The paper concludes that effective IP protection in emerging markets must be context-sensitive, aligning legal standards with development priorities and institutional realities. It recommends sequenced reforms, capacity building for enforcement agencies, and regional cooperation to tackle cross-border infringement and to foster innovation ecosystems that benefit both domestic and foreign stakeholders.

Keywords: intellectual property, emerging markets, legal reform, enforcement, innovation

THE ROLE OF CONSTITUTIONAL COURTS IN STRENGTHENING DEMOCRATIC SYSTEMS

Dr. Mona Khaled

Faculty of Law, Alexandria University, Egypt

Abstract

This article examines the role of constitutional courts in consolidating and strengthening democratic systems, focusing on their functions as guardians of the constitution, protectors of fundamental rights, and arbiters in conflicts between branches of government. It begins by situating constitutional adjudication within broader theories of separation of powers and checks and balances, arguing that constitutional courts play a pivotal role in limiting arbitrary power and ensuring that political actors operate within legal bounds. Through comparative analysis of selected jurisdictions, the paper explores how courts have intervened in electoral disputes, emergency measures, and legislation affecting minority rights. These interventions can enhance democratic legitimacy when they are perceived as impartial, transparent, and grounded in coherent constitutional reasoning. However, the article also acknowledges criticism that judicial review may lead to “juristocracy,” where unelected judges wield excessive influence over politically sensitive issues. The study evaluates factors that shape the democratic contribution of constitutional courts, including appointment procedures, access rules, the quality of legal argumentation, and the openness of courts to civil-society participation through mechanisms such as amicus briefs. It finds that courts are most conducive to democratic strengthening when they combine firm protection of core rights and procedures with deference in areas of genuine political discretion, and when they communicate their decisions in an accessible manner that fosters civic understanding. The paper concludes that constitutional courts are indispensable but not sufficient for democratic consolidation; their effectiveness ultimately depends on a supportive legal culture, respect for judicial independence, and the willingness of political actors to internalize constitutional constraints.

Keywords: constitutional courts, democracy, judicial review, separation of powers, fundamental rights

CYBERCRIME LEGISLATION AND ITS GLOBAL IMPACT ON DIGITAL SECURITY

Dr. Nikolai Petrov

Faculty of Law, Lomonosov Moscow State University, Russia

Assoc. Prof. Dr. Irina Smirnova

Faculty of Law, Higher School of Economics, Russia

Assoc. Prof. Dr. Dmitry Ivanov

Faculty of International Relations, Saint Petersburg State University, Russia

Abstract

This paper analyzes the development of cybercrime legislation and its implications for global digital security. It surveys major international instruments, such as regional conventions and model laws, alongside national criminal codes that define and sanction offenses including unauthorized access, data interference, online fraud, and the distribution of malicious software. The study highlights how divergent legal definitions, evidentiary standards, and jurisdictional rules create enforcement gaps that are exploited by transnational cybercriminal networks. Through an examination of recent case law and cross-border investigations, the paper illustrates the practical difficulties of attribution, digital forensics, and mutual legal assistance in a borderless digital environment. At the same time, it notes positive trends in international cooperation, including specialized cybercrime units, joint operations, and information-sharing platforms that have improved response capabilities. The analysis also addresses the tension between security measures and civil liberties, particularly where broad cybercrime statutes are used to target whistleblowers, journalists, or political opponents under the guise of combating digital threats. The paper argues that effective and legitimate cybercrime legislation must be technologically informed, narrowly tailored, and anchored in human-rights standards. It concludes by proposing a set of best practices for lawmakers and regulators, including harmonization of core offense definitions, clear rules on cross-border evidence gathering, robust oversight of investigative powers, and sustained investment in law-enforcement training and international partnerships.

Keywords: cybercrime, digital security, international cooperation, criminal law, human rights

ENVIRONMENTAL LAW AND CORPORATE ACCOUNTABILITY: TRENDS AND LEGAL INNOVATIONS

Elena Volkova

Faculty of Law, National Research University Higher School of Economics, Russia

Assis. Prof. Dr. Sergey Fedorov

Faculty of Law, Ural Federal University, Russia

Dr. Maria Kuznetsova

Faculty of Environmental Studies, Saint Petersburg State University, Russia

Abstract

This article explores recent trends and legal innovations in environmental law aimed at enhancing corporate accountability for ecological harm. It begins by outlining traditional regulatory approaches based on command-and-control standards and permitting systems, highlighting their achievements and limitations in addressing complex, cumulative environmental impacts. The study then examines newer instruments, including environmental-liability regimes, mandatory environmental-impact assessments, corporate-due-diligence obligations, and climate-related disclosure requirements. Drawing on comparative examples, the paper shows how these mechanisms seek to internalize environmental costs and incentivize preventive behavior by linking legal responsibility to corporate decision-making processes. Special emphasis is placed on the rise of climate litigation and strategic lawsuits brought by communities, NGOs, and even shareholders against corporations alleged to have contributed significantly to greenhouse-gas emissions or pollution. These cases, the paper argues, are reshaping expectations of corporate conduct and expanding the interpretation of duties of care and fiduciary obligations. The article also explores the role of soft-law standards—such as ESG frameworks and voluntary reporting guidelines—in complementing hard-law measures, while warning that voluntary approaches alone are often insufficient to secure meaningful change. It concludes that effective corporate accountability in environmental matters requires a calibrated mix of binding obligations, access to justice for affected parties, transparent monitoring, and possibilities for administrative and civil remedies. Such a framework can encourage companies to integrate environmental considerations into core strategies and governance structures rather than treating them as peripheral compliance issues.

Keywords: environmental law, corporate accountability, liability, climate litigation, ESG

HUMAN RIGHTS CHALLENGES AND LEGAL RESPONSES IN POST-CONFLICT STATES

Prof. Dr. Alexei Orlov

Faculty of Law, Moscow State Institute of International Relations (MGIMO), Russia

Dr. Tatiana Popova

Faculty of Political Science, Peoples' Friendship University of Russia (RUDN), Russia

Assoc. Prof. Dr. Vladimir Mikhailov

Faculty of Law, Kazan Federal University, Russia

Abstract

This paper examines the distinctive human-rights challenges faced by post-conflict states and evaluates the legal responses adopted to address them. In the aftermath of armed conflict, societies must confront legacies of mass violations, institutional collapse, and deep social fragmentation. The article analyzes how transitional-justice mechanisms—such as truth commissions, special courts, amnesties, and reparations programs—seek to balance demands for accountability, reconciliation, and stability. Drawing on case studies from different regions, the research highlights recurring dilemmas: whether to prioritize prosecutions or broader restorative approaches, how to integrate customary practices with international standards, and how to ensure meaningful participation of victims and marginalized groups. The paper also considers structural human-rights issues that persist long after ceasefires, including displacement, land disputes, security-sector reform, and rebuilding trust in the judiciary and law-enforcement institutions. It argues that legal frameworks must move beyond a narrow focus on civil and political rights to embrace social and economic dimensions essential for sustainable peace, such as access to education, health, and livelihoods. The study concludes that there is no single model for legal responses in post-conflict contexts, but stresses that processes are more likely to succeed when they are locally owned, inclusive, and guided by clear human-rights benchmarks. International actors can support these efforts through technical assistance and monitoring, but durable progress ultimately depends on domestic political will and the gradual reconstruction of a rights-respecting legal culture.

Keywords: human rights, post-conflict states, transitional justice, accountability, reconciliation

LEGAL FRAMEWORKS FOR ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND AUTOMATION: REGULATORY PERSPECTIVES

Assoc. Prof. Dr. Dewi Lestari

Faculty of Law, Universitas Indonesia, Indonesia

Dr. Agus Santoso

Faculty of Law, Gadjah Mada University, Indonesia

Abstract

This article surveys emerging legal frameworks for artificial intelligence (AI) and automation, focusing on how regulators seek to balance innovation with the protection of fundamental rights and social interests. It begins by outlining the distinctive features of AI systems—such as opacity, adaptivity, and reliance on large datasets—that complicate the application of traditional legal concepts of liability, causation, and intent. The study then reviews recent regulatory initiatives at international, regional, and national levels, including risk-based approaches that differentiate between acceptable, high-risk, and prohibited AI applications. Key issues analyzed include algorithmic discrimination, automated decision-making in areas like credit and employment, autonomous vehicles, and the use of AI in law-enforcement and public administration. Through comparative analysis, the paper identifies converging trends, such as requirements for transparency, human oversight, data-governance obligations, and impact assessments for high-risk systems, while also noting areas of divergence in enforcement models and institutional design. The article highlights the need to clarify allocation of responsibility among developers, deployers, and users of AI systems, particularly where harm results from complex interactions between human and machine decisions. It argues that effective regulation must be technologically informed yet flexible enough to adapt to rapid advances, avoiding both under- and over-regulation. The conclusion proposes a set of guiding principles for AI governance, including proportionality, accountability, contestability of automated decisions, and meaningful public participation in rule-making. These principles, the paper suggests, can help ensure that AI and automation contribute to economic and social development without undermining human dignity and the rule of law.

Keywords: artificial intelligence, regulation, liability, automation, algorithmic governance

COMPARATIVE ANALYSIS OF FAMILY LAW SYSTEMS IN SOUTHEAST ASIA: CULTURAL AND LEGAL DIMENSIONS

Prof. Dr. Intan Pratiwi

Faculty of Law, Universitas Gadjah Mada, Indonesia

Assis. Prof. Dr. Budi Hartono

Faculty of Law, Universitas Airlangga, Indonesia

Abstract

This paper presents a comparative analysis of family-law systems in Southeast Asia, emphasizing the interaction between cultural norms, religious traditions, and formal legal frameworks. It examines key areas of family law—marriage formation and dissolution, parental authority, child custody, inheritance, and gender equality—across selected jurisdictions that draw variously on civil-law, common-law, Islamic, and customary sources. By analyzing legislation, landmark court decisions, and secondary scholarship, the study reveals both convergences and divergences in how states regulate intimate and familial relationships. For example, some countries have moved toward uniform civil codes that prioritize individual rights and gender equality, while others maintain plural systems in which personal-status rules depend on religious affiliation or ethnic identity. The paper pays particular attention to the legal position of women and children, highlighting reforms aimed at prohibiting child marriage, strengthening protections against domestic violence, and recognizing shared parental responsibilities. At the same time, it points out that implementation often lags behind formal reforms due to entrenched social practices, limited access to justice, and the influence of non-state dispute-resolution forums. The study argues that effective and culturally sensitive family-law reform in Southeast Asia requires dialogue between state institutions, religious authorities, and civil-society actors, as well as empirical research on how laws operate in practice. It concludes that comparative analysis can provide valuable insights for policymakers seeking to reconcile respect for cultural diversity with international human-rights commitments, especially regarding the rights of women and children within the family.

Keywords: family law, Southeast Asia, legal pluralism, gender equality, cultural norms

THE EVOLUTION OF TRADE ROUTES AND ECONOMIC NETWORKS IN THE CAUCASUS REGION

Assoc. Prof. Dr. Elchin Mammadov

Faculty of History, Baku State University, Azerbaijan

Dr. Leyla Guliyeva

Faculty of Economics and Administrative Sciences, Azerbaijan State University of
Economics, Azerbaijan

Abstract

This paper examines the historical evolution of trade routes and economic networks in the Caucasus region from antiquity to the early modern period, focusing on how geography, imperial competition and local agency jointly shaped patterns of exchange. Situated at the crossroads of Europe, the Middle East and Central Asia, the Caucasus functioned as a strategic transit corridor linking the Silk Roads, Black Sea and Caspian basins. Using a combination of archival sources, travel accounts, cartographic evidence and recent archaeological findings, the study reconstructs the main overland and riverine routes used for the movement of silk, grain, metals, slaves and luxury goods. Particular attention is given to the shifting roles of key nodes such as Tbilisi, Baku and Derbent, which alternately flourished or declined as political borders and customs regimes changed. The paper analyzes how empires including the Persian, Ottoman and Russian states attempted to control these networks through fortifications, tax policies and chartered trading companies, while local merchants, caravan leaders and urban guilds sought to preserve their autonomy and profits. Environmental factors such as mountain passes, climate variability and access to ports are explored to show how physical constraints interacted with political decisions. By tracing continuities and ruptures in commercial routes, the study demonstrates that the Caucasus was not a passive periphery but an active mediator of regional economic flows. The conclusion highlights the legacy of these historical networks for contemporary transport corridors, energy routes and regional integration initiatives, suggesting that modern projects often retrace or adapt long-established pathways of connectivity.

Keywords: Caucasus, trade routes, economic networks, Silk Road, regional integration

CULTURAL EXCHANGES AND DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND THE PERSIAN EMPIRE

Prof. Dr. Rauf Aliyev

Faculty of Humanities, Baku State University, Azerbaijan

Assis. Prof. Dr. Nigar Huseynova

Faculty of History and International Relations, Khazar University, Azerbaijan

Abstract

This study investigates the long-term patterns of cultural exchange and diplomatic relations between Azerbaijan and successive Persian empires, with particular emphasis on the Safavid, Qajar and early Pahlavi periods. Drawing on chronicles, diplomatic correspondence, literary works and material culture, the paper argues that the relationship between these polities cannot be reduced to simple domination or resistance, but is better understood as a dynamic field of negotiation shaped by shared religious, linguistic and artistic traditions. The analysis begins by outlining the geopolitical position of Azerbaijani territories as both frontier and bridge within broader Persianate worlds, where Turkic-speaking elites interacted closely with Persian bureaucratic and literary cultures. It then examines formal mechanisms of diplomacy—envoys, marriage alliances, treaty negotiations and court ceremonies—showing how they created enduring norms of protocol and mutual recognition. Simultaneously, the paper traces informal cultural transfers through Sufi networks, scholarly exchange, trade diasporas and artistic patronage that circulated architectural styles, poetic forms, textiles and courtly rituals across borders. Case studies of bilingual poetry, shared shrine patronage and parallel urban reforms highlight the porous boundaries between “Azerbaijani” and “Persian” cultural spheres. The study also addresses episodes of conflict and territorial reconfiguration, analyzing how shifting borders under Russian expansion reoriented diplomatic and cultural alignments without severing older connections. Ultimately, the paper contends that Azerbaijan–Persia relations generated a layered legacy in which contemporary debates on identity, heritage and regional cooperation still resonate with earlier patterns of interaction.

Keywords: Azerbaijan, Persian Empire, cultural exchange, diplomacy, Persianate world

EGYPTIAN DYNASTIC POLICIES AND THEIR STRATEGIC IMPACT ON THE MEDITERRANEAN WORLD

Dr. Mohamed Salah

Faculty of Arts, Cairo University, Egypt

Assoc. Prof. Dr. Aya El-Shenawy

Faculty of Archaeology, Ain Shams University, Egypt

Abstract

This paper analyzes how the dynastic policies of ancient Egyptian kingdoms shaped political, economic and cultural dynamics across the wider Mediterranean world. Focusing on the New Kingdom and the Ptolemaic period, the study examines strategies of territorial expansion, marriage diplomacy, resource extraction and monumental representation as means to secure Egypt's position as a regional power. Using textual sources such as royal inscriptions, diplomatic letters and papyri in conjunction with archaeological and iconographic evidence, the research reconstructs Egypt's relations with Nubia, the Levant, Anatolia and emerging Greek polities. The analysis highlights how control over key resources—grain, gold and strategic ports—enabled Egyptian rulers to influence trade networks and tribute systems, while military campaigns and vassal treaties reconfigured regional balances of power. The paper also explores dynastic intermarriages and court diplomacy that integrated foreign elites into Egyptian political culture and disseminated Egyptian religious and artistic motifs abroad. In the Hellenistic context, Ptolemaic rulers combined pharaonic symbolism with Greek political practices to reposition Egypt within a competitive Mediterranean arena dominated by successor kingdoms and Rome. This hybrid strategy had far-reaching consequences for knowledge circulation, including the establishment of the Library and Museum of Alexandria as cosmopolitan centers of scholarship. By tracing continuities and transformations in dynastic statecraft, the study argues that Egyptian policies were not merely inward-looking but actively reshaped Mediterranean connectivity, identity and imperial models. The conclusion reflects on how later empires appropriated Egyptian precedents in legitimizing rule and controlling long-distance trade.

Keywords: ancient Egypt, dynastic policy, Mediterranean, Ptolemaic period, imperial strategy

ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES IN ANCIENT MEMPHIS AND THE NEW KINGDOM'S SOCIETAL STRUCTURES

Prof. Dr. Karim Abdelrahman

Faculty of Archaeology, Cairo University, Egypt

Assis. Prof. Dr. Dina Farouk

Faculty of Arts, Alexandria University, Egypt

Abstract

This study synthesizes recent archaeological discoveries at ancient Memphis to reassess societal structures during Egypt's New Kingdom. As a major political and administrative center, Memphis offers a unique vantage point for analyzing how royal authority, priestly institutions, military elites, artisans and commoners interacted within an urban landscape. Drawing on excavation reports, architectural analysis and artefact assemblages—including housing complexes, workshops, temples, burial grounds and administrative facilities—the paper reconstructs patterns of spatial organization and social stratification. Evidence from residential quarters reveals variations in house size, layout and material culture that signal differences in wealth, status and professional specialization. Workshop areas and inscriptions shed light on craft production, labor organization and the role of state and temple institutions in coordinating economic activity. Funerary practices, including tomb architecture, grave goods and iconography, are examined to trace how conceptions of the afterlife and social memory reflected and reinforced hierarchies. The study also considers military installations and stelae commemorating campaigns, which illustrate the integration of soldier-officials into urban elites. By correlating archaeological data with textual sources such as administrative records and literary compositions, the paper argues that New Kingdom Memphis was characterized by a complex interplay of centralized control and local autonomy, where family networks, professional guilds and religious communities all contributed to urban cohesion. These findings challenge overly static models of Egyptian society by emphasizing fluidity, mobility and the negotiation of status. The conclusion highlights the importance of Memphis for broader debates on urbanism, state formation and everyday life in pharaonic Egypt.

Keywords: Memphis, New Kingdom, social structure, urban archaeology, ancient Egypt

RUSSIAN EMPIRE AND THE DEVELOPMENT OF MODERN STATE INSTITUTIONS IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES

Assoc. Prof. Dr. Olga Smirnova

Faculty of History, Lomonosov Moscow State University, Russia

Prof. Dr. Dmitry Ivanov

Faculty of Political Science, Higher School of Economics, Russia

Abstract

This paper examines how the Russian Empire contributed to the development of modern state institutions during the 18th and 19th centuries, focusing on administrative centralization, legal codification and bureaucratic professionalization. Beginning with Peter the Great's reforms, the study traces efforts to restructure governance through the creation of colleges, the Table of Ranks and a standing army, interpreting these measures as both instruments of autocratic control and experiments in rational administration. Using archival documents, legislative texts and contemporary commentary, the research analyzes subsequent reforms under Catherine II, Alexander I and Alexander II, including the Charter to the Nobility, the codification project of Speransky, the Great Reforms of the 1860s and the emergence of local self-government (zemstvos). The paper argues that while these initiatives were often constrained by autocratic politics and social hierarchies, they introduced durable institutional practices such as standardized procedures, record-keeping, judicial independence in certain domains and limited electoral mechanisms at the local level. Particular attention is paid to the judiciary reform of 1864, which established trial by jury and adversarial procedures, and to the expansion of a trained civil service. By comparing Russian developments with Western European trajectories, the study contends that the empire produced a distinctive blend of modernization and patrimonialism, in which modern institutions coexisted with personalized rule and extensive police powers. The conclusion reflects on the legacy of imperial institutions for later Soviet and post-Soviet governance, suggesting that debates about centralization, legality and bureaucratic autonomy continue to be shaped by patterns established in the imperial era.

Keywords: Russian Empire, state institutions, administrative reform, legal codification, modernization

REVOLUTIONARY MOVEMENTS AND SOCIO-POLITICAL TRANSFORMATIONS IN 19TH CENTURY RUSSIA

Assis. Prof. Dr. Maria Volnova

Faculty of Social Sciences, Saint Petersburg State University, Russia

Dr. Alexey Fedorov

Faculty of History, Ural Federal University, Russia

Prof. Dr. Nikolai Sokolov

Faculty of Political Science, Lomonosov Moscow State University, Russia

Abstract

This study analyzes the emergence and evolution of revolutionary movements in 19th-century Russia and their role in reshaping the empire's socio-political landscape. Moving beyond narratives that focus solely on the 1917 revolutions, the paper situates radical currents within a longer continuum of opposition beginning with the Decembrist uprising of 1825 and extending through populist (narodnik) circles, Marxist groups and liberal constitutional movements. Using memoirs, police reports, underground publications and programmatic texts, the research reconstructs the ideological diversity of these movements, ranging from monarchist constitutionalism to agrarian socialism and proletarian internationalism. The study examines how factors such as serfdom's legacy, uneven industrialization, censorship and the autocracy's limited reform efforts created fertile ground for resistance. It explores the interplay between clandestine organizations, student networks, workers' circles and rural communities, highlighting both cooperation and tension among social groups. State responses—including secret policing, exile, legal reforms and selective concessions—are analyzed to show how repression and reform interacted in unintentionally radicalizing segments of society. The paper argues that revolutionary movements contributed not only to regime change but also to broader transformations in political culture, public discourse and conceptions of citizenship. By the turn of the 20th century, ideas about popular representation, social rights and national self-determination had become central to debates across the political spectrum. The conclusion suggests that understanding 19th-century revolutionary dynamics is essential for interpreting Russia's subsequent ruptures and continuities in governance and political identity.

Keywords: 19th-century Russia, revolutionary movements, socio-political change, autocracy, political culture

EARLY MARITIME KINGDOMS AND TRADE NETWORKS IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO

Dr. Putri Ayu

Faculty of Humanities, Universitas Indonesia, Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Raden Wijaya

Faculty of Social Sciences, Gadjah Mada University, Indonesia

Abstract

This paper explores the rise of early maritime kingdoms and the formation of trade networks in the Indonesian archipelago from the first millennium CE to the early second millennium. Positioned along key sea lanes linking the Indian Ocean and the South China Sea, polities such as Srivijaya, Tarumanagara and later Majapahit emerged as pivotal intermediaries in the exchange of spices, forest products, textiles, metals and ritual goods. Drawing on archaeological evidence, inscriptions, Chinese records and indigenous chronicles, the study reconstructs the political and economic strategies that enabled these kingdoms to control straits, ports and hinterland connections. It investigates how naval power, harbor infrastructure, tributary relations and religious patronage (particularly Buddhism and Hindu-Buddhist cults) were mobilized to legitimize rule and attract foreign merchants from India, China and the wider Islamic world. The analysis emphasizes the flexible, networked nature of authority, in which local rulers, port cities and mercantile communities negotiated autonomy within broader mandala-like spheres of influence. Environmental factors such as monsoon patterns and shifting coastlines are considered to explain the rise and decline of specific centers. The paper also addresses cultural consequences of maritime trade, including language spread, artistic syncretism and the transmission of legal and administrative concepts. By situating Indonesian maritime kingdoms within wider Indian Ocean and East Asian trading systems, the study argues that the archipelago was an active driver, rather than a peripheral recipient, of pre-modern globalization processes. The conclusion reflects on how these early patterns of connectivity continue to shape contemporary debates on regional integration and maritime security in Southeast Asia.

Keywords: Indonesian archipelago, maritime kingdoms, trade networks, Indian Ocean, Srivijaya

EXPLORING MODERN PERSIAN CALLIGRAPHY TECHNIQUES AND THEIR CULTURAL SIGNIFICANCE

Dr. Mahdi Rezaei

Faculty of Fine Arts, University of Tehran, Iran

Assoc. Prof. Dr. Laleh Tavakoli

Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Iran

Abstract

This study investigates contemporary developments in Persian calligraphy, focusing on how modern techniques reinterpret classical forms while preserving deep cultural and spiritual meanings. The research begins by outlining the historical evolution of major Persian scripts, such as Nasta'liq and Shekasteh, and then examines how today's artists experiment with composition, line modulation, color, and mixed media. Through qualitative analysis of selected works, studio observations, and interviews with practicing calligraphers, the paper explores the ways in which artists negotiate the tension between tradition and innovation. Many of them integrate calligraphy with painting, digital design, and installation art, using deconstructed letterforms and abstract arrangements to express contemporary concerns such as identity, memory, and social change. At the same time, the study shows that core aesthetic principles—rhythm, harmony, and the spiritual resonance of the written word—continue to guide creative decisions. The research also considers the role of galleries, public exhibitions, and online platforms in reshaping audiences for Persian calligraphy, transforming it from a primarily literary and devotional practice into a dynamic component of the global art market. By analyzing critical discourse and curatorial narratives, the paper demonstrates how modern calligraphy functions as a vehicle for cultural diplomacy and self-representation, particularly within the Iranian diaspora. It concludes that modern Persian calligraphy embodies a form of visual philosophy, where the act of writing becomes a site for rethinking heritage, negotiating modernity, and articulating nuanced cultural identities.

Keywords: Persian calligraphy, contemporary art, cultural significance, visual identity, Iranian aesthetics

THE EVOLUTION OF CONTEMPORARY IRANIAN MINIATURE ART AND ITS SYMBOLIC EXPRESSIONS

Prof. Dr. Soraya Ebrahimi

Faculty of Fine Arts, University of Isfahan, Iran

Assis. Prof. Dr. Kamran Shafiei

Faculty of Visual Arts, Shiraz University, Iran

Abstract

This article examines the evolution of contemporary Iranian miniature art, analyzing how artists transform a highly codified classical tradition into a medium for modern symbolic expression. Classical miniatures are characterized by intricate detail, flat perspective, and rich narrative content rooted in epic poetry, mysticism, and courtly life. Contemporary practitioners, however, deploy these formal elements in new contexts that address themes such as urbanization, war and displacement, gender relations, and ecological concerns. Using visual analysis of selected works, artist statements, and exhibition catalogues, the study identifies key strategies of transformation, including the distortion of scale and perspective, the insertion of modern objects and architecture into historical scenes, and the layering of textual and visual references. The research shows that many artists retain miniature's meticulous technique and ornamental density while disrupting its traditional narrative closure, inviting open-ended interpretation. Symbolic motifs—gardens, birds, mythical creatures, and architectural fragments—are reconfigured to comment on contemporary social and political realities, often in subtle or allegorical ways that circumvent direct censorship. The paper also explores how contemporary miniatures circulate internationally, where they are often read simultaneously as exotic artifacts and critical commentaries, raising questions about Orientalism and self-representation. By situating these works within broader debates on global contemporary art and post-tradition aesthetics, the article argues that Iranian miniature has evolved from a courtly illustrative practice into a flexible visual language capable of articulating complex modern subjectivities.

Keywords: Iranian miniature, contemporary art, symbolism, visual narrative, cultural transformation

ITALIAN RENAISSANCE SCULPTURE AND ITS INFLUENCE ON MODERN ARTISTIC FORMS

Dr. Giovanni Romano

Faculty of Arts and Humanities, University of Florence, Italy

Assoc. Prof. Dr. Alessandra Bianchi

Faculty of Fine Arts, Sapienza University of Rome, Italy

Dr. Lucia Ferrara

Faculty of Visual Arts, University of Milan, Italy

Abstract

This study explores the enduring influence of Italian Renaissance sculpture on modern artistic forms, tracing key continuities and transformations from the fifteenth century to the present. Focusing on canonical sculptors such as Donatello, Michelangelo, and Bernini, the paper analyzes how Renaissance innovations in anatomical realism, contrapposto, expressive drapery, and spatial interaction established paradigms for representing the human figure and emotional intensity. It then investigates how these paradigms have been revisited, challenged, and reimagined by modern and contemporary sculptors working in Italy and beyond. Through comparative visual analysis and archival research, the study examines the ways in which twentieth-century artists drew on Renaissance techniques while experimenting with abstraction, fragmentation, and unconventional materials such as steel, concrete, and found objects. Particular attention is given to how modern sculptors reinterpret classical ideals of proportion and beauty in light of new philosophical perspectives on the body, identity, and the politics of representation. The research also considers the role of museums, public monuments, and art education in transmitting Renaissance sculptural values to successive generations of artists, while globalized art markets and biennales facilitate new dialogues between historical forms and contemporary practices. The article argues that Italian Renaissance sculpture functions as both a reference point and a critical foil for modern creators: it offers a rich formal vocabulary and technical heritage that can be emulated, deconstructed, or subverted. By mapping these complex influences, the study demonstrates that Renaissance sculpture continues to shape the conceptual and aesthetic horizons of modern three-dimensional art.

Keywords: Italian Renaissance sculpture, modern art, human figure, artistic influence, visual heritage

CONTEMPORARY ITALIAN PAINTING: BALANCING TRADITION AND INNOVATION IN VISUAL ARTS

Assis. Prof. Dr. Marco Conti

Faculty of Painting and Visual Arts, Accademia di Belle Arti di Brera, Italy

Abstract

This article investigates how contemporary Italian painting negotiates the dual imperative of honoring a formidable artistic heritage while engaging with global currents of experimentation and critical discourse. Italy's visual tradition—from Giotto and the Renaissance masters to modern movements such as Futurism—has created both a reservoir of inspiration and a perceived burden of expectation for today's painters. Drawing on studio visits, interviews, and analysis of recent exhibitions, the study maps thematic and stylistic tendencies in current Italian painting, including renewed interest in figurative narratives, reinterpretations of landscape and urban space, and conceptual approaches that incorporate text, archival material, or performative elements. Many artists selectively reference historical techniques—such as fresco-like layering, chiaroscuro, or tempera-style surfaces—while juxtaposing them with bold color fields, gestural abstraction, or digital imagery. The research highlights how contemporary painters respond to sociopolitical issues such as migration, environmental crisis, and cultural memory, embedding local experiences within broader transnational debates. The Italian gallery system and regional art academies emerge as important mediators, offering spaces where tradition is critically re-examined rather than passively preserved. At the same time, participation in international fairs and residency programs exposes artists to diverse influences, challenging nationally bounded narratives. The paper concludes that contemporary Italian painting occupies a dynamic middle ground: it neither simply repeats the past nor abandons it, but instead uses tradition as a flexible resource for innovation. This balancing act, the study argues, is central to understanding Italy's current contribution to global visual arts.

Keywords: contemporary Italian painting, artistic tradition, innovation, visual culture, Italian art

RUSSIAN AVANT-GARDE MOVEMENTS AND THEIR IMPACT ON 20TH-CENTURY ART

Dr. Ivan Petrov

Faculty of Art History, Lomonosov Moscow State University, Russia

Assoc. Prof. Dr. Elena Smirnova

Faculty of Humanities, Saint Petersburg State University, Russia

Prof. Dr. Dmitry Volkov

Faculty of Fine Arts, Russian State University for the Humanities, Russia

Abstract

This paper examines the profound impact of Russian avant-garde movements on twentieth-century art, both within the Soviet Union and internationally. Focusing on key currents such as Suprematism, Constructivism, and Futurism, the study analyzes how artists including Malevich, Tatlin, and Rodchenko rejected traditional representation in favor of radical experiments with geometry, materiality, and spatial perception. Through archival research and visual analysis, the article traces how avant-garde principles—abstraction, functionalism, and the synthesis of art and everyday life—informed later developments in graphic design, architecture, performance, and conceptual art. Special attention is given to the tension between utopian aspirations of early avant-garde artists and the subsequent imposition of Socialist Realism, which led to suppression, exile, or re-interpretation of their ideas. The study shows that, despite political constraints, avant-garde legacies survived in unofficial artistic circles, design schools, and international exchanges, influencing post-war minimalism, kinetic art, and multimedia installation practices. Furthermore, the rediscovery and re-exhibition of avant-garde works from the 1960s onward substantially reshaped Western narratives of modernism, highlighting the centrality of Russian contributions to global art history. The paper concludes that the Russian avant-garde should be understood not only as a historical episode, but as an ongoing reservoir of formal and conceptual strategies that continue to inspire contemporary artists, particularly those engaged with themes of social transformation, technology, and the politics of representation.

Keywords: Russian avant-garde, Suprematism, Constructivism, modern art, abstraction

MODERN RUSSIAN PHOTOGRAPHY: TECHNIQUES, THEMES, AND CULTURAL REFLECTIONS

Dr. Anastasia Kuznetsova

Faculty of Media and Visual Arts, Higher School of Economics, Russia

Assoc. Prof. Dr. Nikolai Sokolov

Faculty of Journalism, Lomonosov Moscow State University, Russia

Assis. Prof. Dr. Pavel Orlov

Faculty of Photography and New Media, Saint Petersburg State Institute of Film and Television, Russia

Abstract

This study explores modern Russian photography as a complex field where technical experimentation intersects with shifting cultural narratives and social critique. Spanning documentary, artistic, and fashion photography, the research analyzes how contemporary photographers engage with themes such as urban transformation, post-Soviet identity, environmental degradation, and everyday life. Using a combination of portfolio analysis, exhibition reviews, and interviews with practitioners, the paper identifies key stylistic tendencies, including the use of subdued color palettes, cinematic staging, archival appropriation, and digital manipulation. The study highlights how some photographers continue the legacy of Soviet reportage and humanist documentation, while others adopt more conceptual approaches that blur the boundaries between photography, performance, and installation. Attention is given to regional diversity, noting how images from provincial towns and remote landscapes challenge Moscow-centric perspectives and broaden visual understandings of Russian reality. The research also considers the role of online platforms, photobook culture, and international festivals in disseminating Russian photography and facilitating cross-cultural dialogue. These circuits of circulation shape how Russian images are read abroad, sometimes reinforcing stereotypes, but also opening space for nuanced self-representation. The paper concludes that modern Russian photography functions as both a mirror and a critical lens on social change, offering rich insight into how individuals navigate historical memory, political tension, and globalized visual culture.

Keywords: Russian photography, visual culture, documentary practice, post-Soviet identity, contemporary art

GEORGIAN FOLK ART AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY VISUAL EXPRESSIONS

Prof. Dr. Nino Kvaratskhelia

Faculty of Fine Arts, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Levan Tsereteli

Faculty of Visual Arts, Ilia State University, Georgia

Abstract

This article examines the influence of Georgian folk art on contemporary visual expressions, demonstrating how traditional motifs, techniques, and narratives are reinterpreted by modern artists. Georgian folk creativity encompasses textiles, woodcarving, metalwork, icon painting, and mural decoration, all deeply embedded in religious practice, rural life, and ritual celebration. Through fieldwork in regional craft centers and analysis of contemporary artworks, the study traces the migration of folk elements—such as stylized animal figures, geometric patterns, and vibrant color schemes—into painting, graphic design, fashion, and public art. Interviews with artists and artisans reveal differing motivations: some seek to preserve endangered traditions by updating them for new audiences, while others deploy folk references ironically or critically to comment on nationalism, tourism, and cultural commodification. The research highlights how contemporary creators play with scale, material, and context, for example by transforming embroidery patterns into large-scale murals or translating woodcarving motifs into digital graphics. The article also explores institutional frameworks, including museums, art schools, and state cultural programs, that promote folk heritage as a marker of national identity yet sometimes risk freezing it into static folklore. By contrast, dynamic artistic reinterpretations keep folk idioms alive as evolving visual languages. The paper concludes that Georgian folk art serves not merely as historical raw material, but as an active agent in shaping contemporary aesthetics and debates about authenticity, globalization, and regional belonging.

Keywords: Georgian folk art, contemporary art, cultural heritage, visual identity, tradition and modernity

CONTEMPORARY GEORGIAN SCULPTURE: TRADITIONAL ROOTS AND MODERN INTERPRETATIONS

Assis. Prof. Dr. Maka Beridze

Faculty of Sculpture, Tbilisi State Academy of Arts, Georgia

Assoc. Prof. Dr. Giorgi Lomidze

Faculty of Fine Arts, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia

Abstract

This paper investigates contemporary Georgian sculpture, focusing on how artists draw upon traditional roots while developing modern interpretations in form, material, and thematic focus. Georgia's sculptural legacy includes medieval stone reliefs, ecclesiastical carvings, and twentieth-century public monuments that reflect both local iconography and Soviet aesthetic frameworks. Through case studies of emerging and established sculptors, the research analyzes how contemporary works engage with this layered heritage. Many artists reinterpret canonical motifs—such as saints, warriors, and mythological figures—using abstracted geometries, fragmented bodies, or minimalist volumes that invite multiple readings. Others turn to everyday objects and industrial materials, inserting them into public spaces to provoke reflection on social inequality, memory, or environmental degradation. Field observation of exhibitions and urban installations, supported by interviews, reveals that questions of place and identity are central concerns, particularly in relation to post-Soviet transformation and aspirations toward European integration. The study also examines how sculptors navigate practical and institutional constraints, including limited funding for public art, changing municipal priorities, and contested narratives surrounding historical monuments. It argues that contemporary Georgian sculpture is defined less by a unified style than by a shared process of negotiation between tradition and experimentation. By tracing these negotiations, the paper shows how sculptural practices contribute to broader cultural debates about history, modernity, and the visibility of diverse communities in the public sphere.

Keywords: Georgian sculpture, contemporary art, cultural heritage, public space, visual identity